

Hietamäki Johanna

**ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELU MAASEUDUN
LASTENSUOJELUTYÖN TUKENA**

Arviointitutkimus

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian

laitos

Jyväskylän yliopisto

Syyskuu 2005

Erityissosiaalityöntekijän palvelu maaseudun lastensuojelutyön tukena

Arviointitutkimus

Johanna Hietämäki

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syyskuu 2005

Ohjaajat: Mikko Mäntysaari ja Pertti Jokivuori

137 sivua, 10 liitettä

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia ja arvioida kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua maaseudun sosiaalityöntekijöiden tukena lastensuojelutyössä. Palvelu on tarkoitettu kuntien sosiaalityöntekijöille tueksi lastensuojelun avohuollon työhön ja vaikeisiin huolto- ja tapausasioihin. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, minkälainen on maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö ja mitkä asiat siinä aiheuttavat erityissosiaalityöntekijän palvelun tarvetta. Tehtävänä on selvittää myös mitkä tekijät vaikuttavat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen, minkälaisia vaikutuksia erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisellä on sekä miten eri ryhmät, esimerkiksi palvelua käyttäneet ja ei käyttäneet eroavat toisistaan.

Tutkimukseen kohteena ovat keskisuomalaiset alle 6 000 asukkaan kuntien sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat. Tutkimus toteutettiin syksyllä 2004, jolloin erityissosiaalityöntekijän palvelu toimi hankkeena. Pienten kuntien sosiaalityöntekijöille ja sosiaalijohtajille lähetettiin kyselylomake. Lisäksi haastateltiin viittä sosiaalityöntekijää tai sosiaalijohtajaa sekä erityissosiaalityöntekijää. Kvantitatiivinen aineisto muodostaa tutkimuksen pääaineiston. Sen analyysissä käytettiin monimuuttujamenetelmiä, joita ovat pääkomponenttianalyysi, erotteluanalyysi ja yksisuuntainen varianssianalyysi. Kvalitatiivinen haastatteluaineisto toimii täydentävänä aineistona, jota analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimus osoitti maaseudun sosiaalityön olevan vaativaa. Työ on laaja-alaista ja kunnissa on vaikeutta saada päteviä ja pysyviä työntekijöitä. Lastensuojelutyön asema vaihteli kunnissa vahvasta heikkoon. Lastensuojelutyöhön liittyvät tekijät, kuten sen vaativuus, lisäosaamisen tarve ja oman työn laaja-alaisuus olivat keskeisimpiä syitä erityissosiaalityöntekijän palvelun tarpeelle. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet ja edellytykset käyttää erityissosiaalityöntekijän palvelua vaihtelivat, esimerkiksi kunnan taloudellinen tilanne ja sosiaalityöntekijän oma asennoituminen vaikuttavat palvelun käyttämiseen. Kynnys käyttää erityissosiaalityöntekijän palvelua on usein melko korkea. Palvelua käytettiin useimmiten silloin, kun työntekijän omat keinot eivät enää riittäneet. Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun käyttämisen vaikuttaneen eniten lastensuojelutyön laatua parantavasti ja vähentäneen alueellisia eroja lastensuojelun erityisosaamisen saatavuudessa. Palvelua käyttäneet ja ei käyttäneet erosivat toisistaan siten, että palvelua käyttäneet kokivat toimintaympäristönsä vähemmän vaativammaksi, esimerkiksi he kokivat lastensuojelutyön aseman paremmaksi ja työn vähemmän raskaaksi. Palvelua käyttäneet kokivat myös vähemmän palvelun käyttämistä estäviä tekijöitä. Lisäksi palvelua käyttäneet kokivat vähemmän, että palvelun käyttämisellä on ollut myönteisiä vaikutuksia. Palvelua ovat käyttäneet sitä tarvinneet työntekijät. Heissä, jotka eivät ole käyttäneet palvelua on todennäköisesti työntekijöitä, joilla olisi tarvetta erityissosiaalityöntekijän palveluun, mutta heillä on enemmän esteitä käyttää palvelua. Tämä olisi tarpeen huomioida erityissosiaalityöntekijän palvelua järjestettäessä. Lastensuojelutyön tilanteeseen kunnissa tulisi myös kiinnittää lisää huomiota ja pohtia toimenpiteitä lastensuojelutyön edistämiseksi.

Avainsanat: lastensuojelu, sosiaalityö, arviointitutkimus, kontingenssiteoria, maaseutu, toimintaympäristö

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	KIERTÄVÄN ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELU	4
3	MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TOIMITANYMPÄRISTÖ	8
3.1	<i>Erilainen ja erilaistuva maaseutu</i>	8
3.2	<i>Aikaisempia tutkimuksia maaseudun sosiaalityöstä</i>	12
3.3	<i>Maaseudun sosiaalityö</i>	15
3.4	<i>Lastensuojelutyön haasteet</i>	19
4	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA RAJAUKSET	24
5	KONTINGENSSITEORIA MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TARKASTELUN VIITEKEHYKSENÄ	26
5.1	<i>Kontingenssiteoria</i>	27
5.2	<i>Toimintaympäristö</i>	30
6	ARVIOINTITUTKIMUS	34
6.1	<i>Realistinen arviointitutkimus tutkimusotteena</i>	37
6.2	<i>Kontingenssiteoria ja realistinen arviointitutkimus</i>	43
6.3	<i>Eettiset näkökulmat</i>	46
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSIMENETELMÄT	49
7.1	<i>Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus</i>	49
7.2	<i>Tutkimuksen toteutus ja aineiston tallennus</i>	51
7.3	<i>Vastaaminen ja kato</i>	54
7.4	<i>Tutkimusaineiston analyysimenetelmät</i>	56
7.4.1	<i>Pääkomponenttianalyysi</i>	58
7.4.2	<i>Summamuuttujien rakentaminen</i>	62
7.4.3	<i>Erotteluanalyysi</i>	63
7.4.4	<i>Yksisuuntainen varianssianalyysi</i>	66
7.4.5	<i>Laadullisen aineiston sisällönanalyysia</i>	67
8	MAASEUDUN SOSIAALITYÖN MONINAINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	68
8.1	<i>Sosiaalityöntekijöiden pätevyys, vaihtuvuus ja työkokemus</i>	68
8.2	<i>Sosiaalityön vaativuus ja työhön saatava tuki</i>	71
8.3	<i>Kuntien taloudellinen tilanne, työn laaja-alaisuus ja asiakkaiden tuttuus</i>	72
8.4	<i>Lastensuojelutyön asema kunnissa</i>	74
8.5	<i>Lastensuojelun asiakasmäärät tutkimuskunnissa</i>	76
8.6	<i>Lastensuojelutyön vaativuus ja erityisosaamisen tarve</i>	79
8.7	<i>Lastensuojelutyön haasteellisuus – tärkein syy erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiselle</i>	79
8.8	<i>Yhteenveto</i>	80

9	ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUN KÄYTTÄMINEN JA SIIHEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	83
9.1	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneet työntekijät ja työtilanteet.....</i>	83
9.2	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen suhtautuminen.....</i>	85
9.3	<i>Kuntien taloudellisen tilanteen merkitys.....</i>	87
9.4	<i>Palvelun kokeminen tarpeelliseksi lastensuojelutyössä.....</i>	88
9.5	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelujen saatavuus</i>	89
9.6	<i>Kokemuksia yhteistyöstä erityissosiaalityöntekijän kanssa</i>	90
9.7	<i>Yhteenvedo.....</i>	91
10	ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUN KÄYTTÄMISEN VAIKUTUKSET	94
10.1	<i>Vaikutukset lastensuojelutyöhön.....</i>	94
10.2	<i>Vaikutukset asiakkaisiin ja sosiaalilautakuntaan</i>	95
10.3	<i>Vaikutukset taloudellisiin ja sosiaalityön resursseihin.....</i>	96
10.4	<i>Yhteenvedo.....</i>	97
11	TEEMOJA MAASEUDUN SOSIAALITYÖSTÄ, ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUSTA JA PALVELUN VAIKUTUKSISTA	99
11.1	<i>Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö</i>	99
11.2	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät.....</i>	103
11.3	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen vaikutukset</i>	106
11.4	<i>Yhteenvedo.....</i>	109
12	TYÖNTEKIJÄRYHMIÄ EROTTELEVIA TEKIJÖITÄ	110
12.1	<i>Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäminen</i>	111
12.2	<i>Lastensuojeluasiakkaiden määrä.....</i>	115
12.3	<i>Lastensuojelutyötä yksin tai kollegan kanssa</i>	120
12.4	<i>Sosiaalityöntekijän pätevyys.....</i>	123
12.5	<i>Yhteenvedo.....</i>	126
13	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	129
	<i>Lähteet.....</i>	141
	<i>Liitteet.....</i>	149

KUVIOT

Kuvio 1 Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö.....	32
Kuvio 2 Realistinen arviointitutkimus (Pawson & Tilley 1997) ja kontingenssiteoria yhdistettynä.....	44
Kuvio 3 Tutkimuskunnissa lastensuojelun avohuollossa ja sijaishuollossa olevien asiakkaiden määrät 2003.....	77
Kuvio 4 Avohuollossa olevat ja sijoitetut lapset tutkimuskunnissa yhteensä.....	78
Kuvio 5 Yhtälö: on käyttänyt palvelua, heidän vastaukset verrattuna palvelua ei käyttäneisiin.....	131
Kuvio 6 Yhtälö: ei ole käyttänyt palvelua, heidän vastaukset verrattuna palvelua käyttäneisiin.....	132

TAULUKOT

Taulukko 1 Kyselyyn vastanneiden iät.....	55
Taulukko 2 Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat sekä sosiaalityön pätevyys.....	69
Taulukko 3 Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohtajien työkokemus.....	70
Taulukko 4 Lasten määrä lastensuojelussa ja palvelun käyttäminen.....	83
Taulukko 5 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäminen erilaisissa asiakastilanteissa..	84
Taulukko 6 Kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimintatapojen käyttäminen ja niiden tärkeäksi kokeminen.....	85
Taulukko 7 Palvelun tärkeäksi kokeminen erilaisissa lastensuojelun työskentelytilanteissa..	89
Taulukko 8 Pääkomponenttianalyysi maaseudun sosiaalityön tilanteeseen liittyvistä Tekijöistä.....	100
Taulukko 9 Pääkomponenttianalyysi kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttöön liittyvistä tekijöistä.....	104
Taulukko 10 Pääkomponenttianalyysi palvelun vaikutuksia mittaavista asioista.....	107
Taulukko 11 Palvelua käyttäneitä ja ei käyttäneitä sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat.....	111
Taulukko 12 Palvelua käyttäneet ja ei käyttäneet sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa..	112

Taulukko 13 Paljon ja vähän lastensuojeluasiakkaita omaavia sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat.....	116
Taulukko 14 Vähän ja paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien kuntien sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa.....	117
Taulukko 15 Yksin tai kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat.....	121
Taulukko 16 Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa.....	121
Taulukko 18 Pätevät ja epäpätevät sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa.....	124

1 JOHDANTO

Tutkimus käsittelee kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua maaseudun sosiaalityöntekijöiden tukena lastensuojelutyössä. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelu on tarkoitettu keskisuomalaisten kuntien sosiaalityöntekijöille tueksi lastensuojelutyöhön sekä vaikeisiin huolto- ja tapaamisasioihin. Erityissosiaalityöntekijän palvelu on toiminut syksystä 2001 alkaen. Sen lähtökohtana oli sosiaalityöntekijöiden toive saada tuekseen vankkaa lastensuojelun asiantuntijuutta, esimerkiksi työpari vaativiin asiakastilanteisiin. Palvelu on tarkoitettu ensisijaisesti tueksi pienten kuntien sosiaalityöntekijöille. Sitä voivat käyttää myös isompien kuntien sosiaalityöntekijät. Palvelun tavoitteena on lastensuojelutyön erityisosaamisen turvaaminen ja työskentelyn laadun nostaminen, suunnitelmallisuuden ja asiakaslähtöisyyden lisääminen lastensuojelutyössä sekä sosiaalityöntekijöiden jaksamisen tukeminen.

Tutkimus sai alkunsa, kun Jyväskylän kaupungin hallinnoiman Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon kehittämishankkeen sosiaalityöntekijät Ansa Leinonen ja Hannele Metsäranta lähestyivät sosiaalityön opiskelijoita sähköpostitse joulukuussa 2003. He tarjosivat tutkimusaiheeksi gradun tekijöille kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun tutkimista ja arviointia. (A. Leinonen & H. Metsäranta, henkilökohtainen tiedonanto 18.12.2003.) Kiinnostuin tutkimusaiheesta omien kokemusten, tutkimusaiheen tärkeyden ja asian ajankohtaisuuden vuoksi. Olen tehnyt sosiaalityötä pienessä maaseutukunnassa ja kahdessa isommassa kunnassa. Maaseutukunnassa työskennellessäni törmäsin erityissosiaalityöntekijän palvelun taustalla oleviin asioihin, kuten yksinäisyyteen ja osaamisen tarpeeseen lastensuojeluasioissa.

Tutkimusaihe on ajankohtainen. Nykyisen hallituksen sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpideohjelmassa 2004–2007 on kiinnitetty huomiota lastensuojeluun ja sen kehitystarpeisiin. Ohjelman mukaan lastensuojelun ja sen erityispalvelujen järjestämisessä on alueellisia ongelmia. Toimenpidesuosituksiksi esitetään lastensuojelun palvelujen järjestämistä alueellisesti tai seudullisesti koordinoitulla tavalla. Lastensuojelun vaativimmat tehtävät pyritään keskitämään tehtävään erikoistuneelle sekä riittävän ammattitaitoiselle ja kokeneelle sosiaalityöntekijälle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 18–20.) Monet selvitykset ja tutkimukset viittaavat perheiden ongelmien lisääntymiseen ja vaikeutumiseen (Bardy, Salmi & Heino 2001; Heikkilä & Kautto 2002; Järventie 1999; Sauli & Kainulainen 2001; Valtioneuvoston selonteko 2002). Lastensuojelutyön vaativuus ei ilmeisestikään ole vähenemässä vaan pikemminkin lisääntymässä.

Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön keskeisyys palvelun lähtökohtana sekä tutkimusta esittäneiden toive palvelun arvioinnista ovat ohjanneet teorian ja tutkimusotteen valintaa. Toimintaympäristö ymmärretään tutkimuksessa laaja-alaisesti, sillä tarkoitetaan maaseudulla tehtävään sosiaalityöhön ja lastensuojelutyön tekemiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus painautuu kontingenssiteoriaan. Jossa on keskeisellä sijalla ympäristön ja toiminnan välisen yhteensopivuuden tarkastelu sekä yhteensopivuuden vaikutukset toiminnan tuloksellisuuteen. Tämän tutkimiseksi ja arvioinnin toteuttamiseksi käytetään tutkimusotteena realistista arviointitutkimusta. Siinä on ympäristön huomioiminen keskeisellä sijalla, kuten kontingenssiteoriasakin. Realistisen arviointitutkimuksen lähtökohdista käsin tutkitaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä, erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä ja palvelun käyttämisen vaikutuksia sekä näiden tekijöiden välisiä yhteyksiä. Tämä tapahtuu käyttämällä kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta. Kvantitatiivisen kyselyyn perustuvan aineiston analyysissä käytetään avuksi monimuuttujamenetelmiä (pääkomponenttianalyysi, erotteluanalyysi ja yksisuuntainen varianssianalyysi). Kvalitatiivinen haastatteluihin perustuva aineisto toimii tilastollista analysointia rikastavana, mutta lisäksi laadullisen aineiston avulla tutkitaan sosiaalityöntekijän ja erityissosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä. Vastaavatyypistä arviointitutkimusta sosiaalityöntekijöille järjestetyistä tutkimuodoista ei tietääkseni ole aikaisemmin tehty.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja arvioida erityissosiaalityöntekijän palvelun toimimista lastensuojelutyön tukena maaseudun sosiaalityön toimintaympäristössä. Tutkimuksessa tarkastellaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä ja mitkä tekijät siinä aiheuttavat tarvetta erityissosiaalityöntekijän palvelulle. Lisäksi tarkastellaan palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä ja palvelun käytön vaikutuksia. Lopuksi katsotaan, miten palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät ja ne, jotka eivät ole käyttäneet palvelua eroavat toisistaan. Tutkimuksen kohteena ovat pienten maaseutukuntien (alle 6 000 asukasta) sosiaalitoimistoissa työskentelevät sosiaalijohtajat ja sosiaalityöntekijät sekä kiertävä erityissosiaalityöntekijä.

Tutkimusraportin luvussa kaksi esitellään tutkimuksen kohteena olevan erityissosiaalityöntekijän palvelu. Luvussa kolme kuvataan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä laaja-alaisesti. Luvun neljä muodostaa tutkimuksen kysymysten ja rajausten esittely. Luvussa viisi esitellään teoreettisen viitekehyksen muodostava kontingenssiteoria ja määritellään tutkimuksessa käytettävä toimintaympäristön käsite. Luvussa kuusi tarkastellaan tutkimusotteena toimivaa realistista arviointitutkimusta sekä realistisen arviointitutkimuksen ja kontingenssiteorian välisiä yhteyksiä. Luvusta seitsemän selviää tutkimuksen toteuttaminen, toteuttamisen

perustelut ja aineiston analysointi. Luvusta kahdeksan alkaa tulosten esittely. Kaikkien tuloksia esittelevien lukujen lopussa on keskeisimmät tulokset sisältävä yhteenvedoluku. Luvussa kahdeksan tarkastellaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä ja mitkä tekijät siinä aiheuttavat erityissosiaalityöntekijän palvelun tarvetta. Luvussa yhdeksän tarkastellaan sitä, ketkä ovat käyttäneet palvelua, minkälaisissa tilanteissa ja mitkä tekijät vaikuttavat palvelun käyttämiseen. Luvussa 10 esitellään palvelun käyttämisen vaikutuksia. Luvussa 11 muodostetaan kyselylomakkeessa olevista väittämistä teemoja. Tässä luvussa selviää, mistä väittämistä kukin teema muodostuu. Luvussa 12 tarkastellaan minkä asioiden suhteen eri ryhmät eroavat toisistaan. Keskeinen tarkasteltava ryhmä ovat palvelua käyttäneet ja he, jotka eivät ole käyttäneet palvelua. Lopuksi luvussa 13 tehdään johtopäätöksiä ja pohditaan tutkimuksen keskeisiä tuloksia, sosiaalityön ajankohtaisia asioita sekä arvioidaan tutkimuksen toteuttamista.

2 KIERTÄVÄN ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELU

Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelu on tarkoitettu keskisuomalaisten kuntien sosiaalityöntekijöille tueksi lastensuojelutyöhön sekä lasten huolto- ja tapaamisasioihin. Palvelu on tarkoitettu ensisijaisesti pienten kuntien sosiaalityöntekijöille. Sitä voivat käyttää ja ovat käyttäneet myös isommat kunnat. (Leinonen & Metsäranta 2005, 26.) Erityissosiaalityöntekijän palvelu alkoi kokeiluhankkeena syyskuussa 2001 ja jatkui toisen hankkeen alaisena vuoden 2004 loppuun asti. Erityissosiaalityöntekijän palvelu on vakinaistettu vuodesta 2005 alkaen osaksi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimintaa (Leinonen & Metsäranta 2005, 26). Kiertävänä erityissosiaalityöntekijänä on toiminut ja toimii edelleen sosiaalityöntekijä Hannele Metsäranta. Tutkimus koskee kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua ennen sen vakinaistamista. Kysely ja haastattelut toteutettiin syksyllä 2004. Palvelu oli ollut toiminnassa siihen mennessä vähän alle kolme vuotta.

Lähtökohdat

Useat eri asiat tukivat samanaikaisesti kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun järjestämistä. Kuntien sosiaalityöntekijät esittivät Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen alkukartoituksessa ja kehittämisehdotuksissa toivomuksen asiantuntevasta tuesta vaativiin lastensuojelun työtilanteisiin. Sijaishuoltoyksikölle tuli pieniltä kunnilta konsultaatiopyyntöjä muissa kuin sijaishuoltoyksikön toimintaan liittyvissä lastensuojeluasioissa. (Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001.) Lisäksi Harava -hankkeen kyselyn tulokset ja pienten kuntien sosiaalityön työkokous tukivat palvelun järjestämistä (P. Pollari-Urrio henkilökohtainen tiedonanto 28.6.2005). Palvelun järjestämisessä on ollut tärkeää, että tarve siihen on noussut paikallisista tarpeista (Markkanen 2003, 24).

Erityissosiaalityöntekijän palvelun järjestämistä helpotti se, että Keski-Suomessa on pitkä perinne lastensuojelun sijaishuollon seudullisesta toiminnasta Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön tiimoilta. Useimmat alueen kunnat ostavat palveluja sijaishuoltoyksiköltä. Toiminta on auttanut erityisesti pienten kuntien sosiaalityöntekijöitä. (Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001.)

Erityissosiaalityöntekijän palvelun tarvetta on nostanut lisääntynyt lastensuojelutyö, lastensuojelutyön monipuolistuminen ja vaikeutuminen. Sosiaalityöltä odotetaan entistä enemmän

erityisosaamista perheiden ja lasten kanssa tehtävässä työssä sekä ristiriitaisissa lasten huoltoa ja tapaamista koskevilla prosesseilla. Varsinkin pienen kunnan sosiaalityöntekijälle ei kerry riittävää erityisosaamista, koska työ on laaja-alaista ja lastensuojelutapauksia on vähän. Lastensuojelutyötä voi vaikeuttaa myös sen henkilöityminen sosiaalityöntekijään pienissä kunnissa. Työn objektiivisuutta voi hankaloittaa asiakkaiden tuttuus muista yhteyksistä. (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2001.) Palvelun tarvetta voi aiheuttaa myös työntekijän jääviystilanteet (Työkokous 2001). Lastensuojelutyössä voi pienissä kunnissa toimia työparina muun ammattiryhmän edustaja, esimerkiksi neuvolan terveydenhoitaja. Tällöin päävastuu ja lastensuojelullinen näkemys ovat sosiaalityöntekijällä. Tuen saanti on pienissä kunnissa satunnaista ja akuuteissa tilanteissa ei ole saatavilla neuvoa. (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2001.) Lisäksi palvelulle luo tarvetta vaikeus saada virkoihin päteviä sosiaalityöntekijöitä (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2002).

Sosiaalityössä on ollut jo pitemmän aikaa tarvetta saada asiantuntija- ja työapua suoraan lastensuojelun asiakastyöhön. Kröger (1990, 128) väittää, että mikäli maaseudun kuntiin ei saada päteviä sosiaalityöntekijöitä ”olisi syytä harkita perheneuvolan työntekijöiden entistä suurempaa osallistumista lastensuojelun kenttätööhön tai esim. naapurikuntien välistä yhteistyötä”. Myös kaupungissa toimivat sosiaalityöntekijät ovat esittäneet toiveita ammatillisten konsultaatiomahdollisuuksien luomiseen (Kauppila 1999, 73). Yhtenä näkökulmana tulevaisuuteen on lastensuojelutyön seudullistuminen ja erityisosaamisen hankkiminen kunnan ulkopuolelta (Reijonen 2002, 21).

Tavoitteet ja arviointi

Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelulle on asetettu tavoitteita kahden eri hankkeen aikana. Nämä tavoitteet ovat pitkälti yhteneviä. Palvelun tavoitteena on tukea lastensuojelutyötä, parantaa lastensuojelutyön laatua, lisätä työn suunnitelmallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Lisäksi toiminnalla on tavoitteena tuoda laaja-alaista näkemystä ja kokemusta lastensuojelutyöhön sekä parantaa sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa lastensuojeluasioissa. (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2001.)

Erityissosiaalityöntekijän palvelun tavoitteena on myös lisätä lastensuojelun avohuollon vaikuttavuutta ja tukea perustasolla tehtävää lastensuojelutyötä. Palvelulla ajatellaan turvattavan lastensuojelun erityisosaamisen säilyttämistä ja parantamista koko maakunnassa. Tavoitteena on turvata kaikkien maakunnan asukkaiden mahdollisuus saada lastensuojelun avohuollon palveluja riippumatta kunnan sijainnista, työntekijätilanteesta tai välimatkoista. Lastensuoje-

lun avohuollon tasoon tavoitellaan pysyvää parannusta. Vaikutusten pysyvyyttä ajatellaan turvattavan liittämällä työhön enemmän kehittämislementtejä, kuten työprosessien analysointia ja dokumentoinnin kehittämistä. (Hankesuunnitelma 2003–2004.)

Erityissosiaalityöntekijän palvelulla on tavoitteita myös kuntien resurssien, työntekijöiden jaksamisen ja palvelun toimintamallin vakinaistamisen suhteen. Palvelun ajatellaan pidemmällä tähtäimellä säästävän kuntien resursseja (Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001). Oikea-aikaisten ja tarkoituksenmukaisten avohuollon toimenpiteiden ajatellaan vaikuttavan niin, että vältetään raskaammilta toimilta. Sen ajatellaan säästävän myös työntekijän voimavaroja. (Työkokous 2001.) Tavoitteena on tukea lisäksi sosiaalityöntekijöiden jaksamista antamalla palvelun avulla mahdollisuus jäsentää omaa työtään ja siten vähentää kaaosta (Hankesuunnitelma 2003–2004). Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen aikana palvelun yhtenä tavoitteena oli seutukunnallisen yhteistyön koordinointi (Alueellinen johtoryhmä 2001). Ensimmäisen hankkeen tavoitteena oli hankkia tietoa siitä, onko tällaisen toiminnan vakinaistamiselle perusteita maakunnassa (Metsäranta 2003, 3; Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001). Toisen hankkeen tavoitteena oli luoda pysyvä toimintamalli lastensuojelun erityispalvelun toteuttamiseen maakunnallisesti (Hankesuunnitelma 2003–2004).

Erityissosiaalityöntekijän palvelua koskeissa hankkeissa oli tavoitteena arvioida palvelua. Niissä ei määritelty arviointia yksityiskohtaisesti ja selkeästi. Ensimmäisessä hankkeessa sanottiin, että erityissosiaalityöntekijän toimintaa arvioidaan palvelujärjestelmän, toiminnan sisällön ja asiakkaiden näkökulmasta. (Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001.) Tässä ei kerrottu tarkemmin, keiden asiakkaiden näkökulmaa tarkoitetaan; esimerkiksi palvelua käyttävien sosiaalityöntekijöiden vai kuntien lastensuojeluasiakkaiden näkökulmaa. Ensimmäisen hankkeen aikana ei toteutettu varsinaista arviointitutkimusta. Erityissosiaalityöntekijä teki kokemuksistaan raportin ja arvioi siinä samalla palvelua (Metsäranta 2003). Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon -hankkeessa arviointitietoa ajateltiin kerättävän lastensuojelun asiakkailta, mukana olleilta sosiaalityöntekijöiltä ja muilta lastensuojelutyöntekijöiltä (Hankesuunnitelma 2003–2004). Hanke sisälsi erityissosiaalityöntekijän palvelun lisäksi muutakin toimintaa. Arviointia ei eritelty eri toimintojen suhteen. Tämä arviointitutkimus toteutuu kyseisen hankkeen puitteissa.

Työskentely

Erityissosiaalityöntekijän keskeisiä työskentelymuotoja ovat konsultointi ja työparityöskentely (Työkokous 2001). Konsultointi voi tapahtua puhelimesta ja koskea yksittäistä pulmatilan-

netta. Erityissosiaalityöntekijä voi tulla mukaan myös pidempään lastensuojeluprosessiin. (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2001.) Hän voi olla mukana esimerkiksi huostaanoton valmistelussa kokonaisuudessaan (VEP-lastensuojeluryhmä 2001). Erityissosiaalityöntekijä voi toimia kunnan sosiaalityöntekijän työparina asiakastapaamisissa ja kotikäynneillä (Leinonen & Metsäranta 2005, 25). Monesti tilanteet etenevät siten, että sosiaalityöntekijä pyytää erityissosiaalityöntekijältä ensin konsultaatiota ja sen jälkeen työpariksi (H. Metsäranta, henkilökohtainen tiedonanto 3.11.2004). Lisäksi erityissosiaalityöntekijä voi toimia jäsenenä isommassa työryhmässä. Hän on toiminut esimerkiksi lastensuojelutyön tiimin jäsenenä, jossa hänen työskentelynsä on painottunut konsultin rooliin. Tällaisessa työskentelyssä on ollut mukana työnohjauksen tai mentoroinnin luonnetta. (Leinonen & Metsäranta 2005, 25.)

Erityissosiaalityöntekijä voi toimia sosiaalityöntekijöiden tukena

1. lastensuojelutarpeen arvioinnissa,
2. toimenpidevaihtoehtojen etsinnässä,
3. huostaanoton valmistelussa ja
4. vaikeissa huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa selvityksissä ja sovitteluissa.

(Metsäranta 2003, 3.)

Erityissosiaalityöntekijä ei ole mukana sijaishuoltopaikan järjestämisessä, koska se on sijaishuoltoyksikön toimialaa (VEP-lastensuojeluryhmä 2001). Varsinaisesta lastensuojelun valmistelusta, toimenpiteistä ja päätöksistä vastaavat kuntien sosiaalityöntekijät. (Verkostoituvat erityispalvelut –hanke 2001.) Samoin hallinnollinen ja juridinen vastuu on kunnan työntekijöillä. Erityissosiaalityöntekijä pyrkii kuitenkin jakamaan asioiden ja tapausten sisällöllistä haastetta. (Leinonen & Metsäranta 2005, 25.)

Erityissosiaalityöntekijä on mahdollista tavoittaa iltaisin, viikonloppuisin ja nopeissa kriisitilanteissa silloin, kun siitä on kunnan työntekijän kanssa tapauskohtaisesti etukäteen sovittu. Erityissosiaalityöntekijä antaa tarvittaessa lausuntoja omissa nimissään. (Työkokous 2001.) Palvelu on tarkoitettu kuntien sosiaalityöntekijöiden käyttöön, ei suoraan asiakastyöhön (VEP-lastensuojeluryhmä 2001). Erityissosiaalityöntekijä on tiedottanut toiminnastaan kuntien työntekijöille tiedotekirjeillä, kuntien sosiaalityöntekijöiden työkokouksessa, puhelinhaastatteluissa, seutukunnallisissa tapaamisissa ja sosiaalijohdon päivillä sekä satunnaisemmin sosiaalityöntekijöiden eri koulutustilaisuuksissa ja seminaareissa. (Metsäranta 2003, 5.) Tutkimus koskee aikaa, jolloin erityissosiaalityöntekijän palvelu sai ulkopuolista rahoitusta. Tällöin kunnat maksoivat palvelun käyttämisestä todellisia kuluja alemman hinnan. (Metsäranta 2003, 8.)

3 MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TOIMITANYMPÄRISTÖ

Tarkastelen tässä luvussa tarkemmin maaseudun muuttuvaa toimintaympäristöä, maaseudulla tehtävää sosiaalityötä ja lastensuojelutyön haasteita. Nämä tekijät ovat keskeisiä toimintaympäristön kokonaisuuden muodostavia osia tässä tutkimuksessa. Maaseudun muuttuvaa ympäristöä tarkastellaan laajemmin kuin pelkästään sosiaalityön osalta, koska toimintaympäristöllä on iso merkitys maaseudulla tehtävälle sosiaalityölle ja erityissosiaalityöntekijän palvelulle.

Maaseutu, niin kuin koko yhteiskunta, on koko ajan muutoksessa. Tämä tutkimus sijoittuu yhteen kohtaan tätä muutosta. Maaseudun muutosten tarkastelu auttaa hahmottamaan nykyistä tilannetta osana pitempiäaikaista kehitystä. Sosiaalityö toteutuu aina jossakin paikallisessa toimintayhteydessä, jolloin tarvitaan tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta ja siinä etenevistä prosesseista. Tiedontarve korostuu yhteiskunnan muuttuessa, koska se muuttaa toiminnan ehtoja. (Mutka 1998, 9; Pohjola 1993, 258.) Toimintaympäristön laaja tarkastelu on keskeistä sosiaalisen todellisuuden monikerroksisuuden ymmärtämiseksi. Sitä pidetään tärkeänä realistisessa arviointitutkimuksessa. (Kuusela 2004, 131; Rostila & Tornainen 1999, 15.)

3.1 *Erilainen ja erilaistuva maaseutu*

Maaseudun määrittely ei ole yksiselitteistä, vaan sitä voidaan määritellä monin eri tavoin. Maaseudun määrittelyssä korostetaan tavallisesti harvaa asutusta, pitkiä etäisyyksiä ja alku- tuotannon osuutta. (Högbacka 1995, 6.) Yksi määritelmä on lukea maaseudeksi alle 500 hengen taajamat ja haja-asutusalueet. Laajemmassa määritelmässä maaseutua ovat alle 30 000 asukkaan kunnat. (Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus politiikaksi 2002, 7.) Tässä tutkimuksessa maaseudulla tarkoitetaan alle 6 000 asukkaan keskisuomalaisia kuntia.

Nykyään puhutaan maaseudun suurista haasteista toimintaympäristön muuttuessa (Kallio 1992, 1). Tämä ei kuitenkaan ole ainutlaatuinen tilanne viimeisten sadan vuoden aikana. Valtiovalta on perinteisesti muovannut maaseutua. Valtio ulotti otteensa paikallistasolle 1900-luvun alussa pystyttämällä tärkeimmät instituutiot kaikkiin pitäjiin. Se merkitsi teiden rakentamista, koulutus- ja terveyspalveluja sekä yrittämisen mahdollisuuksia oman alueen ulkopuolella. Tämä toi toisaalta edistystä, auttoi kehittämisessä ja elossapysymisessä. Se merkitsi samalla nuorten ja usein kyvykkäimpien yhteisön jäsenten muuttamista kaupunkeihin. Maaseu-

dun elämään on vaikuttanut eniten maatalouspolitiikka. Se suosi 1900-luvun alkupuolella pientiloja. 1960-luvulla maatalouspolitiikka puolestaan suosi tehoviljelyä ja kannusti pientiloja lopettamaan toimintansa. Pienviljelijöiden määrä vähentyi kovasti ja maaseutu menetti suurimman osan asukkaistaan. (Holmila 2001, 26, 34, 40–43.)

Tämän päivän yhteiskunnalliset muutokset ovat yhteydessä valtakunnallisiin ja eurooppalaisiin yhteiskuntapoliittisiin ratkaisuihin (Simonen 1996, 11). Muutosta ovat tuoneet muun muassa 1990-luvun alun lama (Raunio 2000, 18), Suomen liittyminen Euroopan unioniin (Holmila 2001, 32), maailmantalouden globalisoituminen (Laitinen & Pohjola 2001, 21–25), kuntien itsehallinnon korostuminen (Leväsvirta 1999, 13) ja yhteiskunnallinen murros (Raunio 2000, 19). Kunnat ovat joutuneet uusien haasteiden eteen taloudellisten tekijöiden, kansainvälistymisen ja markkinavoimien kasvaneen vaikutuksen myötä. Kehityksen myötä on kasvanut tarve mukauttaa toimintoja yhteensopiviksi ympäristön kanssa. (Leväsvirta 1999, 17.)

Kuntien toiminnan edellytykset ja kuntiin kohdistuvat vaatimukset ovat erilaisia. (Kallio 1992, 1.) Erot maaseudun ja kaupunkien välillä kasvavat (Kemppainen ym. 1998, 17–18). Erot kasvavat myös maaseutukuntien välillä. Kehitys on johtamassa maaseudun polarisoitumiseen. Syrjäinen maaseutu menettää väestöä ja kyliä autioituu. Suurten keskusten läheinen maaseutu saa taas huomattavaa muuttovoittoa. (Maaseutupolitiikan linjat 1990-luvulla 1991, 18.) Suomi on jakautumassa yhä selvemmin menestyviin ja vaikeuksissa kamppaileviin alueisiin (Kainulainen ym. 2001, 15).

Maaseudulle ovat tuoneet haasteita maatalouden merkityksen vähentyminen, elinkeinorakenteen muuttuminen ja tarve lisätä uusia toimintatapoja (Högbacka 1995, 5). Lisäksi haastetta tuovat taloudelliset vaikeudet, työttömyys ja ikärakenteen vinoutuma (Laitinen & Pohjola 2001, 25–32). On avoin kysymys pärjääkö maaseutu kilpailussa työpaikoista ja palveluista. Maaseudulla edellytyksiä luovina asioina ovat puhdas ympäristö, hiljaisuus, elämykset ja halpa asuminen. (Kainulainen ym. 2001, 98.) Lisäksi maaseutu voi merkitä yhteisöllisyyttä, avuliaisuutta, yhteistyötä ja teeskentelemätöntä elämänmuotoa (Francis & Henderson 1992, 14).

Vähentyneet taloudelliset resurssit pakottavat kuntia supistamaan toimintoja. Paikalliset edellytykset ja ratkaisut johtavat palvelujen tarjonnan ja saatavuuden erilaistumiseen sekä kansalaisten aseman eriarvoistumiseen. (Kemppainen ym. 1998, 12, 21.) Monet pienet kunnat ovat kestävämmässä tilanteessa lakisääteisten toimintojen lisääntyessä ja veronmaksajien vähentyessä. Valtio pitää pieniä kuntia kalliina ja tehottomana ratkaisuna julkisten palvelujen järjes-

tämisessä. (Kröger 1990, 71.) Asukasluvultaan pienten kuntien toimintakykyyn suhtaudutaan joillakin tahoilla hyvinkin epäilevästi (Francis & Henderson 1992, 1; Kallio 1992, 1). Voi kysyä, ovatko pienet maalaiskunnat katoamassa? Keski-Suomen alueella käydään useissa maaseutukunnissa kuntien yhdistämisneuvotteluja. Lisäksi Jyväskylän seudulla on meneillään 10 kunnan verkostokaupunkihanke peruspalvelujen järjestämiseksi seudullisesti. On myös esitetty Suomen jakamista 20 suurkuntaan.

Maaseudun moninaisuutta voidaan tarkastella erilaisten maaseututyyppeiden kautta. Jako harvaan asuttuun maaseutuun, ydinmaaseutuun ja kaupunkien läheiseen maaseutuun on yksi tapa tarkastella maaseutua. Ydinmaaseutua kuvaa sijainti suhteellisen kaukana suurista keskuksista, läheisyydessä on kuitenkin usein keskisuuria keskuksia. Ydinmaaseudulla on vahvaa alku- tuotantoa ja teollisuuden keskittymiä. Harvaan asuttu maaseutu sijaitsee vielä ydinmaaseutua kauempana keskuksista. (Elinvoimainen maaseutu 2004, 14.) Harvaan asuttua maaseutua luonnehtii väkiluvun vähyys, muuttotappioisuus, vanhusvoittoisuus sekä heikko huoltosuhde. Elinkeinoelämä rakentuu maa- ja metsätalouden sekä palvelujen varaan. Kuntien taloudellinen tilanne on kovilla. (Elinvoimainen maaseutu 2004, 14; Kainulainen ym. 2001, 34–35.) Harvaan asuttu maaseutu on tuloilla ja niukkuuden kokemisella tutkittuna heikoimmin toimeentulevien ihmisten elinympäristöä (Heikkilä & Kautto 2002, 5).

Kaupunkien läheisille maaseutualueille on tyypillistä sijoittuminen kaupungin ja maaseudun ”välimaastoon”. Elinkeinoelämä on rakentunut palvelu- ja talouselinkeinojen varaan ja kunnan talous on suhteellisen hyvässä kunnossa. (Kainulainen ym. 2001, 34.) Tällä alueella on monipuolisimmat kehittymismahdollisuudet, koska sijainti suurten keskusten läheisyydessä luo työmahdollisuuksia ja paikallismarkkinoita maaseutuyrityksille. Monet kunnat saavat muuttovoittoa. Varsinkin lapsiperheet suosivat tätä aluetta. (Elinvoimainen maaseutu 2004, 14.) Perustilanne on sellainen, että paras hyvinvointi on kaupungeissa ja kasvukeskuksissa sekä niitä ympäröivällä seudulla maaseutu mukaan lukien. Jyväskylän seutu on yksi tällainen kasvukeskus. (Hautamäki 2001, 39–40.)

Keskisuomalaiset maaseutukunnat

Tutkimuksen kohdekuntia on tarkasteltu erilaisissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Tutkimukseen osallistuvat pienet maaseutukunnat eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan erilaista ja erilaistuvaa maaseutua (Kainulainen ym. 2001; Kempainen ym. 1998). Keskisuomalaisten maaseutukuntien tilanteeseen ja tulevaisuuteen vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka lähellä tai kaukana ne sijaitsevat Jyväskylästä. Keskuksilla on sosiaalityön näkökulmasta merkitystä

muun muassa erityispalvelujen, kuten perheneuvolan ja ensi- ja turvakotipalvelujen sekä pätevän työvoiman saatavuuden suhteen.

Maaseudusta tehdyn kolmijaon mukaan tutkimuksen kohdekunnista 14 on harvaan asuttua maaseutua¹, viisi kuntaa ydinmaaseutua² ja yksi kunta on luokiteltu kaupungiksi³. Näistä kunnista viisi kuntaa sijaitsee maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusalueella⁴. Vuorovaikutusalueet ovat vetovoimaisia asuntoalueita, joiden kysyntä ja arvostus ovat lisääntymässä. (Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus politiikaksi 2002, 8, 10, 13). Neljässä vuorovaikutusalueella sijaitsevassa kunnassa⁵ tulee tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan väkiluku kasvaamaan. Lopuissa 16 kunnassa väkiluvun ennustetaan puolestaan vähenevän. (Keskisuomalainen 22.9.2004.)

Kuntien hyvinvoinnin ulottuvuuksia on tutkittu elintason⁶ ja psykososiaalisten ongelmien⁷ suhteen. Tutkimuksessa kunnat oli jaettu viiteen klusteriin sen mukaan, onko elintaso korkea vai matala, sekä onko psykososiaalisia hyvin vähän, vähän vai paljon. Tutkimuksesta näkyy kuntakohtainen tilanne⁸. Tämän tutkimuksen kuntia kuvaa matala elintaso. Kunnat jakautuivat psykososiaalisten ongelmien suhteen kahteen ryhmään. Kunnista noin puolessa oli vähän tai hyvin vähän psykososiaalisia ongelmia ja puolessa kunnista oli psykososiaalisia ongelmia paljon. (Kainulainen ym. 2001, 62, 86–87.) Psykososiaalisten ongelmien esiintymisen eroja voi selvittää väestöpohjan erot, sekä kuntien reagoimisherkkyyks ongelmiin ja toimintakulttuuri ongelmien ilmetessä.

Hyvinvointipalveluja tuottavat organisaatiot ja niiden johtajat arvioivat kansalaisten hyvinvoinnin tilannetta Sosiaalibarometrissa⁹. He arvioivat hyvinvoinnin tilanteen paremmaksi kaupunkimaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa kuin maaseutukunnissa. He arvioivat samalla

¹ Joutsa, Kannonkoski, Karstula, Kivijärvi, Konnevesi, Korpilahti, Kuhmoinen, Kyyjärvi, Leivonmäki, Luhanka, Multia, Pihtipudas, Pylkönmäki, Sumiainen.

² Hankasalmi, Kinnula, Petäjävesi, Toivakka, Uurainen.

³ Suolahti.

⁴ Petäjävesi, Korpilahti, Toivakka, Suolahti ja Uurainen. Vuorovaikutusta on mitattu sellaisilla muuttujilla kuin pendelöinti eli liikkuminen kahden kunnan välillä, ammatissa toimiva väestö, muuttoliike, koulutusaste, maankäyttö ja liikennemäärät.

⁵ Korpilahti, Leivonmäki, Toivakka ja Uurainen.

⁶ Elintaso mittasivat: ihmisten tulotaso, koulutustaso, terveydentila ja asumistaso.

⁷ Väestön psykososiaalista tilaa mittasivat: psykiatristen potilaiden määrä, väkivaltarikosten määrä, alkoholi-kuolemat, lastensuojelutapaukset ja toimeentulotuen saanti.

⁸ Korkea elintaso ja paljon psykososiaalisia ongelmia: Suolahti. Matala elintaso ja hyvin vähän psykososiaalisia ongelmia: Leivonmäki. Matala elintaso ja vähän psykososiaalisia ongelmia: 8 kuntaa (Kinnula, Konnevesi, Korpilahti, Kyyjärvi, Luhanka, Petäjävesi, Toivakka ja Uurainen). Matala elintaso ja paljon psykososiaalisia ongelmia: 10 kuntaa (Hankasalmi, Joutsa, Kannonkoski, Karstula, Kivijärvi, Kuhmoinen, Multia, Pihtipudas, Pylkönmäki ja Sumiainen).

⁹ Sosiaalibarometri on vuosittain toteutettava ajankohtaisselvitys, jossa esitetään kuva hyvinvointipalvelujen nykytilasta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Selvitys perustuu kyselyyn vastanneiden hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden ja johtajien mielipiteisiin.

kuntansa sosiaalitaloudellista tilannetta. Sitä kuvaa jako pulmakuntiin, etenijäkuntiin ja tienhaarakuntiin. Pulmakunnissa on sosiaaliin ja taloudellisiin ongelmiin vaikea löytää ratkaisua. Etenijäkunnat ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti hyvässä tilanteessa. Tienhaarakunnat sijoittuvat näiden kahden kuntatyyppiin väliin, niissä on selviä ongelmia ja ratkaisun mahdollisuuksia. (Eronen ym. 2003, 14–16, 32.) Tämän tutkimuksen kohdekuntien sosiaalitaloudellista tilannetta kuvasi vähän useammin tienhaarakunta kuin pulmakunta¹⁰. Etenijäkuntia ei ollut lainkaan. (A. Eronen, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.2005; 9.5.2005).

3.2 *Aikaisempia tutkimuksia maaseudun sosiaalityöstä*

Maaseudun sosiaalityötä on tutkittu sekä Suomessa että muualla melko vähän (Lehtinen 2000, 4; Lonne & Cheers 2000, 21; Pugh 2003, 67). Suomalainen sosiaalityön tutkimus on melko nuorta. Se on lisääntynyt vasta 1990-luvulla. (Kemppainen ym. 1998, 27). Suomalaisissa historiaa käsittelevissä teoksissa kerrotaan maaseudun sosiaalihuollosta. Nykyajasta tai lähimenneisyydestä on kuitenkin vähän tutkimusta maaseutukuntien sosiaalityöstä. (Lehtinen 2000, 4.) Sosiaalityötä on tarkasteltu enemmän kaupunkien näkökulmasta (Ronby 1992, 51). Kaupunkikeskeinen näkökulma on esillä suurimmassa osassa sosiaalityön tutkimuksessa (Kröger 1990, 2, 72; Tapola 1997, 1) sekä kirjallisuudessa ja koulutuksessa (Pugh 2000, 1).

Kiinnostus maaseudun sosiaalityötä kohtaan ei kuitenkaan ole uutta. Maaseudun sosiaalityöstä oli jo 1920-luvulla *Social Forces* -lehdessä ainakin muutama artikkeli (Gwin 1925; Matthews 1927; Steiner 1926). Matthews (1927, 67) esimerkiksi kirjoitti tuolloin yksilökohtaisesta sosiaalityöstä uutena asiana maaseudulla. Kiinnostus maaseudulla tehtävää sosiaalityötä kohtaan on ehkä hieman lisääntynyt. Kröger (1990, 73–75) mainitsi ainoana maaseudun sosiaalityötä koskevana suomalaisena tutkimuksena Mäntysaaren vuonna 1987 tekemän lisensiaattitutkimuksen. Nyt on kuitenkin saatavilla jo muutamia suomalaisia tutkimuksia maaseudun sosiaalityöstä.

Esittelen seuraavaksi maaseudun sosiaalityöstä tehtyjä, sosiaalityöntekijän työtä koskevia tutkimuksia. Tarkastelun ulkopuolella ovat esimerkiksi maaseudun sosiaalityön asiakkaita ja heidän ongelmiaan koskevat tutkimukset. Aloitan esittelyn suomalaisista tutkimuksista, sen jälkeen on vuorossa muissa pohjoismaissa ja lopuksi muualla maailmassa (Australiassa, Eng-

¹⁰Vuonna 2005 julkaistuun sosiaalibarometriin vastasi tutkimuksen kohdekuntien sosiaalitoimista 10. Niistä määritteli kunnan sosiaalitaloudellisen tilanteen pulmakunnaksi kolme ja tienhaarakunnaksi seitsemän. Vuonna 2002 vastasi 14 tutkimuskunnan sosiaalitoimea. Niistä oli pulmakuntia kuusi ja tienhaarakuntia kahdeksan.

lannissa ja Yhdysvalloissa) tehdyt tutkimukset. Maaseudun sosiaalityön lastensuojelutyöstä ei löytynyt tutkimuksia. Joissakin tutkimuksissa (esim. Hytönen 2002; Kröger 1990; Veko 1999) sitä on hieman käsitelty.

Hytönen (2002) tutki pro gradu -tutkimuksessaan pienten kuntien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia sosiaalityöstä. Hytönen käsittelee sosiaalityön moninaisuutta, erityisyyttä, maaseudun sosiaalitoimen arkea, sosiaalityön osa-alueita sekä kulttuurikompetenssin käyttöä sosiaalityössä. (Hytönen 2002, 1-4, 47–50.) Lehtinen (2000) tutki lisensiaattityössään omakohtaisen kokemuksen analyysin kautta valtasuhteiden verkoston vaikutuksia pienen kunnan sosiaalityöntekijään. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijää tarkastellaan kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen näkökulmasta. Valtasuhteita tarkastellaan erityisesti suhteessa kunnallishallintoon.

Veko (1999) tutki pro gradu -tutkimuksessaan toimeentulotukea osana pienen maaseutukunnan sosiaalityötä. Tapola (1997) tutki pro gradu -tutkimuksessaan puolestaan laajemmin sosiaalialan työtä pienessä kunnassa. Kröger (1990) on tutkinut lisensiaattityössään sosiaalityötä kolmessa pienessä maalaiskunnassa. Hän loi yleiskuvaa pienen kunnan sosiaalitoimistossa tehtävästä sosiaalityöstä. Tutkimuksessa käsiteltiin sosiaalityön byrokraattisuutta, professiota ja rationaalisuutta. (Kröger 1990, 2–3.) Lisäksi Mäntysaari (1991) on tehnyt väitöskirjatutkimuksen sosiaalityöntekijöiden asemasta ja asiakkaisiin kohdistuvan sosiaalisen kontrollin eri muodoista. Tutkimuksessa oli mukana yksi iso ja kaksi pientä kuntaa. (Mäntysaari 1991, 16, 105–106.)

Pienissä kunnissa tehtävää sosiaalityötä koskevien tutkimusten lisäksi on muutamissa tutkimuksissa mainintoja sosiaalityön eroista pienissä ja isoissa kunnissa. Niissä on todettu tarve tarkastella sosiaalityön haasteita erikseen maaseudulla ja kaupungeissa. (Karisto 1997, 132; Maaniittu 1997, 25; Marjamäki ym. 1998, 25, 29; Okkonen 1999, 35.) Lisäksi Raunio (2000) on eritellyt eri tutkimuksissa ja raporteissa esiin tulleita sosiaalityön ja lastensuojelutyön eroja maaseudulla ja kaupungeissa.

Pohjoismaissa on Suomen lisäksi ainakin Ruotsissa ja Norjassa tutkittu maaseudulla tehtävää sosiaalityötä. Ruotsalainen Ronnby (1991; 1992; 2000) on tutkinut sosiaalityöntekijältä edellytettäviä tietoja, maaseutukulttuuria ja maaseudun merkitystä sosiaalityölle. Lisäksi hän kuvaa sosiaalityöntekijän työtä maaseudulla. Bergström & Fog (1996) puolestaan käsittelevät tutkimuksessaan kulttuurikompetenssia, sen käyttämistä ja kehittämistä maaseudulla tehtävässä sosiaalityössä. Kulttuurikompetenssilla tarkoitetaan tietämystä paikallisesta kulttuurista ja

tiedon käyttämistä työssä, esimerkiksi yhteistyössä ihmisten luonnollisten verkostojen ja vieranomaisten kanssa. (Bergström & Fog 1996, 261–264; Fog 1991.)

Norjalainen Stjernø (1985) on tutkinut sosiaalityön käytäntöjä. Tutkimuksen yhtenä osana oli maaseudun ja kaupunkien sosiaalityön erot (Stjernø & Seltzer 1985, 15, 21). Oltedal (2001) on tutkinut pienissä kunnissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Hänen mukaansa he ovat ”viimeisiä” yleissosiaalityöntekijöitä, joilla on monia työalueita verrattuna spesialisteihin. (Oltedal 2001, 19.) Lisäksi norjalainen Haugland (2001) tutki pienissä kunnissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaista kompetenssia, heidän työskennellessä ja asuessa samassa kunnassa (Haugland 2001, Oltedalin 2001, 26 mukaan). Handegård ja Lichtwarck (1997) ovat puolestaan tutkineet sosiaalityöntekijöiden rooleja sekä samassa kunnassa tai muualla asumisen merkitystä näille rooleille (Handegård & Lichtwarck 1997, Oltedalin 2001, 27 mukaan).

Pohjoismaissa tehtävää sosiaalityötä yhdistävät monet asiat. Niille on ominaista sosiaalityön tekeminen lähes yksinomaan julkisella sektorilla (Lehtimäki 1994, 77; Lindholm 1988, 5). Kun taas Euroopassa ja Yhdysvalloissa pääosa sosiaalityöntekijöistä työskentelee erilaisten järjestöjen ja yksityisten yhdistysten puitteissa. (Lehtimäki 1994, 77). Sosiaalityöntekijät pohjoismaissa kokevat sosiaalityön erilaiseksi eri maissa. Kansainvälisesti verrattuna on kuitenkin huomattavissa pohjoismaiden samanlaisuus. Niissä on perimmäinen ajatus sosiaalityöstä pitkälti samanlainen: sosiaalista hyvinvointia jaetaan kaikille, paikalliset kunnat ovat vastuussa isosta osasta hyvinvointijärjestelmän toteuttamisesta ja niillä on oikeus veroihin sen toteuttamiseksi. (Lindholm 1988, 4.) Sosiaalityön lastensuojelutyö rakentuu pohjoismaissa samoille peruseriaatteille (Grinde 1986, 23–28).

Englantilaisen Pughin (2003, 67) mukaan maaseudun sosiaalityötä on tutkittu eniten Australiassa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Pohjoismaisesta maaseudun sosiaalityötä koskevasta tutkimuksesta hänellä ei ilmeisestikään ollut tietoa. Pugh (2000) itse on tutkinut sitä, kuinka voidaan kehittää paremmin sosiaalipalveluja maaseudun ympäristössä. Australiassa Lonne ja Cheers (2000) ovat tutkineet maaseudulla työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä, heidän työnsä ja yhteisön (community) ominaispiirteitä. Mayer (2001) on puolestaan tutkinut sosiaalityöntekijöiden kokemuksia työskentelemisestä ja asumisesta syrjäisessä paikassa. Green, Gregory ja Mason (2003; Green 2003; Green & Mason 2002) ovat tutkineet maaseudulla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden yksityisyyttä ja heidän perheidensä turvallisuutta. Yhdysvalloissa Croxton, Jayaratne ja Mattison (2002) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden työhön liittyviä usko-

muksia ja käyttäytymistä sekä onko maaseudulla ja kaupungissa työskentelevien välillä eroja näiden suhteen. Lisäksi Gumpert, Saltman ja Sauer-Jones (2000) ovat verranneet tutkimuksessaan maaseudun sosiaalityön ominaispiirteitä kaupungeissa tehtävään sosiaalityöhön.

Yhdysvalloissa ja Australiassa on maaseudulla tehtävään sosiaalityöhön kiinnitetty ehkä enemmän huomiota kuin Suomessa. Maaseudulla tehtävä sosiaalityö on huomioitu yliopistoissa annettavassa sosiaalityön opetuksessa Yhdysvalloissa. Maaseudun sosiaalityöstä on omia kursseja esimerkiksi Minnesotan ja Austinin yliopistoissa. (School of social work; Social Work.) Australiassa maaseudun sosiaalityöntekijöillä on puolestaan oma toimintaryhmänsä, joka on osa sosiaalityön ammattijärjestöä (Rural Social Work Action Group).

Organisaatiot liittyvät keskeisesti yhteiskunnalliseen, poliittiseen ja taloudelliseen ympäristöönsä (Hardiker & Barker 1981, 105; Mäntysaaren 1991, 17 mukaan). Tämän vuoksi muissa maissa tehdyt tutkimukset voivat toimia vain vertailuaineistona suomalaiselle sosiaalityön tutkimukselle. Enemmän yhteyksiä on sen sijaan löydettävissä pohjoismaisten sosiaalityön tutkimusten välillä. (Mäntysaari 1991, 17.) Krögerin (1990, 75) mukaan ruotsalainen ja norjalainen maaseudun sosiaalityötä käsittelevä tutkimus ei ole, esimerkiksi kuntarakenteen ja sosiaaliturvajärjestelmän erilaisuudesta johtuen, juurikaan käyttökelpoista. Hytönen (2002) ja Veko (1999) ovat käyttäneet Ruotsissa ja Norjassa tehtyä sosiaalityön tutkimusta, koska heidän mukaansa pohjoismaat ovat keskenään olosuhteiltaan kuitenkin suhteellisen lähellä toisiaan. Tässä tutkimuksessa maaseudun sosiaalityön ja lastensuojelutyön toimintaympäristön tarkastelun pohjautuu ensisijassa suomalaisiin tutkimuksiin. Lisäksi tarkastelussa on mukana muiden pohjoismaiden tutkimuksia, koska niissä maissa ja Suomessa tehtävä sosiaalityö ja lastensuojelutyö ovat kuitenkin melko lähellä toisiaan.

3.3 *Maaseudun sosiaalityö*

Ympäristö vaikuttaa osaltaan siihen, minkälaiseksi sosiaalityö muodostuu (Kemppainen ym. 1998, 12). Maalais kuntien sosiaalitoimistojen organisaatioilla on omat vaikutuksensa niissä tehtävään sosiaalityöhön. Myös kansainvälinen tutkimus osoittaa, että sosiaalityö on erilaista erikokoisissa kunnissa. Vaihteluun vaikuttavat kuntien koon lisäksi kuntien alueellinen ja sosiaalinen erilaisuus. (Mäntysaari 1991, 105, 252.) Sosiaalityön toteuttamisessa voi olla lisäksi maaseudulla isoja kuntakohtaisia ja työntekijäkohtaisia eroja. Niihin vaikuttaa esimerkiksi erilainen työntekijätilanne, tehtävänjako, työpaikkakulttuuri, erilaisuus sosiaalisten ongelmien luonteessa ja esiintymisessä. (Kröger 1990, 72; myös Karisto 1997, 132.)

Sosiaalityölle on pienessä maalaiskunnassa ominaista kokonaisvaltaisuus. Yksi työntekijä voi hoitaa kunnan asukkaiden kaikki sosiaalityöhön liittyvät asiat kohdusta hautaan. (Kröger 1990, 139; Raunio 2000, 104.) Monet sosiaalityöntekijät kokevat positiivisena laaja-alaisen työn, saa tehdä hyvin monenlaisia töitä. Se mahdollistaa asiakkaan kokonaisvaltaisen palvelun yhdestä toimipisteestä. (Hytönen 2002, 29–30, 58.) Toisaalta sosiaalityöntekijät kokevat laaja-alaisen sosiaalityön vaativaksi ja hajottavuudessaan resursseja vieväksi (Kauppila 1999, 95). Pienessä maaseutukunnassa ei ole mahdollista rajata asiakas- tai ongelmaryhmiä (Kröger 1990, 139). Monilla maaseudun sosiaalityöntekijöillä on lisäksi muita tehtäviä. Sosiaalityöntekijän työhön voi kuulua esimerkiksi kotipalvelun ohjaus, perhepäivähoidon ohjaus, kehitysvammaisten avohuolto ja Kelan tehtäviä (Hytönen 2002, 28–29; Kröger 1990, 84–87; Ronnby 1991, 189; Tapola 1997, 62). Mikäli pienessä kunnassa ainoana sosiaalityötä tekevänä työntekijänä toimii sosiaalijohtaja, on hänellä lisäksi hallinnollinen ja esimiestyö (Hytönen 2002, 25; Tapola 1997, 55). Työn laaja-alaisuuden vaarana on tiedon pinnallisuus ja työn rasittavuuden lisääntyminen (Sinervo 1993, 20).

Sosiaalityö maaseudulla on itsenäistä ja vapaata (Hytönen 2002, 29). Sen käänttöpuolena on usein yksinäisyys (Ronnby 1991, 179; Veko 1999, 56). Sosiaalityöntekijä voi olla todella yksin, mikäli hänellä ei ole ketään kenen kanssa voisi neuvotella ja purkaa tunteitaan (Lehtinen 2000, 112–113, 134). Vaikka kunnassa olisi sosiaalijohtaja sosiaalityöntekijän kollegana, hän ei välttämättä pysty antamaan tukea sosiaalityöntekijälle (Hytönen 2002, 38). Vähäinen sosiaalinen tuki ja riittämättömät mahdollisuudet keskustella työhön liittyvistä asioista työtovereiden kanssa ovat yhteydessä työntekijöiden psyykkiseen rasittuneisuuteen (Kröger 1990, 139; Viinamäki 1997, 157–158).

Maaseutukunnan sosiaalityössä korostuu palvelualttius. Asiakkaita pyritään ja halutaan usein palvella heti. Palvelualttiuteen vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden oma palveluperiaate ja luottamusmiesten ajatus työntekijöistä kuntalaisten palvelijoina. Asiakasvastaanotot voivat toimia enemmän kuntayhteisön kuin sosiaalityön omilla ehdoilla. (Kröger 1990, 135–136.) Sosiaalityöntekijät ovat kyseenalaistaneet tätä palvelualttiutta pyrkimällä ajanvaraukseen (Hytönen 2002, 58, 102). Pienen kunnan sosiaalityöntekijä on usein myös päivystys- ja kriisivalmiudessa (Hytönen 2002, 102, Lehtinen 2000, 92).

Maaseudun etuna on vähäinen byrokratia ja pieni hierarkia, se helpottaa päätösten tekemistä tarvittaessa nopeastikin. Toisaalta sosiaalityön käytännöt voivat tuntua vanhanaikaisilta ja

kunnantoimiston kulttuuri oudolta. (Hytönen 2002, 58–59, 85.) Muualta paikkakunnalle töihin tullut työntekijä on voinut tottua toisenlaiseen työpaikkakulttuuriin ja huomata kehittämistarpeita. Maaseudulla voi muutosten aikaansaaminen kuitenkin olla hidasta. (Tapola 1997, 64–65.) Muutoksiin voidaan suhtautua ennakkoluuloisesti (Lehtinen 2000, 42). Muutoksen esteenä voivat olla objektiiviset puitteet, kuten lainsäädäntöön, aikaresursseihin ja talouteen liittyvät asiat. Esteenä voivat olla myös subjektiiviset käsitykset, kuten suhtautumistavat, arvot ja asenteet. Kolmantena esteenä voivat olla kollektiiviseen tietoisuuteen kuuluvat ”salaisuudet”, joista ei puhuta ääneen. (Haaki 1994, 58.)

Pienessä kunnassa on tavallista, että ihmiset tuntevat toisiaan eri yhteyksistä. Sosiaalityöntekijä voi ammattinsa lisäksi olla jonkun äiti, naapuri ja tuttava. (Hytönen 2002, 90; Tapola 1997, 71.) Tuttuus voi edesauttaa työskentelyä. Sosiaalityöntekijällä voi olla asiakkaasta monenlaisia tietoja asiakkaasta ja se voi helpottaa työskentelyn käynnistymistä. (Hytönen 2002, 90–92.) Työ pienessä kunnassa on näkyvää. Työntekijä on kiinnostuksen ja tarkkailun kohteena niin asiakkaiden, työtovereiden, luottamusmiesten kuin kuntalaistenkin taholta. (Lehtinen 2000, 69, 78.) Asiakkaiden tuttuus voi vaikuttaa työn objektiivisuuteen. Tutulle voi olla vaikeampi tehdä kielteistä päätöstä ja ongelmiin voi olla vaikeampi puuttua. Sosiaalityö ja erityisesti ristiriidat voivat personoitua työntekijään. Mikäli työntekijä uppoutuu persoonallaan syvälle työhön, voi olla vaarana toimintakyvyn häiriintyminen. (Kröger 1990, 94, 113–114.) Sopiva etäisyys asiakkaisiin suojaa sosiaalityöntekijää työn raskaudelta (Hytönen 2002, 61).

Työpaikkakunnalla asumisesta on sekä etua että haittaa. Työpaikkakunnalla asuminen edesauttaa sosiaalityöntekijän tutustumista paikkakuntaan. Asiakkaiden on silloin helpompi lähestyä sosiaalityöntekijää vapaa-aikana esimerkiksi kaupassa ja lenkkipolulla. Työntekijöiden välillä on eroa siinä, kokevatko he sen positiivisena vai negatiivisena asiana. (Veko 1999, 64–65, 68.) Samalla paikkakunnalla asuessa voi olla vaikea erottaa työtä ja vapaa-aikaa toisistaan (Hytönen 2002, 103; Lehtinen 2000, 112; Ronnby 1991, 180).

Kunnan luottamuselimistä sosiaalityölle on keskeisin sosiaalilautakunta, kunnanhallituksen ollessa etäisempi. Kunnallispoliittisten kuvioiden ymmärtäminen on tärkeää sosiaalityöntekijälle etenkin pienessä kunnassa. Luottamusmiesten ja viranhaltijoiden välillä on mahdollisesti voimakkaammat jännitteet kuin suuressa kunnassa. Kunnallishallinnon merkitys on kasvanut valtionohjauksen vähenemisen myötä. (Lehtinen 2000, 25, 27, 32–33, 44.)

Pienissä kunnissa on puutetta pysyvistä ja pätevistä sosiaalityöntekijöistä sekä ongelmana työntekijöiden suuri vaihtuvuus (Hytönen 2002, 17; Kröger 1990, 86–87; Metsäranta 2003, 2). ”Työntekijät vaihtuvat ja usein ’ohjaksissa’ on taas kerran uusi ja usein nuori – ja vain vähäsen työkokemusta omaava ihminen”. Kunnissa voi olla jaksoja, jolloin siellä ei ole lainkaan sosiaalityöntekijää. (Metsäranta 2003, 2.) Lisäksi on vaikeuksia saada päteviä sosiaalijohtajia. Joissain kunnissa on jouduttu tekemään uudenlaisia sosiaalijohtajan työn järjestelyjä, esimerkiksi hankittu se ostopalveluna toisesta kunnasta. (Hytönen 2002, 20.) Vaikeudet saada päteviä sosiaalityöntekijöitä ei koske pelkästään maaseutua vaan myös isoja kaupunkeja (Mäkeläinen 2003, 7). Työntekijöiden vaihtuvuus on yksi sosiaalityön kehittymisen keskeinen este (Mäntysaari 1991, 157). Se vaikuttaa myös kulttuurikompetenssin eli paikallistuntemuksen hyödyntämiseen sosiaalityössä, esimerkiksi lähiverkostosta saatavan tuen huomioimista (Bergström & Fog 1996, 253–254, 258).

Yhtenä sosiaalityön ongelmana on kiire. Sekä suurien että pienten kuntien sosiaalityötä koskevat tapaustutkimukset osoittavat, että useimpien sosiaalityöntekijöiden mielestä työtahti on kiristynyt ja työmäärä lisääntynyt 1990-luvun loppuvuosina (Kröger 1990, 105; Raunio 2000, 55). Työmäärä voi olla kohtuuton suhteessa voimavaroihin, jolloin kiire ja työpaineet estävät laadukkaan työn tekemistä (Lehtinen 2000, 3–4).

Maaseudun pienten kuntien on todettu eri tutkimuksissa ja selvityksissä eroavan toisistaan, puhutaan maaseudun kahtiajakautumisesta. Tämä tulee esille myös sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöiden tilanteet ja sosiaalityön resurssit vaihtelevat paljon. On olemassa hyviä kuntia, kriisikuntia ja näiden ääripäiden välimaastoon asettuvia kuntia tai sosiaalitoimistoja. Kriisikunnissa on sosiaalityön asema heikko, niissä ei ole sosiaalityön historiaa ja sosiaalitoimen henkilöstöresursseissa on ollut puutteita pitkään. Tilanne saattaa olla sosiaalityöntekijälle hyvinkin ahdistava. Sosiaalityön reunaehdot voivat olla niin huonot, ettei kukaan työntekijä jaksa tehdä siellä työtä. (Hytönen 2002, 1, 19.)

Yhteiskunta ja sosiaalityön järjestäminen ovat muualla maailmassa (Australia, Yhdysvallat ja Englanti) Suomeen verrattuna hyvinkin erilaista. Silti maaseudun sosiaalityöstä tehdyissä tutkimuksissa tulee esille monia samankaltaisia asioita. Tällaisia ovat esimerkiksi työntekijöiden suuri vaihtuvuus, puutteelliset mahdollisuudet saada ammatillista tukea, riittämättömät valmiudet työskennellä maaseudun sosiaalityössä (Lonne & Cheers 2000, 27), lähellä työpaikkaa asumisen merkitys maaseudulla (Green ym. 2003, 95–96), eristäytymisen kokeminen, työn itsenäisyys ja vaihtelevuus (Mayer 2001, 91), asiakkaiden tuttuus muista yhteyksistä (Croxton

ym. 2002, 128), yksinäisyyden kokeminen, asiantuntijuuden ylläpitämisen vaikeus yksin työskennellessä (Pugh 2003, 79). Erojakin on, työsopimusten määräaikaaisuutta ja huonoja etenemismahdollisuuksia koskevaa keskustelua ei ole Suomessa ainakaan kovin paljoa käyty toisin kuin esimerkiksi Australiassa (Lonne & Cheers 2000).

3.4 Lastensuojelutyön haasteet

Tarkastelen tässä lastensuojelutyötä lähinnä siitä näkökulmasta, minkälaisia haasteita maaseudun lastensuojelutyössä on. Maaseudulla tehtävälle lastensuojelutyölle tuovat haasteita osaltaan aiemmin esitetyt maaseudun yleinen toimintaympäristö, sen muutokset ja maaseudun sosiaalityölle ominaiset asiat. Useimmat lastensuojelutyöstä nousevat haasteet ovat yhteisiä sosiaalityölle riippumatta kunnan koosta.

Lastensuojelun tarve on kasvanut koko 1990-luvun (Raunio 2004, 229–232). Lastensuojelun asiakkaiden ongelmat ovat monimutkaistuneet ja elämänhallintaan liittyvät ongelmat vaikeutuneet (Kemppainen ym. 1998, 135; Raunio 2000, 34). Syrjäytyneiden ja moniongelmaisten määrän lisääntyminen on kasvava ongelma kaupunkien lisäksi maaseudulla (Raunio 2000, 14). Perheiden pahoinvoinnin syvenemistä on vaikea osoittaa kiistatta, koska ei ole olemassa kehitystä kuvaavaa kattavaa seurantatutkimusta (Heino 1999, 16). On kuitenkin useita selvityksiä ja tutkimuksia, jotka viittaavat vahvasti perheiden ongelmien lisääntymiseen ja vaikeutumiseen (Bardy ym. 2001; Järventie 1999; Sauli & Kainulainen 2001; Heikkilä & Kautto 2002; Valtioneuvoston selonteko 2002). On viitteitä siitä, että huono-osaisuus alkaisi jälleen kasautua. Nykyajan huono-osaiset ovat entistä useammin työelämän ulkopuolelle jääneitä ja sosiaaliturvan varassa eläviä. (Sauli & Kainulainen 2001, 52–57.) Pienehkö mutta laajeneva joukko lapsista kärsii vaikeutuvien ongelmien kasautumisesta. Neljäsosa tai peräti kolmasosa lapsista ei voi hyvin. (Bardy ym. 2001, 164). Asiakasryhmät muuttavat luonnettaan ja syntyvät uusia asiakasryhmiä. Perinteiset sosiaalityön keinot eivät enää riitä. (Kemppainen ym. 1998, 9-10, 146–148.)

Lukiessa erilaisia selvityksiä tulee esille paljon huolestuttavia asioita lastensuojelutyön tilanteesta. Erittäin huolestuttavilta vaikuttavat lastensuojelutyön vaarantumisesta kertovat tekijät. Ne liittyvät esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden riittävyteen ja osaamiseen, kuntien taloudellisen tilanteen ja sosiaalilautakuntien asiantuntemattomuuden vaikutuksiin lastensuojelun päätöksiin sekä kuntien välisiin ja jopa kuntien sisäisiin suuriin eroihin lastensuojelutyöskentelyssä (mm. Hurskainen 2004; Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995; Sinko 2005). Voi-

daan kysyä, onko liian vaikea nähdä perussosiaalityön tila sellaisena kuin se todellisuudessa on vai eikö tästä todellisuudesta ole riittävästi tietoa (Metsäranta 2003, 2). Tilannetta ei tarvitse kuitenkaan katsoa pelkästään huolestuttavien haasteiden näkökulmasta. Lastensuojelutyössä on myös positiivista kehitystä, joka antaa mahdollisuuksia sosiaalityölle. On esimerkiksi kehitetty uusia työskentelymenetelmiä, kuten läheisneuvonpito (Heino 2000b) ja lastensuojelun alkuvaiheen arviointi (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). Yhtenä mahdollisuuksia antavana asiana on myös mahdollisuus käyttää erityissosiaalityöntekijän palvelua.

Lastensuojelutyöskentelyssä ja työn laadussa on suuria eroja kuntien välillä ja kuntien sisällä. Osassa kuntia lastensuojelutyötä tehdään systemaattisesti, suunnitelmallisesti ja jatkuvasti kehittämiseen panostaen. Työn kehittämiseksi ja tekemiseksi on johdon ja päättäjien lupa ja tuki. Toisaalta on lukuisia paikkakuntia, joissa lastensuojelutyötä tehdään vähäisin resurssein, työn halutaan olevan näkymätöntä, kuulumatonta ja halpaa. (Sinko 2005, 8.) Erot lastensuojelutyössä kuntien välillä eivät koske pelkästään Suomea vaan muitakin pohjoismaita (Grinde 1986, 23–28). Kunnissa on parhaimmillaan tarjottavana räätälöivää sosiaalityötä ja monipuolinen avohuollon palveluvalikoima perheen tarpeisiin. Ohuimmillaan sosiaalityöntekijä yrittää pitää yhteyttä, seuraa kehitystä ja toivoo, ettei tilanne pahene. (Bardy ym. 2001, 90.) Lastensuojelutyön päälinjana voivat olla voimakkaat lastensuojelun toimenpiteet (avohuollon sijoitus tai huostaanotto) eikä lainkaan avohuollon tukitoimia (Kröger 1990, 123).

Lastensuojelutyön asiantuntijuuteen on syytä kiinnittää huomiota. Kaikki lastensuojelutyötä tekevät eivät ole sisäistäneet lasten suojelemisen viitekehystä tai edes oikeutusta. Kaikki työntekijät eivät todennäköisesti hyväksy loppuun asti kaikkia toimia, joita heidän tulisi lain mukaan toteuttaa. Tämä näkyy selkeimmin huostaanoton kohdalla. Lakiin on kirjoitettu huostaanottopykälä ehdottoman velvoittavaan muotoon: sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan tiettyjen edellytysten vallitessa. Kuitenkin eri kunnat ja kuntien sisällä eri toimistot tai alueet eroavat toisistaan suuresti huostaanottokäytännöiltään ja –ideologioiltaan. Jossakin huostaanottoja tehdään runsaasti, toisaalla tuskin lainkaan. Alueiden väliset erot eivät riitä selittämään näitä eroja. (Sinko 2005, 6).

Lastensuojelutyön vaihtelevasta tilanteesta kertoo se, että joissakin maaseutukunnissa voidaan kokea lastensuojelutyön vaikeutuneen ja muuttuneen haasteellisemmaksi, toisissa ei ole lainkaan lastensuojeluasiakkaita (Veko 1999, 69). Lastensuojelutyöllä ei ole kaikissa kunnissa kovin vahvaa asemaa eikä pitkiä perinteitä. Lastensuojelutyön heikosta asemasta kertoo se, että käytännön lastensuojelutyön sisällöstä voi olla vaikea saada tarkkaa kuvaa. (Hytönen

2002, 19, 101.) Lastensuojelutyöhön vaikuttaa työn laaja-alaisuus, joka vaikeuttaa lastensuojeluun keskittymistä. Pienen kunnan sosiaalijohtajalla voi olla vaikea tilanne. Jos hän keskittyy hallinnolliseen työhön, kärsivät asiakastyö ja varsinkin lastensuojelutyö. Jos hän taas keskittyy asiakastyöhön, jää hallintotyö liian vähälle huomiolle. (Kröger 1990, 111–114.)

Maaseudulla lastensuojelutapauksia esiintyy harvakseltaan. Kokemus ja tietotaito lastensuojelutyön tehtävien hoitamisessa eivät pääse karttumaan. (Heino 1999, 27; Hytönen 2002, 47; Kröger 1990, 127; Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 38; Lehtinen 2000, 40; Ronnby 1991, 179.) Vajaus työntekijämäärässä ja kelpoisuudessa voi merkitä lastensuojelutyön vähentymistä ja vaikeuttaa lastensuojelutarpeiden tunnistamista. Pätevien työntekijöiden puuttuminen voi estää riittävän aikaisen puuttumisen lastensuojeluongelmiin ja lisätä sitä kautta paineita erityispalveluihin. (Hurskainen 2004, 12.) Kokemattomuus voi aiheuttaa huostaanoton rajan hämärtymistä, myös sijoitusprosessiin saattaa liittyä paljon epävarmuutta (Hytönen 2002, 47–48). Työntekijöiden vaihtumisesta johtuen lastensuojelutyön osaaminen kunnassa voi myös vaihdella (Metsäranta 2003, 13, 16).

Lastensuojelutyössä pidetään välttämättömänä pari- ja tiimityötä asiakkaiden oikeusturvan ja työntekijöiden jaksamisen kannalta. Pienimpien kuntien ei ole mahdollista toteuttaa näitä työmuotoja omin voimin. (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 40.) Pienissä kunnissa on monesti vaikea saada pätevää työparia lastensuojelutyöhön (Hytönen 2002, 29; Kröger 1990, 86–87; Lehtinen 2000, 141). Lastensuojelutyötä voidaan tehdä aivan yksin (Kröger 1990, 86–87). Sosiaalityöntekijän työparina toimii usein henkilö, jonka saa parhaiten ja joka on sopivin. Työparina voi toimia sosiaalijohtaja, terveydenhoitaja, perheneuvolan työntekijä tai kanslisti. Sosiaalityöntekijän pätevyyden omaavan sosiaalijohtajan saaminen työpariksi ei helpota tilannetta, jos hänellä on vähän kokemusta lastensuojelutyöstä ja erityisosaaminen heikkoa. Lisäksi sosiaalijohtajan toimimista työparina voivat estää kiireisyys tai kiinnostuksen puute kyseisiin työtehtäviin. (Hytönen 2002, 29, 34, 38, 47.) Mikäli työparina toimii joku muu kuin sosiaalityön ammattilainen, on se vapaaehtoista ja työntekijä toimii ilman virallista valtaa (Lehtinen 2000, 141). Eikä muun ammattiryhmän edustajalla ole lastensuojelutyön ja –lain asiantuntijuutta.

Kuntien ongelmana ovat vähentyneet taloudelliset resurssit, jotka pakottavat supistamaan toimintoja (Kemppainen ym. 1998, 12). Kuntien taloudellinen tilanne tuntuu tiukkenevan koko ajan (Keskisuomalainen 21.6.2005; Keskisuomalainen 22.6.2005). Erityisesti pienissä kunnissa voivat huostaanoton kaltaiset kalliit erityispalvelut vaarantua, vaikka lastensuojelu-

lain mukaiset velvoitteet eivät ole sidottuja kunnan taloudelliseen tilanteeseen. (Lastensuojelusta kohti... 1995, 11, 40.) Taloudellinen tiukkuus voi merkitä lastensuojelun avohuollon tukitoimien rajaamista ja sijaishuoltoon sijoittamisen välttämistä (Metsäranta 2003, 16).

Lastensuojelutyötä voi vaikeuttaa myös sosiaalilautakunnan asiantuntemattomuus. Lautakunnat tekevät lastensuojeluasioissa päätökset yleensä sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaisesti ja heidän asiantuntijuuteensa luottaen. Aina näin ei kuitenkaan tapahdu, vaan päätökset voidaan tehdä muilla perusteilla ja pienellä asiaan paneutumisella. Sosiaalityöntekijän esityksen vastaisen lautakunnan päätöksen perusteet eivät välttämättä tule selville ja ne saattavat olla henkilökohtaisia. (Lehtinen 2000, 136–137.)

Lasten tarpeiden selvitys- ja tutkimustilanteet vaativat erityistä osaamista ja yhteistyötä, hienotunteisuutta ja ammattitaitoa. Huostaanoton valmistelu edellyttää työntekijältä vahvaa ammattitaitoa. Ammattitaitoa vaaditaan myös sen suhteen, ettei kokeilla monia avohuollon tukitoimia niin kauan, että pitkittynyt tilanne vaurioittaa ja traumatisoi lasta entistä enemmän. (Bardy ym. 2001, 92, 94.) Lastensuojelussa asiakkaiden kanssa tehtävään yhteistyöhön tuo oman leimansa tukivalikoiman monipuolisuus sekä kontrollin ja pakkotoimien uhka (Heino 1999, 28). Harva ammattikunta joutuu niin vaativiin tilanteisiin ja eettisesti niin vaikeiden ratkaisujen äärelle kuin sosiaalityöntekijät toteuttaessaan lastensuojelutyötä (Sinko 2005, 7).

Lastensuojelutyössä tarvittavan erityisosaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen on meneillään (Heino 1999, 29). Näin on ehkä myös tutkimuskuntien alueella, siihen antaa viitteitä Hytösen (2002) tutkimus ja Markkasen (2003) selvitys. Hytösen (2002) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöillä oli monenlaisia mielipiteitä omasta osaamisesta ja erityisosaamisen tarpeesta. He eivät olleet huolestuneita erityisosaamisen puutteesta. Osa työntekijöistä koki erityisosaamisen tarvetta koskevan keskustelun arvosteluna, heillä esiintyi puolustautumista ja vasta-reagointia. Toisaalta työntekijät myönsivät erityisosaamisen puutetta lastensuojeluasioissa ja pitivät lastensuojelutyötä työnsä vaativimpana osa-alueena. (Hytönen 2002, 50, 101.) Keski-Suomen Vep –hankkeen perusselvityksessä oli vuonna 2000 noussut selkeänä linjana kuntien tarve tehdä kaikki itse ja luottamus omaan osaamiseen. Kuntien näkemykset ovat myöhemmin realisoituneet ja avautuneet muille tavoille ja tarpeille tehdä lastensuojelutyötä. (Markkanen 2003, 24.)

Lastensuojelutyön kehittämisen tarve koskee kaikenkokoisia kuntia. Sosiaalityön ammatillinen koulutus ei anna riittäviä valmiuksia lastensuojelutyöhön. Lastensuojelutyössä on tarvetta

parantaa erityisosaamista, kehittää lastensuojelun työmenetelmiä, turvata oikeudellista asiantuntemusta sekä osaamista moniammatilliseen yhteistyöhön. Lastensuojelun työmenetelmien kehittämisessä ovat keskeisessä asemassa asiakkaan tilanteen ja käytettävissä olevien voimavarojen arviointi, vanhempien tukeminen ja lapsen kanssa työskentely. Yksi keskeinen kehittämisen kohde on myös asiakastyön dokumentointi, jolla on yhteydet oikeusturvaan ja etiikkaan. (Kananoja 1997, 39–41, 52–53.) Nykyiset dokumentointitavat eivät ole riittävän systemaattisia (Kääriäinen 2003, 179, 182). Sosiaalityön tarvetta turvata oikeudellista asiantuntemusta on lisännyt lastensuojelutyössä tapahtunut juridisoituminen eli oikeudellistuminen (Heino 1999, 26–27; Mutka 1998, 99–107; Sinko 2001, 132–136). Juridiikan ammattilaisia on tullut yhä enemmän sosiaalityöntekijöiden yhteistyökumppaneiksi ja asiakkaiden asiamiehiksi (Heino 1999, 26). Tuomioistuimiin tai hallintoviranomaisille suunnattu valitusten määrä on kasvanut (Mutka 1998, 114).

Kunnissa tehtävillä päätöksillä on pitkälle kantavia seurauksia. Mikäli avohuollossa tai peruspalveluissa on riittävästi tarjontaa ja erityisosaamista, erityispalvelujen kysyntä on vähäisempää. Supistettaessa yhtäältä, siirtyy paine toisaalle. (Heino 2000, 60.) ”Lasten ja perheiden palveluja järjestettäessä on keskeistä mieltää, että ne eivät ole kulurasitteita vaan investointi tulevaisuuteen. Palvelujen vähentäminen ei ole säästöä vaan kustannusten siirtämistä myöhemmäksi, jolloin tarvitaan usein rankempia toimenpiteitä – ja kustannukset ovat sen mukaisia.” (Taskinen 2004, 33.)

4 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA RAJAUKSET

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua lastensuojelun avohuollon työn tukena maaseudun sosiaalityön toimintaympäristössä. Tavoitteena on toteuttaa tutkimusta esittäneiden toive kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun tutkimisesta ja arvioinnista (A. Leinonen & H. Metsäranta, henkilökohtainen tiedonanto 18.12.2003). Erityissosiaalityöntekijän palvelun järjestämisen taustalla ovat maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöstä nousseet tarpeet. Tämä on ohjannut teorian ja tutkimusotteen valintaa. Tutkimus pohjautuu teorialtaan kontingenssiteoriaan ja tutkimusotteeltaan arviointitutkimukseen. Näissä kummassakin tarkastellaan toimintaa suhteessa ympäristöönsä.

Kontingenssiteoria tarkastelee organisaation ja ympäristön välistä yhteensopivuutta, ja sen merkitystä tuottavuudelle. Kontingenssiteorian näkökulmasta katsottuna tutkitaan maaseutukuntien sosiaalityön toimintaympäristön ja erityissosiaalityöntekijän palvelun välistä yhteensopivuutta. Tämän tutkimiseksi ja arvioinnin toteuttamiseksi käytetään realistista arviointitutkimusta. Siinä kiinnitetään huomio tutkittavan palvelun kontekstiin (maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö), toiminnan mekanismeihin (kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät) ja vaikutuksiin (palvelun käyttämisen vaikutukset). Lisäksi realistisessa arviointitutkimuksessa tarkastellaan näiden tekijöiden keskinäisiä suhteita. Realistisen arviointitutkimus ja kontingenssiteoria tavallaan yhdistyvät tässä tutkimuksessa toisiinsa täydentäen. Ne kumpikin ovat kokonaisvaltaisia näkökulmia. Sen vuoksi tutkimus on melko laaja. Realistisen arviointitutkimuksen uskottavuutta voitaisiin kyseenalaistaa, mikäli siinä jätettäisiin joitakin osatekijöitä tutkimuksen ulkopuolelle (Kaarlejärvi 2000, 369).

Keskisuomalaiset maaseutukunnat ovat tarkastelun kohteena, koska ne ovat ensisijaisia kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäjiä. Maaseutukunnilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa pieniä kuntia, joissa on alle 6 000 asukasta. Tutkimuksessa jää tarkastelun ulkopuolelle palvelun toiminta isommissa kunnissa. Tutkimuksen kohteena ovat palvelua käyttävät ”asiakkaat”, joita ovat kuntien sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat. Varsinaiset sosiaalityön asiakkaat (lastensuojeluasiakkaat) eivät ole mukana tutkimuksessa. Tutkimukseen osallistuvat työntekijät riippumatta siitä, onko heillä kokemusta erityissosiaalityöntekijän palvelusta.

Erityissosiaalityöntekijän palvelu on tarkoitettu sosiaalityöntekijöille tueksi lastensuojelun avohuollon työhön sekä vaikeisiin huolto- ja tapaamisasioihin. Tämän vuoksi tarkastelun ul-

kopuolelle jää kuntien sosiaalitoimessa tehtävä muu sosiaalityö. Tutkimus painottuu lastensuojelutyöhön, johtuen sen keskeisyydestä erityissosiaalityöntekijän työskentelyssä (esim. Metsäranta 2003, 13–14).

Erityissosiaalityöntekijän palvelu on toiminut kahden eri hankkeen puitteissa. Palvelua tutkitaan kuitenkin yhtenä kokonaisuutena, koska erityissosiaalityöntekijän toiminta on ollut koko ajan samankaltaista. Tutkimus kohdistuu maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön näkökulmaan. Tämän vuoksi erityissosiaalityöntekijän näkökulma, kuten kokemukset erityissosiaalityöntekijänä toimimisesta, jää tarkastelun ulkopuolelle.

Tutkimuksen on tarkoitus vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkälainen on maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö ja mitkä tekijät siinä aiheuttavat tarvetta erityissosiaalityöntekijän palvelulle?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen?
3. Minkälaisia vaikutuksia erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisellä on?
4. Miten eri työntekijäryhmien mielipiteet eroavat toisistaan sosiaalityön toimintaympäristön, palvelun käyttämiseen vaikuttavien tekijöiden ja palvelun käyttämisen vaikutusten suhteen?

Tutkimuskysymysten muodostamisen taustalla ovat realistisessa arviointitutkimuksessa ja kontingenssiteoriassa keskeisellä sijalla olevat tekijät. Kolme ensimmäistä kysymystä koskevat toimintaympäristöä, palvelun käyttämiseen vaikuttavia mekanismeja (tekijöitä) ja palvelun käyttämisen vaikutuksia. Näihin kysymyksiin vastaamalla päästään jonkin verran tarkastelemaan palvelu ja sosiaalityön toimintaympäristön välistä yhteensopivuutta. Neljäs kysymys koskee nimenomaan palvelun ja sosiaalityön toimintaympäristön välistä yhteensopivuutta. Siinä pyritään selvittämään realistisessa arviointitutkimuksessa keskeisimpänä asiana olevaa sosiaalityön toimintaympäristön, palvelun käyttämiseen vaikuttavien tekijöiden ja palvelun vaikutusten välisiä yhteyksiä. Tätä tarkastellaan eri työntekijäryhmien avulla. Keskeisimpänä ryhmänä ovat palvelua käyttäneet ja he, jotka eivät ole käyttäneet palvelua. Muita tärkeitä ryhmiä ovat: vähän ja paljon lastensuojelusiakkaita omaavat, yksin ja kollegan kanssalastensuojelutyötä tekevät, pätevät ja epäpätevät sosiaalityöntekijät.

Tutkimuksen kysymyksiin vastataan kvantitatiivisin ja kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin kerätyn empiirisen aineiston pohjalta. Lisäksi käytetään SOTKA-tilastotietokannasta (Sosiaali- ja terveystieteiden tilastotietokanta) saatavaa tietoa.

5 KONTINGENSSITEORIA MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TARKASTELUN VIITEKEHYKSENÄ

Ympäristön huomioimisen merkitys lisääntyy sen muuttuessa koko ajan dynaamisemmaksi ja epävarmemmaksi (Kast & Rosenzweig 1985, 141). Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön tarkasteluun on useampia vaihtoehtoisia mahdollisuuksia. Erilaisia näkökulmia tarjoavat esimerkiksi kontingenssiteoria ja systeemiteoria (Anttiroiko 1993; Donaldson 2001; Kallio 1992; Kallio 1993; Leväsvirta 1999), ekososiaalinen sosiaalityö ja ekokriittinen lähestymistapa (Närhi & Matthies 2001; Närhi 2004), sosiaaliekologia ja elämismalli (Germain & Gitterman 1980; Germain & Bloom 1999), organisaatioteoriat (Kallio 1992; Kallio 1993; Niittymaa 1994; Sjöstrand 1981) sekä sosiokulttuurinen kompetenssi (Bergström & Fog 1996; Ronnby 1991). Edellä luetellut toimintaympäristön huomioivat näkökulmat muistuttavat osin toisiaan. Systeemiteoria voitaneen katsoa laajaksi teoriaksi, johon monet teoriat ovat yhteydessä. Tällaisia teorioita ovat esimerkiksi kontingenssiteoria (Kallio 1993, 43), sosiaaliekologia (Närhi & Matthies 2001, 20) ja ekososiaalinen sosiaalityö (Närhi 2004, 56). Bergström ja Fog (1996) ja Ronnby (2000) ovat tutkineet sosiokulttuurisen kompetenssin käyttämistä sosiaalityössä. He eivät ole liittäneet sitä muihin edellä mainittuihin teorioihin. Sosiokulttuurisen kompetenssin voinee katsoa kuitenkin kuuluvan toimintaympäristöä käsittelevään ”teoriaperheeseen”.

Edellisille teorioille on yhteistä se, että ne tarkastelevat ihmisen ja/tai organisaation sekä toimintaympäristön välisiä suhteita. Näitä suhteita voidaan tarkastella laajemmasta ja yleisemmästä näkökulmasta, kuten tehdään tässä tutkimuksessa. Toinen mahdollisuus on kiinnittää tarkastelu suoraan sosiaalityöhön. Se voi tapahtua oikeastaan kahdella tavalla. Ensiksikin on mahdollista kiinnittää huomio toimintaympäristön tuntemiseen ja sen käyttämiseen työvälineenä asiakastyössä (Germain & Gitterman 1980; Bergström & Fog 1996; Ronnby 1991). Toinen mahdollisuus on toimintaympäristön toimiminen sosiaalityön lähtökohtana, esimerkiksi suunniteltaessa asiakastyötä tai tehtäessä sosiaalisten vaikutusten arviointia (Närhi 2004). Sosiaalityön toimintaympäristön huomioiminen asiakastyössä ei ole vasta viimeaikoina huomioitu asia. Sen lähtökohdat sijaitsevat Jane Addamsin ja Mary Richmondin näkemyksissä yli sata vuotta sitten. He painottivat ympäristön huomioimista ja sosiaalisen ympäristön merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. (Addams 1998/1910; Fook 2002, 3–4; Närhi 2004, 14; Närhi & Matthies 2001, 18.)

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa kontingenssiteoria, koska se sopi tutkimuksen näkökulmaksi selvästi parhaiten. Kontingenssiteoria on lisäksi hyvin yhteensopiva arviointitutkimuksen kanssa. Ne tukevat hyvin toisiaan.

5.1 Kontingenssiteoria

Organisaatiotutkimuksen ensimmäistä suuntausta, jossa liitettiin organisaatiot ympäristöihin, kutsutaan kontingenssiteoriaksi (Männistö 2002, 84). Aikaisemmissa organisaatiotutkimuksissa organisaatiot käsitettiin ikään kuin koneina. Kontingenssiajattelu toi tähän vaihtoehdoisen näkökulman. Siinä ajatellaan, että organisaation rakenne on riippuvainen olosuhteista. Keskeinen muutos ajattelutavassa oli erilaisuuden hyväksyminen. (Leväsvirta 1999, 64.) Organisaatioita tarkastellaan avoimina, ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa toimivina järjestelminä (Karila 1998, 141). Kontingenssiteorian mukaan on huomioitava minkälaisessa toimintaympäristössä ja minkälaiden tilannetekijöiden vallitessa organisaatiot toimivat (Kallio 1992, 32).

Kontingenssiteoriassa pidetään erityisen tärkeänä organisaation ja ympäristön yhteensopivuutta (Donaldson 2001, 2; Leväsvirta 1999, 17; Kallio 1992, 1). Yhteensopivuus on kontingenssiteorian sydän (Donaldson 2001, 181). Kontingenssiteoria rakentuu pitkälti yhteensopivuuden käsitteen perustalle (Kallio 1993, 44). Keskeisenä ajatuksena on, että toimintaympäristön ja organisaation rakenteiden tulee sopia hyvin yhteen. Hyvä yhteensopivuus lisää toiminnan tehokkuutta ja organisaation menestymistä. (Donaldson 2001, 1-2, 7, 181; Leväsvirta 1999, 17; Kast & Rosenzweig 1985, 116.) Hyvä yhteensopivuus merkitsee asioiden ja tehtävien häiriötöntä ja sujuvaa etenemistä sekä kitkan ja esteiden poissaoloa (Kallio 1992, 20).

Kontingenssiteorian juuret ovat tutkimuksissa, joissa on huomioitu organisaatioiden muutoksen tarve, että ne selviäisivät tehokkaasti erilaisissa elinympäristön olosuhteissa¹¹. Varsinaisen kontingenssiteorian käsitteen ovat esittäneet organisaatioteoreetikot Lawrence ja Lorsch (1967). Heidän mukaansa ulkoisella ympäristöllä on vaikutusta organisaation rakenteeseen ja johtamiseen. Ei ole olemassa yhtä ainoa oikeaa tapaa organisoida, vaan paras tapa organisoida on aina riippuvainen ympäristöstään. (Lawrence & Lorsch 1967, 3, 156–158, 187–191, 209.)

¹¹ Lawrence ja Lorsch (1967) esittävät tällaisiksi tutkimuksiksi esimerkiksi Burns ja Stalkerin sekä Woodwardin tutkimukset.

Kontingenssiteorian juuret sijoittuvat organisaatioteorioihin ja systeemiteorian näkemykseen avoimista systeemeistä. Kontingenssiteoria syntyi kritiikiksi klassisille hallinto- ja organisaatioteorioille (Kallio 1993, 43). Organisaatioteoriat syntyivät klassisen organisaatioteorian varaan 1800-luvun lopulla. Sen juuret voidaan puolestaan sijoittaa teollistumisen alkuvaiheisiin 1700-luvun lopun Englantiin. (Kyrö 1997, 148, 150.) Klassisia organisaatioteorioita edustaa esimerkiksi Weberin ajatukset byrokratian ihannemallista ja Taylorin tieteelliseksi liikkeenjohdoksi kutsuttu johtamistaidon näkökulma (taylorismi). Klassisten organisaatioteorioiden jälkeen oli ihmissuhdekoulukunta pääosin 1950–1960-luvuilla. Sen mukaan virallisen organisaation lisäksi epävirallinen organisaatio eli sosiaalinen järjestelmä vaikuttaa organisaatioihin. (Juuti 1989, 13–17, 224–231.)

Klassinen organisaatioteoria ja ihmissuhdeteoria olivat olemassa rinnakkain kunnes yhdistyivät avointen systeemien teoriassa (Burrell & Morgan 1979, 119). Systeemiteorian alkuvaihe sijoittuu puolestaan 1600-luvulla käynnistyneeseen osien ja kokonaisuuden suhdetta koskeneeseen filosofiseen pohdiskeluun. Systeemiajattelun toinen vaihe, yleisen systeemiliikkeen aika alkoi 1930-luvulla teoreettisesta biologiasta. (Jääskeläinen 1988, 92–93.) Yleisen systeemiteorian loi alan klassikoksi tullut biologi von Bertalanffy (Kast & Rosenzweig 1985, 103). Systeemiajattelussa käsitetään ihmiset, organisaatiot ja heidän ympäristönsä kokonaisvaltaisena systeeminä, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen (Kast & Rosenzweig 1985, 105; Payne 1997, 135, 140). Systeemiteoriaa voidaan pitää neutraalina metateorianana, jolla on monenlaisia tulkintoja eri tieteissä (Maula 1997, 23). Sitä voidaan pitää luonnontieteellisestä tutkimuksesta kehittyneenä yhteiskuntatutkimuksen suuntauksena (Kallio 1993, 39).

Systeemiajattelun yleistymisen myötä organisaatiot luokiteltiin avoimiksi ja suljetuiksi järjestelmiksi (Männistö 2002, 69). Suljetulle systeemille on tyypillistä tasapaino ja erillään olo ympäristöstä (Leväsvirta 1999, 64; Maula 1997, 26). Avoimella systeemillä tarkoitetaan laajemman ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa olevaa ja siitä riippuvaista kokonaisuutta. Se rakentuu useista keskenään vuorovaikutuksessa olevista osasysteemeistä. (Burrell & Morgan 1979, 59; Kallio 1993, 30; Kast & Rosenzweig 1985, 106–109.) Kontingenssiteoria järjestelmänä nähdään tällaisena avoimena systeeminä. Siinä nähdään järjestelmien koostuvan keskenään riippuvuussuhteessa olevista osista ja muodostavan kompleksisen kokonaisuuden. (Anttiroiko 1993b, 131.) Systeemiteoria ja kontingenssiteoria ovat laajentuneet ja erikoistuneet moniin suuntiin. Näiden teorioiden välistä rajaa on vaikea määrittellä tarkasti. Yleistäen voidaan sanoa, että organisaatioita koskeva avointen systeemien malli tai teoria on pitkälti sama kuin kontingenssiteoria. (Kallio 1992, 18).

Kontingenssi käsitteenä tarkoittaa organisaatiolla olevaa kriittistä haastetta. Kontingenssiteki-
jä voi olla organisaation sisällä tai ulkopuolella. Sellaisena voi toimia mikä tahansa tekijä,
joka vaikuttaa organisaation tuottavuuteen. (Donaldson 2001, 7, 17, 154.) Kontingenssiteoria
pyrkii tunnistamaan näitä organisaatioihin vaikuttavia tekijöitä ja määrittämään olosuhteet
joissa nämä tekijät toimivat (Albæk 1997, 374). Tällaisiksi tekijöiksi nähdään tässä tutkimuk-
sessa toimintaympäristöön liittyvät asiat, jotka vaikuttavat lastensuojelutyön tekemiseen maa-
seudun sosiaalityössä.

Kontingenssiteoriassa on erotettavissa kaksi suuntausta, luonnollisen ja strategisen valinnan
suuntaukset, joiden mukaan yhteensopivuus syntyy tai saadaan aikaan. Luonnollisen valinnan
suuntauksen mukaan ympäristölliset voimat ja tekijät ohjaavat organisaation toimintaa ja ra-
kennetta. Organisaation muutokset nähdään ympäristösyntyisinä. Näkemyksen mukaan orga-
nisaation ja sen ympäristön välinen yhteensopivuus on pysyvä ilmiö, johon organisaatio itse
ei voi juurikaan vaikuttaa. Heikkoutena on, ettei se huomioi organisaation ja ympäristön välis-
tä yhteensopivuutta mahdollisesti parantavia strategista valintaa ja mukautumista. (Kallio
1992, 22–24; Kallio 1993, 45.) Strategisen valinnan suuntauksessa ympäristön ja organisaati-
on vuorovaikutus nähdään kaksisuuntaisena ja tasa-arvoisena. Muutoksen syyn lähteeksi näh-
dään organisaatio ja muutosten johtuvan organisaation johdon tekemistä valinnoista. Tässä
ajattelumallissa oletetaan organisaation johdon haluavan tietoisesti muuttaa organisaatiota
niin, että se sopii paremmin yhteen ympäristön tilannetekijöiden kanssa. Yhteensopivuus näh-
dään menestymisen välineeksi tai keinoksi. Hyvään yhteensopivuuteen ajatellaan päästävän
organisatoristen ja ympäristöllisten järjestelyjen kautta. Strategisen valinnan suuntaukseen
perustuva näkökulma on useimmiten perustana kontingenssiteoriaan perustuvissa organisaati-
otutkimuksissa. (Kallio 1992, 25–27.)

Todellisuudessa kyse on näiden suuntausten erilaisista painotuksista ja variaatioista. Luonnol-
lisen ja strategisen valinnan samanaikainen huomioiminen johtaa yhteensopivuuden systeemi-
tulkintaan. Siinä huomioidaan samanaikaisesti useita ympäristötekijöitä ja organisaation ra-
kenteen ja toimintamallin tekijöitä. Tässä yhteensopivuuden systeemitulkinnassa hyväksytään
useiden samanarvoisten vaihtoehtojen olemassaolo. Organisaatioiden nähdään toimivan mo-
nien ja usein keskenään ristiriidassa olevien tilannetekijöiden vallitessa. (Kallio 1992, 29;
Kallio 1993, 45–46.)

Tämän yhteensopivuuden systeemitulkinta sopii tähän tutkimukseen. Yhteensopivuutta tarkasteltaessa huomioidaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön ja erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyviä tekijöitä. Maaseudun sosiaalityöllä ja erityissosiaalityöntekijän palvelulla nähdään olevan mahdollisuus harkintaan ja valintoihin toimintaympäristön asettamissa rajoissa. Näitä rajoja voivat tuoda esimerkiksi kunnan tiukka taloudellinen tilanne, työn laajalaisuus ja työntekijän yksinäisyys. Työntekijän harkintaan ja valintaan vaikuttaa ympäristötekijöiden lisäksi työntekijöiden yksilölliset tekijät esimerkiksi työkokemus ja asenteet. Tutkimuksessa hyväksytään monien samanarvoisten vaihtoehtojen olemassaolo, vaikka tutkimus koskeekin erityissosiaalityöntekijän palvelua. On olemassa myös muita tapoja tukea kuntien sosiaalityötä, esimerkiksi vertaistuki ja *e*Konsultaatiohanke (Kurra 2005, 16, 24, 34; Vesterinen 2004, 119).

Kontingenssiteorian käyttöä julkisyhteisöjen piirissä on kritisoitu siitä, että teoria on kehitetty yritys-elämän organisaatioiden lähtökohdista. Julkisella puolella ei voida arvioida tehokkuutta voiton määrällä kuten liiketaloudessa. Kontingenssiteoriaa on kritisoitu lisäksi sen käsitteellisestä epäselvyydestä. (Leväsvirta 1999, 92.) Teoriaa pidetään rajoittuneena, koska se olettaa organisaation johdon pyrkivän aina rationaaliseen käyttäytymiseen ja mahdollisimman hyvään lopputulokseen (Kallio 1992, 32–33). Anttiroikon (1993b, 128, 131) mukaan kontingenssiteoria jättää ulkopuolelle inhimillisen heikkouden, elämäkokemukset, kanssakäymisen muodot ja muut vastaavat asiat. Tämä ei kuitenkaan aivan pidä paikkaansa. Lawrence ja Lorsch (1967) tiedostivat ihmisten käyttäytymisen vaikutuksen organisaatioiden toimintaan. Kontingenssiteoria huomioi yksilöt ja ryhmät osana laajempaa organisaation toimintaa. (Lawrence ja Lorsch 1967, 5–6, 206–208.) Tässä tutkimuksessa ajatellaan kuten Lawrence ja Lorsch (1967), että yksilöt ovat osa maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön kokonaisuutta. En ole kokenut kontingenssiteorian kriittisten kohtien haittaavan tätä tutkimusta. Teoria soveltuu käytettäväksi hyvin myös julkisella puolella.

5.2 Toimintaympäristö

Kontingenssiteoriaan perustuvassa tutkimuksessa on ympäristön käsite keskeisellä sijalla. Erilaisia ympäristön määritelmiä on useita. Täysin kattavaa määritelmää ei ole kukaan esittänyt. (Männistö 2002, 73.) Yhtenä keskeisenä ongelmana on keskeisen ympäristön tunnistaminen ja rajaaminen kaikista muista mahdollisista ympäristöistä. Lisäksi ongelmana pidetään ympäristön operationalisointia. Mikäli ympäristö on määritelty tai operationalisoitu puutteellisesti tai väärin, kärsii tutkimuksen validiteetti. (Karila 1998, 147.) Tässä tutkimuksessa sosi-

aalityön toimintaympäristöä tarkastellaan laajana kokonaisuutena. Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön määrittely pohjautuu pitkälle aikaisempiin maaseudun sosiaalityöstä tehtyihin tutkimuksiin, mikä lisää operationalisoinnin luotettavuutta.

Sosiaalisessa järjestelmässä voidaan erottaa kaksi ympäristötasoa sen perusteella, millainen ja kuinka kiinteä on ympäristön ja organisaation välinen vuorovaikutus (Nikkilä 1994, 57). Nämä ympäristöt ovat toimintaympäristö ja sosiaalinen ympäristö. Ne menevät osittain päällekkäin mutta ovat kuitenkin erotettavissa toisistaan. (Kallio 1992, 34.)

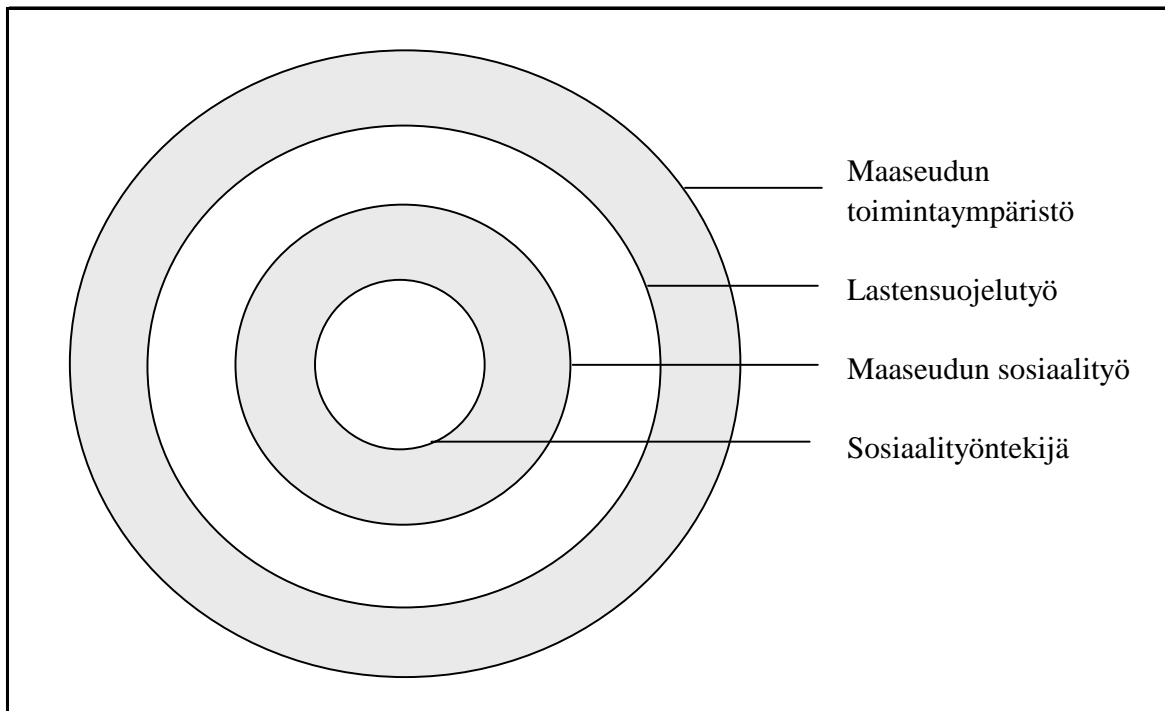
1) Sosiaalinen (yleinen tai makro) ympäristö vaikuttaa kaikkiin organisaatioihin tietyssä yhteiskunnassa, se on sama kaikille organisaatioille. Tällaisia ympäristötekijöitä ovat kulttuuri, arvot, normit, tekniikka, poliittinen järjestelmä ja talous. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa jatkuvasti organisaatioiden toimintaympäristöön. (Kast & Rosenzweig 1985, 136–138, 150.)

2) Toimintaympäristö (erityisympäristö) vaikuttaa yksittäiseen organisaatioon suuremmin. Toimintaympäristö on erilainen kullekin organisaatiolle. Toimintaympäristöön vaikuttavat esimerkiksi tavoitteet, arvot, rakenne, teknologia, ihmisten väliset suhteet ja johtaminen organisaatiossa. Tämä vaikutussuhde ei kuitenkaan ole yksinkertainen eikä selkeä. (Kast & Rosenzweig 1985, 136–139, 150.) Toimintaympäristö voidaan rajata ympäristöksi, joka on ensiarvoisen tärkeä organisaation tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Organisaation tulee huomioida toimintaympäristö harkitessaan toimintavaihtoehtoja ja tehdessään tärkeitä päätöksiä. (Nikkilä 1994, 57).

Tässä tutkimuksessa käytetään toimintaympäristön käsitettä. Siinä ajatellaan yhdistyvän edellä mainitut sosiaalinen ympäristö ja toimintaympäristö. Sosiaalisen ympäristön tekijöitä ovat tässä tutkimuksessa esimerkiksi perheiden ongelmien monimutkaistuminen ja lastensuojelutyön juridisoituminen. Ne vaikuttavat sosiaalityön toimintaympäristöön kunnasta riippumatta. Toimintaympäristön tekijöitä ovat esimerkiksi kunnan talous, lastensuojelutyön asema, esimieheltä saatava tuki ja sosiaalityöntekijän asennoituminen. Ne ovat enemmän kuntakohtaisia tekijöitä.

Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö nähdään kokonaisuutena. Kuviossa 1 näkyvät tekijät, jotka vaikuttavat maaseudulla tehtävään sosiaalityöhön ja lastensuojelutyöhön. Se kuvaa ympäristön kokonaisuutta, jossa maaseudun sosiaalityöntekijät tekevät lastensuojelutyötä ja

johon erityissosiaalityöntekijän palvelu sijoittuu. Kuvion kehät ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ne muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Toimintaympäristön kokonaisuus nähdään kontingenssiteorian tavoin avoimena systeeminä, jossa järjestelmä koostuu keskenään riippuvuussuhteessa olevista osista (Anttiroiko 1993b, 131).

Kuvio 1 Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö

Kuvion kehät ovat suhteessa toisiinsa siten, että uloimpana on yleisympäristö. Ympäristön erityisyys/yksityisyys kasvaa mentäessä kohti sisintä osaa. Yksilön vaikutusmahdollisuudet asioihin suurenevat mentäessä kohti kehien ydintä. Todellisuudessa tilanne ei ole näin selkeä, esimerkiksi kehät menevät osittain päällekkäin. Uloin kehä kuvaa maaseutukuntien toimintaympäristöä ja siihen vaikuttavia tekijöitä yleisesti. Se sisältää niin yleisemmän yhteiskunnalliset asiat kuin yksittäiseen maaseutukuntaan liittyvät tekijät. Tällaisia ovat esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosten vaikutus kunnan toimintaan, kunnan taloudellinen tilanne, kunnan maantieteellinen sijainti ja kunnassa asuvien ihmisten psykososiaalinen tilanne. Tässä kehässä olevat tekijät vaikuttavat kaikkeen toimintaan maaseudulla ja sosiaalityöhön yhtenä kokonaisuuden osa-alueena. Toisena kehänä on lastensuojelutyö. Tällä tarkoitetaan lastensuojelutyön haasteita. Niitä ovat esimerkiksi asiakkaiden ongelmien monimutkaisuus ja erityisasiantuntemuksen tarve lastensuojelutyössä. Se koskee laajasti kaikenkokoisissa kunnissa tehtävää lastensuojelutyötä, joskin siihen liittyy jonkin verran nimenomaan maaseudulle tyypillisiä tekijöitä.

Kolmantena kehänä on maaseudun sosiaalityö. Se koostuu maaseudun sosiaalityölle ominaisista asioista, joita ovat esimerkiksi työntekijän yksinäisyys ja työn laaja-alaisuus. Neljäntenä ja sisimpänä kehänä on sosiaalityöntekijä. Se sisältää esimerkiksi ammatillisen pätevyyden, työkokemuksen ja asenteet. Tämä toimintaympäristön kokonaisuus kuvaa kontingenssiteoriassa ja realistisessa arviointitutkimuksessa käsiteltävää ympäristöä.

6 ARVIOINTITUTKIMUS

Arviointitutkimuksesta ei ole yksiselitteistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Monet tutkijat tarkastelevat arvioinnin erilaisia piirteitä, eivätkä määrittele arviointia täsmällisesti. (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 21, 24, 36–37.) Tähän vaikuttavat osaltaan arviointitutkimuksen suuntauksien ja lähestymistapojen suuri määrä (Kuusela 2004, 97; Suikkanen & Lindh 2001, 16).

Arviointitutkimus on systemaattista tieteellistä tutkimusta, joka perustuu tieteellisten menetelmien, mallien ja teorioiden käyttöön. Tutkimuksen tavoitteena on arviointitiedon tuottaminen. Sen avulla pyritään selvittämään toiminnan vaikuttavuutta tai tuottavuutta ja määrittelemään toiminnan arvo. (Kuusela 2004, 99; Kääriäinen 2003, 6; Paasio 2003, 5.) Kaikki eivät pidä sitä varsinaisena tutkimuksena, vaan kritisoivat sitä epäteoreettisuudesta ja epäsystemaattisuudesta (Sulkunen 2005, 39–41). Tavallisimmin arviointitutkimus määritellään toiminnan, intervention tai projektin arvon määrittämiseksi (Laitinen 2000, 22; Robson 2001, 24). Arvot vaikuttavat aina toiminnan tavoitteisiin, esimerkiksi siihen mitä pidetään toivottavana ja hyväksyttävänä tai ei-toivottavana ja paheksuttavana tavoitteena. Arvottamisella tarkoitetaan toivottavien ja tavoiteltavien asioiden vertaamista ei-toivottaviin ja -tavoiteltaviin sekä arvo-perustan pohjalta erilaisten toimintavaihtoehtojen perusteltavuuden analysointia. (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 37, 74.)

Arviointia on sinänsä tehty kauan, mutta tieteellisenä tutkimuksena se on vielä suhteellisen nuori sekä statukseltaan epäselvä. Julkisella sektorilla arviointia on tehty vasta pari vuosikymmentä. (Kuusela 2004, 97, 123.) Arviointitutkimuksen kehitys liittyy eri maiden yhteiskunnallisen kehityksen vaiheisiin (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 120). Arviointitutkimuksen juuret sijoittuvat Yhdysvaltoihin 1920-luvun yhteiskunnallisiin uudistusohjelmiin (Kääriäinen 1989, 3). Kehityksessä erotetaan usein kaksi aaltoa, jotka kummatkin sijoittuvat talouden murrokseen. Ensimmäinen aalto käynnistyi 1960-luvulla Yhdysvalloissa ja liittyi julkisen sektorin laajenemiseen. (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 62–63.) Arviointitutkimus valtasi tällöin alaa yhteiskuntatieteellisten uudistusten alalla (Kääriäinen 1989, 3). Toinen aalto käynnistyi 1970–1980-lukujen vaihteessa Euroopassa ja liittyi puolestaan julkisen sektorin supistumiseen (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 62–66). Pohjoismaihin (Albæk 1997, 371) ja suomalaiseen sosiaalihuoltoon arviointitutkimus tuli 1980-luvun lopulla (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 1; Iivari 1989, 51.) Menetelmällisesti arviointitutkimus on kehittynyt kokeellisesta ja puoliko-

keellisestä kvantitatiivisesta tutkimuksesta yhä moninaisemmaksi määrällisen ja laadullisen tutkimuksen yhdistelmäksi (Majoinen 2001, 54).

Yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet arviointitutkimuksen ajankohtaistumiseen. Suomalaisen sosiaalipalvelujen arviointitutkimuksen kehitykseen ja kysyntään on vaikuttanut keskeisesti toimintaympäristön muutos, kuten kuntien sääntelyn purkaminen, hallinnon hajauttaminen ja tulosohjauksen tuleminen. Euroopan unionin jäsenyys ja kansainväliset virtaukset hallinnon kehittämisessä ovat merkinneet hallinnon vastuullisuuden korostumista ja pyrkimistä taloudellisten voimavarojen hyvään käyttämiseen. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 1-2; myös Mäntysaari 2002.) Sosiaalipalvelujen kehittämisessä on alkanut tiedon tarpeen lisääntymisen myötä 1990-luvun lopulla korostua uudenlainen kiinnostus sosiaalipalvelujen arvioinnin mahdollisuuksiin ja menetelmiin. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 17.)

Arviointitutkimuksen erottaa perustutkimuksesta se, että arvioinnin tarkoituksena on tuottaa käytäntöön soveltamiskelpoista tietoa. Perustutkimuksessa ei ole samanlaista tiedon käytäntöön soveltamisen intressiä. (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 33, 36.) Lisäksi arviointitutkimuksen erottaa muusta tutkimuksesta sen systemaattisuus ja pyrkimys arvon määrittämiseen (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 5; Sinkkonen & Kinnunen 1994, 35). Arviointitutkimuksissa on eroja sen suhteen, missä määrin niissä sovelletaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 37). Varsinainen arviointitutkimus, kuten muukin tutkimustyö, pyrkii objektiiviseen ja luotettavaan tutkimukseen käyttäen yhteiskunta- ja kasvatustieteiden tutkimusmenetelmiä (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 5).

Arviointitutkimuksesta käytetään samaa tarkoittavina käsitteinä evaluointia ja arviointia (Laitinen 2000, 22). Joskus arvioinnin synonyymina puhutaan myös seurannasta. Seurannasta puuttuu kuitenkin arvottaminen ja arvottavien päätelmien tekeminen. (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 26.) Seurannassa tuotetaan tietoa toiminnan eri puolista, arviointi tuo puolestaan informaation merkitystä (Paasio 2003, 3). Jotkut tutkijat erottavat tieteellisen arvioinnin muusta arvioinnista käyttämällä arviointitutkimuksen käsitettä (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 30). Arviointi ja arviointitutkimus -käsitteiden käyttöä, verrattuna evaluointiin, puoltaa niiden suomenkielisyys sekä se, että niiden avulla saa näkyviin arviointitutkimuksen ja muun arviointitoiminnan välisen eron (Mäntysaari 1999, 9). Käytän tässä tutkimuksessa arviointitutkimuksen ja arvioinnin käsitteitä toistensa synonyymeina, tarkoittaen tieteellistä arviointitutkimusta.

Arviointitutkimus on tutkimuksellisessa mielessä hajautunut. Sen toteuttamiseksi ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa (Suikkanen & Lindh 2001, 16). Erilaisilla arviointimenetelmillä vastataan erilaisiin kysymyksiin (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 19). Kontingenssiteorian näkökulmasta arviointitutkimuksen tarkoituksenmukaisuus riippuu siitä, onko se tehokas väline kyseisissä olosuhteissa (Albæk 1997, 376). Realistinen arviointitutkimus tutkimusotteena ja monimetodisuus tiedonhankintamenetelmänä eivät ole ajankäytöllisesti tehokkaita laaja-alaisuutensa vuoksi, mutta tässä tutkimuksessa ne ovat tarkoituksenmukaisia ja siinä mielessä tehokkaita.

Arviointitutkimus voidaan nähdä sosiaalialalla toisaalta hyvin merkityksellisenä ja toisaalta voidaan kokea esteitä sen käyttämiselle. ”Suomalaisen sosiaalialan tulevaisuus nivoutuu ratkaisevalla tavalla kysymykseen, muodostuuko arvioinnista keskeinen osa ammatillista käytäntöä, kehittämistä ja johtamista” (Paasio 2003, xiii). Arvioinnin esteeksi sosiaalialalla voi nousta se, että toiminnan vaikuttavuuden arviointia pidetään sosiaalipalveluihin vaikeasti sovellettavana tai jopa sopimattomana. Vaikka vaikutusten arviointi on usein vaikeaa, voidaan näitä vaikeuksia liioitella tarpeettomasti. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 8). Mikäli sosiaalityötä pidetään sellaisena toimintana, ettei sitä voida tutkia ja arvioida, voidaan kyseenalaistaa koko sosiaalityön ammatillinen toiminta (Paasio 2003, 23–25).

Arviointitutkimusta tehtäessä ovat keskeisiä toiminnalle asetetut tavoitteet ja toiminnan oletetut vaikutukset. Projekteissa tavoitteet ovat usein monitasoisia ja moniulotteisia sekä ne voivat tarkentua toiminnan kehittämisen myötä. Toiminnan arvioiminen on vaikeaa, jos toimijat eivät tiedosta, mitä ovat tekemässä ja mihin vaikuttamassa. (Kinnunen 2000, 43.) Toiminnan vaikutusten selvittäminen edellyttää sitä, että on selvillä toiminnan tuloksista. Ne ovat tavallisesti yhteydessä asetettuihin tavoitteisiin. (Rostila & Tornainen 1999, 15.) Tässä tutkimuksessa vaikuttavuutta selvitetään toiminnalle asetettujen tavoitteiden ja joidenkin muiden mahdollisten vaikutusten kautta. Kyselylomakkeen tekemiseen osallistui toimijoita. Heidän mukanaolonsa edesauttoi vaikutusten tutkimista.

Arviointitutkimuksen päätyypeiksi erotetaan tavallisesti formatiivinen ja summatiivinen arviointi. Erottelua pidetään hyödyllisenä, koska se on laajasti tunnettu ja viittaa merkittäviin eroihin arviointisuunnitelmissa. Formatiivisessa arvioinnissa on pääasiana toiminnan kehittäminen ja muokkaaminen. Sen tarkoituksena on tiedon tuottaminen palvelun tuottajille ja kehittäjille. Summatiivinen arviointi tarkoittaa arviointitiedon tuottamista päätöksentekijän tarpeisiin. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 19.) Se keskittyy toiminnan vaikutusten arvioin-

tiin, sen osoittamiseen onko tavoitteet saavutettu vai ei. Käytännössä ei tavallisesti ole kyse puhtaasti formatiivisesta tai summatiivisesta arvioinnista, vaan painotus on niistä jommassakummassa. (Robson 2001, 80–81.) Realistisessa arvioinnissa on mahdollista yhdistellä näitä arviointitavoitteita. Toisaalta juuri formatiivisen arvioinnin näkökohtien painottamiselle realistinen arviointiote tarjoaa hyvät mahdollisuudet. (Rajavaara 2001, 61.) Tutkimuksen alustavat tulokset ovat olleet yhtenä tekijänä tukemassa erityissosiaalityöntekijän palvelun vakinaistamista (H. Metsäranta, henkilökohtainen tiedonanto 16.9.2005). Tutkimusta on käytetty siis ainakin päätöksentekijän tarpeisiin. Tutkimuksen käyttäminen toiminnan kehittämisessä riippuu siitä, miten sitä hyödynnetään jatkossa.

Arviointitutkimuksessa on keskeistä sen käytettävyys (Patton 1986, 24). Sanotaan ettei ole kyse arvioinnista, ellei sitä ole tarkoitus hyödyntää kehittämisessä tai päätöksenteossa (Paasio 2003, 5). Toisaalta, vaikka arviointitutkimukselle on tyypillistä sen käyttötarkoitus päätöksenteon tukena, mikään ei kuitenkaan takaa, että tuloksia todellisuudessa käytetään päätöksenteossa (Robson 2001, 48). Arviointitutkimuksella voi olla monia erilaisia käyttötarkoituksia. Sitä voidaan käyttää päätöksenteon lisäksi parantamassa päätöksentekijöiden kykyä ymmärtää toimintaa ja sen tuloksia tai sillä voidaan perustella jälkikäteen aiemmin tehtyjä päätöksiä (Rostila 2001, 42). Lisäksi arviointitutkimusta voidaan käyttää toiminnan tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisäämiseksi, omien näkemysten ja ennakkokäsitysten vahvistamiseksi, vastuullisen organisaatiokuvan luomiseksi, imagon kehittämiseksi tai vain siksi, koska muutkin tekevät arviointitutkimusta (Albæk 1997, 375, 383–384, 390–391).

6.1 *Realistinen arviointitutkimus tutkimusotteena*

Realistinen arviointitutkimus toimii tässä tutkimuksessa tutkimusotteena. Realistinen arviointitutkimus on vaikuttavuustutkimusta, jossa on keskeistä vaikuttavuusyhteyksien selvittäminen. Sen näkökulma on kokonaisvaltainen. Siinä pyritään selvittämään olosuhteiden, mekanismien, toimintamallin sisällön ja tulosten välisiä yhteyksiä. Tavoitteena on päästä sitä kautta täsmällisempiin ja varmempiin käsityksiin siitä, mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa. (Kazi 2000, 764; Rostila & Tornainen 1999, 16; Rostila 2001b, 18.)

Realistisen arviointitutkimuksen keskeisenä tehtävänä on pyrkiä vastaamaan kysymykseen, miksi interventio vaikutti. Se pyrkii siihen etsimällä vaikuttavia mekanismeja ja mekanismin käynnistymiseen johtaneita olosuhteita. (Rostila 2004, 2.) Lähtökohtana on se, että palvelut ja interventiot eivät tuota tai aikaansaa muutosta, vaan ne mahdollistavat muutosvoimien toi-

minnan tietyissä tilanteissa (Paasio 2003, 31). Realistisen arviointitutkimuksen ansio on siinä, että se avaa toimenpideohjelmien ja kehittämisprojektien toimintaympäristöt ja toiminnan mekanismit, sekä niitä koskevat taustaoletukset arvioinnin kohteiksi (Kazi 2003, 803; Raja-vaara 2001, 60). Realistinen arviointitutkimus lähtee liikkeelle laajalla haravalla mutta keskityy lopulta olennaiseen (Julkunen ym. 2005, 3). Tämä kokonaisvaltaisuus tekee arvioinnista entistä haasteellisempaa (Paasio 2003, 30).

Realistinen arviointitutkimus on lähestymistapana nuori. Sen ovat kehittäneet Pawson ja Tilley (1997). Realistinen arviointitutkimus on syntynyt aiempien arviointitutkimuksen lähestymistapojen kritiikin myötä (Kuusela 2004, 111). Se on noussut tarpeesta ylittää pintapuolinen tulosarviointi (Rostila 2004, 2). Realistisessa arviointitutkimuksessa ei riitä, että selvitetään toiminnan vaikuttavuus vaan on pyrittävä selvittämään, mikä saa aikaan haluttuja muutoksia (Pawson & Tilley 1997, 215; Rostila 2004, 2; Rostila & Kazi 2001, 72). Tämän vuoksi realistinen arviointitutkimus on merkinnyt uutta paradigmaa (Paasio 2003, 29). Suuntauksen uutuus vaikuttaa siihen, että ei ole juurikaan esimerkkejä toteutetuista realistisista arviointitutkimuksista. Lähestymistapa ei ole kuitenkaan aivan uusi siinä mielessä, että monissa arviointitutkimuksissa on realistisen lähestymistavan piirteitä. (Rostila 2001, 40.)

Realistisessa arviointitutkimuksessa oleva realismi-sana viittaa tutkimuksen filosofiseen perustaan (Kuusela 2004, 144). Realismi sisältää filosofisen käsityksen ontologiasta eli maailman olemistavasta, maailman rakenteesta, kausaalisten ilmiöiden luonteesta ja niiden vuorovaikutuksesta¹² (Poutanen 2005, 182). Realismia on monta lajia ja on erilaisia näkemyksiä siitä, mihin realismiin suuntaan realistinen arviointitutkimus perustuu. Realistisen arviointitutkimuksen perustajien Pawsonin ja Tilley (1997, 55) mukaan se perustuu tieteelliseen realismiin, joka on tunnetuin realismin laji tieteenfilosofiassa (Töttö 2004, 234). Lisäksi realistisen arvioinnin on sanottu perustuvan neorealismiin (Mark, Henry & Julnes 1998, 4) tai kriittiseen realismiin (Kuusela 2004, 111; Rostila 2004, 2). Realistinen tutkimus sopii hyvin sosiaalityön tutkimuksen perustaksi. Erityisen sopiva on sisäinen realismi, jossa maailmaa ei pidetä annettuna, vaan sen mukaan ihminen osaltaan myös luo sitä. (Mäntysaari 2005, 87–91.) Yksinkertaisinta lienee puhua pelkästään realistisesta arviointitutkimuksesta (Kazi 2003, 804).

Realistinen arviointitutkimus on teoriavetoista. Realistisessa arviointitutkimuksessa pyritään muita arviointitutkimuksia ohjelmallisemmin kiinnittämään tieteelliseen realismiin. Siinä pe-

¹² Maailma nähdään kerrostuneena ja ihminen tarkoituksenmukaisena toimijana sekä sosiaalisena ja moraalisena olentona. Ihminen pystyy tekemään moraalisia sopimuksia ja hänen käyttäytymistään ohjaa substantiaalinen rationaalisuus. (Kuusela 2004, 111–112.)

rustellaan, kuinka sosiaalisesti rakentunut tiede voi selvittää sosiaalisesti rakentuneita syysuh-teita. Samalla pyritään ymmärtämään teoreettisemmin kuin yleensä arviointitutkimuksessa toimintamallin sisällön, kohteen ja tulosten välisiä yhteyksiä. (Rostila & Tornainen 1999, 13.) Realistisen tutkimuksen teoriavetoisuus lisää tutkimuksen yleistettävyyttä. Tutkimuksen käyt-tökelpoisuutta lisää se, että tutkimus tavoittaa toiminnan erityispiirteet kohderyhmien ja olo-suhteiden suhteen. Tämä auttaa mietittäessä, voisiko kyseinen toimintamalli soveltua käytet-täväksi jossain muuallakin. (Rostila 2001, 50.)

Rajavaaran (2001) mukaan realistinen arviointitutkimus näyttäisi olevan kiteytymässä omaksi lokeroituneeksi paradigmatkseen, jonka suojissa sitä kannattavat tutkijat puolusteleovat omia lähtökohtiaan ja kritisoivat toisten menetelmällisiä ratkaisuja. Hänen mukaansa tästä syystä voisi olla hyödyllisempää nähdä realistisen arvioinnin enemmän menetelmällisiä mahdolli-suuksia ja ratkaisuja tarjoavana sekä perustelevana näkökulmana kuin valmiina arviointiottee-na. (Rajavaara 2001, 66.) Realistista arviointitutkimusta koskevaa keskustelua on kritisoitu siitä, että se on käsitellyt enemmän lähestymistavan peruskäsitteitä ja muiden arviointisuunta-uksien ongelmia kuin konkreettista arviointitutkimusta. Kriittisen realismin piirissä on esitetty kritiikkiä siitä, että realistinen arviointitutkimus ei ole empiirisessä tutkimuksessa kehittynyt metodologisesti kovin pitkälle. Lisäksi Pawsonin ja Tilley'n kehittämiä mekanismi–konteksti–tulos-yhtälön käsitteitä on kritisoitu. (Kuusela 2003, 22–23.)

Realistisen arviointitutkimuksen pääperiaatteita

Realistisen arviointitutkimuksen keskeisimmät pääperiaatteet liittyvät sosiaalisen todellisuuden näkemiseen kerroksellisena, generatiiviseen kausaalisuuteen, huomion kiinnittämiseen ongelmiin vaikuttaviin mekanismeihin, toimintaympäristöön, tuloksiin sekä toimintaympäris-tö–mekanismi–tulos -yhtälöiden tarkasteluun. (Kuusela 2004, 149–150; Pawson & Tilley 1997, 214–219; Rostila & Tornainen 1999, 15; Rostila 2001b, 18–19; Rostila & Kazi 2001, 71–72.) Realistiseen arviointitutkimukseen liittyvä terminologia (edellä luetellut pääperiaat-teet) on melko monimutkaista, ja se voi vaikeuttaa tutkimuksen teoreettista ymmärrettävyyttä. (Rostila 2004, 1; myös Sinkkonen & Kinnunen 1994, 123–124.) Kyseiset käsitteet ovat kui-tenkin järkeviä selitettäessä sosiaalisen maailman toimintaa ja ne antavat uusia työkaluja mo-nimutkaisten asioiden ymmärtämiseksi. Käytännön tasolla on kuitenkin ollut vaikeuksia hah-mottaa niiden soveltamista. (Kuusela 2003, 23.)

Realismi näkee *sosiaalisen todellisuuden monitasoisena ja –kerroksisena*. Se mahdollistaa maailman monikerroksisen tarkastelun. (Kuusela 2004, 131; Rostila & Tornainen 1999, 15.)

Realismissa projektit nähdään systeeminä, jotka koostuvat yksilöiden ja instituutioiden, toimijoiden ja rakenteiden, sosiaalisten mikro- ja makroprosessien yhteispeleistä. Projektissa on monia eri tasoja, jotka kiinnittyvät toisiinsa. Tätä monitasoisuutta ei saisi typistää arviointitutkimuksessa. (Rostila & Tornainen 1999, 15.) Vaan sen huomioimista pidetään keskeisenä. Tietoisuutta tästä monikerroksisuudesta voidaan lisätä selvittämällä syvyysuunnassa interventioiden ja vaikutusten välisiä yhteyksiä. (Rostila 2004, 2.) Kerroksellisuuden ja monitasoisuuden vuoksi selitystasojen asema nousee keskeiseen asemaan. Asioita ei selitetä yksinomaan rakennetekijöiden avulla, vaan tarvitaan rakenteiden, mekanismien ja kontekstuaalisuuden ymmärtämistä (Kuusela 2004, 131). Pelkästään toimintaympäristö (konteksti) voi muodostua monista tasoista, kuten on nähtävissä maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä koskevasta kuviosta (kuvio 1, s. 32).

Tutkittaessa vaikutusyhteyksiä ymmärretään realismissa toiminnan ja tulosten välinen kausaalisuuhde eri tavoin, kuin perinteisessä kokeellisessa arviointitutkimuksessa, jossa syysuhde ymmärretään ehdottomana peräkkäisyytenä. Realismissa puhutaan *generatiivisesta kausaalisuudesta*. Sen mukaan on olemassa vaikuttavia mekanismeja, jotka aiheuttavat muutoksia. Tutkimuksen avulla selvitetään generoivia eli muutosta aikaansaavia mekanismeja, jotka ovat intervention vaikutusten takana. (Rostila 2001b, 18; Rostila 2001, 37; Pawson & Tilley 1997, 215.) Generatiivinen kausaalisuus tarkoittaa sitä, että tapahtumien selittäminen on vertikaalista. Selittämisessä on keskeisellä sijalla todellisuuden eri kerrostumat. Selitykset jonkin tapahtuman esiintymiselle voidaan löytää todellisuuden eri kerrostumissa sijaitsevista rakenteista ja generatiivisista mekanismeista. (Korteniemi 2005, 20.) Tutkijan täytyy kiinnittää huomioita siihen, kuinka ja miksi ohjelmilla on potentiaalia aiheuttaa muutosta. Kausaaliset tulokset ovat seurausta siitä, että mekanismi toimii tietyissä olosuhteissa. (Pawson & Tilley 1997, 58–59, 215.) Haasteena on se, miten pystytään erottamaan toiminnan ja muiden tekijöiden tuottamat muutokset (Holmila 2002, 31). Generatiivisen kausaalisuuden lisäksi puhutaan samaa tarkoittavana asiana teoriasidonnaisesta kausaalisuudesta (Lindqvist 2005, 13).

Mekanismit sisältyvät yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Ne lievittävät tai aiheuttavat sosiaalisia ongelmia. Arvioijan tulee pyrkiä ymmärtämään mekanismien toimintaa. (Pawson & Tilley 1997, 216.) Projektiarvioinnin haaste on siinä, että projektit eivät ole toimintamalleja, joihin sisältyisi selkeitä oletuksia muutoksia aiheuttavista mekanismeista. Arvioinnissa on keskeistä kiinnittää huomiota siihen, miten toiminnan vaikutuksesta ongelmia tuottavat mekanismit poistuvat tai vähentyvät (Rostila 2001b, 18–19). Mekanismit ovat interventiossa muutosta aikaansaavia voimia. Keskeisiä kysymyksiä ovat, mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olo-

suhteissa. Toimivaa mekanismia voidaan kartoittaa ainakin kahden lähestymistavan kautta. Mekanismia voidaan etsiä kilpailuttamalla selityksiä. Siinä osoitetaan vääräksi vaihtoehtoinen selitys. Toinen mahdollisuus on etsiä selityksiä. Siinä pyritään muodostamaan aineiston perusteella selittävää teoriaa intervention vaikutuksista. Nämä lähestymistavat eivät ole toisiaan poissulkevia. (Rostila 2001, 50.) Tässä tutkimuksessa mekanismien selvittämiseksi lähinnä etsitään selityksiä eli selvitetään sitä, mitkä mekanismit ovat vaikuttamassa erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen ja koettuihin vaikutuksiin.

Realistista arviointitutkimusta on useimmiten sovellettu tutkittaessa sosiaalityön asiakastyötä, jolloin on tarkasteltu asiakkaan ongelmien vähenemistä tai poistumista (esim. Holmila 2002b; Kazi 2003b; Rostila 2001b). Tässä tutkimuksessa ei ole kyse varsinaisista sosiaalityön asiakkaista, vaan asiakkaina ovat maaseutukuntien sosiaalityöntekijät. Tutkimuksessa tarkastellaan esimerkiksi, mitkä mekanismit edesauttavat maaseudun sosiaalityön ja erityissosiaalityöntekijän palvelun välistä yhteensopivuutta. En usko, että mekanismien suhteen on mahdollisuutta saada tyhjentävää vastausta, vaan tavoitteena on pikemminkin valottaa mahdollisia mekanismeja.

Arvioinnissa on aina otettava huomioon *konteksti* eli toimintaympäristö, jossa palvelu, projekti tai interventio toteutetaan. Konteksti ehdollistaa aina palvelun vaikutuksia, koska se vaikuttaa muutoksia synnyttävien mekanismien käynnistymiseen (Rostila 2001, 38). Jossain ympäristössä mekanismi voi toimia täydellä teholla ja jossain toisessa tilanteessa ympäristö saattaa estää mekanismin toiminnan (Korteniemi 2005, 20). Kaikki sosiaaliset ohjelmat lisätään aina aikaisemmin oleviin yhteiskunnallisiin toimintaympäristöihin (tässä tutkimuksessa maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön). Näillä yleisillä yhteiskunnallisilla olosuhteilla on ratkaiseva merkitys sosiaalisten ohjelmien onnistumiseen. (Pawson & Tilley 1997, 70.) Arviointitutkimuksesta käyty keskustelu onkin viime aikoina painottanut yhä enemmän kontekstin analysoinnin merkitystä (Holmila 2002, 32). Toimeksiannosta suoritettu tutkimus ja arviointi ovat aina voimakkaasti sidoksissa ympäristöön (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 38, 121).

Yhteiskunnallisella kontekstilla ei tarkoiteta yksinkertaisesti tilaa koskevaa tai maantieteellistä tai institutionaalista sijaintia, joissa ohjelmat toimivat. Samalla kun ohjelmat aloitetaan jossain instituutiossa, siellä on aikaisemmin asetettuja sosiaalisia sääntöjä, arvoja, normeja sekä keskinäisiä suhteita, jotka rajoittavat ohjelman mekanismien vaikutuksia. (Pawson & Tilley 1997, 70.) Realistisen arvioinnin eräs vaikeus on monitasoisten toimintaympäristöjen jäsentämisessä. Voi olla hankalaa määritellä käytännössä se, mitä toimintaympäristöllä tarkoitetaan

ja mikä on sen paikka realistisessa arvioinnissa. Toimintaympäristöt ovat moniulotteisia, kuten sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia sekä niillä on useita tasoja. (Rajavaara 2001, 62.)

Arviointitutkijan tarvitsee ymmärtää toiminnan *tulokset* ja kuinka niihin on päästy (Pawson & Tilley 1997, 217). Pyrittäessä selvittämään toiminnan vaikutuksia koskevia oletuksia, tarvitaan tietoa muutoksista niissä asioissa, joihin toiminnalla pyritään vaikuttamaan (Rostila 2000, 13–14). Nämä asiat ovat yleensä yhteydessä toiminnan tavoitteisiin (Rostila & Tornainen 1999, 15). Vaikutusten pitäisi olla myös suhteellisen pysyviä. Tarpeen tullen olisi pystyttävä selvittämään toiminnan tuloksia eli sitä, kuinka tilanne eroaa siitä, mikä se on ollut ennen interventiota. Myös sillä on merkitystä, onko juuri interventio saanut aikaan muutoksen. Tätä voidaan tutkia kvasikokeellisilla vertailuasetelmilla ja tarkastelemalla sitä, olisiko jokin muu tekijä voinut aiheuttaa muutoksen. (Rostila 2000, 13–14.) Voidaan kysyä, voiko realistinen arviointi ilman koeasetelmaa osoittaa pätevästi intervention ja vaikutuksen välisen yhteyden (Rostila 2004, 11).

Mikäli muutosta mitataan jälkikäteen itsearviointina on vaikutus -termin käyttäminen epämääräistä. Se ei tarkoita välttämättä vaikutusyhteyttä, joka voitaisiin todeta empiirisesti mitattavina muutoksina niissä asioissa, joihin pyritään vaikuttamaan. Arviointihankkeissa ei yleensä ole kovin vankkoja työkaluja muutoksen selvittämiseksi. (Rostila 2000, 18.) Tässä tutkimuksessa koeasetelman toteuttamiseen ei ollut mahdollisuutta, vaan muutosta on mitattu jälkikäteen itsearviointina. Arviointi on toteutettu siten, että palvelun vaikutuksiin liittyvistä mahdollisista muutoksista on kysytty sosiaalityöntekijöiden mielipidettä. Esimerkiksi onko samaa vai eri mieltä sen suhteen, että asiakaslähtöisyys on lisääntynyt palvelun käyttämisen myötä. Väittämiin vastaaminen perustuu subjektiivisiin kokemuksiin ja arviointeihin. Oletuksena on, että sosiaalityöntekijät pystyvät jälkikäteen itse arvioimaan erityissosiaalityöntekijän palvelun käytön mahdollisia vaikutuksia. Vastauksissa on otettu kantaa suoraan palvelun vaikutuksiin. Voitaneen olettaa, että vaikutuksiin liittyvät tulokset eivät ole johtuneet jostain kolmannesta tekijästä. Riskinä voi olla se, että annetaan vastauksia, joiden vastaaja olettaa olevan odotettuja.

Realistisessa arviointitutkimuksessa on kyse viimekädessä *konteksti–mekanismi–tuloyhdistelmien* selvittämisestä. Siinä selvitetään, kuinka palvelun sisältö edesauttaa mahdollistavia mekanismeja. Tutkimuksessa muodostetaan ja koetellaan yhdistelmien (konteksti–mekanismi–tulos) oletuksia. Tavoitteena ovat täsmällisemmät ja varmemmat käsitykset siitä, mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa. (Rostila & Kazi 2001, 72.) Konteksti–

mekanismi–tulos-yhdistelmien tulisi edistää teoreettista ajattelua, jonka avulla voi lisätä ilmiöiden yleistettävyyttä ja ymmärrettävyyttä. Selitysten pitäisi lisätä syy-yhteyksien ymmärrettävyyttä. (Rostila 2004, 10.) Teoria on mukana läpi koko arviointitutkimuksen. Tarkoituksena ei ole sinänsä teorian konstruointi, vaan teorian kehittäminen. (Pawson & Tilley 1997, 214.)

Tässä tutkimuksessa pyritään valottamaan erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen liittyviä konteksti–mekanismi–tulos-yhdistelmiä. Ajatuksena on, että tutkimuksella pystyttäisiin tavoittamaan maaseudun sosiaalityön, erityissosiaalityöntekijän palvelun ja sen vaikutusten kannalta keskeisiä tekijöitä. Realistisen arviointitutkimuksen ja tulosten analysoinnin avulla pyritään muodostamaan tutkimusteoriaa¹³ (Noro 2004, 255). Realistisessa arviointitutkimuksessa lähtökohtana on se, että on parempi tietää joitakin elementtejä toimivasta mekaniismien ja kontekstien yhdistelmästä kuin ei mitään. Ajan mittaan on mahdollista oppia tuntemaan uusia elementtejä ja edellytyksiä sille, että sosiaaliset ohjelmat tai palvelut toimisivat hyvin. (Mark, Henry & Julnes 2000, 253; Korteniemen 2005, 27 mukaan.) Tämä tutkimus voinee toimia tutkimusteorian muodostamisen yhtenä osana, jota voidaan oppia myöhemmin tuntemaan lisää.

6.2 Kontingenssiteoria ja realistinen arviointitutkimus

Tässä tutkimuksessa kontingenssiteoria antaa tutkimukselle teoreettisen viitekehyksen ja realistinen arviointitutkimus toimii tutkimusotteena. Tutkimuksessa tavallaan yhdistyy teoria ja tutkimusote tai toisaalta voi sanoa, että tutkimusotteen avulla tutkitaan teorian sisältämiä asioita. Tarkastelen tässä yhteydessä, miten teoria ja tutkimusote tukevat toisiaan sekä niiden välisiä yhteyksiä.

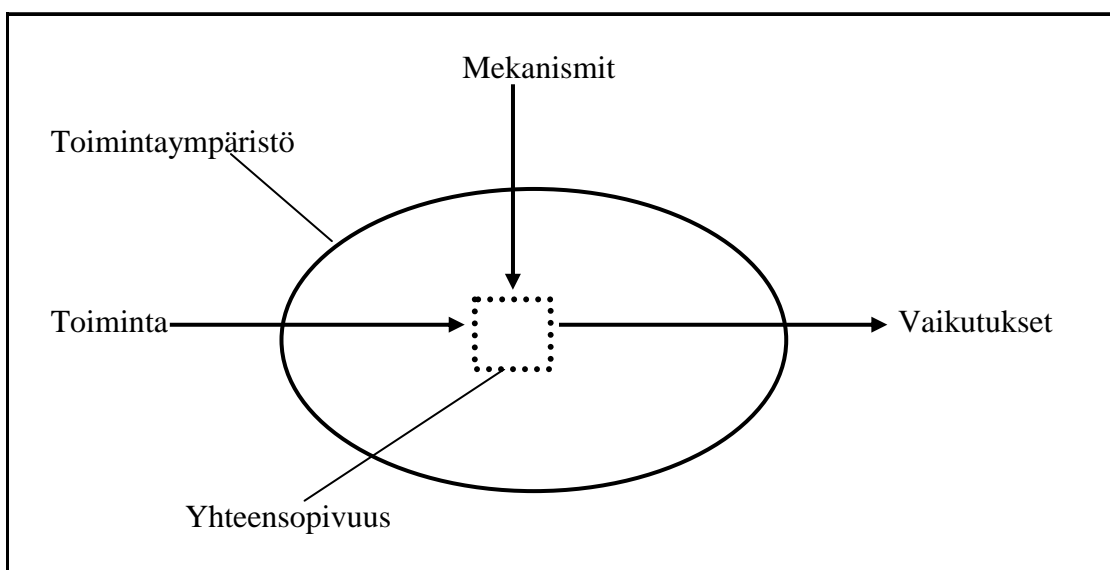
Kontingenssiteoria valottaa ympäristön kontingenssitekijöitä eli haasteita sekä toiminnan ja ympäristön välistä vuorovaikutusta, niiden yhteensopivuutta ja merkitystä toiminnan tuloksellisuudelle. Realistisessa arviointitutkimuksessa puolestaan pyritään selvittämään olosuhteiden (toimintaympäristö), mekaniismien (palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät), toimintamallin sisällön ja vaikutusten välisiä yhteyksiä. Sekä kontingenssiteoriassa että realistisessa arviointitutkimuksessa pidetään tärkeänä ympäristön huomioimista. Ne käyttävät siitä eri käsitteitä:

¹³ Tutkimusteoria on tulosta teoretisoinnista, joka koskee välittömästi tutkimuksen tuottamaa aineistoa. Tutkimusteoriaa kehitetään eri menetelmien aineistosta tuottamien tulosten nojalla ja toisaalta juuri tutkimusteoriolla tulkitaan näitä tuloksia. (Noro 2004, 255.)

kontingenssiteoriassa puhutaan avoimesta ympäristöstä ja realistisessa arviointitutkimuksessa kontekstista. Käytän tässä tutkimuksessa toimintaympäristön käsitettä (ks. luku 5.2). Se on edellisiä käsitteitä kansantajuisempi ja yleisesti käytetty. Katson toimintaympäristön tarkoittavan samaa asiaa kuin edellä mainitut ympäristön käsitteet (avoin ympäristö ja konteksti). Kontingenssiteoriassa oleva kontingenssin käsite tarkoittaa haasteellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat toimintaan ja tuottavuuteen (Donaldson 2001). Näiden kontingenssitekijöiden katsotaan tässä olevan osa toimintaympäristöä. Ne ovat tekijöitä, jotka tuovat haastetta sosiaalityölle ja lastensuojelutyölle sekä palvelun käyttämiselle.

Realistisessa arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miksi toiminta tai interventio saa aikaan vaikutuksia, mikä siinä on toimiva mekanismi sekä, mikä on olosuhteiden osuus mekanismeissa. Kontingenssiteoriassa olevan yhteensopivuuden voi ajatella tarjoavan selityksen olosuhteiden, toiminnan, mekanismin ja vaikutusten väliselle yhteydelle. Kontingenssiteorian mukaan toiminnan ja ympäristön hyvän yhteensopivuuden kautta tulee odotettuja vaikutuksia. Realistisessa arviointitutkimuksessa mennään lisäksi pidemmälle. Siinä selvitetään, miksi olosuhteet ja toiminta ovat yhteensopivia, mikä edesauttaa tai estää yhteensopivuutta.

Esitän näkemykseni kontingenssiteorian ja realistisen arviointitutkimuksen yhteydestä seuraavassa kuviossa (kuvio 2). Kuvion perustan muodostaa Pawsonin ja Tilley'n (1997, 58) realistiseen arviointitutkimukseen liittyvä kuvio, jota olen käyttänyt tässä hieman soveltaen sekä olen lisännyt siihen kontingenssiteoriassa keskeisessä asemassa olevan yhteensopivuuden käsitteen (Donaldson 2001; Kallio 1992).

Kuvio 2 Realistinen arviointitutkimus (Pawson & Tilley 1997) ja kontingenssiteoria yhdistettynä

Yllä olevassa kuviossa (kuvio 2) toimintaympäristöllä tarkoitetaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä ja siihen vaikuttavia tekijöitä eli kontingenssitekijöitä. Toiminnalla tarkoitetaan erityissosiaalityöntekijän palvelua. Mekanismeilla tarkoitetaan erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavia estäviä ja edistäviä tekijöitä. Nämä tekijät voivat liittyä sekä toimintaympäristöön että erityissosiaalityöntekijän palveluun. Edistävät mekanismit merkitsevät sosiaalityön toimintaympäristön ja erityissosiaalityöntekijän palvelun välistä yhteensopivuutta. Oletettavana tuloksena on silloin se, että palvelulla on odotettuja vaikutuksia. Toisin sanoen tässä toteutuu silloin generatiivinen kausaalisuus. Tutkimuksessa ollaan yhtä paljon kiinnostuneita myös estävistä mekanismeista, mitkä tekijät estävät palvelun käyttämistä ja sen mahdollista vaikuttavuutta.

Filosofiset taustaoletukset

Kontingenssiteoria ja realistinen arviointitutkimus perustuvat samoihin tai ainakin toisiaan hyvin lähellä oleviin filosofisiin taustaoletuksiin eli kuuluvat sitä kautta ”samaan sukuun”. Kontingenssiteoria tukeutuu ontologisesti realismiin ja positivismiin (ks. realismi luku 6.1) (Kallio 1992, 112; 1993, 39). Positivismissa tieto nähdään todellisena ja havainnoijasta riippumattomana. Siinä korostuu tiedon objektiivisuus ja tiedon hankkiminen kvantitatiivisin menetelmin. Positivismin heikkoutena on se, että yhteiskunnalliset lainalaisuudet eivät ole samanlaisia kuin luonnontieteessä. (Kallio 1992, 7–8, 35, 114.) Positivistisessä tieteenfilosofiassa ajatellaan, että kaikki mikä näkyy ja mitä voi konkreettisesti tavoittaa, on totta (Metsämuuronen 2003, 164).

Realistinen arviointitutkimus perustuu ontologialtaan realismiin ja on postpositivistinen lähestymistapa (Kuusela 2004, 106, 111). Postpositivistinen tieteenfilosofia on kehittynyt positivismin kritiikistä (Metsämuuronen 2003, 164; Raunio 1999,21). Postpositivismissa ajatellaan positivismin tavoin, että se mitä voidaan konkreettisesti tavoittaa, on totta. Lisäksi postpositivismissa ajatellaan että, koska ilmiöt ovat joskus hankalasti hahmotettavissa, saattaa tietomme ja ymmärryksemme ulkopuolelle jäädä jotain, mitä emme pysty tavoittamaan. Postpositivismin käsitys todellisuudesta onkin kriittisen realistinen. Positivismissa käytetään pääosin kvantitatiivista metodologiaa, mutta postpositivismissa metodologiaan voi sisältyä myös kvalitatiivisia menetelmiä. (Metsämuuronen 2003, 164, 166.) Monesti puhutaan pelkästään positivismista, erottamatta positivismin eri lajeja toisistaan. Postpositivistiset metodologiset näkemykset olisi kuitenkin tärkeä erottaa positivistisista, että tietäisi minkälaisista tieteenfilosofisista peruseräistä kyse (Raunio 1999, 119).

Vaikka kontingenssiteoria tukeutuu positivismiin (Kallio 1992; 1993), ajattelen, että ei ole estettä, etteikö kontingenssiteorian voisi ajatella tukeutuvan yhtä hyvin tai vielä paremmin postpositivismiin. Mikäli minun pitäisi valita ajatteluni perusta positivismista ja postpositivismista, perustuisi se postpositivismiin. Ajattelen, että kaikkea tietoa ja koko totuutta on oikeastaan mahdoton saavuttaa sosiaalitieteissä, vaikka siihen kuinka pyrkisi. Tutkimukseni on monimetodinen, päämetodologian muodostavat kvantitatiiviset menetelmät ja lisäksi on kvalitatiivinen aineisto. En koe sitoutuvani tiukasti mihinkään tieteenfilosofiaan, enkä pyri metodiseen puhdasoppisuuteen (Eskola & Suoranta 1999, 72).

6.3 Eettiset näkökulmat

Arviointitutkimuksen tekemistä ohjaavat arvot ja periaatteet. Arviointi on usein tilauksena tehtävää tutkimusta, kuten tämäkin tutkimus. Arviointitutkimusta voidaan käyttää moneen tarkoitukseen, vahvistamaan jonkun toiminnan asemaa, lopettamaan toimintoja tai kehittämään niitä. Arvioinnissa on tärkeää toisen ihmisen kunnioittaminen, dialogisuuteen pyrkiminen ja eri osapuolten tasavertainen kuunteleminen. Arvioinnin tilaajalla voi olla omia toiveita, samoin voi olla arvioinnin kohteena olevilla toimijoilla. Arviointitutkimuksen tekijä tekee eettisiä valintoja huomioidessaan eri osapuolten näkemyksiä arvioinnin tehtävästä, kohteesta, menetelmistä ja raportoinnista. Mikäli arviointi tehdään taloudellista palkkiota vastaan, eettiset kysymykset ovat erittäin tärkeitä. Taloudelliset ja poliittiset sitoumukset aiheuttavat sen, että arvioitsijan autonomia suhteessa tilaajiin on erityisen tärkeä periaate. (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 9–11, 25.)

Arvioinnin etiikan mukaan arvioinnin on oltava rehellistä ja totuutta etsivää. Arvioitsijan tulisi nähdä omien lähtökohtiensa asettamat rajat suhteessa arvioinnin tuloksiin. Arvioinnin tehtävänä ei ole asian yksiselitteinen puolustaminen tai oikeuttaminen, vaan arviointiin sisältyy kriittisyyttä. Kriittisyyttä perustellaan sillä, että arvioinnin kohteena oleva toiminta voi tuottaa ei-toivottuja sivuvaikutuksia. Toisena perusteena toimii se, että toiminnan ja ajatusmallien kyseenalaistaminen on myös askel oppimiseen. (Laitinen 2000, 31.) Olen pyrkinyt pitämään perusoletuksena, että erityissosiaalityöntekijän palvelulla ei ole mitään vaikutuksia, tutkimuksen tekemistä ohjanneen Mikko Mäntysaaren neuvon mukaisesti. Se on edistänyt kriittistä ja neutraalia suhtautumista tutkimukseen. Tällöin ei ole perusoletuksena mahdollisesti odotetun arviointitiedon tuottaminen. Vähintä, mitä arvioinnilta voidaan vaatia, on sen korkealaatuinen toteuttaminen, koska arvioinnissa ollaan aina tekemisissä ihmisten elämään vaikuttavien ilmi-

öiden kanssa. Yleisten eettisten periaatteiden mukaan arvioinnin kohteen olevan henkilön tulee tietää arvioinnista ja antaa siihen suostumuksensa. (Robson 2001, 50–51.)

Arviointitutkimuksessa pidetään tärkeänä arviointitutkimuksen tekijän ja osallisten välistä suhdetta. Se konkretisoituu arviointitutkimuksen suunnitteluvaiheessa, tutkimusta toteutettaessa sekä analysointi- ja raportointivaiheessa. (Majoinen 2001, 63.) Olen neuvotellut tutkimuksen tekemisestä sitä ehdottaneiden henkilöiden (osallisten) Ansa Leinosen ja Hannele Metsärannan kanssa useaan otteeseen. He ottivat kantaa ja antoivat ehdotuksia kyselylomakkeen toteutukseen. Koen, että kumpikin osapuoli pystyi tuomaan näkemyksensä esiin tasapuolisesti ja hyvässä yhteishengessä.

Tutkimuksen avainhenkilöille voi antaa tutkimuksen alustavan version luettavaksi ja mahdollisuuden kommentoida sitä. Tällaista menettelyä voi pitää myös osana tutkimuksen metodologiaa, koska sen kautta voi tulla esille uusia kiinnostavia asioita. Tutkimusraportti on kuitenkin tutkijan eikä tutkittavien tuotos. Näin ollen tutkija kantaa myös vastuun raportissa olevista asioista. Avainhenkilöillä voi olla perusteltuja kommentteja tuloksista ja tulkinnoista, mutta silloin kun on kyse tutkimuksesta, he eivät voi päättää sen tuloksista. (Alasuutari 2005, 19.) Annoin tämän tutkimuksen alustavan version luettavaksi tutkimuksen avainhenkilöille, Leinoselle ja Metsärannalle. Tarkoituksena oli lähinnä se, että heillä on mahdollisuus tutustua tutkimuksen tuloksiin etukäteen, kommentoida ja tarvittaessa korjata asiavirheitä. Tein joitakin pieniä muutoksia erityissosiaalityöntekijältä saamieni kommenttien perusteella. Lisäksi olen esitellyt tutkimuksen alustavia empiirisiä tuloksia Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon -hankkeen ohjausryhmälle 23.11.2004 ja saman hankkeen loppuseminaarissa 28.1.2005. Näissä tilanteissa Leinosella ja Metsärannalla sekä muilla hankkeeseen liittyvillä henkilöillä on ollut mahdollisuus kommentoida tutkimusta.

Monet tapaamiset tutkimusta ehdottaneiden henkilöiden kanssa tutustuttivat meitä toisiimme. Koen, ettei se ole estänyt kriittisyyttä arvioinnissa. Oletan tutkimusta ehdottaneiden olevan kiinnostuneita myös heidän kannaltaan negatiivisemmista tuloksista, mikäli sellaisia on. Etäisyyden ottamista on helpottanut se, että tutkimuksessa on kyse opinnäytetyöstä, johon olen saanut ohjausta yliopistolta. Eniten pohdintaa minussa on herättänyt se, miten pystyisin tuomaan tutkimuksessa aidosti ja rehellisesti esiin erilaiset näkemykset, jotka liittyvät esimerkiksi erityissosiaalityöntekijän palveluun ja maaseudun sosiaalityön tilanteeseen. Olen pyrkinyt kiinnittämään siihen erityistä huomiota.

Yksi keskeinen tutkimusraportin eettinen vaatimus on se, että tutkittavia ei voi tunnistaa raportista (Alasuutari 2005, 20). Tutkimuksen raportissa on tunnistettavissa erityissosiaalityöntekijä, koska hän on ainut alansa edustaja ja tutkimus kohdistuu hänen työhönsä. Erityissosiaalityöntekijän tunnistettavuus lienee itsestäänselvyys. Olen myös keskustellut tästä hänen kanssaan. Tutkimuksen kohdekunnat mainitaan tutkimuksessa nimeltä. Kyselylomakeaineiston analyysissä ei varmaankaan ole pelkoa tunnistettavuudesta, mutta kuntien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohtajien haastattelujen suhteen tilanne on vaikeampi. Olen luvannut käsitellä haastatteluja luottamuksellisesti, mutta Keski-Suomi on pieni alue ja joku tutkimusraportin lukija voi tunnistaa kenestä haastateltavasta on kyse. Pyrin säilyttämään anonymiteetin mahdollisimman hyvin. Tämä vuoksi en kerro haastateltavista tarkkoja tietoja esimerkiksi sukupuolesta, ammattiasemasta, iästä ja palvelun käyttämisestä. Toisaalta haastateltavat ovat itse ilmoittaneet halukkuutensa haastatteluun ja tienneet, mihin haastattelusta saatavaa aineistoa käytetään. Pyrkimyksenäni on tarkastella asioita ulkopuolisena, rehellisesti, tutkimukseen osallistuneita kunnioittaen, kertoen tutkimuksen tulokset sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA ANALYYSIMENETELMÄT

7.1 *Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus*

Tutkimus on toteutettu käyttäen monimetodista triangulaatiota eli tiedon hankintaan on käytetty monia menetelmiä (Denzin 1988, 512–513). Käytännössä monimetodisuus tarkoittaa kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tiedonhankintamenetelmien käyttämistä. Erilaisista lähestymistavoista peräisin olevat menetelmät täydentävät toistensa antamaa kuvaa tutkimuskohteesta. (Raunio 1999, 338, 340–341.) Lisäksi voidaan ajatella, että kun jokin tutkimusmenetelmä kuvaa kohdetta vain yhdestä näkökulmasta, on useamman menetelmän käyttämisellä mahdollista korjata tätä luotettavuusvirhettä (Eskola ja Suoranta 1999, 69).

Kahden erilaisen tutkimusmenetelmän käyttäminen samassa tutkimuksessa ei ole kiistatonta. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus on asetettu usein vastakkain ja niiden eroista on käyty pitkään keskustelua (Hirsjärvi ym. 1997, 131; Räsänen 2005, 87). Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen aineiston ja analyysimenetelmien käyttämisestä samassa tutkimuksessa on olemassa vastakkaisia mielipiteitä. Toisen ääripään mukaan kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen analyysimenetelmiä voi käyttää samassa tutkimuksessa ja toisen ääripään mukaan se on täysin perusteetonta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 143). Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen taustalla on erilaisia lähestymistapoja ja tieteenfilosofisia perinteitä (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 186). Voi iskeä tieteenfilosofinen epäily, onko erityyppisten aineistojen yhteensovittamisen soveliasta. Keskeistä on se, onko pääpaino mielenkiintoisissa tuloksissa vai metodisten ratkaisujen mahdollisessa puhdasoppisuudessa. Jos jättää tieteellisen puhdasoppisuuden vähemmälle, on mahdollista käyttää aineistoja myös yhdessä. Tärkeintä on se, että tietää mitä tekee ja osaa perustella tekemänsä ratkaisut. (Eskola & Suoranta 1999, 71–74.) Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusta voidaan pitää toistensa jatkumona, eikä vastakohtina tai toisensa poissulkevinä analyysimalleina (Alasuutari 1995, 23). Useissa tutkimusmenetelmiä koskevissa oppikirjoissa huomautetaan, että kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteen välillä ei ole syytä tehdä vastakkainasettelua (Hirsjärvi ym. 1997, 132; Metsämuuronen 2003, 166).

Käytettäessä eri tutkimusotteita on järkevää valita niistä toinen pääasialliseksi tutkimusotteeksi. Mikäli kvantitatiivinen tutkimusote valitaan peruslähestymistavaksi (kuten tässä tutkimuksessa on tehty), voidaan analyysia ryydittää ja lihavoittaa laadullisilla tapaustutkimuksilla. (Metsämuuronen 2003, 208.) Käytettäessä eri menetelmiä toinen metodeista usein alustaa tutkimusta ja toinen johtaa varsinaisesti tuloksiin sekä tarkentaa ja syventää saatuja tuloksia (Raunio 1999, 343). Eri menetelmien priorisointi ja jaksottainen käyttäminen on tavallisempaa kuin niiden tasavertainen toisiaan täydentävyys (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 186).

Tässä tutkimuksessa kvantitatiivinen tutkimus muodostaa päälähestymistavan. Laadullinen aineisto toimii analyysia lihavoittavana, mutta sen avulla on tarkoitus saada tietoa myös sosiaalityöntekijöiden ja erityissosiaalityöntekijän välisestä yhteistyöstä. Sitä olisi vaikea tutkia kvantitatiivisilla menetelmillä. Laadullisella tutkimuksella on siten oma paikkansa tässä tutkimuksessa. Tutkimus toteutettiin siten, että ensin oli kysely ja vasta sen jälkeen haastattelut. Tähän järjestykseen vaikutti ensisijaisesti se, että eri menetelmillä ajateltiin paneuduttavan hieman eri asioihin. Toisekseen tutkimuksesta toivottiin alustavia tuloksia jo marraskuun 2004 lopulla, joten pääaineistona olevan kvantitatiivisen aineiston tuloksia piti päästä tarkastelemaan ajoissa.

Monimetodisuuden huonona puolena on, että se voi olla kallis ja aikaa vievä tapa tehdä tutkimusta. Sen käytössä voi olla hankaluuksia, sillä yhdenkin aineiston kanssa saattaa olla pullassa. Vaikka tapausmäärä olisi pieni, niin kvalitatiivisen tutkimuksen aineistot ovat silti usein varsiin laajoja. (Eskola & Suoranta 1999, 71.) Voin yhtyä edellä esitettyihin näkemyksiin. Tutkimuksen toteuttaminen on ollut aikaa vievää. Vaikka kvantitatiivisen tutkimuksen tapausmäärä on pieni, on aineisto laaja ja lisäksi on kvalitatiivinen aineisto. Riskinä on se, ettei pysty pureutumaan kummankaan aineiston analyysiin riittävästi. Koen kuitenkin pystyneeni paneutumaan analyysiin riittävästi. Sitä auttoi analyysin painottaminen tietoisesti kvantitatiiviseen aineistoon ja mahdollisuus käyttää aikaa tutkimuksen tekemiseen. Vaikka kvalitatiivisen aineiston analyysi jäi vähemmälle, oli mielestäni riittävä.

Kvantitatiivista ja kvalitatiivista tutkimusmenetelmää käytetään tässä tutkimuksessa realistisen arviointitutkimuksen ja myös kontingenssiteorian edellyttämän laaja-alaisen tiedon saamiseksi. Monimenetelmäisyyttä tukee se, että arviointitutkimuksessa suositellaan triangulaatiota, monipuolista arviointia, kokonaisvaltaisuuden ja luotettavuuden lisäämiseksi (Arviointi sosiaalipalveluissa 2001, 14, 24; myös Järvikoski & Härkäpää 2001, 112). Sen selvittäminen, mikä toimii kenellekin ja missä olosuhteissa edellyttää monimenetelmällistä tiedonkeruuta ja

analyysia konteksteista, mekanismeista ja tuloksista (Kuusela 2004, 148). Laadullista aineistoa pidetään realistisessa arviointitutkimuksessa välttämättömänä mekanismien toiminnan ja siihen liittyvien kontekstuaalisten puolien ymmärtämiseksi. Toisaalta sitä ei pidetä riittävänä kausaalisten suhteiden ymmärtämiseksi, jonka kvantitatiivinen tutkimus mahdollistaa paremmin. Tarvitaan vielä paljon lisäpohdintaa, miten laadullisia ja määrällisiä tutkimusmenetelmiä voidaan liittää metodologisesti realistiseen arviointiin. (Kuusela 2003, 22–23.) Julnes ja Mark (1998) ovat tehneet ehdotuksia kvantitatiivisen aineiston analysoinnista realistisessa arviointitutkimuksessa (Julnes ja Mark 1998; Rostilan 2001, 40 mukaan).

Päädyin siihen, että tässä tutkimuksessa tarvitaan sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusta. Kuuselan (2003) käsityksistä poiketen kvantitatiivisella menetelmällä on tutkittu sekä kontekstia ja mekanismeja että vaikutuksia. Kvalitatiivisella aineistolla on tutkittu myös samoja asioita sekä erityissosiaalityöntekijän ja kunnan sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä. Toimintaympäristö–mekanismi–tulos-yhtälöiden tarkastelu perustuu pääasiassa kvantitatiiviseen aineistoon, joskin laadullinen aineisto tukee saatuja tuloksia ja auttaa selitysten pohtimisessa.

7.2 Tutkimuksen toteutus ja aineiston tallennus

Tutkimus toteutettiin siten, että ensin tehtiin kyselytutkimus ja sen jälkeen haastattelut. Kyselylomake (liite 1) lähetekirjeineen (liite 2) lähetettiin kaikille keskisuomalaisen pienten kuntien sosiaalityöntekijöille ja sosiaalihoitajille 23.8.2004 ja vastausaika oli 3.9.2004 asti. Tämän jälkeen lähestyin sähköpostitse (8.9.2004) niitä työntekijöitä, jotka eivät olleet vielä palauttaneet lomaketta. Uusintakysely lähetettiin 13.9.2004 heille, jotka eivät olleet vielä vastanneet ja vastausaika oli 24.9.2004 asti. Kyselylomakkeiden kopioinnin ja lähettämisen kustansi Jyväskylän kaupunki, jonka hallinnoimaa erityissosiaalityöntekijän palvelu tuolloin oli. Kyselylomakkeiden palautuskuorten osoite oli Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikköön. Kuorissa oli merkintä tutkimuksesta, joten ne annettiin sieltä suoraan tutkimuksen tekijälle.

Kyselylomakkeen yhteydessä kysyttiin kaikilta sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaalihoitajilta halukkuutta haastatteluun (liite 3). Tällainen menettely antoi kaikille halukkaille mahdollisuuden tulla haastateltavaksi. Se toi myös satunnaisuutta haastatteluihin valikoitumiseen ja oletuksena oli, että itse ilmoittautuneet haastateltavat olisivat motivoituneita. Haastateltavaksi ilmoittautui yhteensä viisi henkilöä. He edustavat monipuolisesti tutkimukseen osallistuvia. Haastateltavissa oli sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihoitajia, miehiä ja naisia, vähän aikaa työs-

sä olleista pitkän työkokemuksen omaaviin, paljon palvelua käyttäneistä heihin, joilla ei ollut kokemusta palvelusta, palvelun itselleen tarpeelliseksi kokevista heihin, jotka eivät kokeneet sitä itselleen tarpeelliseksi. Lisäksi haastateltiin kiertävää erityissosiaalityöntekijää.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina marraskuun 2004 aikana. Haastattelujen teemat (liite 4) olivat pääosin samanlaiset kaikille. Teemoissa oli jonkin verran vaihtelua sen mukaan, oliko sosiaalityöntekijällä tai sosiaalijohtajalla kokemusta palvelun käyttämisestä sekä kiertävälle erityissosiaalityöntekijälle olivat jotkin teemat hieman erilaisia.

Haastatteluajoista sovittiin puhelimitse. Haastateltavilta kysyttiin samalla, haluavatko he etukäteen tiedon keskustelun teemoista. Neljä haastateltavaa halusi tietää ja heille lähetettiin keskustelunteemat etukäteen sähköpostitse. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien työpaikoilla, paitsi yksi haastattelu tehtiin Jyväskylässä kirjaston yhteydessä olevassa tilassa. Haastatteluiden pituudet vaihtelivat 20 min ja 1h 45 min välillä. Keskimääräinen haastattelu-aika oli tunti. Haastattelut sujuivat hyvin. Haastateltavat tuntuivat kertovan aidosti omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Erityissosiaalityöntekijän lisäksi tunsin kaksi haastateltavaa muusta yhteydestä entuudestaan. Minulle tuli tuntuma, että nämä kaksi haastateltavaa kertoivat ehkä muita hieman rohkeammin maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön liittyvistä ajatuksistaan. Koin sen positiivisena asiana, ennemmin tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä kuin vähentävänä. Tuttuus mahdollisesti vähensi asioiden kaunistelua, jota haastatteluissa voi olla. Haastattelutilanteet olivat selkeästi haastatteluja, oli sitten kyse tutummasta tai aivan vieraasta haastateltavasta. Pyrin olemaan haastattelijana mahdollisimman samanlainen riippumatta siitä, tunsimmeko toisemme entuudestaan vai emme, koen onnistuneeni siinä hyvin.

Kyselylomakkeen tekeminen ja haastattelun teemojen muodostaminen

Kyselylomake on muodostettu itse. Lastensuojelutyön työskentelymuotoihin, maaseudun sosiaalityöhön ja erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyen ei ollut käytettävissä valmista lomaketta tai osia jostain toisesta lomakkeesta. Kyselylomakkeen suunnittelua sanotaan kvantitatiivisen tutkimuksen vaikeimmaksi ja tärkeimmäksi vaiheeksi (Lehto 1998, 218). Se olikin haasteellinen ja aikaa vievä työvaihe. Lomakkeen tekeminen kesti puoli vuotta. Lomakkeen suunnittelun tarkkaa kuvausta pidetään olennaisena ja tärkeänä prosessin osana, sillä sen kautta mittaaminen tehdään näkyväksi (Alkula ym. 1999, 76). Pyrin tämän vuoksi kertomaan lomakkeen suunnittelusta ja tekemisestä melko tarkasti.

Valmista kyselylomaketta, jonka valideetti ja reliabiliteetti on tutkittu, suositellaan käytettäväksi. Mikäli sellaista ei ole käytettävissä, kuten on tilanne tässä tutkimuksessa, on luotava oma mittari. Mittarin tekeminen alkaa teoriasta eli siitä, mitä jo tiedetään tai oletetaan tiedettävän ilmiöstä. (Metsämuuronen 2003, 36–37, 41.) Operationalisoinnilla tarkoitetaan samaa kuin tutkimusmittarien laadinnalla ja lomakkeen suunnittelulla (Lehto 1998, 218). Käsitteiden määrittely ja käsitettä kuvaavan mittarin laatiminen ovat tyypillisesti erillisiä työvaiheita. Ne tehdään ainakin osittain ennen aineiston kokoamista. Käsitteiden operationalisointia tarvitaan, kun halutaan mitata havaintoyksikön ominaisuuksia muuttujilla. Operationalisoinnissa tutkija hahmottaa, rajaa ja määrittelee käsitteen. Esimerkiksi sukupuolen ja iän mittaaminen on helppoa. Mikäli ei mitata selvästi hahmottuvaa asiaa kuten sukupuolta, käsitteitä joudutaan yleensä analysoimaan miettimällä, minkälaisista osa-alueista sen muodostama kokonaisuus syntyy. (Alkula ym. 1999, 75–76.)

Tutkimuksen keskeiset käsitteet perustuvat kontingenssiteoriaan ja realistiseen arviointitutkimukseen. Keskeisiä käsitteitä ovat toimintaympäristö, palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät (mekanismit) ja vaikutukset. Kyselylomakkeen rakentaminen perustuu aikaisempiin tutkimuksiin maaseudun sosiaalityöstä, kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua koskeviin kokousmuistioihin ja projektianomuksiin, palvelusta tehtyyn raporttiin (Metsäranta 2003), moniin keskusteluihin eri henkilöiden kanssa sekä omiin kokemuksiin sosiaalityöstä pienessä maaseutukunnassa ja isommissa kunnissa. Kyselylomakkeen kaikki kysymykset eivät perustu aikaisempiin tutkimuksiin, koska kaikista kyselyssä olevista asioista ei ole olemassa aikaisempaa tutkimusta. Liitteessä 6 on esitetty tarkemmin, mitkä kyselylomakkeen kysymykset koskevat mitään tutkittavaa osa-aluetta sekä mitkä tietolähteet ovat olleet väittämien muotoilun taustalla. Kyselylomakkeen väittämistä osa on toisinpäin kaikkien väittämien huolellisen lukemisen lisäämiseksi. Kyselylomakkeen lisäksi selvitin haastatteluissa (liite 4) sosiaalityön toimintaympäristöä, erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä, yhteistyötä ja vaikutuksia.

Tehdessäni kyselylomaketta sain siihen kommentteja useilta tahoilta. Tapasin projektin työntekijöiden Ansa Leinosen ja Hannele Metsärannan kanssa useampaan otteeseen. He kommentoivat ja tekivät lomakkeeseen ehdotuksia. Keskustelut heidän kanssaan olivat tärkeitä. Muuten olisi ollut vaikea rakentaa joitakin kyselyn osia (kysymykset 16 ja 19), koska niihin ei ollut saatavilla muuten tietoa. Lisäksi lomakkeen sisältöä ja muotoseikkoja kommentoivat useat henkilöt Jyväskylän yliopistolta. Lomakkeeseen vastasi testausmielessä ja kommentoi kolme sosiaalityöntekijää. Lisäksi yksi sosiaalityöntekijä pelkästään kommentoi lomaketta.

Lomaketta kommentoineet sosiaalityöntekijät olivat eri lähtökohdista (esim. kokemus maaseudun/kaupungin sosiaalityöstä, tiesi/ei tiennyt erityissosiaalityöntekijän palvelusta). Oli oletettavaa, että myös kyselylomakkeen saajat ovat myös erilaisista tilanteista. Olen muokannut lomaketta saamieni kommenttien perusteella. Lopulliset päätökset lomakkeen sisällöstä ja muotoilusta tein itse ja siten myös vastaan siitä.

Haastattelujen teemat muodostuivat pääosin samoista asioista kuin kyselylomakekin (liite 4). Haastattelujen teemoihin vaikutti kyselyn tekemisen jälkeen tutkimuksen teoreettisen viitekehän painottuminen selkeämmin toimintaympäristöön, sen vuoksi siitä kysyttiin myös haastattelussa. Ajatuksena oli valottaa haastattelujen avulla lisää toimintaympäristöä, palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä sekä erityisesti erityissosiaalityöntekijän ja kunnan sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä.

Aineiston tallennus

Kyselylomakkeen pohjalta muodostettu aineisto tallennettiin SPSS -ohjelmalle (ohjelmaversio 12.0.1). Kyselylomakkeessa olevien avointen kysymysten vastaukset ja haastatteluihin perustuva aineisto tallennettiin word -tekstitiedostoon. Haastatteluista muodostui tekstiä 50 sivua. Haastatteluista muodostetun aineoston kirjoittaminen perustui muistiinpanoihin ja ääninauhoihin. Kirjoitin haastattelut ensin muistiinpanojen perusteella. Tämän jälkeen kuuntelin haastattelut ääninauhalta ja tein tekstiin lisäyksiä. Haastatteluja ei kirjoitettu tekstiksi sanasta sanaan, teksti kuitenkin mukailee pitkälti haastateltavien puhetta ja sisältää kaikki haastateltavien kertomat asiat. Näin tehtiin ajan säästämiseksi, ja koska se ei muodostanut tutkimuksen pääaineistoa. Ajattelin haastatteluista muodostetussa aineistossa sisällön olevan tärkeintä, eikä sanatarkka teksti. Aineiston heikkona puolena on se, että se ei mahdollista suoria lainauksia. Tutkimuksen tuloksista kerrottaessa puhutaan pelkästään haastatteluista, vaikka tarkoitetaan word -tekstitiedostoon tallennettua laadullista aineistoa.

7.3 Vastaaminen ja kato

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat pienten keskisuomalaisten kuntien sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat. Keski-Suomessa on yhteensä 20 pientä, alle 6 000 asukkaan kuntaa. Näistä kunnista 16:sta vastasi kyselyyn yksi tai useampi sosiaalityöntekijä ja neljästä kunnasta ei vastannut kukaan. Kyselylomake lähetettiin yhteensä 45 henkilölle, joista oli sosiaalityönteki-

jöitä¹⁴ 25 ja sosiaalijohtajia¹⁵ 20. Sosiaalityöntekijöistä kyselyyn vastasi 68 % ja sosiaalijohtajista puolet.

Kyselytutkimuksen vastausprosentti oli kohtuullisen hyvä. Analysointiin tulevien lomakkeiden vastausprosentti oli 60 (n=27), vaikka kyselyyn vastasi 64 % (n=29) lomakkeen saaneista. Analysoinnissa oleva varsinaista vastausprosenttia pienempi vastausten määrä johtuu siitä, että kaksi kyselylomaketta jouduttiin jättämään pois analyysistä puutteellisten vastausten vuoksi. Lukuun ottamatta näitä kahta lomaketta, oli kyselylomakkeisiin vastattu pääosin hyvin huolellisesti. Jatkossa tarkastellaan analyysissä mukana olevia vastauksia.

Vastaajat kertoivat kyselylomakkeisiin kirjoittamissaan kommentteissa ja kaksi kyselyyn vastaamatta jättänyttä sosiaalityöntekijää lähettämässään sähköpostiviesteissä syiksi vastaamatta jättämiseen tai puutteelliseen vastaamiseen: työkiireet, pitkä kyselylomake, kokemattomuus kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käytöstä ja uusi työpaikka. Sosiaalijohtajat vastasivat sosiaalityöntekijöitä vähemmän kyselyyn. Syytä sosiaalijohtajien vähäisempään vastaamiseen ei ole tiedossa. Voi arvella, ovatko sosiaalijohtajat kiireisempiä. Kaikki sosiaalijohtajat eivät tee lastensuojelutyötä, se voi myös vähentää vastaamista.

Taulukko 1 Kyselyyn vastanneiden iät prosentteina (N=27)

	Sosiaali- työntekijä	Sosiaali- johtaja	Yhteensä
Ikä	%	%	% (n)
20-29	11	0	11 (3)
30-39	19	0	19 (5)
40-49	26	15	41 (11)
50-59	7	22	29 (8)
Yhteensä	63	37	100 (27)

Kyselyyn vastanneista oli ammattiasemaltaan sosiaalityöntekijöitä 63 % ja sosiaalijohtajia 37 % (taulukko 1). Vastanneista 30 % oli alle 40-vuotiaita. Tutkimukseen osallistuneiden keski-ikä oli 44 vuotta, nuorimman ollessa 24 vuotta ja vanhimman 59 -vuotias. Melkein kaikki vastanneet olivat naisia. Miehiä oli huomattavasti vähemmän (11 %), he kaikki olivat ammattiasemaltaan sosiaalijohtajia.

¹⁴ Sosiaalityöntekijäksi on luokiteltu myös muulla nimikkeellä olevat: toiminnanohjaaja, vastaava sosiaalityöntekijä ja johtava sosiaalityöntekijä.

¹⁵ Sosiaalijohtaja tai muulla nimikkeellä toimiva henkilö, joka tekee sosiaalijohtajan työn kunnassa.

7.4 Tutkimusaineiston analyysimenetelmät

Kvantitatiivinen aineisto muodostaa tässä tutkimuksessa pääaineiston ja laadullinen aineisto toimii lähinnä täydentävänä aineistona. Tämän vuoksi tutkimuksen analyysi painottuu kvantitatiiviseen analyysiin ja analyysimenetelmien esittely keskittyy kvantitatiivisen aineiston analyysimenetelmiin (monimuuttujamenetelmät).

Tutkimuksessa esitellään aluksi kuvailevan tason tulokset ja siihen yhdistettynä laadullisen aineiston tulokset. Tässä vaiheessa käytän ristiintaulukointia ja elaboraatiota, jolloin tarkastellaan kahden muuttujan välistä yhteyttä kolmannen muuttujan suhteen (Jokivuori 2005, 8). Tämän jälkeen aineistoa tarkastellaan monimuuttujamenetelmistä pääkomponenttianalyysin ja erotteluanalyysin avulla. Lisäksi käytetään yksisuuntaista varianssianalyysia, joka ei ole varsinaisesti monimuuttujamenetelmä (Metsämuuronen 2003, 644). Aineiston analyysi jää tutkimuksissa harmittavan usein kuvailevalle tasolle, jossa aineistoa tarkastellaan frekvenssi- ja prosenttijakaumien valossa. Seuraava taso on muuttujien välistä yhteyttä tarkasteleva selittävä analyysitaso. ”Selittävä tutkimus *pyrkii tulkitsemaan* kahden muuttujan yhteyttä jonkin teorian tai teoreettisluonteisen oletuksen pohjalta”. (Jokivuori 2005, 6.) Tässä tutkimuksessa siirrytään aineiston analyysissa selittävälle tasolle käyttäen avuksi monimuuttujamenetelmiä.

Monimuuttujamenetelmien yksi keskeinen tarkoitus on tiivistää aineiston muuttujajoukkoa (Jokivuori 2005, 6). Tutkimuksessa käytetään pääkomponenttianalyysia apuna tiedon tiivistämisessä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Kysymyssarjoissa on niin suuri määrä väittämiä¹⁶, ettei niiden jatkokäsittely olisi mielekäästä ilman tiedon tiivistämistä. Pääkomponenttianalyysin tuottama ”tulostus” ei ole lopputulos, vaan lähtökohta esimerkiksi summamuuttujien rakentamiselle (Jokivuori 2005, 23). Pääkomponenttianalyysi muodostaa tavallaan aineiston käsittelyn välivaiheen. Sen tulosten pohjalta rakennetaan väittämistä uusia summamuuttujia, jotka nimetään teemoiksi. Erotteluanalyysin avulla tarkastellaan näitä teemoja, mitkä niistä erottelevat eniten eri ryhmiä. Sen avulla on tarkoitus tarkastella toimintaympäristön, palvelun käyttämiseen vaikuttavien tekijöiden ja palvelun käyttämisen vaikutusten välisiä yhteyksiä. Yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla tarkastellaan, miten eri ryhmiä erottelevien teemojen keskiarvot sijoittuvat. Ovatko eri ryhmien vastaajat esimerkiksi enemmän samaa vai eri mieltä teemoista.

¹⁶ Kolmessa kysymyssarjassa on kussakin 22–30 väittämää, väittämiä on yhteensä 75.

Erilaiset analyysimenetelmät ovat tutkimuksen tekemistä ja analysointia helpottavia työkaluja. On tärkeää, että ne ovat toimivia ja järkeviä. Monimuuttujamenetelmät ja muut menetelmät toimivat empiirisen tutkimuksen apuvälineinä, ne eivät korvaa teoreettista ajattelua (Jokivuori 2005, 3). Tutkimuksen aineisto on pieni, joten analysoinnissa saadut tulokset toimivat suuntaa antavina. Aineiston analysoinnissa eivät tilastolliset merkitsevyydet ole keskeisimmällä sijalla, vaan enemmänkin se, mitä analyysimenetelmien avulla voidaan nähdä aineistosta. Mikäli aineistoa olisi enemmän, olisivat tulokset mahdollisesti samanlaisia mutta helpommin tilastollisesti merkitseviä. Vaikka kaikki tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, voivat ne silti olla muuten merkittäviä. Tutkimuksen löydöksen yhteiskunnallinen tai käytännöllinen merkitsevyys on eri asia kuin tilastollinen merkitsevyys (Erätuuli ym. 1994, 74).

Realistisessa arviointitutkimuksessa pyritään selityksiä etsimällä muodostamaan empiirisen aineiston avulla toimintaa koskevaa teoriaa silloin, kun ei ole käytettävissä vahvaa teoriaa toiminnan toimivuudesta, tai vaikuttavaa mekanismeja koskevat teoriat ovat varsin spekulatiivisia (Rostila 2001, 40). Selitysten etsimisessä voidaan käyttää esimerkiksi seuraavanlaisia keinoja:

1. ”Kartoittavan analyysin (Turkey 1977) ja graafisten esitysten avulla tunnistetaan intervention alaryhmien tai olosuhteiden välisiä eroja intervention tuloksissa (*tuloserot*) ja näiden pohjalta kehitellään ideoita mahdollisista taustalla olevista mekanismeista.
2. Regressioanalyysin ja varianssianalyysin avulla selitetään toiminnan vaikututtavuudessa ilmeneviä eroja (*tuloserot*) alaryhmittäin ja tilanteittain, mikä puolestaan antaa vihjeitä mahdollisista vaikuttavista mekanismeista. Havaittuja yhteyksiä ei kuitenkaan voida tulkita näytöksi mekanismin olemassaolosta, vaan havaintojen tulisi johtaa teorian kehittelyyn ja syntyneiden oletusten testaamiseen toisen aineiston avulla tai mahdollisesti jatkotutkimuksessa.
3. Viitteellistä vahvistusta saaneen mekanismin perusteella muodostetaan täsmällinen *tuloksia* koskeva *ennuste* ja selvitetään sen paikkansapitävyys (”the context-confirmatory approach”).
4. Selvitetään tulosten *variaatioita* intervention kohteena olevissa ryhmissä ja pohditaan, mikä tuntematon mekanismi voisi selittää kyseisen tulosten vaihtelun eri alaryhmissä.”

(Jules ja Mark 1998; Rostilan 2001, 40 mukaan.)

Tutkimuksessa ei ole käytettävissä erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen liittyvien tekijöiden mekanismeja ja koettujen vaikutusten mekanismeja koskevaa teoriaa. Erotteluanalyysi toimii keskeisenä työkaluna mekanismien etsimisessä. Tutkimusaineiston muu ana-

lyysi auttaa lisäksi selitysten etsimistä. Julnes ja Mark (1998, Rostilan 2001, 40 mukaan) suosittelevat regressioanalyysin käyttämistä realistisessa arviointitutkimuksessa. Tutkimuksessa käytetty erotteluanalyysi muistuttaa regressioanalyysia siinä, että molemmissa tarkastellaan yhtä aikaa eri tekijöiden yhteyksiä selitettävään asiaan. Keskeinen ero verrattuna regressioanalyysiin on siinä, että regressioanalyysi pyrkii puristamaan selitettävien ja selittäjien yhteyden joihinkin tekijöihin, jotka vaikuttavat selitettävään muuttujaan. Erotteluanalyysissa puolestaan selittäjien voi antaa korreloida keskenään, koska muuttujat muodostavat yhdessä ryhmiä erottelevia dimensioita eli ulottuvuuksia. (Jokivuori 2005, 84–85.)

Tarkastelen tässä yhteydessä kvantitatiivisten analyysimenetelmien yleisiä periaatteita. Lisäksi esittelen erilaisten tunnuslukujen, esimerkiksi ominaisarvo, korrelaatio ja kommunaliteetti, perusteita. Ne tulevat esille myöhemmin esiteltäessä analyysin tuloksia ja näkyvät esimerkiksi tulososion taulukoissa.

7.4.1 Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysissa muodostetaan suuresta muuttujamäärästä (väittämistä) kokonaisuuksia. Se perustuu pyrkimykseen löytää sellaiset muuttujayhdistelmät, joiden välillä on jotain yhteistä. Muuttujien tulisi yhdistyä toisiinsa jollain teoriassa ja käytännössä toimivalla tavalla. (Metsämuuronen 2003, 520–521.) Yhdistelmien muodostuminen perustuu muuttujien keskinäiseen korrelaatioon eli muuttujat ovat muita enemmän riippuvaisia toisistaan (Alkula ym. 1999, 268; Metsämuuronen 2003, 521). Ne mittaavat samaa asiaa (Valtari 2004).

Pääkomponenttianalyysi on monimuuttujamenetelmä, joka on vähemmän tunnettu kuin faktorianalyysi. Pääkomponenttianalyysia ja faktorianalyysia käytetään samankaltaisissa analyysitilanteissa, aineiston tiivistämiseksi. Tutkijat luulevat välillä tekevänsä faktorianalyysia, vaikka ovatkin todellisuudessa tehneet pääkomponenttianalyysin. (Metsämuuronen 2003, 517–519.) Pääkomponenttianalyysin käyttäminen sopii tilanteeseen, jossa tutkijalla ei ole aineiston perusteella selvää etukäteiskuvaa muuttujien korrelaatiomatriisin rakenteesta (Jokivuori 2005, 19). Tässä tutkimuksessa ei ole olemassa valmista ajatusta muuttujien taustalla olevasta teoriasta, eikä myöskään ole selvää etukäteiskuvaa korrelaatiomatriisista. Pääkomponenttianalyysia käytetään myös, koska se soveltuu paremmin käytettäväksi pienten aineistojen analysoinnissa. Pääkomponenttianalyysin taustaoletukset eivät ole yhtä tiukat kuin faktorianalyysissa (Metsämuuronen 2003; 517–519).

Pääkomponenttianalyysille on asetettu rajoituksia. Ne koskevat muuttujien korrelaatioita, muuttujien mittaamista, otoskokoja, muuttujien normaaliutta ja poikkeavia havaintoja. Pääkomponenttianalyysissa oletetaan, että muuttujien välillä on aitoja korrelaatioita. Mikäli yksikään korrelaatio ei ylitä arvoa 0.30, pääkomponenttianalyysia ei kannata silloin tehdä (Tabachnick & Fidell 2000; Metsämuurosen 2003, 520 mukaan). Tutkimuksessa tehdyissä pääkomponenttianalyseissa muuttujien väliltä löytyy arvon 0.30 ylittäviä korrelaatioita. Pääkomponenttianalyysi perustuu korrelaatiokertoimeen, joten muuttujien tulee olla vähintään hyvällä järjestysasteikolla mitattuja (Likert-asteikko) (Metsämuuronen 2003, 517, 521). Pääkomponenttianalyysissa mukana olevat muuttujat ovat 5-portaisia Likert-asteikollisia muuttujia (täysin samaa mieltä ... täysin eri mieltä).

Pääkomponenttianalyysissa otoskoon pitäisi olla riittävä, Cormey ja Lee ovat esittäneet riittäväksi otoskooksi 200 (Cormey & Lee 1992; Metsämuurosen 2003, 521 mukaan). Metsämuurosen (2003) mukaan se voi olla monessa tapauksessa riittävä. Vanhan nyrkkisäännön mukaan havaintoja olisi hyvä olla vähintään viisi kutakin muuttujaa kohden. (Metsämuuronen 2003, 521.) Tässä tutkimuksessa otoskoko (N=27) jää alle suositusten. Pääkomponenttianalyysia käytetään kuitenkin kyselyaineiston jäsentämiseksi. Pääkomponenttianalyysin käyttäminen toimii hyvin aineiston tiivistämisessä. Sen avulla pystytään muodostamaan järkeviä teemoja. Pääkomponenttianalyysin käyttämistä tuki lisäksi se, että komponenttien kommunaliteetit, ominaisarvot ja lataukset täyttivät analyysimenetelmän käyttämisen edellytykset.

Muuttujien ei välttämättä tarvitse olla normaalisia pääkomponenttianalyysissa, kuten niiden pitää olla faktorianalyysissä. Muuttujien normaalius kuitenkin lisää tulosten vakuuttavuutta. Muuttujien normaaliutta tarkasteltiin histogrammien ja normaalijakaumaa kuvaavien käyrien avulla. Jakaumat olivat pääosin normaalisia, osan jakaumista ollessa vinoja. Tulosta vinouttavia outlierejä eli poikkeavia havaintoja ei ollut havaittavissa. (Metsämuuronen 2003, 505, 521).

Pääkomponenttianalyysin tekeminen ja tulkinnan perusteita

Pääkomponenttianalyysiin valitaan muuttujat, jotka muodostavat sisällöllisen tutkimusongelman kannalta mielekkään kokonaisuuden (Nummenmaa ym. 1997, 229; Valli 2001, 87). Tässä tutkimuksessa tehtiin pääkomponenttianalyysit erikseen kolmelle mielipidettä mittaavalle kysymyssarjalle. Kukin kysymyssarja muodosti oman sisällöllisen kokonaisuuden. Ennen pääkomponenttianalyysin tekemistä on vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa” uudelleen koodattu numeroksi kolme. Se on yhdistetty ”en samaa enkä eri mieltä” -vastausvaihtoehdon kanssa.

Tämä mahdollistaa sen, että myös he, jotka ovat vastanneet ”en osaa sanoa” ovat mukana analyysissa. Tämä vastaus on sisällöltään lähellä vastauksen ”en samaa enkä eri mieltä” kanssa. Lisäksi Likert-asteikon skaalat (numerot 1,2,4,5) käännettiin¹⁷. Kääntäminen vaikuttaa siihen, että tarkasteltaessa vastausten keskiarvoja samaa mieltä oleminen lisääntyy mentäessä numerosta yksi kohti numeroa viisi.

Pääkomponenttianalyysissa muodostuu komponentteja. Niitä voidaan arvioida joko sisällöllisesti tai muuttujien (kommunaliteetti) ja komponenttien latausten (ominaisarvo) perusteella (Metsämuuronen 2003, 523). Tutkimuksessa arvioidaan komponentteja näillä kaikilla tavoilla. Sisällöllinen arviointi tapahtuu tarkasteltaessa komponentit muodostavien muuttujien yhteensopivuutta komponenttien tulkinta- ja nimeämisvaiheessa.

Kommunaliteetti (Communalities) kertoo millä voimakkuudella yksittäinen muuttuja korreloi suhdetta komponentteihin (P. Jokivuori, henkilökohtainen tiedonanto 8.2.2005). Mitä voimakkaammin muuttuja latautuu jollekin pääkomponenteista, sitä lähemmäksi arvoa 1 kommunaliteetti tulee. Mitä korkeampi arvo on, sitä luotettavammin muuttujat mittaavat pääkomponentteja ja sitä vahvempi yhteys muuttujalla on kyseiseen komponenttiin. (Metsämuuronen 2003, 523, 528; Alkula ym. 1999,267).

Ominaisarvo (Initial Eigenvalues) perustuu komponenttien latauksiin. On perinteinen nyrkkisääntö siitä, että ominaisarvon olisi hyvä olla vähintään yksi¹⁸. Raja ei kuitenkaan ole tiukka, mikäli pääkomponentti on helposti tulkittavissa, on ykköstä pienempi itseisarvo sallittu. (Metsämuuronen 2003, 523.) Tutkimuksessa on mukana ominaisarvoltaan yli yhden olevat komponentit. Tuloksia esiteltäessä tarkastellaan myös pääkomponenttien selitysosuuksia eli sitä, kuinka paljon kukin komponentti pystyy selittämään muuttujien varianssista eli muuttujien vaihtelusta keskiarvon ympärillä (Metsämuuronen 2003, 287, 529).

Rotatoidussa komponenttimatriisissa näkyy muuttujien latautumiset komponenteille. Muuttujien lataukset kuvaavat sitä, kuinka vahva yhteys kullakin muuttujalla on kyseiseen komponenttiin (Alkula ym. 1999,267). Muuttujien latausten suuruudelle ei ole olemassa täsmällistä minimivaatimusta. On kuitenkin olemassa nyrkkisääntöjä latausten arvosta. Yhden näkemyk-

¹⁷ Kääntämisen jälkeen numerosta 1 tuli 5 (täysin samaa mieltä), numerosta 2 tuli 4 (jokseenkin samaa mieltä), numero kolme pysyi ennallaan (en samaa enkä eri mieltä ja en osaa sanoa), numerosta 4 tuli 2 (jokseenkin eri mieltä) ja numerosta 5 tuli 1 (täysin eri mieltä).

¹⁸ Mikäli ominaisarvo on nolla tai lähellä nollaa tarkoittaa se sitä, että muuttujien välillä on niin voimakasta korrelointia, että voidaan puhua multikollineaarisuudesta eli muuttujat korreloivat keskenään liian voimakkaasti. Toisaalta se ei ole pääkomponenttianalyysissa ongelma. (Metsämuuronen 2003, 499, 521, 602.)

sen mukaan alle 0,5:n suuriset lataukset eivät anna pohjaa tulkinnalle, ainakaan ilman korkeampien latausten saaneiden muuttujien tulkinta-apua (Alkula ym. 1999, 273). Toisen näemyksen mukaan, mikäli muuttujan lataus ei ylitä millään pääkomponentilla arvoa 0.30 kannattaa se poistaa. Mikäli muuttuja eivät lataudu hyvin yhdellekään pääkomponentille, ei kyseistä muuttujaa kannata pitää mukana analyysissä. (Metsämuuronen 2003, 523–524.) Tässä tutkimuksessa on nyrkkisääntönä pidetty 0,5:n suurista latausta. Tutkimuksessa esitettävissä taulukoissa näkyy tätä pienemmätkin lataukset, vain alle 0,1:n lataukset on poistettu.

Pääkomponentit tulkitaan ja nimetään. Tämä perustuu komponenttiin latautuneiden muuttujien sisältöön (Metsämuuronen 2003, 517, 524). Tulkinta aloitetaan kärkimuuttujasta eli muuttujasta, joka saa korkeimman latauksen komponentilla (Alkula ym. 1999, 273). Nimeksi laitetaan yleensä jotain, mikä kuvaa mahdollisimman hyvin ja kattavasti latautuneiden muuttujien sisältöä (Metsämuuronen 2003, 517, 524). Tässä tutkimuksessa komponentit on nimetty teemoiksi. Komponenteille latautuneet muuttujat muodostivat pääosin mielekkäitä sisällöllisiä kokonaisuuksia. Mikäli muuttuja latautui useampaan komponenttiin, otettiin se mukaan komponenttiin, johon se latautui vahvimmin. Jos muuttuja ei sopinut sisällöllisesti kyseiseen komponenttiin, vaan sopi sisällöllisesti toiselle latautumalleen komponentille, otettiin se mukaan siihen. Mikäli muuttuja ei sopinut sisällöllisesti millekään latautumalleen komponentille, jätettiin muuttuja kokonaan pois. Osalle komponenteista latautui vai yksi muuttuja. Komponentti jäi silloin pois jatkoanalyysistä.

Ennen summamuuttujien rakentamista käännettiin komponenttimatriisissa olevien miinusmerkkisten muuttujien lataukset plusmerkkisiksi. Tämä tapahtuu kääntämällä miinusmerkkisen latauksen asteikko toisinpäin¹⁹. Mikäli jokin miinusmerkin omaava arvo käännetään, käännetään kaikki miinusmerkkiset lataukset. Miinusmerkki tarkoittaa sitä, että kyseinen muuttuja on koodattu eri suuntaan, kuin valtaosa muuttujista. Tällainen voi olla esimerkiksi testimuuttuja, joka tarkoituksellisesti esittää väittämän vastakkaisesti. (Metsämuuronen 2003, 435–436, 531.) Esimerkiksi väittämä ”palvelu ei ole muuttanut työkäytäntöjä” tarkoittaa kääntämisen jälkeen, että palvelu on muuttanut työkäytäntöjä.

¹⁹ Viisportainen Likert-asteikko käännetään päinvastaiseksi asteikoksi: numerosta yksi tulee numero viisi. Esimerkiksi arvosta -0.667 tulee kääntämisen jälkeen 0.667.

7.4.2 Summamuuttujien rakentaminen

Pääkomponenttianalyysin avulla useasta muuttujasta (väittämästä) muodostetuista teemoista rakennetaan summamuuttujia. Siinä yhdistetään monta muuttujaa yhdeksi uudeksi muuttujaksi. Summamuuttujien muodostamista pidetään mielekkäänä ja suotavana (Metsämuuronen 2003, 435). Summamuuttujat ovat luotettavampia teoreettisen käsitteen kuvaajia kuin yksittäiset väittämät. Summamuuttuja kattaa laajemmin ilmiön osatekijöitä. Se tiivistää yhteen mittariin vastaajan useaan kysymykseen tuottamat vastaukset. (Jokivuori 2002, 42.) Summamuuttujaa voidaan käyttää jatkossa aineiston analysoinnissa (Valli 2001, 87).

Ennen summamuuttujien rakentamista tarkistetaan sen luotettavuus. Se tapahtuu laskemalla summamuuttujaan muodostavan teeman reliabiliteetti. Reliabiliteetin eli mittarin toistettavuuden laskemisessa voidaan käyttää mittarin (teeman) konsistenssin eli sisäisen yhtenäisyyden arvioimista. Eräs tunnetuimmista tavoista laskea mittarin sisäinen konsistenssi on Cronbachin alfa²⁰. (Metsämuuronen 2003, 44, 386, 439.) Cronbachin alfan vaihteluväli on 0 – 1 (Jokivuori 2002, 43). Tässä tutkimuksessa summamuuttujan luotettavuutta tarkastellaan Cronbachin alfa avulla. On sanottu, että alfan arvoja, jotka jäävät alle 0.60 ei pitäisi hyväksyä, mutta tästä säännöstä ollaan hieman luopumassa. Analyysissa olevien muuttujien määrä vaikuttaa alfan arvoon; mitä enemmän muuttujia on mukana, sitä todennäköisempää on hajonta ja alfan arvo kasvaa (Metsämuuronen 2003, 47, 440). Tässä tutkimuksessa noudatetaan alfan raja-arvona arvoa 0.6. Poikkeuksena on kaksi summamuuttujaa, joiden alfan arvot jäävät hieman alle raja-arvon. Summamuuttujat otetaan mukaan jatkoanalyysiin, koska ne ovat sisällöllisesti järkeviä, eikä raja-arvon sääntö ole tiukka.

Pääkomponenttianalyysin avulla muodostetuista teemoista rakennetaan keskiarvoestimoidut summamuuttujat. Niiden keskiarvojen vaihteluväli on 1,00–5,00. Se tarkoittaa, mitä suurempi keskiarvo, sitä enemmän vastaaja on samaa mieltä teemasta (Jokivuori 2005, 24). Summamuuttujan keskiarvona yksi kuvaa sitä, että vastaaja on täysin eri mieltä summamuuttujan muodostavien kaikkien väittämien kanssa. Keskiarvo kolme kuvaa neutraalia keskustaa. Viisi tarkoittaa, että vastaaja on täysin samaa mieltä summamuuttujan muodostavien väittämien suhteen. Summamuuttujan rakentamisen yhteydessä tarkastellaan keskeisiä tunnuslukuja, joita ovat vaihteluväli ja keskihajonta. Vaihteluväli kuvaa summamuuttujan muodostaneiden muuttujien minimi- ja maksimiarvoja. Keskihajonta mittaa muuttujien vaihtelua eli kuinka tiukasti tai laveasti ne keskittyvät keskiarvon läheisyyteen. Jos kaikilla muuttujilla on sama

²⁰ Reliabiliteetin laskeminen alfan avulla perustuu muuttujien jakamiseen kahteen osaan, niiden välillä oleva korkea korrelaatio puhuu muuttujien suuresta yhtenäisyydestä (Metsämuuronen 2003, 439–440).

arvo eli ei ole vaihtelua on aineiston hajonta 0. Muuttujien vaihtelun kasvaessa kasvaa hajonnan arvo. (ks. Kankainen ym. 2001, 20–21.)

7.4.3 Erotteluanalyysi

Erotteluanalyysia käytetään yleensä kahteen tarkoitukseen. Sitä voidaan käyttää silloin, kun halutaan tietää, mitkä muuttujat erottelevat parhaiten tiettyjä ryhmiä. Toisekseen sen avulla voidaan tutkia sitä, kuinka tehokkaasti tietyt muuttujat ennustavat johonkin ryhmään kuulumista. (Toivonen 1999, 347–348.) Tässä tutkielmassa erotteluanalyysia käytetään ensiksi mainitussa merkityksessä. Sen avulla on tarkoitus selvittää, mitkä tekijät erottelevat parhaiten toisistaan tiettyjä ryhmiä, esimerkiksi palvelua käyttäneitä ja ei käyttäneitä. Erotteluanalyysin avulla muodostetaan sellaisia uusia erottelufunktioita, joiden keskiarvojen suhteen ryhmät eroavat mahdollisimman paljon toisistaan (Jokivuori 2005, 85). Erottelijamuuttujien vaihtelun ryhmien sisällä tulisi olla mahdollisimman pientä ja ryhmien välillä mahdollisimman suurta (Erätuuli ym. 1994, 79; Jokivuori 2002, 87).

Erotteluanalyysi edellyttää, että havainnot ovat peräisin multinormaalista²¹ populaatiosta. Mikäli tavoitteena on luokitella havaintoja, ei jakaumaoletus ole tiukka. Multinominaalisuutta oleellisempaa on, ettei ole poikkeavia havaintoja. (Metsämuuronen 2003, 702.) Tässä tutkimuksessa ei tehty satunnaista otosta, vaan tutkimus kohdennettiin tietylle kohderyhmälle. Erotteluanalyysissa mukana olevat summamuuttujat ovat pääosin normaalisti jakautuneita. Osalla summamuuttujista jakauma on jonkin verran vino. Summamuuttujissa ei pääosin ole poikkeavia havaintoja. Toisaalta ihmisten mielipiteissä voi olla isojakoin eroja, joka voi tuoda jakaumaan vinoutta.

Otoskoon minimivaatimus on, että pienimmässä ryhmässä on havaintoja vähintään yhtä paljon havaintoja, kuin on selittäviä muuttujia. Nyrkkisääntönä on, että havaintoja tulisi olla vähintään 5 kertaa enemmän, kuin on selittäviä muuttujia tai vähintään 20 havaintoa pienillä muuttujamäärillä. (Metsämuuronen 2003, 702.) Tässä tutkimuksessa havaintoja on mukana erotteluanalyysissa 22, koska kaikki 27 vastaajaa eivät ole vastanneet kaikkiin summamuuttujat muodostaviin väittämiin. Selittäviä muuttujia on 18 (rakennetut summamuuttujat). Vaikka otoskoko on pieni, erotteluanalyysin käyttäminen on mielekästä. Analyysi tuottaa järkeviä

²¹ Multinormaalilla otoksella tarkoitetaan todella satunnaista otosta kyseisestä normaalista populaatiosta, sekä muuttujat ovat normaalisti jakautuneita (Metsämuuronen 2003, 512).

erottelufunktioita. Niiden ominaisarvot, kanoniset korrelaatiot ja Wilksin lambda –arvot ovat hyviä.

Erotteluanalyysin tekeminen ja tulkinnan perusteita

Erotteluanalyysiin mukaan tulevat muuttujat voidaan valita joko pakotetusti tai askeltavasti. Tutkimuksessa käytetään pakotettua menettelyä, koska se toimii askeltavaa menettelyä paremmin pienellä aineistolla. Pakotettavaa menetelmää käytettäessä muuttujia ei lisätä eikä poisteta, vaan katsotaan kuinka valitut muuttujat muodostavat erottelufunktiot. Puhutaan konfirmatorisesta eli teoriaa vahvistavasta menettelystä. (Metsämuuronen 2003, 707, 711, 724.)

Erotteluanalyysissa muodostuvia erottelufunktioita voi muodostua enimmillään erottelevien ryhmien lukumäärä -1 kappaletta (Metsämuuronen 2003, 704). Ensimmäinen erottelufunktio erottelee ryhmät toisistaan keskiarvojen suhteen parhaiten. Toinen erottelufunktio erottelee ryhmiä toiseksi eniten ja on korreloimaton ensimmäisen erottelufunktion kanssa. (Jokivuori 2002, 88; Nummenmaa ym. 1997, 106; Toivonen 1999, 348.) Tutkimuksessa muodostuu aina yksi funktio, koska erottelevia ryhmiä on aina kaksi. Erotteleviksi ryhmiksi ei voida valita useampiluokkaista erottelijaa johtuen aineiston pienuudesta.

Tulosten tarkastelu aloitetaan ominaisarvosta (Eigenvalues). Erottelufunktion ominaisarvo ja erottelukyky (% of Variance) kertovat siitä, kuinka paljon funktio selittää ryhmien välisestä vaihtelusta (Jokivuori 2005, 85). Tutkimuksessa erottelufunktioiden ominaisarvot ovat korkeita. Funktio selittää ryhmien välisen vaihtelun kokonaan (100 %), koska muodostuu vain yksi funktio.

Kanonisessa korrelaatiossa (Canonical Correlation) etsitään selittäjien ja selitettävien muuttujien joukosta sellaisia muuttujien kombinaatioita, joilla on paras selitysvoima (eli syntyy suurin mahdollinen korrelaatio ennustearvon ja yksittäisten muuttujien välillä). Korrelaatiokerroin voi saada arvoja -1 ja 1 välillä. Mitä lähempänä arvo on nollaa, sitä vähemmän muuttujien välillä on yhteyttä. Korrelaation arvo 0 tarkoittaa, että muuttujien välillä ei ole lainkaan yhteyttä. Korrelaatiokerroin on sitä parempi mitä suurempi se on. (Metsämuuronen 2003, 305, 628, 701.) Tutkimuksessa tehdyissä erotteluanalyyseissä kanoniset korrelaatiot ovat korkeita.

Funktion erottelukykyä tarkastellaan Wilksin lambdan (Wilks' Lambda) arvon ja siihen perustuvan tilastollisen merkitsevyyden (Sig.) avulla²². Wilksin lambdan kerroin mittaa muuttujien erottelukykyä. Mitä pienempi on Wilksin lambdan arvo, sitä enemmän on erottelukykyä. (Erätuuli ym. 1994, 81.) Wilksin lambda saa arvon ykkösen ja nollan väliltä. Mikäli lambda saa arvon 1, ryhmien välillä ei ole mitään eroa. Lambdan arvo 0 tarkoittaa, että ryhmien välillä on maksimaalinen ero. (Toivonen 1999, 267.) Suurin osa funktioista ei ole tilastollisesti merkitseviä, koska aineisto on pieni. Analyysiin on otettu mukaan funktiot riippumatta niiden tilastollisesta merkitsevyydestä. Mikäli tapauksia olisi enemmän olisivat kaikki funktiot todennäköisesti tilastollisesti merkitseviä, koska muut arvot (ominaisarvo, kanoninen korrelaatio ja Wilksin lambda) ovat korkeita.

Muuttujien ja erottelufunktioiden välisessä korrelaatiomatriisissa näkyvät erottelufunktioon "latautuvat" muuttujat (Jokivuori 2002, 88). Muuttujien latausten arvot ovat kanonisia korrelaatioita (P. Jokivuori, henkilökohtainen tiedonanto 30.8.2005) Tuloksia analysoitaessa tarkastellaan niitä muuttujia, jotka erottelevat eniten ryhmiä toisistaan. Ne ovat muuttujia, jotka korreloivat eniten erottelufunktion kanssa (Toivonen 1999, 349).

Erottelevia ryhmiä tarkastellaan niiden keskimääräisten erottelupisteiden (Functions at Group Centroids) pohjalta. Ryhmät saavat erottelufunktiolla pisteet, jotka kuvaavat ryhmän sijoittumista erotteludimensioon. Sen voi ajatella janamaiseksi, jossa nollapiste on kaikkien tapaus-ten keskiarvo. Kunkin ryhmän painopistemäärän poikkeama nolasta kuvaa ryhmän sijoittumista suhteessa koko aineiston keskiarvoon. (Jokivuori 2002, 89.) Tässä tutkielmassa on tarkasteltavana kaksi ryhmää. Ne sijoittuvat erotteludimension eri puolille. Toinen ryhmä sijoittuu negatiiviseen päähän (ryhmällä miinusmerkkinen arvo) ja toinen positiiviseen päähän (ryhmällä plusmerkkinen arvo).

Erotteluanalyysin varsinaisten tulosten tulkinta perustuu erotteluvoimaisimpien teemojen kanonisiin korrelaatioihin ja ryhmien erottelupisteisiin. Esimerkiksi plusmerkkisen erottelupisteen omaava ryhmä on enemmän samaa mieltä plusmerkkisestä teemasta kuin miinusmerkkinen ryhmä. Plusmerkkisen erottelupisteen omaava ryhmä on enemmän eri mieltä miinusmerkkisestä teemasta kuin miinusmerkkinen ryhmä.

²² Tulosten tilastollinen merkitsevyydestä $p < 0.001$ = erittäin merkitsevä, $p < 0.01$ = merkitsevä ja $p < 0.05$ = melkein merkitsevä. Esimerkiksi arvo 0.001 tarkoittaa, että virheellisten johtopäätösten riski on 0,1 % ja arvo 0.05 tarkoittaa, että virheellisten johtopäätösten riski on 5,0 % . (Metsämuuronen 2003, 369.)

7.4.4 Yksisuuntainen varianssianalyysi

Yksisuuntaista varianssianalyysia käytetään erotteluanalyysissa saatavien tulosten tarkempaan tarkasteluun. Sen avulla katsotaan, minkälaiset ovat tarkasteltavien ryhmien keskiarvot niitä eniten erottelevien teemojen suhteen. Ovatko eri vastaajat enemmän eri vai samaa mieltä teemoista. Samalla nähdään näiden erojen tilastollinen merkitsevyys. Aineisto on tässä tutkielmassa pieni, joten tulokset eivät ole kovin helposti tilastollisesti merkitseviä.

Varianssianalyysissa ei nimestään huolimatta testata ryhmien varianssien välistä eroa, vaan sillä testataan keskiarvojen välisiä eroja. Nimi johtuu siitä, että muuttujien arvojen vaihtelua arvioidaan variansseilla sekä analyysi perustuu ryhmien välisen ja ryhmien sisäisen vaihtelun vertaamiseen. Jos ryhmien välinen vaihtelu on huomattavasti suurempaa, kuin ryhmien sisäinen vaihtelu, on ryhmien välillä tällöin eroa. (Heikkilä 2001, 224–225.) Tällaista ryhmien välisten erojen tutkimista keskiarvojen avulla pidetään yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa usein tarkoituksenmukaisena (Nummenmaa ym. 1997, 75).

Yksisuuntaisen varianssianalyysin käyttämiselle on edellytyksenä, että havainnot ovat toisistaan riippumattomia (Metsämuuronen 2003, 646). Toiseksi muuttujan arvojen tulee olla ainakin suurin piirtein normaalisti jakautuneita kaikilla vertailtavilla ryhmillä. Kovin vinoille jakaumille on kyseenalaista käyttää varianssianalyysia. Tässä tutkimuksessa toteutuu havaintojen riippumattomuus hyvin, koska havainnot muodostuvat selkeästi toisistaan erottuvista ryhmistä. Muuttujien jakaumat ovat melko hyvin normaalisia. Osassa jakaumista esiintyy vinoutta jonkin verran. Kolmanneksi muuttujien varianssien (ja keskihajontien) tulisi olla eri ryhmissä yhtä suuret eli lähellä toisiaan. (Heikkilä 2001, 225.) ”Hyvinkin pienillä otosko’oilla saadaan aikana luotettavia analyyseja, mikäli asetelma on etukäteen tarkkaan mietitty” (Metsämuuronen 2003, 645). Tässä tutkimuksessa asetelma perustuu erotteluanalyysin avulla saattuihin tuloksiin.

Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulosten tulkinta

Yksisuuntaisessa varianssianalyysissa saadaan keskeiset tunnusluvut. Niitä ovat keskiarvo, keskihajonta ja vaihteluväli. Keskiarvo kertoo erottelevan ryhmän teeman muodostavien vastausten keskiarvon. Muista keskeisistä tunnusluvuista on kirjoitettu kappaleessa 7.4.2.

Varianssianalyysissa tarkastellaan erojen tilastollisia merkitsevyyksiä. Varianssien yhtäsuuruustestissä (Test of Homogeneity of Variances) selviää tilastollinen merkitsevyyssarvo (Sig.)

Se kertoo, eroavatko muuttujien varianssit toisistaan tilastollisesti merkitsevästi eli ovatko varianssit samanlaisista vai erilaisista jakaumista. Mikäli p-arvo (merkitsevyysarvo) on yli 0.05, ovat varianssit samanlaisista jakaumista. (P. Jokivuori, henkilökohtainen tiedonanto 13.5.2005.) Tällöin ryhmien varianssit ovat yhtäsuuria ja keskiarvotestin oletus yhtäsuurista variansseista on voimassa (Menetelmäopetus, varianssianalyysi). Mikäli varianssit eivät ole samanlaisista jakaumista, eivät keskiarvovertailujen merkitsevyytestit ole siltä osin voimassa. Kuitenkin, mikäli F-testin tulos osoittaa tilastollisen merkitsevyyden, on ryhmien keskiarvojen välillä eroa. (Nummenmaa ym. 1997, 92.)

7.4.5 Laadullisen aineiston sisällönanalyysia

Varsinainen laadullinen aineisto muodostuu teemahaastatteluihin perustuvasta tekstiaineistosta. Lisäksi kyselylomakkeessa oli avoimia kysymyksiä. Olen tehnyt laadullisen aineiston analysoinnin ”kevyemmin” kuin kvantitatiivisen aineiston analyysin, koska laadullinen aineisto ei ole tutkimuksen pääaineisto. Tämän vuoksi kerron tässä analysoinnin toteuttamisesta, mutta en mene sen enempää analysoinnin perusteisiin.

Laadullisen aineiston käsittely pohjautuu sisällönanalyysiin. Teemoittelin teemahaastatteluihin perustuvan tekstiaineiston tutkimuksen kannalta keskeisten käsitteiden mukaisesti. Lisäksi muodostin teemoihin liittyviä alateemoja aineiston sisältöön pohjautuen eli sen perusteella, mitä asioita aineistosta nousi esiin (liite 7). Teemoittelin erityissosiaalityöntekijän haastatteluun perustuvan aineiston erikseen. Tarkastelin teemoja aihepiireittäin ja otin tutkimukseen mukaan tutkimuksen kannalta keskeisimmät ja kuvaavimmat asiat. Kyselylomakkeen avointen kysymysten vastaukset käsitteelin kysymys kysymykseltä. Esittelen tuloksissa niistä keskeisimmät asiat. Olen yhdistänyt laadullisen aineiston tulokset kvantitatiivisen aineiston tulosten lomaan.

8 MAASEUDUN SOSIAALITYÖN MONINAINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tässä tutkimuksessa ymmärretään maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö laaja-alaisesti. Sen nähdään sisältävän niin kunnan sosiaalityöntekijät ja sosiaalityön tilanteen kuin muutkin lastensuojelutyön tekemiseen vaikuttavat tekijät (ks. kuvio 1, s. 33). Tarkoituksena on tarkastella sitä, minkälainen on maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö ja mitkä tekijät siinä aiheuttavat tarvetta erityissosiaalityöntekijän palvelulle. Tällä valotetaan maaseudulla tehtävän lastensuojelutyön ja erityissosiaalityöntekijän palvelun toiminnan ympäristöä.

Tutkimustuloksia esiteltäessä mielipiteitä mittaavien väittämien ”ydinsanat” on kursivoitu. Sen tarkoituksena on helpottaa tulosten hahmottamista. Mielipiteitä on mitattu 5-portaisella Likert-asteikolla, nämä vastausjakaumat on esitetty liitteessä 1. Kyselylomakkeen tuloksia esiteltäessä on yhdistetty vastausjakaumien vastaukset täysin tai jokseenkin samaa mieltä, tuloksia esiteltäessä puhutaan pelkästään samaa mieltä olevista. Lisäksi on yhdistetty vastaukset täysin ja jokseenkin eri mieltä, tuloksia esiteltäessä puhutaan eri mieltä olevista. Haastatteluihin perustuvaan aineistoon viitataan siten, että suluissa on lihavoituna haastattelusta tehdyn tekstitiedoston sivunumero. Käytän tekstitiedoston sivunumeroa haastateltavien tunnistettavuuden vähentämiseksi. Kyselylomakkeen avointen kysymysten vastauksiin viitataan suluissa olevalla lomakkeen numerolla, joka on lihavoimaton. Tulosten esittelyssä ei ole yleensä eroteltu vastauksia sen mukaan, onko sosiaalityöntekijä itse käyttänyt palvelua vai ei. Tuloksia esiteltäessä puhutaan yleensä pelkästään sosiaalityöntekijöistä, tällä tarkoitetaan sekä sosiaalityöntekijöitä että sosiaalijohtajia.

8.1 *Sosiaalityöntekijöiden pätevyys, vaihtuvuus ja työkokemus*

Yksi keskeinen ongelma maaseudulla tehtävässä sosiaalityössä on vaikeus saada päteviä ja pysyviä sosiaalityöntekijöitä (Hytönen 2002, 17; Kröger 1990, 86–87; Metsäranta 2003, 2). Aineiston mukaan sosiaalityöntekijöiden mahdollisuus saada *pätevä työpari* lastensuojelutyöhön vaihteli. Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa ilmoitti saavansa pätevän työparin lastensuojelutyöhön. Sosiaalityöntekijöistä neljän viidesosan mukaan kunnassa on *pätevä sosiaalityöntekijä*.

Kyselytutkimukseen osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä oli pätevyyden antava korkeakoulututkinto 41 %:lla. Sosiaalityöntekijöiden koulutustausta oli moninainen. 15 %:lla oli jokin muu ylempi korkeakoulututkinto ja yhtä monella oli sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto. Lisäksi melkein kolmasosalla oli jokin muu tutkinto: sosiaalialan ohjaaja, kunnallistutkinto sosionomi, lastentarhaopettaja, diakoni ja yo-merkonomi.

Vaikeudesta saada päteviä sosiaalityöntekijöitä kertonee se, että sosiaalityöntekijät olivat sosiaalijohtajia harvemmin vakituudessa työsuhteessa. Sosiaalijohtajista melkein kaikki (90 %, n=9) ja sosiaalityöntekijöistä noin puolet (53 %, n=9) oli vakituudessa työsuhteessa. Vakituudessa työsuhteessa toimi sosiaalityöntekijänä myös henkilöitä, joilla ei ollut sosiaalityöntekijän pätevyyttä (n=3). Tämän ei pitäisi olla mahdollista, mutta kunnissa on ilmeisesti kierretty pätevyysvaatimuksia, kun ei ole ollut saatavilla päteviä työntekijöitä. Lastensuojelutyötä tekevistä sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalijohtajista vähän alle puolella oli sosiaalityön pätevyys ja reilulla puolella ei ollut tätä pätevyyttä (taulukko 2).

Taulukko 2 Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat sekä sosiaalityön pätevyys prosentteina (N=27)

Tekee lastensuojelutyötä	Sosiaalityön pätevyys	Sosiaalityöntekijä % (n)	Sosiaalijohtaja % (n)
Kyllä	On	47 (8)	40 (2)
	Ei	53 (9)	60 (3)
Yhteensä		100 (17)	100 (5)
Ei	On	-	20 (1)
	Ei	-	80 (4)
Yhteensä		-	100 (5)

Työkokemus on yksi keskeinen tekijä lastensuojelutyössä. Kokemuksen puute voi hidastaa lastensuojelutoimenpiteisiin ryhtymistä (Hytönen 2002, 47–48) tai aiheuttaa lastensuojelun avohuollon työskentelyn puuttumista kokonaan (Kröger 1990, 123). Pelkkä työkokemuksen pituus ei kuitenkaan kerro lastensuojelutyöstä olevan kokemuksen määrää. Sosiaalityöntekijöiden työkokemuksen määrä vaihteli. Heillä oli vähimmillään hyvin vähän kokemusta sosiaalityöstä ja enimmillään työkokemus oli hyvinkin pitkä (vaihteluväli 1 kk – 35 vuotta). Sosiaalityöntekijöistä noin puolet oli työskennellyt pelkästään nykyisessä työpaikassa ja puolella oli työkokemusta sosiaalityöstä myös muualta (taulukko 3). Sosiaalityöntekijöistä noin puolet oli tehnyt sosiaalityötä nykyisessä kunnassa alle viisi vuotta. 5 – 10 vuotta työtä tehneet puuttuivat melkein kokonaan, heitä oli vain 4 %. Melkein puolet oli toiminut nykyisessä kunnassa sosiaalityöntekijänä yli 10 vuotta.

Taulukko 3 Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohtajien työkokemus prosentteina (N=27)

	Nykyinen kunta	Muu pieni kunta	Iso kunta	Muu sosiaalityö	Kaikki Työkokemus
Vuodet	%	%	%	%	%
<i>Ei lainkaan</i>	0	67	78	78	0
0,1-1	22	4	15	4	11
2-4	30	15	0	11	19
5-10	4	7	0	4	4
11-20	30	4	7	4	37
yli 20	15	4	0	0	29
Työkokemus yhteensä	100	34	22	23	100

Tarkasteltaessa työkokemusta nykyisessä kunnassa suhteessa ammattiasemaan oli havaittavissa, että sosiaalijohtajat ovat työskennelleet nykyisessä kunnassa kauemmin kuin sosiaalityöntekijät. Sosiaalijohtajista 70 % oli toiminut nykyisessä kunnassa yli viisi vuotta. Sosiaalityöntekijöistä 29 % oli tehnyt työtä nykyisessä kunnassa yli viisi vuotta. Sosiaalijohtajat ovat ilmeisesti sitoutuneempia pitempiäaikaiseen työskentelyyn kunnassa. Sosiaalityöntekijöissä on huomattavasti enemmän vaihtuvuutta.

Lastensuojelutyön osaamisen ja työskentelyn jatkuvuuden varmistaminen ei ole maaseudulla aina helppoa, joskin siihen on tarvetta kiinnittää lisää huomiota myös kaupungeissa (ks. Kananen 1997). Eräs sosiaalityöntekijä oli huolissaan, miten pienissä kaukana asutuskeskuksissa olevissa kunnissa varmistetaan osaaminen, sillä aina ei ole lainkaan päteviä hakijoita sosiaalityöntekijän tai sosiaalijohtajan virkoihin. Mikäli maaseutukunta sijaitsee lähellä Jyväskylää, pätevien työntekijöiden saaminen on helpompaa. (39.) Toinen sosiaalityöntekijä kertoi puolestaan työntekijöiden vaihtuvuuden vaikutuksista lastensuojelutyön jatkuvuuteen. Työskentely voi katkeilla, esimerkiksi tarkasteltaessa asiakasperheen tilannetta taaksepäin oli havaittu, että huostaanottopäätös olisi voitu tehdä jo paljon aikaisemminkin. (20–21.)

Erityissosiaalityöntekijä piti kohtalokkaana asiana lastensuojelutyölle, jos kuntiin ei saada päteviä ja kokeneita sosiaalityöntekijöitä. Silloin puuttuvat lastensuojeluasiakkaiden puolesta puhujat, joita ovat yleensä vain viranhaltijat. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja kokeneemman työkaverin tuen puuttuminen merkitsevät heikkoutta lastensuojelutyön kannalta. Sosiaalityöntekijän epäpätevyys yhdistettynä hyvin vähäiseen työkokemukseen ja yksin työskentelyyn tekee asetelmasta hauraan. (50.)

8.2 Sosiaalityön vaativuus ja työhön saatava tuki

Maaseudun sosiaalityötä kuvaavat itsenäisyys ja vapaus. Ne koetaan usein sekä positiivisina että työn raskautta lisäävinä asioina. (Hytönen 2002, 29–32.) Melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat sosiaalityön *itsenäiseksi ja oman persoonan käyttämisen* työskentelyssä keskeiseksi. Suuri osa sosiaalityöntekijöistä (77 %) koki *työn raskaaksi ja stressaavaksi*. Useat tutkimukset (Hytönen 2002, 32; Kröger 1990, 105; Raunio 2000, 55) osoittavat sosiaalityöntekijöiden työtahdin kiristyneen ja työmäärän kasvaneen. Työmäärä voi olla kohtuuton suhteessa voimavaroihin ja kiire ja työpaineet voivat estää laadukkaan työn tekemisen (Lehtinen 2000, 3-4). Sosiaalityöntekijöistä joka toinen koki jatkuvaa *riittämättömyyttä* työssään. Toisaalta monet (39 %) olivat eri mieltä tämän suhteen, he eivät kokeneet työssään jatkuvasti riittämättömyyttä. Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki *työtä olevan liian paljon*, vain muutama heistä (8 %) oli siitä eri mieltä. Sosiaalityöntekijöistä noin kolmasosa koki, että kunnassa on *lisätyövoiman tarvetta* sosiaalityöhön. Yhtä moni oli sitä mieltä, että lisätyövoimaa ei tarvita.

Maaseudun sosiaalityössä korostuu *palvelualttius*, asiakkaita pyritään palvelemaan heti (Kröger 1990, 135–136). Melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat, että työssä on oltava jatkuvasti valmis palvelemaan asiakkaita. Kaupungeissa työ ei ole samalla tavoin palvelualtista, vaan siellä toimitaan enemmän ajanvarauksen mukaan. Maaseudulla voi olla vaikeampi toteuttaa työskentelyssä ajanvarausta ja puhelinaikoja, mikäli sellaiseen ei ole totuttu (vrt. Hytönen 2002, 58). Noin kaksi kolmasosaa sosiaalityöntekijöistä joutuu tekemään työtä joskus myös *iltaisina ja viikonloppuisin*. Sosiaalityöntekijä voi olla jatkuvassa päivystys- ja kriisivalmiudessa (Hytönen 2002, 102; Lehtinen 2000, 92).

Sosiaalityöntekijöiden esimieheltä ja kunnan hallinnolta saaman tuen määrä vaihteli. Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki saavansa *esimieheltään riittävästi tukea*. Sosiaalityöntekijöistä 16 % sai tukea riittämättömästi. Sosiaalityöntekijöistä kolmasosa koki saavansa riittävästi tukea *hallinnolta*. Viidesosa koki, ettei saa riittävästi tukea. Tarkasteltaessa esimieheltä saatavaa tukea ammattiryhmittäin oli nähtävissä, että sosiaalityöntekijät (81 %) kokivat saavansa selkeästi useammin riittävästi tukea esimieheltään kuin sosiaalijohtajat (30 %). Sosiaalijohtajista puolet ei ottanut kantaa. Siihen voi olla syynä se, että sosiaalijohtajilla ei ole esimiehiä tai oli epätietoisuutta esimieheltä saatavasta tuesta. Kunnan hallinnolta saatavan tuen suhteen ei ryhmien välillä ollut eroa.

Pari- ja tiimityötä pidetään yleensä välttämättömänä lastensuojelutyössä sekä asiakkaiden oikeusturvan että työntekijöiden jaksamisen kannalta. Pienimpien kuntien ei ole mahdollista toteuttaa näitä työmuotoja omin voimin (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 40.) Sosiaalityöntekijöistä kolmasosa joutui tekemään *yksin lastensuojelutyötä*. Sosiaalityöntekijöistä lähes puolet joutui tekemään *yksin lastensuojelupäätöksiä*. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että kunnassa ei välttämättä ole ketään kenen kanssa keskustella lastensuojeluasioista. Sosiaalityöntekijä voi olla silloin todella yksin. **(3,31,38.)**

Sosiaalityön asiakastyötä ja lastensuojelutyötä tekivät kunnissa sosiaalityöntekijät, sosiaali johtajat sekä muita työntekijöitä. Sosiaalityöntekijät tekivät lastensuojelutyötä yksin (38 %, 6 kuntaa) useammin kuin muuta sosiaalityön asiakastyötä (25 %, 4 kuntaa). Sosiaali johtaja ei osallistunut lastensuojelutyöhön kaikissa pienissä kunnissa, mikäli kunnassa oli sosiaalityöntekijä. Huonoimmillaan tilanne saattoi olla sellainen, että kunnassa ei ollut lainkaan lastensuojelutyötä tekevää sosiaalityöntekijää **(33,43)**.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin lastensuojelun avohuoltoa ja/tai tahdonmyötäistä huostaanottoa koskevien *päätösten delegoinnista* sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijälle oli delegoitu näitä päätöksiä noin puolessa kunnista. Lastensuojelun päätösten delegointi viranhaltijalle kertonee osaltaan sosiaalityöntekijän toiminnan itsenäisyydestä. Sillä voi olla vaikutusta esimerkiksi avohuollon sijoitusten toteuttamiseen. Useimmat haastatellut sosiaalityöntekijät kokivat, ettei lautakunta puutu yleensä asioihin, vaan ratkaisee ne työntekijöiden esitysten mukaisesti **(14,23,32)**. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi miettineensä välillä sitä, millä asiantunteumuksella lautakunnassa puututaan asioihin **(32)**. Eräässä kunnassa lautakunta oli estänyt aika monta huostaanottoa **(7)**. Tässä voidaan kulkea jo laillisuuden raja-alueella sen suhteen, onko lautakunta tehnyt lainmukaisia päätöksiä, toteutuuko lapsen oikeus huostaanottoon. Tällainen tilanne mahdollisesti vaikeuttaa lastensuojelutyön tekemistä. Sosiaalityöntekijä voi tuntea epävarmuutta lautakunnalta saatavan tuen ja luottamuksen suhteen.

8.3 *Kuntien taloudellinen tilanne, työn laaja-alaisuus ja asiakkaiden tutuus*

Kuntien taloudellisella tilanteella on merkitystä sosiaalityölle: se on huomioitava päätöksiä tehtäessä (Lehtinen 2000, 142). Pienimmissä kunnissa huostaanoton kaltaiset kalliit erityis palvelut näyttävät vaarantuneen, vaikka lastensuojelulain mukaiset velvoitteet eivät ole sidottuja kunnan taloudelliseen tilanteeseen (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 11, 40).

Sosiaalityöntekijöistä viidesosa koki kunnan tiukan *taloudellisen tilanteen* vaikeuttavan lastensuojelupäätösten tekemistä. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että häntä pelottaa eniten se, jos raha ratkaisee asiat. Pienessä kunnassa sijoitus voi olla todella iso menoerä. (32.) Erityissosiaalityöntekijä oli kohdannut keskusteluissa tilanteita, että kunnassa mietittiin, onko heillä varaa esitettyihin lastensuojelutoimenpiteisiin (49). On huolestuttavaa, jos kunnan taloudellinen tilanne estää lastensuojelutyön tukitoimien järjestämisen. Sosiaalityöntekijä voi joutua tällaisessa tilanteessa puun ja kuoren väliin, jos lain mukaan pitäisi toimia, mutta siihen ei ole taloudellisista syistä mahdollisuuksia.

Maaseudulla tehtävään lastensuojelutyöhön tuo haastetta sosiaalityöntekijän työn laaja-alaisuus. Maaseutukunnassa työskentelevän sosiaalijohtajan ja sosiaalityöntekijän ei useinkaan ole mahdollista rajata työtehtäviä (Kröger 1990, 139). Työhön voi kuulua sosiaalityön lisäksi hyvin monenlaisia muita työtehtäviä (Hytönen 2002; Kröger 1990; Ronnby 1991; Tapola 1997). Melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat *työnsä laaja-alaisuuden* vaikeuttavan lastensuojelutyöhön keskittymistä. Maaseudun sosiaalityön monipuolisuus on sekä rikkaus että rasite. Monipuolisuus tuo työhön vaihtelua, mutta toisaalta se hajottaa työtä. Laajassa työkentässä on vaikea hallita kaikkea ja se vaikeuttaa esimerkiksi lastensuojelutyöhön paneutumista. Erityissosiaalityöntekijä totesi haastattelussa, että jos sosiaalityöntekijällä on yhdenetyn sosiaalityön lisäksi monia muita tehtäviä, ei voi ihmetellä, jos lastensuojeluasiat eivät ole aina mielessä (50).

Tutkimuksen sosiaalityöntekijöistä puolella oli sosiaalityön lisäksi muita työtehtäviä. Muiden työtehtävien kirjo oli laaja, tehtäviä oli palomiehestä työsuojelupäällikköön. Sosiaalityöntekijät kertoivat yhteensä neljästätoista erilaisesta työtehtävästä. Yleisimmät työtehtävät olivat edunvalvonta (15 %), omaishoidontuki ja kotipalvelun ohjaus (11 %) sekä toimiminen potilasiamiehenä (7 %). Muihin työtehtäviin kuuluivat lisäksi päivähoidonohjaus, kehitysvammatyö, elatusturva, Kelan sivutoimipiste, kunnansihteeri, isännöitsijä, palomies, mielenterveys- ja omaishoitajien piirit, kuluttajaneuvoja ja työsuojelupäällikkö. Enimmillään yhdellä työntekijällä oli sosiaalityön lisäksi viisi erilaista työtehtävää. Erilaisia työtehtäviä oli enemmän sosiaalijohtajilla (60 %) kuin sosiaalityöntekijöillä (36 %).

Maaseudun sosiaalityölle on ominaista, että ihmiset tuntevat toisensa eri yhteyksistä (Hytönen 2002, 90; Tapola 1997, 71). Sosiaalityöntekijä on kiinnostuksen kohteena niin asiakkaiden, kuntalaisten, työtovereiden kuin luottamusmiestenkin taholta (Lehtinen 2000, 60, 78). Suurin osa sosiaalityöntekijöistä koki *työnsä näkyväksi* pienessä kunnassa. Sosiaalityöntekijöistä

noin kaksi kolmasosaa koki *lastensuojelutyön henkilöityvän* helposti paikalliseen sosiaalityöntekijään ja *oman jääviyden* asian hoitamisessa vaikeuttavan joskus työskentelyä. Joka toinen sosiaalityöntekijä koki *asiakasperheen tuttuuden* muusta yhteydestä tai sen, että on *pitkään työskennellyt* saman asiakasperheen kanssa, vaikeuttavan joskus työtään. Kunnan pienuudesta ja ihmisten keskinäisestä tuttuudesta on sekä etua että haittaa työskentelylle. Hyvänä puolena on se, että sosiaalityöntekijä saa usein hyvin tiedon lastensuojelun tuen tarpeesta olevista perheistä (7,14,23). Tieto kulkee myös toisin päin, esimerkiksi jos sosiaalityöntekijä tekee kotikäynnin, naapurit tietävät hänen käyneen (14,23). Etuna on, että pitkään samalla paikkakunnalla työskennellyt sosiaalityöntekijä saa helpommin kokonaiskuvan asiakkaasta ja tuntee tämän historian jopa sukupolvien takaa (1,37). Ihminen nähdään osana kokonaisuutta ja ympäristöä (37). Kääntöpuolena on se, että asiakkaat voivat sen vuoksi leimautua jo ennakkoon (11,13,37).

8.4 *Lastensuojelutyön asema kunnissa*

Sosiaalityöntekijöillä oli erilaisia kokemuksia *lastensuojelutyön asemasta* kunnassa. Puolet sosiaalityöntekijöistä koki lastensuojelutyön aseman olevan vahvan. Kolmasosa oli eri mieltä eli he kokivat lastensuojelutyön aseman olevan heikon. Tutkimuksen perusteella on syytä kantaa huolta lastensuojelutyön asemasta. Erilaisiin tapoihin nähdä ja tehdä lastensuojelutyötä vaikuttavat varmasti monet eri tekijät, tyhjentävää vastausta lienee mahdoton antaa. Eri-tyyppisyyssosiaalityöntekijän mukaan lastensuojelutarpeen näkemiseen vaikuttavat lastensuojelutapausten määrä, työkokemus ja koulutus sekä yleensä lastensuojelutyön pohdiskelu (49).

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa tuli esille erilaisia lastensuojelutyön tilanteita. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi lastensuojelutyön aseman parantamista. Hän kertoi heidän yrittävän nostaa päätään lastensuojeluasioissa. Hänen mukaansa pienen kunnan ei tarvitse aina tyytyä siihen mitä jää, vaan voidaan osoittaa, että sielläkin osataan ja halutaan kehittää asioita (23–24). Toinen sosiaalityöntekijä puolestaan kertoi, että heillä on vahvat näkemykset lastensuojelusta. Toisaalta hän arvioi, että muut asiantuntijat, kuten erityissosiaalityöntekijä tai perheneuvolan työntekijät, näkisivät huostaanottotarvetta jo aiemmin ja sanoisivat, että he työskentelevät liian pitkään. (3.) Sosiaalityöntekijän kertomuksessa tuli esille lastensuojelutyön tarpeen näkeminen. Samalla hän arvioi olevan näkemyseroja huostaanoton tarpeesta eri asiantuntijoiden välillä. Tämä herätti seuraavanlaisia kysymyksiä: mitä on lastensuojelutyön asiantuntijuus, kuka sen määrittelee, mistä tulevat ehkä kovinkin erilaiset näkemykset ja pitäisikö sosiaalityöntekijöillä olla enemmän yhtenevä näkemys lastensuojelutyöstä? Voidaan myös

kysyä, onko erilaisilla näkemyksillä vaikutusta lastensuojelutyön lain mukaiseen toteutumiseen?

Kolmas sosiaalityöntekijä kertoi, että heillä ei ole lastensuojeluperheitä työn alla ja viimeisimmästä huostaanotosta oli aikaa noin 20 vuotta. Sosiaalityöntekijä kertoi käyneensä keskusteluja kunnassa olevien alkoholisoituneiden äitien kanssa, että ”kapakat eivät ole pienten lasten hoitoa varten, sitten on rauha maassa taas”. (13–14.) Kunnassa eivät olleet lastensuojelun avohuollon tukitoimet laajasti käytössä. Toisaalta samassa haastattelussa ilmeni, että kunnassa oli epävirallista valvontaa esimerkiksi naapurien taholta ja tilanne oli tavallaan hallinnassa. Ei voi olla kysymättä, voiko pienessä maaseutukunnassa epävirallinen sosiaalityöntekijän ja kuntalaisten valvonta tavallaan korvata lastensuojelun avohuollon tukitoimia.

Pienissä kunnissa voi myös muodostua omia, epätavalliselta tuntuvia paikallisia toimintatapoja ja yhteistyökuvioita. Eräänä tällaisena voi pitää sosiaalityöntekijän kertomusta yhteistyöstä terveyskeskuksen kanssa. Sinne voitiin sijoittaa lapsi kiireellisessä tilanteessa viikonlopuksi. Kyseisessä kunnassa oli alle kouluikäinen lapsi sijoitettuna terveyskeskukseen useampana viikonloppuna. Lapsi soitti välillä itsekin ambulanssin hakemaan hänet sinne. Tänä aikana valmisteltiin huostaanottoa, joka sitten toteutui. (2-3.) Tilanteessa voi nähdä laaja-alaista yhteistyötä. Enemmän kuitenkin kysymystä herättivät useat peräkkäiset avohuollon sijoitukset, pienen lapsen oma vastuunotto tilanteesta ja sijoituspaikan sopivuus.

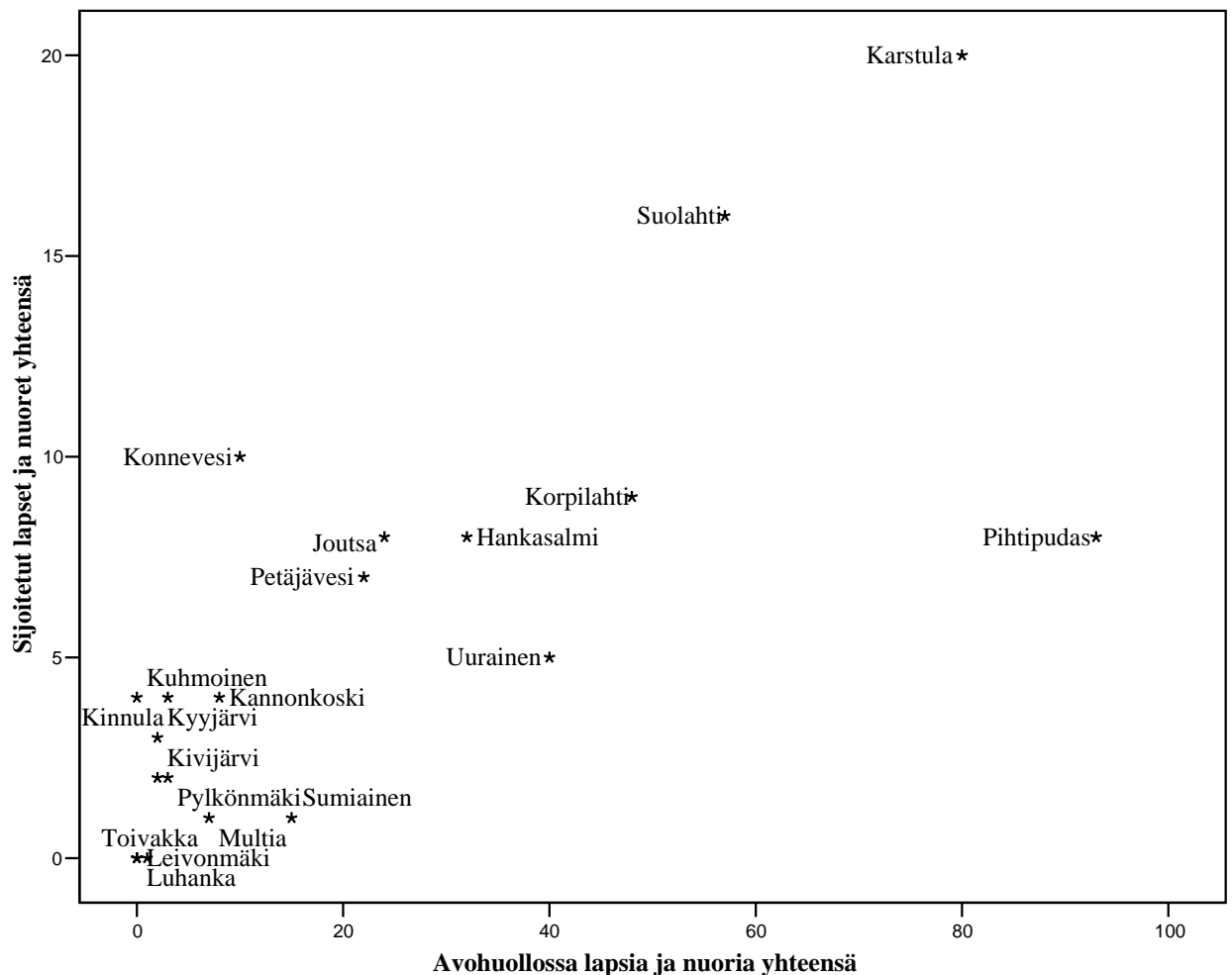
Maaseudun lastensuojelutyön moninaista tilannetta kuvaavat myös erityissosiaalityöntekijän kertomukset kolmesta tilanteesta, jotka hän oli kokenut työssään epätavallisimmiksi tai erikoisimmiksi. Eräs tällainen tilanne oli, kun erityissosiaalityöntekijän työparina oli työntekijä, jolla ei ollut minkäänlaista sosiaalihuollon koulutusta. Yhteistyö oli ollut toimivaa ja hyvää. Tilanne oli haasteellinen, koska työskentelyssä oli paneuduttava työskentelyn reunaehtokysymyksiin dokumentoinnista lähtien. Toinen epätavallinen tilanne oli lastensuojeluprosessi, joka oli jatkunut jo vuosia ennen kuin erityissosiaalityöntekijä meni siihen mukaan. Lastensuojelutapauksesta ei ollut dokumentoitu koko aikana mitään. Kolmas tilanne oli sellainen, että kunnassa ei ollut omaa viranhaltijaa töissä, kun piti ottaa lapsi huostaan. (43.)

8.5 *Lastensuojelun asiakasmäärät tutkimuskunnissa*

Seuraavaksi tarkastellaan tutkimuksen kohdekuntia Stakesin SOTKA -tilastotietokannasta saatavien lastensuojelun tilastotietojen avulla. SOTKA -tilastotietokannasta on saatavilla tietoja lastensuojelun avohuollossa olevien lapsien ja nuorien lukumääristä vuodesta 1992 alkaen (liite 5). Sijoitettujen lasten ja nuorten lukumääristä tiedot ovat saatavilla vuodesta 1991 alkaen (liite 5). Tutkimuksessa ajatellaan, että lastensuojeluasiakkaiden määrä kertoo kunnassa olevasta lastensuojelutyön määrästä ja siitä saatavasta kokemuksesta. On kuitenkin hyvä muistaa, että lastensuojeluasiakkaiden määrä ei suoraan kerro lastensuojelutyöskentelyn määrää, joka voi vaihdella paljonkin eri asiakastapausten suhteen.

Seuraavassa kuviossa (kuvio 3) näkyvät lastensuojelun avohuollossa ja sijoitettuna olevien lasten ja nuorten määrät vuodelta 2003. Kuvioista näkyy, että pienissä kunnissa on lastensuojeluasiakkaita erilaiset määrät. Joissakin kunnissa asiakkaita ei ollut lainkaan, toisissa huomattavan paljon enemmän. Asiakasmääristä olevaa tietoa käytetään myöhemmin tutkimusaineiston analysoinnissa siten, että kunnat on jaettu karkeasti kahteen ryhmään. Toisen ryhmän muodostavat ne kunnat, joissa oli paljon lastensuojeluasiakkaita ja toisen ryhmän ne kunnat, joissa lastensuojeluasiakkaita oli vähän. Kumpaankin ryhmään kuuluu kymmenen kuntaa²³.

²³ Ryhmien jaon perusteena on käytetty lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa olevien asiakkaiden yhteismäärää. Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavassa ryhmässä oli vuonna 2003 lastensuojeluasiakkaana 16–101 lasta ja nuorta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavassa ryhmässä oli lastensuojeluasiakkaana 0–12 lasta ja nuorta.

Kuvio 3 Tutkimuskunnissa lastensuojelun avohuollossa ja sijaishuollossa olevien asiakkaiden määrät 2003

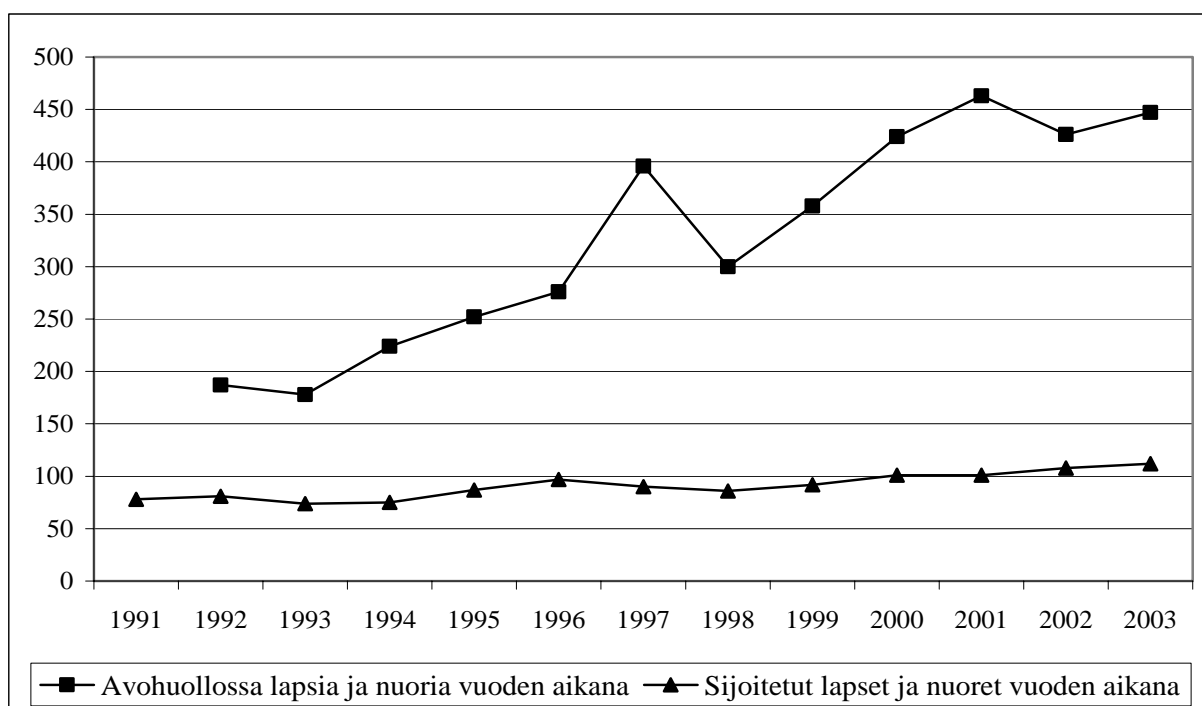
Lastensuojeluasiakkaiden määrän vaihteluun kuntien välillä vaikuttaa osaltaan se, että kuntien asukasluvut vaihtelevat suhteellisen paljon. Asukasluvultaan pienimmässä kunnassa oli vuonna 2003 asukkaita 905 ja isoimmassa kunnassa 5590 asukasta²⁴. Myös alle 18-vuotiaiden määrissä on kuntien välillä isoja eroja. Määrät vaihtelevat noin 200:sta vajaaseen 1200:een²⁵. Kuntien välillä on eroa myös psykososiaalisten ongelmien esiintymisessä (ks. luku 3.1). Lastensuojelun asiakasmäärät eivät välttämättä kerro sosiaalisten ongelmien määristä, vaan niihin reagoinnista (Heino 1999, 16). Kuntien alueiden väliset erot eivät riitä selittämään isoja eroja lastensuojelutyössä (Sinko 2005, 6).

²⁴ Asukkaita (kunnat koon mukaisessa järjestyksessä alkaen pienimmästä) 900–1999: Luhanka, Pyлкönmäki, Leivonmäki, Sumiainen, Kivijärvi, Kannankoski, Kyyjärvi ja Kinnula. 2000–3999: Multia, Toivakka, Kuhmoinen, Uurainen, Konnevesi ja Petäjavesi. 4000–5600: Joutsa, Karstula, Pihtipudas, Korpilahti, Suolahti ja Hankasalmi. (SOTKA-tilastotietokanta.)

²⁵ Alle 18-vuotiaita (kunnat järjestyksessä, alkaen kunnasta jossa on vähiten lapsia ja nuoria) 190–399: Luhanka, Leivonmäki, Pyлкönmäki, Sumiainen, Kannankoski, Kivijärvi ja Kyyjärvi. 400–799: Multia, Kuhmoinen, Kinnula, Toivakka, Konnevesi, Joutsa ja Uurainen. 800–1200: Petäjavesi, Karstula, Pihtipudas, Suolahti, Hankasalmi ja Korpilahti. (SOTKA-tilastotietokanta.)

Tarkasteltaessa pitkällä aikavälillä kuntien lastensuojeluasiakkaiden määrää, nähdään sen lisääntyminen (kuvio 4). Eniten ovat lisääntyneet avohuollossa olevien asiakkaiden määrä. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on noussut melko tasaisesti. Vuonna 1997 oli melko iso ”piikki” ylöspäin. Avohuollon asiakkaiden määrän nousu jatkui vuoteen 2001 asti. Sen jälkeen asiakasmäärä näyttäisi hieman laskeneen ja lähteneen uudelleen nousuun vuonna 2003. Sijoitettujen lasten määrissä on havaittavissa pientä vaihtelua. Vuodesta 1998 alkaen sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut vuosittain.

Avohuollossa olevien lasten ja nuorten määrä on lisääntynyt melkein kaksi ja puolikertaiseksi 12 vuoden aikana (kuvio 4). Sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi noin 70 % 13 vuoden aikana. Avohuollossa ja sijoitettuna olevien lasten määrien kasvut ovat yhteneviä verrattaessa niitä lastensuojeluasiakkaiden määrän lisääntymiseen koko maassa (Taskinen 2004, 30). Lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon asiakkaiden määrät ovat lisääntyneet huomattavasti kaikissa kuntaryhmissä. Sijoitukset ovat selkeästi yleisempiä kaupunkimaisissa kunnissa kuin maaseudulla. Sijoitukset ovat kuitenkin lisääntyneet suhteellisesti eniten ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla. (Kainulainen ym. 2001, 93.)

Kuvio 4 Avohuollossa olevat ja sijoitetut lapset tutkimuskunnissa yhteensä

Tarkasteltaessa kuntien avohuollon ja sijaishuollon asiakkaina olleiden lasten ja nuorten määriä pitkällä aikavälillä kuntakohtaisesti, on nähtävissä paljon vaihtelevampia ”kehityskulkuja” (ks. liite 5). Lastensuojelun asiakasmäärät vaihtelevat paljon kuntien sisällä. Joissakin kunnis-

sa määrät ovat nousseet, toisissa pysyneet samana. Joissakin kunnissa asiakasmäärät puolestaan ovat laskeneet ja osassa vaihdelleet hyvinkin paljon.

8.6 Lastensuojelutyön vaativuus ja erityisosaamisen tarve

Monissa tutkimuksissa on todettu perheiden ongelmien lisääntyneen ja vaikeutuneen (Bardy, Salmi & Heino 2001; Heikkilä & Kautto 2002; Järventie 1999; Sauli & Kainulainen 2001; Valtioneuvoston selonteko 2002). Perheiden pahoinvoinnin syvenemistä on kuitenkin vaikea osoittaa kiistatta, koska ei ole olemassa kehitystä kuvaavaa kattavaa seurantatutkimusta (Heino 1999, 16). Sosiaalityöntekijöistä melkein kaikki kokivat lastensuojelutyötä tarvitsevien *perheiden ongelmien* monimutkaistuneen ja vaikeutuneen (93 %) sekä lastensuojelutyön *juridisoituneen* ja sen lisänneen työn vaativuutta (89 %). Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki lastensuojelutyötä tarvitsevien *perheiden määrän* lisääntyneen.

Lastensuojelutyössä tarvittavan erityisosaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat meillä (Heino 1999, 29). Tämä kehitys lienee meillä myös tutkimuskuntien alueella (ks. luku 3.4). Melkein kaikki sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että sosiaalityöntekijä *tarvitsee lastensuojelutyössä erityisosaamista*. Vähän alle puolet sosiaalityöntekijöistä koki pystyvänsä hankkimaan riittävästi lastensuojelutyön *erityisosaamista kunnan pienuudesta huolimatta*. Sosiaalityöntekijöistä noin kolmasosa koki kunnan pienuuden haittaavan riittävän erityisosaamisen hankkimista. Lastensuojelutyön osaamisen kertymistä vaikeuttaa se, että pienessä kunnassa esimerkiksi huostaanottoasioita tulee harvoin (36). Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmesta koki heidän omassa kunnassaan tarvittavan *lisää osaamista* lastensuojelutyöhön. Sosiaalityöntekijöistä viidesosa oli puolestaan eri mieltä, eli he eivät kokeneet omassa kunnassa tarvittavan *lisää osaamista* lastensuojelutyöhön.

8.7 Lastensuojelutyön haasteellisuus – tärkein syy erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiselle

Sosiaalityöntekijät laitoivat maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä kuvaavista väittämistä tärkeysjärjestykseen viisi tärkeintä syytä erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiselle. Sosiaalityöntekijät ilmoittivat yhteensä 21 erilaista²⁶ syytä. Niistä erottui selvästi viisi keskeisintä syytä. Ne kaikki liittyivät lastensuojelutyön haasteellisuuteen: lastensuojelutyötä tar-

²⁶ Väittämiä oli yhteensä 30 ja lisäksi oli mahdollisuus kirjoittaa muu –kohtaan jokin muu syy.

vitsevien asiakasperheiden ongelmien monimutkaistuminen ja vaikeutuminen, lastensuojelutyössä tarvittava lisäosaaminen, lastensuojelutyön juridisoituminen ja sen kautta lastensuojelutyön vaativuuden lisääntyminen, lastensuojelutyöskentelyssä tarvittava erityisosaaminen, työn laaja-alaisuuden vuoksi vaikeus keskittyä lastensuojelutyöhön²⁷. Monet erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen liittyvistä syistä koskettavat lastensuojelutyöskentelyä riippumatta kunnan koosta. Erityisesti pieniin kuntiin liittyy työn laaja-alaisuuden vuoksi vaikeus keskittyä lastensuojelutyöhön.

Näiden viiden keskeisimmän syyn lisäksi sosiaalityöntekijät mainitsivat 16 muuta syytä palvelun käyttämiselle²⁸. Niistä monet liittyivät lastensuojelutyön tekemiseen ja kunnan pienuuteen²⁹. Loput liittyivät lastensuojelutyöhön vaikuttaviin tekijöihin riippumatta kunnan koosta³⁰ sekä työntekijän jaksamiseen ja työntekijätilanteeseen liittyviin asioihin³¹. Kunnasta voi puuttua sosiaalityöntekijä kokonaan. Se voi toimia tavallaan pakottavana syynä erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiselle (35). Erityissosiaalityöntekijän palvelua voidaan tarvita myös kollegan kanssa tapahtuvan työparityöskentelyn hiomiseen (11) ja lastensuojelun perheyön organisoimiseen (5). Näihin asioihin ei tiettävästi ole erityissosiaalityöntekijän palvelua käytetty.

8.8 Yhteenveto

Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä kuvaavat asiat kertovat lastensuojelutyön tekemiseen vaikuttavista tekijöistä ja ympäristöstä, johon erityissosiaalityöntekijän palvelu sijoittuu. Maaseudulla tehtävään lastensuojelutyöhön vaikuttaa esimerkiksi sosiaalityöntekijän kokeneisuus, työn laaja-alaisuus, kunnan taloudellinen tilanne, sosiaalityölle saatava tuki, lastensuojelutyön asema, asiakkaiden ongelmien vaikeutuminen ja erityisosaamisen tarve. Monet edellä mainituista toimintaympäristöön liittyvät tekijöistä ovat olleet myös syynä erityissosiaalityöntekijän palvelun järjestämiselle.

²⁷ 11–15 sosiaalityöntekijää sanoi syyksi.

²⁸ 1–6 sosiaalityöntekijää sanoi syyksi.

²⁹ Joutuu tekemään yksin lastensuojelutyötä, on vaikea saada pätevää työparia lastensuojelutyöskentelyyn, kunnan pienuudesta johtuen sosiaalityöntekijä ei pysty hankkimaan riittävästi lastensuojelutyön erityisosaamista, asiakasperheen tutuus, pitkäaikainen työskentely saman asiakasperheen kanssa, lastensuojelutyön henkilöityminen paikalliseen työntekijään.

³⁰ Lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden määrän lisääntyminen ja kunnan tiukka taloudellinen tilanne vaikeuttavaa lastensuojelupäätösten tekemistä

³¹ Lisätyövoiman tarve, pätevän sosiaalityöntekijän puuttuminen, jatkuva riittämättömyys, liiallisen työmäärä, työ raskaus ja stressaavuus sekä esimieheltä saatavan tuen puute.

Keskisuomalaisissa maaseutukunnissa toimiville sosiaalityöntekijöille oli ominaista taustan ja työtehtävien moninaisuus. Sosiaalityöntekijät olivat monen ikäisiä (24-59v), usein he ovat naisia ja keski-ikäisiä. Sosiaalityöntekijöissä oli nykyisessä työpaikassa hyvin lyhyen työkokemuksen omaavista hyvin pitkän työkokemuksen omaaviin. Työkokemuksen pituuden suhteen sosiaalityöntekijät jakautuivat kahteen ryhmään alle viisi vuotta ja yli kymmenen vuotta työkokemusta omaaviin. Noin puolella oli työkokemusta sosiaalityöstä myös muualta kuin nykyisestä työpaikasta. Sosiaalijohtajat olivat pysyvämpiä työntekijöitä. Sosiaalityöntekijöiden keskuudessa oli selvästi enemmän vaihtuvuutta. Sosiaalityöntekijöiden koulutustausta oli moninainen, vain puolella heistä oli sosiaalityöntekijän pätevyys. Kaikilla virassa toimivilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut muodollista pätevyyttä, vaikka sen ei pitäisi olla mahdollista. Lastensuojelutyölle on yhtenä keskeisenä uhkana vaikeus saada päteviä, kokeneita ja pysyviä sosiaalityöntekijöitä.

Sosiaalityöntekijät tekevät maaseudulla yleensä laaja-alaista sosiaalityötä. Yli puolella sosiaalityöntekijöistä oli sosiaalityön lisäksi muita työtehtäviä. Enimmillään yhdellä työntekijällä oli sosiaalityön lisäksi viisi erilaista muuta työtehtävää. Muita työtehtäviä oli useammin sosiaalijohtajilla kuin sosiaalityöntekijöillä. Työn laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä. Osalla sosiaalityöntekijöistä oli mahdollisuus saada kollega omasta kunnasta työpariksi lastensuojelutyöhön. Osa joutui tekemään lastensuojelutyötä ja siihen liittyviä päätöksiä yksin. Työntekijän epäpätevyys yhdistettynä vähäiseen kokemukseen ja yksin työskentelemiseen on hauras yhdistelmä.

Sosiaalityö maaseudulla on kokonaisuudessaan haasteellista ja kuormittavaa. Sosiaalityöntekijät kokivat työnsä pääosin vaativaksi ja itsenäiseksi. He kokivat, että oman persoonan käyttämisen työssä on keskeistä. He kokivat työn useimmiten raskaaksi ja stressaavaksi sekä jatkuvaa palvelualltiutta ja joskus ympärivuorokautisuutta edellyttäväksi. Sosiaalityöntekijöiden kokemus työn kuormittavuudesta vaihteli. Kuitenkin monet kokivat työtä olevan liikaa ja joillakin oli lisätyövoiman tarvetta. Kokemus esimieheltä ja hallinnolta saatavasta tuesta vaihteli: toiset saivat tukea, toiset eivät.

Lastensuojelutyön asema kunnissa vaihteli vahvasta heikkoon. Lastensuojelutyön vaihteleva tilanne näkyi myös haastateltavien kertomuksissa. Se kuvastui esimerkiksi erityisenä haluna panostaa lastensuojelutyöhön, toisissa kunnissa ei ollut lastensuojelutyötä juuri lainkaan. Josakin oli ehkä tietoisestikin erilaisia näkemyksiä lastensuojelutyön tekemisestä kuin mitä ”yleisemmin” on. Sosiaalityöntekijät kokivat lastensuojelutyön vaativaksi. He kokivat perhei-

den ongelmien vaikeutuneen ja lastensuojelutyössä tarvittavan erityisosaamista. Osa sosiaalityöntekijöistä koki omassa kunnassa tarvittavan lisää lastensuojelutyön osaamista. Kuntien taloudelliset tilanteet tuovat haastetta lastensuojelutyölle. Lastensuojelutyön tekemistä saattoi vaikeuttaa kunnan tiukka taloudellinen tilanne, joka pahimmillaan jopa esti lastensuojelutyön tukitoimien toteuttamisen. Sosiaalilautakunnan kanssa työskentely voi olla haasteellista. Lautakunta teki lastensuojelua koskevat päätökset useimmiten viranhaltijoiden esitysten mukaisesti mutta ei aina. Kunnan pienuus on kaksitahoinen tekijä. Asiakkaiden kokonaistilanne tiedetään helpommin, toisaalta asiakkaan tuttuus voi vaikeuttaa lastensuojelutyön tekemistä.

Sosiaalityöntekijät kokivat lastensuojelutyöhön liittyvät tekijät keskeisimmiksi syiksi erityis- sosiaalityöntekijän palvelun tarpeelle. Niitä olivat asiakkaiden ongelmien monimutkaistuminen ja vaikeutuminen, työn juridisoituminen, lastensuojelutyöhön keskittymistä vaikeuttava työn laaja-alaisuus, lisäosaamisen ja erityisosaamisen tarve lastensuojelutyössä. Lisäksi sosiaalityöntekijät näkivät monia muitakin lastensuojelutyön tekemiseen ja yleensä sosiaalityöhön liittyviä tekijöitä syyksi palvelun käyttämiselle (esim. työntekijän yksinäisyys lastensuojelutyössä, asiakasperheen tuttuus, muut työpaineet ja vaikeudet yhteistyössä oman työparin kanssa). Nämä ovat tekijöitä, joiden on muissa tutkimuksissa ja selvityksissä todettu lisäävän lastensuojelutyöhön haasteellisuutta.

9 ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUN KÄYTTÄMINEN JA SIIHEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat monet maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön ja erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyvät tekijät. Samatkin asiat voivat sekä edistää että estää erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämistä, tilanteesta riippuen. Toisin sanoen kyseiset tekijät voivat lisätä tai vähentää palvelun ja maaseudun sosiaalityön välistä yhteensopivuutta.

9.1 Erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneet työntekijät ja työtilanteet

Sosiaalityöntekijöistä noin kaksi kolmasosaa (63 %, n=17) oli käyttänyt palvelua ja yhdellä kolmasosalla (37 %, n=10) ei ollut kokemusta palvelusta. Eri ammattiasemassa olevat käyttivät palvelua melkein yhtä paljon. Sosiaalityöntekijöistä palvelua käytti 65 % ja sosiaalijohtajista 60 %. Sosiaalityöntekijöiden työkokemuksen määrä ei näytä vaikuttaneen kovin paljoa palvelun käyttämiseen. Palvelua käyttivät vähän enemmän sosiaalityöntekijät, joilla oli työkokemusta sosiaalityöstä viisi vuotta tai vähemmän (67 %, n=15). Yli viisi vuotta työkokemusta omaavista käytti palvelua 58 % (n=12). Lastensuojelutyössä kollegan omaavat käyttivät palvelua selvästi enemmän (70 %, n=14) kuin ilman kollegaa olevat sosiaalityöntekijät (43 %, n=3). Sosiaalityöntekijän pätevyyden omaavat sosiaalityöntekijät käyttivät palvelua enemmän (73 %) kuin ilman pätevyyttä olevat (56 %). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien kuntien sosiaalityöntekijät käyttivät palvelua selvästi enemmän kuin vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien kuntien sosiaalityöntekijät (taulukko 4).

Taulukko 4 Lapsien määrä lastensuojelussa ja palvelun käyttäminen prosentteina (N=27)

	Käyttänyt palvelua		
	Kyllä	Ei	Yhteensä
Lapsia lastensuojelussa	%	%	%
Vähän	44	56	100
Paljon	72	28	100

Palvelua käyttivät siis enemmän työntekijät, joilla oli pitempi työkokemus, lastensuojelutyötä tekevä kollega, sosiaalityön pätevyys ja joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita. Nämä tekijät todennäköisesti tukevat lastensuojelutyön tekemistä. Palvelua käyttivät siis enemmän työntekijät, joiden työskentelytilanne on lastensuojelutyön kannalta vahvempi. Toi-

saalta mikäli lastensuojeluasiakkaita on hyvin vähän tai ei lainkaan, ei silloin tule niin helposti tarvetta palvelulle kuin jos asiakkaita on paljon. Toisaalta voi pohtia, miksi jossain kunnassa on vähän asiakkaita? Onko kyse siitä, että ei ole lastensuojelutyötä tarvitsevia asukkaita vai eikö niihin osata tarttua ja työskennellä. Erityisesti heidän, joilla ei ole lastensuojelutyötä tekvää kollegaa, eikä pätevyyttä voisi ajatella tarvitsevan palvelua.

Asiakastilanteissa palvelua käyttäneistä sosiaalityöntekijöistä reilut puolet (56 %) oli yhteydessä erityissosiaalityöntekijään yhdessä asiakastapauksessa. Vähän alle puolet (44 %) oli yhteydessä kahdessa tai useammassa asiakastapauksessa. Enimmillään yksi sosiaalityöntekijä oli yhteydessä erityissosiaalityöntekijään viidessä eri asiakastilanteessa.

Taulukko 5 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäminen erilaisissa asiakastilanteissa prosentteina (N=27)

Asiakastilanteet	Palvelua käyttäneet %
Lastensuojelutarpeen arviointi ja toimenpiteiden suunnittelu	48
Huostaanoton valmistelu tai purkaminen	33
Lasten huolto- ja tapaamisasiat	26

Sosiaalityöntekijät käyttivät erityissosiaalityöntekijän palvelua eniten lastensuojelutarpeen arvioinnissa ja toimenpiteiden suunnittelussa, toiseksi eniten huostaanoton valmistelussa tai purkamisessa ja kolmanneksi lasten huolto- ja tapaamisasioiden (taulukko 5). Lisäksi yksi sosiaalityöntekijä (4 %) oli käyttänyt palvelua huostaanotetun nuoren jälkihuoltotyössä. Tulos on yhtenevä Metsärannan (2003, 13) raportin kanssa, jonka mukaan kuntien työntekijät ottivat useimmiten yhteyttä erityissosiaalityöntekijään lastensuojelun avohuollon tapauksissa (70 %). Loput (30 %) yhteydenotoista ja työtilauksista koski lasten huolto- ja tapaamisoikeusasioita.

Taulukko 6 Kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimintatapojen käyttäminen ja niiden tärkeiksi kokeminen prosentteina (N=27)

Erityissosiaalityöntekijän toimintatavat	Käyttänyt	Tärkein	Toiseksi tärkein	Kommanneksi tärkein	Tärkeä yhteensä
	%		%	%	%
1. puhelinkonsultaatio	56	37	7	22	66
2. konsultaatio tapaamalla (asiakas ei mukana)	37	19	37	4	60
3. erityissosiaalityöntekijä työparina asiakastilanteessa	33	26	19	22	67
4. erityissosiaalityöntekijä työryhmän jäsenenä, asiakas ei mukana	26	0	7	11	18
5. erityissosiaalityöntekijä työryhmän jäsenenä asiakastilanteessa	19	4	7	11	22
6. yksilötyönohjaus	0	0	0	4	4
7. ryhmätyönohjaus	0	0	0	0	0
8. koulutus	37	0	0	0	0
9. muu	15	0	0	0	0

Sosiaalityöntekijät käyttivät erityissosiaalityöntekijän tarjolla olevista toimintamuodoista eniten niitä, jotka he kokivat tärkeimmiksi, lukuun ottamatta koulutusta (taulukko 6). Sosiaalityöntekijät käyttivät erityissosiaalityöntekijän toimintamuodoista eniten puhelinkonsultaatiota. Seuraavaksi eniten he käyttivät konsultaatiota tapaamalla (asiakas ei mukana) ja osallistui koulutukseen. Neljänneksi eniten käytettiin erityissosiaalityöntekijää työparina asiakastilanteessa. Erityissosiaalityöntekijän mukaan työparina toimimisen osuus on lisääntynyt. Sitä on nykyään enemmän kuin puhelinkonsultaatiota. (H. Metsäranta, henkilökohtainen tiedonanto 3.11.2004.) Se, että sosiaalityöntekijät eivät maininneet ryhmätyönohjausta ja koulutusta tärkeimpien toimintamuotojen joukossa, ei kuitenkaan tarkoita, etteikö niitäkin toivota. Haastatteluissa sosiaalityöntekijät toivoivat sosiaalityöntekijöiden työnohjausrinkiä (40) ja koulutusta lastensuojelutyöhön (24).

9.2 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen suhtautuminen

Sosiaalityöntekijöistä neljäsosa koki, että he eivät käyttäneet palvelua aina, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Kolmasosa puolestaan koki, että palvelua on käytetty, kun siihen on ollut tarve. Voi arvella mistä johtuu, että näin moni oli käyttämättä palvelua, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Yhteydenottokynnys voi olla yhtenä syynä, johon voi vaikuttaa esimerkiksi kunnan taloudellinen tilanne ja työntekijän asenne palvelun käyttämiseen. Sosiaalityöntekijöistä kolmelle neljäsosalle oli yhteydenottokynnys erityissosiaalityöntekijään matala, joillekin se oli korkea.

Sosiaalityöntekijän asennoituminen omaan pärjäämiseen ja ulkopuolisen avun pyytämiseen vaikuttavat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen. Melkein kaikki sosiaalityöntekijät ajattelivat, että sosiaalityöntekijän ei tarvitse *pärjätä lastensuojelutyössä* ilman kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua. Joku oli siitä myös eri mieltä. Osa haastatelluista sosiaalityöntekijöistä kertoi asenteiden vaikutuksesta avun pyytämiseen ja vastaanottamiseen. Eräs sosiaalityöntekijä sanoi, että ei usko rahan olevan este palvelun käyttämiselle vaan, että kyse on enemmän asenteesta. Sosiaalityöntekijä voi ajatella ”olemme pärjänneet ennenkin” tai ”kyllä minä osaan itsekin viedä asian loppuun”. Sosiaalityöntekijällä voi myös ammattilypeys estää avun pyytämisen kollegalta. (35–36.) Sosiaalityöntekijällä voi myös olla ”olosokeutta” eli tehdään asiat niin kuin on totuttu tekemään (14). Palvelun käyttämistä voi tavallaan estää aktiivinen asenne, että pitää pärjätä ilman palvelua tai sitten voi olla enemmän passiivista ”olosokeutta”.

Eräs este palvelun käyttämiselle voi olla se, että sosiaalityössä ei ole perinteitä ja vakiintuneita käytäntöjä konsultoinnille. Sosiaalityöntekijät eivät ole tottuneet hakemaan apua oman kunnan ja työyhteisön ulkopuolelta lastensuojelutyön perusarkeen, vaan työ on opittu tekemään yksin ja oman työyhteisön turvin. Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämistä voi estää myös se, jos avun pyytämisen koetaan kertovan siitä, ettei ole riittävän pätevä ja kyvykäs työssään. Sosiaalityöntekijällä voi olla lupa käyttää palvelua, mutta esteenä sen käyttämiselle voi olla työn sellainen kiireisyys ja repaleisuus, että työntekijä ei pysty tarkastelemaan työtilannettaan. Kriisiytynyt työ voi väsyttää sosiaalityöntekijän niin, ettei hän enää kykene käyttämään niitä käytännön mahdollisuuksia, jotka voisivat auttaa häntä jäsentämään kaaosta. (Metsäranta 2003, 2, 15.)

Sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä jakoi kokemus työparin, kollegan tai muun ammattiryhmän edustajan työpariksi saamisen vaikutuksesta palvelun tarpeeseen ja sen käyttämiseen. Sosiaalityöntekijöistä melkein puolet koki tarvitsevansa ja käyttävänsä palvelua, vaikka olisi *mahdollisuus saada kollega työpariksi*. Melko moni oli siitä kuitenkin eri mieltä. Sosiaalityöntekijöistä 60 % koki tarvitsevansa palvelua, vaikka olisi mahdollisuus saada jonkin *muun ammattiryhmän edustaja*, esimerkiksi terveydenhoitaja työpariksi. Viidesosa sosiaalityöntekijöistä puolestaan oli sitä mieltä, että sen vuoksi ei tarvitse palvelua. Kollegan omaavista koki huomattavasti useampi (67 %) tarvitsevansa palvelua, vaikka olisi muun ammattiryhmän edustaja saatavissa työpariksi, kuin ilman kollegaa olevat (43 %). Tähän voi vaikuttaa se, että yksin työskentelevät ovat tottuneet tekemään enemmän työparityötä lastensuojeluasioissa muun ammattiryhmän edustajan kanssa. Muun ammattiryhmän edustajan toimimisessa työparina on

vaikeutena se, että vastuu lastensuojeluasioissa on tällöin täysin yhdellä sosiaalityöntekijällä (Lehtinen 2000, 141). Muiden ammattiryhmien edustajilla ei ole myöskään lastensuojelutyön ja -lain asiantuntijuutta.

Sosiaalityöntekijöistä kolmasosalla palvelun käyttäminen kohdistui pelkästään *hätätilanteisiin*. Puolet sosiaalityöntekijöistä oli eri mieltä. Heillä palvelun käyttö ei kohdistu vain hätätilanteisiin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiat ovat melko pitkällä ja tilanteet vaikeita ennen kuin he ottavat yhteyden erityissosiaalityöntekijään (27,30,35). Yhteys otetaan siinä vaiheessa, kun omat keinot eivät enää riitä asian ratkaisemiseksi (19,26). Tapausten vaikeudesta kertoo myös erityissosiaalityöntekijän kokemus siitä, että hän on kohdannut tässä työssä hänen tähänastisen työuransa raskaimman ja puhuttelevimman asiakastapauksen (43). Sosiaalityöntekijät ajattelivat ja kokivat, että erityissosiaalityöntekijään olisi hyvä ottaa yhteys jo aikaisemmassa vaiheessa. Tällöin erityissosiaalityöntekijä voisi tuoda näkökulmia jo asioiden valmisteluvaiheessa. (20–21.) Kaikesta voi päätellä, että sosiaalityöntekijät eivät ota turhaan yhteyttä erityissosiaalityöntekijään, vaan he ovat yhteyttä ottaessaan todella tuen tarpeessa.

9.3 Kuntien taloudellisen tilanteen merkitys

Kuntien taloudellisella tilanteella on ilmeisen tärkeä merkitys palvelun käyttämiselle. Melkein kaikkien sosiaalityöntekijöiden kuntien hallinnot olivat antaneet *luvan palvelun käyttämiseen*. Kaikilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut kuitenkaan varmuutta siitä, oliko heillä lupa palvelun käyttämiseen. Vaikka palvelun käyttämiseen on lupa, ei se silti tarkoita, että palvelua voi käyttää aina, kun siihen kokee tarvetta. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että monessa asiassa olisi mukava konsultoida ja saada vahvistusta erityissosiaalityöntekijältä. Palvelun käyttäminen kuitenkin maksaa ja sen vuoksi sen käyttäminen on harkittava. (20.)

Vaikka lähes kaikilla sosiaalityöntekijöillä oli lupa palvelun käyttämiseen, vain kaksi kolmasosaa ilmoitti, että kunta oli *sitoutunut maksamaan* palvelusta. Sosiaalityöntekijöistä vain vähän alle puolet koki, että kunnalla on taloudellisia mahdollisuuksia maksaa palvelusta *ilman ulkopuolista rahoitusta*. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi kuulleensa, että kaikissa kunnissa ei mahdollisteta kehittymistä ja tuen hakemista, jos se maksaa (24). Kunnat todennäköisesti antaisivat luvan palvelun käyttämiseen, mikäli se olisi maksutonta. Kuntien taloudellinen tilanne rajoittaa palvelun käyttämistä ainakin osalla sosiaalityöntekijöistä ja joillakin se saattaa estää palvelun käyttämisen kokonaan.

Kuntien taloudellisen tilanteen merkitys on näkynyt myös Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikössä. Sosiaalityöntekijät ovat kysyneet sieltä vastaavaa palvelua kuin, mitä erityissosiaalityöntekijä antaa, koska erityissosiaalityöntekijän palvelu on kalliimpaa (P. Pollari-Urrio henkilökohtainen tiedonanto 28.6.2005). Voi miettiä, onko sosiaalityöntekijöillä turhaakin arkuutta käyttää maksullisia palveluja, ollaanko liiankin ”kilttejä” ja tunnollisia. Metsäranta (2003) kirjoitti sosiaalityöntekijöiden tuntuvan olevan arkoja kuormittamaan kunnan taloutta uudella toiminnalla. Sosiaalityöntekijöillä tuntui olevan arkuutta edes kysyä esimiehen tai lautakunnan kantaa palvelun käyttämiseen. Sosiaalityöntekijät kokevat laaja-alaista vastuuta työnantajakuntiansa taloudesta. Mietitään enemmän sitä, onko palvelun käyttämiseen varaa kuin olisiko siihen tarvetta. (Metsäranta 2003, 15.) Kuntien taloudelliset tilanteet eivät näytä olevan helpottumaan päin tulevaisuudessa. Lastensuojelutyön asema ja lastensuojelutyön tärkeäksi näkeminen ovat keskeisiä tekijöitä sille, kuinka kunnat suhtautuvat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen.

9.4 Palvelun kokeminen tarpeelliseksi lastensuojelutyössä

Melkein kaikki sosiaalityöntekijät pitivät kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua *tarpeellisena*. Jotkut pitävät palvelua todella tarpeellisena. ”Tätä palvelua tarvitaan EHDOTTO-MASTI, jotta erityisosaamista olisi myös pienten kuntien saatavilla” (32). Jotkut sosiaalityöntekijät voivat kokea palvelun tarpeelliseksi, vaikka eivät itse koe tarvitsevansa sitä (9-11). Sosiaalityöntekijöistä noin puolella oli muuttunut *suhtautuminen palveluun* sen toiminnan aikana myönteiseen suuntaan. Noin puolella suhtautuminen oli ilmeisestikin pysynyt ennallaan³². Kun monella oli tapahtunut suhtautumisessa muutosta myönteiseen suuntaan, voi arvella, liittyykö tähän Markkasen (2004) mainitsema muutos. Kuntien tarve tehdä kaikki itse ja luottamus omaan osaamiseen ovat realisoituneet. Ne ovat avautuneet muille tavoille tehdä lastensuojelutyötä. (Markkanen 2003, 24.)

Suurin osa sosiaalityöntekijöistä koki palvelun tärkeänä huostaanoton valmisteluun liittyvissä työskentelytilanteissa (taulukko 7). Samoin suurin osa koki palvelun tärkeäksi lastensuojelun tarpeen arvioinnissa ja toimenpiteiden suunnittelussa. Hyvin monet kokivat palvelun tärkeäksi myös muissa tilanteissa. Toisaalta oli monia, jotka eivät kokeneet palvelua tärkeäksi näissä muissa tilanteissa, esimerkiksi huolto- ja tapaamissopimusten valmistelussa.

³² Vastaajista noin puolet ei ottanut kantaa väittämään.

Taulukko 7 Palvelun tärkeäksi kokeminen erilaisissa lastensuojelun työskentelytilanteissa, prosentteina.

	Tärkeäksi %	Ei tärkeäksi %	Ei mielipidettä %	N
Lastensuojelun työskentelytilanne				
Lastensuojelutarpeen arviointi ja toimenpiteiden suunnittelu				
lastensuojelutarpeen arviointi pienten lasten perheessä	84	16	0	26
lastensuojelutarpeen arviointi murrosikäisten nuorten perheessä	84	16	0	26
vanhempien kanssa työskentely	73	17	0	25
lasten kanssa työskentely	68	32	0	25
lastensuojelutyön dokumentointi	64	36	0	26
avohuollon tukitoimien toteuttaminen	60	40	0	25
Huostaanoton valmistelu tai purkaminen				
huostaanoton tarpeen arviointi	92	8	0	26
huostaanottoasiakirjojen valmistelu	92	8	0	26
huostaanoton valmistelu asiakkaiden kanssa	88	12	0	25
huostaanottoon liittyvä kuulemismenettely	76	21	4	24
lastensuojelulain soveltaminen käytännön työssä	76	20	4	25
kiireellinen huostaanotto	72	28	0	25
huostaanoton purkamis- ja lasten kotiuttamisprosessi	64	32	4	25
huostaanoton käsittely sosiaalilautakunnassa	60	36	4	25
Lasten huolto- ja tapaamisasiat				
huolto- ja tapaamisriitojen selvittely	63	30	4	27
selvitysten valmistelu tuomioistuimelle	58	38	4	26
lasten huolto-, asumis- ja tapaamissopimuksen valmistelu	52	48	0	26

Sosiaalityöntekijöiden kyselylomakkeisiin kirjoittamissa vastauksissa tuli esille, että avohuollon tuen tarpeen arviointiin liittyy usein tiiviisti myös huostaanoton arviointi. Niitä ei useinkaan voi erottaa toisistaan. (3, 24.) Lastensuojelutyön ”pattikohdaksi” koetaan usein avohuollon ja sijaishuollon sauma-alue, jossa mietitään, jatketaanko avohuollon tukitoimia vai valmistellaanko huostaanottoa (Työkokous 2001). Huostaanoton tarpeen arviointi voi liittyä myös lasten huolto- ja tapaamisasioihin. Akuutissa tilanteessa voi olla lapsen turvallisuus uhattuna vanhempien rajun riitaisuuden vuoksi. (Metsäranta 2003, 13–14.)

9.5 Erityissosiaalityöntekijän palvelujen saatavuus

Edellä tarkasteltiin toimintaympäristön vaikutuksia erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen. Seuraavaksi on vuorossa erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyviä kokemuksia ja arvioita tekijöistä, jotka vaikuttavat palvelun käyttämiseen. Eräs keskeinen tekijä erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseksi on tieto palvelusta. Sosiaalityöntekijöistä suurin osa *tiesi* minkälaista palvelua erityissosiaalityöntekijältä on saatavilla, mutta aivan kaikilla ei ollut siitä tietoa. Jatkuva tiedottaminen on ilmeisen tärkeää, koska esimerkiksi työntekijät voivat vaihtua. Myös tiedottamisen muotoon on tarpeen kiinnittää huomiota, esimerkiksi palvelusta haluttaisiin kuulla käytännön kokemuksia (15).

Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki, että erityissosiaalityöntekijältä saa kaikkia *tarvittavia palveluja* ja ettei erityissosiaalityöntekijän *tavoittaminen* ole vaikeaa. Sosiaalityöntekijöistä viidesosa vastasi ”en osaa sanoa”. Heillä ei ehkä ollut tietoa saatavista palveluista ja tavoitettavuudesta. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä palvelun nopeaa saatavuutta. Sosiaalityöntekijään otetaan yhteyttä usein sellaisessa tilanteessa, jossa apua halutaan nopeasti. (30.) Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki, että erityissosiaalityöntekijän toimipaikan fyysisen *etäisyys* ei rajoita palvelun käyttämistä. Neljäsosa koki sen kuitenkin rajoittavan. Erään sosiaalityöntekijän mukaan etäisyys ei ole este, vaan hidaste palvelun käyttämiselle (22). Sosiaalityöntekijät yleensä pitävät tärkeänä sitä, että apua ja tukea on saatavilla aivan lähetyviltä (Mäntysaari 1991, 128).

9.6 *Kokemuksia yhteistyöstä erityissosiaalityöntekijän kanssa*

Erityissosiaalityöntekijän palvelun tavoitteena on tuoda laaja-alaista näkemystä ja kokemusta lastensuojelutyöhön (Metsäranta 2003, 3). Melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat, että erityissosiaalityöntekijältä saa *tukea käytännön työhön* ja pitivät sitä *kokeneelta kollegalta* saatavana tukena. Samoin melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän *ajankäytön tehokkaaksi*. Sosiaalityöntekijät kertoivat haastatteluissa kokemuksistaan yhteistyöstä erityissosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeinä asioina erityissosiaalityöntekijän pitkää työkokemusta, hyvää ammattitaitoa, koulutusta ja henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten rauhallisuutta (17–18,35–37). Sosiaalityöntekijä kertoi erityissosiaalityöntekijän pystyvän ”hyppäämään tilanteeseen” aika lailla tyhjästä ja toimimaan siinä (35). Kokemuksena oli, että erityissosiaalityöntekijä on aina hyvin paneutunut asioihin (30) ja valmistautunut hyvin tapaamisiin (22). Erityissosiaalityöntekijällä ei ole ollut kiirettä ja sovittu aika on käytetty tehokkaasti (22).

Erityissosiaalityöntekijän ja kunnan sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö on vastavuoroista toimintaa. Se edellyttää kummaltakin osapuolelta siihen panostamista. Se edellyttää esimerkiksi kunnan sosiaalityöntekijältä panostamista oleellisten asioiden tiedottamiseen, että erityissosiaalityöntekijä pääsee ajan tasalle (29–30). Erityissosiaalityöntekijä puolestaan pyrkii tarkentamaan alkuvaiheessa omaa rooliaan: mihin hänet halutaan mukaan ja mitä häneltä odotetaan. Onko kyse esimerkiksi yhdestä asiakastilanteesta vai pitempiaikaisesta työparina toimimisesta? Pitempiaikaisessa työskentelyssä erityissosiaalityöntekijä ja kunnan sosiaalityöntekijät tekevät yhteisen työsuunnitelman. Siinä aikataulutetaan esimerkiksi asiakastapaamiset

ja yhteinen pohdinta-aika. Työskentelyssä pyritään suunnitelmalliseen ja jäntevään asiakastyöhön. (42–51.)

Erityissosiaalityöntekijän suhtautumisella kuntien sosiaalityöntekijöihin on merkitystä. Eräs sosiaalityöntekijä korosti tapaa, jolla erityissosiaalityöntekijä keskustelee heidän kanssaan. Erityissosiaalityöntekijä kysyi, ”oletteko te tulleet miettineeksi tai onko teillä ollut”. Keskustelussa ei ole ollut syyttävää sävyä, että ”teidän olisi pitänyt tehdä näin”. Erityissosiaalityöntekijä toi esille omia ajatuksia mahdollisesta työskentelystä ja korosti, että vaikka hän esittää näkökulmia, sosiaalityöntekijät tekevät lopullisen päätöksen. (21.) Kuntiin on tärkeää mennä vuoropuhelun ja vastavuoroisuuden lähtökohdista, arvostaen ja esille nostaen paikallista osaamista (Markkanen 2003, 24). Kaikesta on pääteltävissä, että erityissosiaalityöntekijän toiminnalla ja persoonalla on paljon merkitystä. Häneltä edellytetään kykyä työskennellä monenlaisissa vaativissa asiakastilanteissa, erilaisten sosiaalityöntekijöiden kanssa ja erilaisissa kunnissa. Toisaalta nykytilanteessa voi olla haavoittavaa se, että erityissosiaalityöntekijänä on vain yksi työntekijä. Työskentely voi silloin henkilöityä yhteen työntekijään.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin antamaan arvosana erityissosiaalityöntekijän palvelulle asteikolla 4–10 (4 tarkoitti erittäin huonoa ja 10 erittäin hyvää). Palvelulle antoi arvosanan 20 sosiaalityöntekijää, arvosanat vaihtelivat välillä 7–10. Arvosanojen keskiarvo oli 8,8 eli lähes kiitettävä. Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisellä ei näyttänyt olevan merkitystä annetuille arvosanoille. Arvosanoista voinee päätellä, että erityissosiaalityöntekijän palveluun ollaan ilmeisen tyytyväisiä, mutta kehitettäväkin löytyy.

9.7 Yhteenveto

Sosiaalityöntekijöistä noin kaksi kolmasosaa oli käyttänyt erityissosiaalityöntekijän palvelua. Palvelua käyttivät enemmän sosiaalityöntekijät, joilla oli lastensuojelutyötä tekevä kollega omassa kunnassa, paljon lastensuojeluasiakkaita ja sosiaalityön muodollinen pätevyys. Voisi olettaa, että palvelua olisivat käyttäneet enemmän yksin lastensuojelutyötä tekevät ja ilman sosiaalityön pätevyyttä olevat henkilöt. Onko yksin lastensuojelutyötä tekevillä niin vähän lastensuojeluasiakkaita, että he eivät tarvitse palvelua vai rajoittaako heillä esimerkiksi kunnan taloudellinen tilanne enemmän palvelun käyttämistä?

Sosiaalityöntekijät käyttivät erityissosiaalityöntekijän palvelua eniten lastensuojelutarpeen arvioinnissa ja toimenpiteiden suunnittelussa, toiseksi eniten huostaanoton valmistelussa tai

purkamisessa sekä kolmanneksi lasten huolto- ja tapaamisasioissa. Lastensuojelutarpeen ja huostaanoton tarpeen arviointi liittyvät usein tiiviisti yhteen, kun mietitään vaihtoehtoja avo- huollon tukitoimien ja huostaanoton välillä. Sosiaalityöntekijät kokivat palvelulta saatavan tuen selkeästi tärkeimmäksi lastensuojelutarpeen ja huostaanoton tarpeen arvioinnissa sekä huostaanoton valmisteluun liittyvässä ja asiakkaiden kanssa tapahtuvassa työskentelyssä. Monet kokivat palvelun tärkeäksi lasten huolto- ja tapaamisasioihin liittyvässä työskentelyssä, kuitenkin harvempi, kuin edellä mainituissa lastensuojelun työskentelytilanteissa.

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön ja erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyvät tekijät. Toimintaympäristöön liittyvistä tekijöistä keskeinen palvelun käyttämiseen vaikuttava tekijä oli kuntien taloudellinen tilanne. Se mahdollisesti rajoittaa palvelun käyttöä tai voi jopa estää sen käyttämisen kokonaan. Melkein kaikki sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän palvelun tarpeelliseksi. Monella sosiaalityöntekijällä oli muuttunut suhtautuminen palveluun sen toiminnan aikana. Se voi kertoa asenteissa tapahtuneesta muutoksesta. Sosiaalityöntekijät eivät käyttäneet palvelua aina, vaikka siihen olisi ollut tarvetta. Kaikilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut myöskään varmuutta, oliko palvelun käyttämiseen lupaa. Palvelun käyttämistä voi estää kunnan taloudellisen tilanteen lisäksi esimerkiksi sosiaalityöntekijän kantama vastuu kunnan taloudesta ja asennoituminen ulkopuolisen palvelun pyytämiseen. Sosiaalityöntekijä voi kokea, että lastensuojelutyössä pitäisi selvittää ilman ulkopuolista tukea tai hänellä voi olla ”olosokeutta” eli tavallaan tottumattomuutta tuen tarpeen näkemiseen.

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiselle oli tunnusomaista se, että sosiaalityöntekijät ottivat yhteyden erityissosiaalityöntekijään siinä vaiheessa, kun asiat olivat jo melko pitkällä. Osalla sosiaalityöntekijöistä palvelun käyttö kohdistui nimenomaan hätätilanteisiin. Sosiaalityöntekijällä ei välttämättä ole mahdollisuutta käyttää palvelua vähemmän vaativissa tilanteissa. Joillakin sosiaalityöntekijöillä palvelun käyttämiseen vaikutti mahdollisuus saada kollega tai muun ammattiryhmän edustaja omasta kunnasta työpariksi. Muun ammattiryhmän edustajan toimiessa työparina lastensuojelutyössä on vaikeutena vastuun jääminen sosiaalityöntekijälle ja lastensuojelun asiantuntijuuden puuttuminen työparilta.

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttaa se, onko sosiaalityöntekijällä tietoa palvelusta. Aivan kaikilla sosiaalityöntekijöillä ei ollut tietoa. Osa sosiaalityöntekijöistä ei myöskään tiennyt, saako erityissosiaalityöntekijältä kaikkia tarvittavia palveluja ja tavoittaako hänet helposti. Palvelu edellyttää jatkuvasti tiedottamista.

Erityissosiaalityöntekijän fyysinen etäisyys ei luultavastikaan estä palvelun käyttämistä, mutta ainakin joillekin se on hidaste. Palvelun käyttämiseen vaikuttaa myös se, koetaanko sen antavan ”rahalle ja ajalle vastinetta”. Sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän ajankäytön tehokkaaksi. He kokivat saavansa palvelulta tukea käytännön työhön eli siihen mihin palvelu on tarkoitettukin. Sosiaalityöntekijät kokivat saavansa tukea kokeneelta kollegalta. He pitivät tärkeänä erityissosiaalityöntekijän hyvää asioihin paneutumista ja valmistautumista. Erityissosiaalityöntekijän suhtautumisella kunnan sosiaalityöntekijöihin on merkitystä. Sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän suhtautuvan heihin vastavuoroisesti ja arvostaen. Erityissosiaalityöntekijän palvelulle annettujen arvosanojen keskiarvon 8,8 mukaan sosiaalityöntekijät olivat palveluun ilmeisen tyytyväisiä.

10 ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUN KÄYTTÄMISEN VAIKUTUKSET

Tässä tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja arvioita erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen vaikutuksista. Kontingenssiteorian näkökulmasta katsottuna vaikutukset syntyvät erityissosiaalityöntekijän palvelun ja maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön yhteensopivuudesta. Sen mukaan, mikäli erityissosiaalityöntekijän palvelu ja sosiaalityön toimintaympäristö sopivat hyvin yhteen, on palvelun käyttämisellä tavoitteeksi asetettuja vaikutuksia. Mikäli palvelu ja sosiaalityön toimintaympäristö eivät sovi yhteen, sosiaalityöntekijät eivät käytä palvelua tai palvelun käyttämisellä ei ole tavoiteltuja vaikutuksia. Tässä ei tarkastella sitä, voisiko palvelun käyttämisellä olla negatiivisia vaikutuksia.

10.1 Vaikutukset lastensuojelutyöhön

Erityissosiaalityöntekijän palvelun tavoitteena oli lastensuojelutyön laadun parantaminen ja turvaaminen sekä työn suunnitelmallisuuden ja asiakaslähtöisyyden lisääminen (Verkostoituvat erityispalvelu –hanke 2001). Lisäksi tavoitteena oli pysyvä parannus lastensuojelun avoimuuden työn tasoon, erityisosaaminen säilyttäminen ja parantaminen kunnissa sekä lastensuojelun avoimuuden palvelujen saamisen turvaaminen kunnasta riippumatta. (Hankesuunnitelma 2003–2004.) Palvelun toimintaan liittyvät tavoitteet saavutettiin sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella pääosin hyvin.

Vastauksista oli hyvin nähtävissä, että sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttaneen eniten lastensuojelutyöhön. Melkein kaikki sosiaalityöntekijät (78–79 %) kokivat palvelun auttaneen parantamaan *lastensuojelutyön laatua* ja vähentämään *alueellisia eroja* lastensuojelun erityisosaamisen saatavuudessa. Esimerkkinä saamastaan tuesta eräs sosiaalityöntekijä kertoi palvelun käyttämisen auttaneen selkiyttämään huostaanotto-prosessin etenemistä ja lisänneen ammattitaitoa työskennellä vaikeissa vuorovaikutustilanteissa (21). Sosiaalityöntekijöistä suurin osa (70–75 %) koki palvelun *turvanneen lastensuojelutyön laatua* kunnassa ja mahdollistaneen paremmin *lastensuojelulain* toteutumisen työparityöskentelystä lastensuojeluasioissa. Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki palvelun käytön myötä lastensuojelutyön *suunnitelmallisuuden* lisääntyneen. Reilusti yli puolet (57–61 %) sosiaalityöntekijöistä koki palvelun parantaneen *objektiivisuutta* työssä. Sosiaalityöntekijöistä vain neljäsosa koki palvelun

vaikuttaneen *asiakslähtöisyyden* lisääntymiseen ja muuttaneen *työkäytäntöjä*. Noin puolet ei ottanut kantaa. Ehkä kyseisiin vaikutuksiin oli vaikea ottaa kantaa. Lisäksi työkäytäntöjen muuttaminen ei tapahdu nopeasti, vaan se vie useimmiten aikaa.

Sosiaalityöntekijöistä kolmasosa koki palvelun vaikuttaneen lastensuojelun *avohuollon toimenpiteitä* lisäävästi. Sosiaalityöntekijöistä viidesosa koki palvelun vaikuttaneen *raskaampia lastensuojelutoimenpiteitä* lisäävästi. Edellä mainittujen asioiden suhteen noin puolet ei ottanut kantaa. Määrälliseen lisääntymiseen voi olla vaikea vastata, varsinkin palvelun oltua toiminnassa vasta melko lyhyen ajan. Palvelua käyttäneiden ja ei käyttäneiden mielipiteissä ei ollut eroa. Ehkä tällaista pientäkin lastensuojelun toimenpiteiden määrällistä lisäystä voidaan pitää merkityksellisenä. Lisäystä oli vastausten perusteella enemmän lastensuojelun avohuollossa, mikä lienee toivottavaa varsinkin pidemmällä tähtäimellä. Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin panostamisen on ajateltu pitemmällä tähtäimellä auttavan välttymään raskaammilta lastensuojelun toimenpiteiltä (Työkokous 2001).

10.2 Vaikutukset asiakkaisiin ja sosiaalilautakuntaan

Sosiaalityöntekijät³³ kokivat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen auttaneen lisäämään asiakkaiden tasavertaisuutta ja luottamusta. Palvelu oli esimerkiksi mahdollistanut asiantuntijapalvelujen saatavuutta lastensuojeluasioissa ja asiakkaille pääsyn yhdenvertaisen palvelun piiriin sekä antanut mahdollisuuden saada puolueetonta tietoa. Erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikutukset sosiaalityöntekijän työskentelyyn ja asiakkaisiin ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, se ilmenee hyvin seuraavasta vastauksesta.

” Selkiyttänyt työkäytäntöjä ja se on osaltaan vaikuttanut asiakkaiden saamaan palvelun laatuun ja heidän hyvinvointiinsa.” (33)

Sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen yhdeksi tavoitteeksi asiakkaiden luottamuksen lisäämisen. Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun rauhoittaneen vanhempia ja lisänneen asiakkaiden luottamusta viranomaisiin. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi kokevansa erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen viestittäneen asiakkaalle, että sosiaalityöntekijällä on todellinen huoli tilanteesta, halu tehdä yhteistyötä perheen kanssa ja tukea perhettä. (28.) Toinen sosiaalityöntekijä puolestaan kertoi, että he olivat pyrkinneet korostamaan työskentelyssään erityissosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Sen avulla tavoitteena oli

³³ Kyselylomakkeen avoin kysymys: 8 vastaajaa.

lisätä nuoren ja vanhempien luottamusta työntekijöiden päätöksentekoon ja asiantuntijuuteen. (34.) Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun käyttämisellä olleen vaikutusta myös sosiaalilautakuntaan. Sosiaalityöntekijä koki erityissosiaalityöntekijän kanssa tehdyn suunnitelman vakuuttaneen lautakuntaa siitä, että tilannetta on pohdittu monelta kannalta, työskentelyssä on enemmän tietoa ja asiantuntijuutta mukana, työ on tehty perusteellisesti ja asiaan paneutuen. (27–28.)

10.3 Vaikutukset taloudellisiin ja sosiaalityön resursseihin

Erääksi erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikutukseksi ajatellaan kuntien resurssien säästävän pitkällä aikavälillä (Verkostoituvat erityispalvelut -hanke 2001). Taloudellisten resurssien säästyminen on ilmeisestikin mahdollista. Sosiaalityöntekijöistä noin puolet koki palvelun käyttämisen *säästävän kuntien taloudellisia resursseja* pitkällä aikavälillä. Sosiaalityöntekijöistä noin joka kolmas puolestaan koki palvelun edesauttaneen *taloudellisten resurssien kohdentumista*. Sosiaalityöntekijöistä 30–39 % ei ottanut kantaa näihin taloudellisiin resursseihin koskeviin väittämiin. Tähän oli ilmeisesti vaikea ottaa kantaa. Eräs sosiaalityöntekijä korosti palvelun käyttämisen kustannustehokkuutta. Hänen mukaansa on kustannustehokasta käyttää asiantuntijan apua huostaanottotilanteissa. Palvelun käyttäminen vähentää tällöin huostaanoton valmisteluun käytettävää aikaa, prosessin nopeutuessa ja yksinkertaistuessa. (36–37.)

Erityissosiaalityöntekijän palvelun yhtenä tavoitteena oli perussosiaalityön tukeminen tuomalla lisäresursseja. Työntekijöiden jaksamista ajateltiin tuettavan sillä, että työntekijöillä on mahdollisuus jäsentää omaa työtään ja vähentää kaaosta. (Hankesuunnitelma 2003–2004.) Palvelun käyttämisellä ja sen pelkällä olemassaololla on ollut merkitystä työntekijöiden jaksamiselle. Sosiaalityöntekijöistä noin puolet koki erityissosiaalityöntekijän palvelun säästäneen *sosiaalityöntekijän energiaa ja aikaa*. Sosiaalityöntekijöistä kaksi kolmasosaa koki palvelun käyttämisen *auttaneen jaksamaan* paremmin. Samoin kaksi kolmasosaa koki pelkän *tietoisuuden palvelun käytön mahdollisuudesta* vähentäneen työn kuormittavuuden kokemista. Sosiaalityöntekijät kertoivat haastatteluissa tämän tietoisuuden merkityksestä vertauskuvoin. Erään sosiaalityöntekijän mukaan tietoisuus palvelun olemassaolosta yhtä tärkeää, kuin vanhukselle turvapuhelimen olemassaolo (27). Toinen sosiaalityöntekijä nimitti palvelua ”taka-taskuohjelmaksi”. Hän koki todella tärkeäksi, että palvelua on mahdollisuus käyttää tarvittaessa. (32.) Palvelun käyttämisen kautta sosiaalityöntekijän usko omaan ammattitaitoon (18) ja kokemus turvallisuudesta on lisääntynyt (21–22). Työntekijöiden jaksamiseen on tärkeä kiin-

nittää huomiota. Eräs sosiaalityöntekijä oli huolissaan työntekijöiden kiireestä ja siitä, että he eivät jaksa huolehtia itsestään (40).

Sosiaalityöntekijöistä 43 % koki palvelun vähentäneen paineita *palkata lisätyövoimaa* sosiaalityöhön. Siitä oli eri mieltä 26 %. Sosiaalityöntekijöistä monet olivat sitä mieltä, että palvelu ei ole vähentänyt tarvetta käyttää *perheneuvolaa* 45 % ja *sijaishuoltoyksikköä* 35 % lastensuojelun avohuollon työskentelyssä. Vain 28 % koki palvelun käytön vähentäneen tarvetta käyttää perheneuvolaa ja 21 % sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avohuollon työssä. Kaikissa kunnissa ei välttämättä käytetä kovin paljoa perheneuvolan ja sijaishuoltoyksikön palveluja. Sillä voi olla vaikutusta vastaamiseen. Mikäli palvelu on joidenkin sosiaalityöntekijöiden/kuntien kohdalla vähentänyt tarvetta käyttää perheneuvolaa tai sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avohuollon työssä, voitaneen sitä pitää merkityksellisenä. Tällöin lastensuojelutyötä pystytään tekemään enemmän sosiaalityön perustasolla.

Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttaneen vähiten *sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden* vähenemiseen (17 %) ja *pätevien sosiaalityöntekijöiden* saamiseen kuntaan (13 %). Noin kolmasosa vastaajista oli eri mieltä ja saman verran ei ottanut kantaa. Palvelulle ei ollut asetettu tavoitteita näiden asioiden suhteen. Sitä kuitenkin kysyttiin, koska sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja pätevien sosiaalityöntekijöiden saaminen on yksi keskeinen ongelma maaseudun sosiaalityössä. Erityissosiaalityöntekijän palvelulla ei tähän pystytä ilmeisesti kovinkaan paljoa vaikuttamaan, vaan siihen tarvitaan muunlaisia toimenpiteitä.

10.4 Yhteenveto

Sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikuttaneen eniten lastensuojelutyön laadun parantamiseen, lastensuojelutyön erityisosaamisen alueellisten erojen vähenemiseen ja mahdollistaneen paremmin työparityöskentelyn toteutumisen. Lisäksi monet kokivat lastensuojelutyön suunnitelmallisuuden lisääntyneen ja työn objektiivisuuden parantuneen. Melko harva sosiaalityöntekijä koki palvelun vaikuttaneen asiakaslähtöisyyden lisääntymiseen sekä lisänneen lastensuojelun avohuollon tukitoimien ja raskaampien lastensuojelun toimenpiteiden määrää.

Palvelun yhtenä tavoitteena on turvata asiakkaiden mahdollisuus lastensuojelun avohuollon palveluihin kunnasta riippumatta (Hankesuunnitelma 2003–2004). Sosiaalityöntekijöiden vastauksista voi päätellä, että erityissosiaalityöntekijän palvelu on edesauttanut tavoitteen toteu-

tumisessa. Aikaisemmin tuli kuitenkin esille, että esimerkiksi kuntien taloudelliset tilanteet ovat vaikeuttaneet lastensuojelun tukitoimien toteuttamista ja erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämistä sekä lastensuojelutyön asema vaihtelee kunnissa heikosta vahvaan. Joten tavoitteen suurempaan toteutumiseen lienee vielä matkaa.

Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttaneen asiakkaisiin ja sosiaalilautakuntaan lisäämällä lastensuojelutyöskentelyn vakuuttavuutta. Monet sosiaalityöntekijät kokivat palvelun säästävän kuntien taloudellisia resursseja pitkällä aikavälillä. Palvelu on auttanut työntekijöitä jaksamaan paremmin. Sosiaalityöntekijät kokivat jaksamista auttavan jo pelkän tietoisuuden mahdollisuudesta käyttää palvelua.

Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet jakoutuivat sen suhteen, miten he kokivat palvelun vaikuttaneen paineisiin palkata lisätyövoimaa, käyttää perheneuvolaa ja sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avohuollon työskentelyssä. Osa koki palvelulla olleen vaikutusta. Toiset kokivat, ettei sillä ole ollut vaikutusta. Vain harva sosiaalityöntekijä koki palvelun vaikuttaneen pätevien työntekijöiden saamiseen. He kokivat enemmänkin, että palvelulla ei ole ollut siihen vaikutusta.

11 TEEMOJA MAASEUDUN SOSIAALITYÖSTÄ, ERITYIS-SOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUSTA JA PALVELUN VAIKUTUKSISTA

Seuraavaksi siirrytään tutkimuksen kvantitatiivisen aineiston analysoinnissa toiseen vaiheeseen. Se aloitetaan tiivistämällä pääkomponenttianalyysin avulla kyselylomakkeessa olevien väittämien vastausten sisältö 18 teemaksi. Näistä teemoista rakennetaan uusia summamuuttujia, joita voidaan käyttää jatkoanalyysissä. Tutkimuksen tämä vaihe muodostaa tavallaan tarpeellisen välivaiheen, että voidaan myöhemmin tehdä erotteluanalyysia.

11.1 Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö

Teemojen muodostaminen aloitetaan maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön tilannetta (kysymys 24) mittaavista muuttujista (30 väittämää). Pääkomponenttianalyysissä muodostuneita komponentteja tarkastellaan ensin kommunaliteettien ja ominaisarvojen avulla. Muuttujien kommunaliteettien arvot vaihtelevat välillä 0.79 – 0.98 (taulukko 8). Ne mittaavat luotetavasti komponentteja. Kaikkien yhdeksän komponentin ominaisarvot ylittävät raja-arvon 1. Ensimmäisellä komponentilla on korkein ominaisarvo 7,82, yhdeksännellä komponentilla pienin 1,12. Kommunalteettien ja ominaisarvojen perusteella kaikki komponentit voidaan ottaa mukaan jatkoanalyysiin. Nämä yhdeksän komponenttia selittävät muuttujien varianssista eli vaihtelusta (selitysosuus taulukossa 8) yhteensä 87,7 %. Ensimmäinen komponentti selittää varianssista eniten 26,1 %, viimeisen komponentin selittäessä varianssista enää 3,7 %.

Taulukko 8 Pääkomponenttianalyysi (varimax rotaatio) maaseudun sosiaalityön tilanteeseen liittyvistä tekijöistä (itseisarvoltaan alle 0,10 olevat lataukset on poistettu)³⁴.

Muuttujat	Komponentit									Kommunaliteetti
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Joskus työskentelyäni vaikeuttaa oma jääviys asian hoitamiseksi	-0,87	0,11	0,11			0,25		0,10	0,26	0,93
Koen että työntekijä tarvitsee erityisosaamista lastensuojelutyöskentelyssä	0,85					0,12	0,27	0,26	0,22	0,93
Joskus työskentelyäni haittaa oma asumiseni työskentelypaikkakunnalla	-0,83	0,12	-0,17		-0,12	-0,16	-0,11	0,36		0,92
Työni laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä	0,66	0,31		0,12	0,16	0,36	0,17	0,15	0,19	0,79
Oman persoonan käyttäminen on keskeistä työskentelyssäni	0,65	0,43	0,30				0,39	0,19		0,90
Kunnassamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden ongelmat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet	0,58	-0,31	-0,27	0,31	0,41	0,26	0,24	-0,18	0,13	0,94
Lastensuojelutyö on juridisoitunut ja se on lisännyt työni vaativuutta	0,54		-0,34	-0,33	0,13	0,52			0,13	0,83
En saa esimieheltäni riittävästi tukea	-0,54	0,44	0,33	0,37				-0,21	0,13	0,81
Joudun tekemään yksin lastensuojelutyötä		0,89		0,20	0,21					0,90
Lastensuojelutyön asema ei ole kunnassamme vahva		0,87	0,10		0,13				0,15	0,82
Kunnassamme on vaikea saada pätevää työparia lastensuojelutyöskentelyyn	0,26	0,69	0,27	0,10	0,29	0,28		0,24		0,86
Kunnassamme ei ole muodollisesti pätevää sosiaalityöntekijää		0,68		0,41	-0,35				0,36	0,90
Kunnassamme ei ole delegoitu lastensuojelun avuhuollon sijoituksia ja / tai tahdonmukaisia huostaanottoja	-0,27	0,61			0,59					0,81
Työssäni on oltava jatkuvasti valmis palvelemaan		0,26	0,86							0,83
Joudun tekemään työtä joskus myös iltaisin ja viikonloppuisin	-0,12		0,82		0,29				-0,13	0,80
Työni pienessä kunnassa on näkyvää		0,25	0,71	-0,28	0,22	0,37	0,22		0,23	0,94
En saa kunnan hallinnolta riittävästi tukea	-0,22	0,17	-0,10	0,86		0,20	0,18	-0,15	-0,11	0,93
Kuntamme tiukka taloudellinen tilanne vaikeuttaa lastensuojelupäätösten tekemistä	0,33	0,27		0,78	0,19	-0,10	0,14	0,23		0,91
Koen työssäni jatkuvasti riittämättömyyttä	0,13		0,38	0,61		0,24	-0,48	0,31		0,94
Minulla on työtä on liian paljon	0,18	0,11	0,29	0,30	0,73	0,29		-0,16	-0,22	0,91
Työni on raskasta ja stressaavaa	0,45	0,13			0,66	-0,12				0,68
Joutudun tekemään yksin lastensuojelua koskevia päätöksiä	0,13	0,44	0,27		0,64	0,19	0,16		0,16	0,79
Kunnassamme lastensuojelutyöhön tarvitaan lisää osaamista		0,13	0,31	0,30	0,26	0,75		0,15		0,86
Lastensuojelutyö henkilöityy kunnassamme helposti paikalliseen työntekijään		0,38	0,14			0,60	0,43	0,43	-0,18	0,93
Kuntamme pienuudesta johtuen en pysty hankki-maan riittävästi lastensuojelutyön erityisosaamista	0,21	0,50	0,35	0,16	-0,26	0,51	0,13		0,26	0,86
Työni on itsenäistä	0,19	0,11		0,19	0,11	0,11	0,87		-0,15	0,90
Kunnassamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden määrä on lisääntynyt	0,44	-0,28					0,69		0,19	0,79
Kunnassamme sosiaalityöhön tarvitaan lisää työvoimaa				0,11		0,15		0,96		0,97
Joskus työskentelyäni vaikeuttaa pitkäaikainen työskentely saman asiakasperheen kanssa	0,14	0,23			-0,10			-0,15	0,93	0,98
Joskus työskentelyäni vaikeuttaa asiakasperheen tuttuudesta yhteyksistä	-0,44			-0,22		-0,21		0,52	0,63	0,96
Ominaisarvo	7,82	5,41	2,78	2,48	1,96	1,89	1,58	1,28	1,12	
Selitysosuus (vht.87,7%)	26,1%	18,0%	9,3%	8,3%	6,5%	6,3%	5,3%	4,2%	3,7%	

³⁴ Taulukon sisällä olevat luvut ovat pääkomponenttilatauksia. Ne kertovat, kuinka vahva yhteys kullakin väit-tämällä on kuhunkin komponenttiin. Lihavoituja latausten arvoja koskevista muuttujista on tehty teemat.

Teemat

Pääkomponenttianalyysissa muodostui yhdeksän komponenttia, joista tulee jatkoanalyysiin mukaan seitsemän (komponentit 1-6 ja 9) (taulukko 12). Kaksi komponenttia (komponentit 7 ja 8) joudutaan jättämään pois. Komponentilla seitsemän alfan arvo jäi liian matalaksi ja komponentille kahdeksan latautui vain yksi muuttuja. Teemoja muodostettaessa on mukana komponenteille eniten latautuneet ja sisällöllisesti parhaiten sopivat muuttujat.

Seuraavaksi esitellään komponenttien perusteella nimetyt teemat. Teeman nimen jälkeen on suluissa kyseiselle komponentille latautuneet ja mukaan otetut muuttujat. Teemat ovat komponenttien muodostumisjärjestyksessä. Ensin on suurimman ominaisarvon ja selitysasteen omaava komponentti. Muuttujat ovat latautumisarvojen järjestyksessä. Ensin on kärkeä latautunut eli eniten latautunut muuttuja. Osan muuttujista perään on kirjoitettu kauttaviivan jälkeen käännetty. Se tarkoittaa sitä, että kyseisen muuttujan miinusmerkkinen lataus on käännetty plusmerkkiseksi.

Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöstä kertovat seuraavat teemat:

- *Lastensuojelutyön vaativuus* (komponentti 1: joskus työskentelyäni vaikeuttaa oma jäävyys asian hoitamiseksi/käännetty, koen että työntekijä tarvitsee erityisosaamista lastensuojelutyöskentelyssä, joskus työskentelyäni haittaa oma asumiseni työskentelypaikkakunnalla/käännetty, työni laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä, oman persoonan käyttäminen on keskeistä työskentelyssäni, kunnassamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden ongelmat ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet, lastensuojelutyö on juridisoitunut ja se on lisännyt työni vaativuutta, en saa esimieheltäni riittävästi tukea/käännetty, kunnassamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden määrä on lisääntynyt).
- *Lastensuojelutyön heikko asema* (komponentti 2: joudun tekemään yksin lastensuojelutyötä, lastensuojelutyön asema ei ole kunnassamme vahva, kunnassamme on vaikea saada pätevää työparia lastensuojelutyöskentelyyn, kunnassamme ei ole muodollisesti pätevää sosiaalityöntekijää, kunnassamme ei ole delegoitu lastensuojelun avoimuuden sijoituksia ja/tai tahdonmukaisia huostaanottoja).
- *Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys* (komponentti 3: työssäni on oltava jatkuvasti valmis palvelemaan, joudun tekemään työtä joskus myös iltaisin ja viikonloppuisin, työni pienessä kunnassa on näkyvää).

- *Tuen saannin vaikeus työhön* (komponentti 4: en saa kunnan hallinnolta riittävästi tukea, kuntamme tiukka taloudellinen tilanne vaikeuttaa lastensuojelupäätösten tekemistä, koen työssäni jatkuvasti riittämättömyyttä).
- *Työn raskaus* (komponentti 5: minulla on työtä liian paljon, työni on raskasta ja stressaavaa, joudun tekemään yksin lastensuojelua koskevia päätöksiä).
- *Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista* (komponentti 6: kunnassamme lastensuojelutyöhön tarvitaan lisää osaamista, kuntamme pienuudesta johtuen en pysty hankkimaan riittävästi lastensuojelutyön osaamista).
- *Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä* (komponentti 9: joskus työskentelyäni vaikeuttaa pitkäaikainen työskentely saman asiakasperheen kanssa, joskus työskentelyäni vaikeuttaa asiakasperheen tuttuus muista yhteyksistä).

Teemoista kolme liittyy lastensuojelutyöhön (*lastensuojelutyön vaativuus, lastensuojelutyön heikko asema, tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista*). Loput neljä teemaa liittyvät yleisemmin sosiaalityöhön (*työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys, tuen saannin vaikeus työhön, työn raskaus, asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä*).

Summamuuttujat ja keskeiset tunnusluvut

Ennen summamuuttujien rakentamista tarkastellaan teemojen reliabiliteettia eli luotettavuutta Cronbachin alfan avulla. Summamuuttujan muodostavien teemojen alfan arvot vaihtelevat 0.575 – 0.841 välillä (liite 8). Arvot ovat hyviä. Tässä yhteydessä tarkastellaan teemojen keskeisiä tunnuslukuja (liite 8). Sosiaalityöntekijät olivat keskimäärin enemmän samaa mieltä seuraavien teemojen kanssa: *lastensuojelutyön vaativuus* (keskiarvo 4,12; vaihteluväli 3,00–5,00; keskihajonta 0,61), *työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys* (keskiarvo 4,04; vaihteluväli 1,33–5,00; keskihajonta 0,90), *työn raskaus* (keskiarvo 3,49; vaihteluväli 2,00–5,00; keskihajonta 0,78) ja *tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista* (keskiarvo 3,29; vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,14).

Sosiaalityöntekijät olivat keskimäärin enemmän eri mieltä seuraavien teemojen kanssa: *tuen saannin vaikeus työhön* (keskiarvo 2,81; vaihteluväli 1,33–5,00; keskihajonta 0,90), *asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä* (keskiarvo 2,73; vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,04) ja *lastensuojelutyön heikko asema* (keskiarvo 2,42; vaihteluväli 1,00–4,60; keskihajonta 1,06). On tärkeää huomioida, että sosiaalityöntekijöiden vastauksissa oli vaihtelua. Se ilmenee vaihteluvälistä ja keskihajonnasta. Vaihteluväli oli enimmillään yhdestä viiteen. Vastaajissa oli tällöin teeman suhteen täysin samaa mieltä ja täysin eri mieltä olevia.

11.2 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät

Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä (kysymys 21) tarkasteltiin 23 väittämän avulla. Muuttujien kommunaliteettien arvot vaihtelevat välillä 0.64 – 0.90 (taulukko 9). Ne ovat melko korkeita ja mittaavat luotettavasti komponentteja. Kaikkien kuuden pääkomponenttianalysissä muodostuneen komponentin ominaisarvot ylittävät raja-arvon 1. Ensimmäisellä komponentilla on korkein ominaisarvo 5,66. Viimeisellä komponentilla ominaisarvo on pienin 1,55. Kommunalityettien ja ominaisarvojen perusteella kaikki komponentit voidaan ottaa mukaan jatkotarkasteluun. Komponentit selittävät muuttujien vaihtelusta yhteensä 73,9 %. Ensimmäinen komponentti selittää muuttujien vaihtelusta 24,6 %, viimeisen komponentin selittäessä 6,7 %.

Taulukko 9 Pääkomponenttianalyysi (varimax rotaatio) kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttöön liittyvistä tekijöistä (itseisarvoltaan alle 0,10 olevat lataukset on poistettu).

Muuttujat	Komponentit						Kommuniteetti
	1	2	3	4	5	6	
Palvelun käyttöä rajoittaa erityissosiaalityöntekijän toimipaikan fyysinen etäisyys	0,84				0,12		0,73
Hallinto ei ole antanut ei lupaa palvelun käyttämiseen	0,81		0,19		0,14		0,71
Yksikin yhteydenotto erityissosiaalityöntekijän kanssa voi olla merkityksellinen	-0,58	-0,46	-0,26				0,62
En tiedä minkälaista palvelua on saatavilla	0,44	-0,34		0,42	0,22	0,37	0,66
Kunnassamme saa kollegan työpariksi sen vuoksi emme tarvitse palvelua	-0,20	0,85	0,26			0,16	0,87
Kunnassamme saa tarvittaessa muun ammattiryhmän edustajan työpariksi esim. terveydenhoitaja ja sen vuoksi emme tarvitse palvelua	0,28	0,77			0,12	-0,17	0,72
Kunnassamme saa kollegan työpariksi, mutta silti käytämme palvelua		-0,64	-0,25	-0,37		-0,23	0,66
Erityissosiaalityöntekijän palvelu ei ole tarpeen	0,47	0,61	-0,34	0,24	0,22	-0,10	0,82
Kunnalla ei taloudellisia mahdollisuuksia maksaa palvelusta ilman ulkopuolista rahoitusta		0,12	0,85	0,12	0,18		0,79
Kunta on sitoutunut maksamaan palvelusta	-0,25		-0,81	-0,20	0,24		0,82
Erityissosiaalityöntekijän palvelua käytetään vain hätätilanteessa		0,11	0,67		0,46	0,48	0,90
Palvelu on auttanut kuntien itseohjautuvan verkoston kehittämisessä	-0,16	-0,22	-0,57	0,35	0,11	0,29	0,61
Palvelun käyttö on tehontonta ajankäyttöä	0,26	0,35	0,12	0,76	0,19		0,82
Erityissosiaalityöntekijältä ei saa kaikkia tarvittavia palveluja		-0,19	0,32	0,74			0,71
Suhtautumiseni palveluun on muuttunut hankkeen aikana myönteiseen suuntaan	0,27	-0,30	0,17	-0,60	-0,10	-0,30	0,65
Palvelun keskeinen merkitys on siinä, että saa tukea käytännön työhön	-0,25	-0,15	0,11	-0,562	-0,47	0,28	0,71
Palvelu antaa kokeneen kollegan tuen	-0,28		0,39	-0,50	0,19	-0,47	0,74
Yhteydenottokynnys kiertävään erityissosiaalityöntekijään on matala					-0,84	-0,17	0,74
Erityissosiaalitt ei ole kuntamme paikallistuntemista ja se hankaloittaa työskentelyä	0,50	0,11		0,17	0,67		0,74
Erityissosiaalityöntekijän tavoittaminen on vaikeaa	0,51	0,12	0,11	0,35	0,63		0,81
Aina ei ole käytetty palvelua vaikka siihen olisi ollut tarvetta		-0,33	0,40	0,15	0,61		0,67
Palvelu on merkityksellistä vain pidemmissä asiakasprosesseissa	0,11	-0,16	0,11	-0,22		0,86	0,84
Sosiaalitt tulisi pärjätä avohuollon lastensuojelutyössä ilman erityissosiaalitt:n palvelua	-0,13	0,25		0,22	0,22	0,68	0,64
Ominaisarvo	5,66	2,92	2,74	2,43	1,68	1,55	
Selitysosuus (yht.73,9%)	24,6%	12,7%	11,9%	10,6%	7,3%	6,7%	

Teemat

Kaikki komponentit nimetään teemoiksi. Teemoja muodostettaessa ovat mukana komponenteille eniten latautuneet ja sisällöllisesti parhaiten sopivat muuttujat.

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavista tekijöistä kertovat seuraavat teemat:

- *Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä* (komponentti 1: palvelun käyttöä rajoittaa erityissosiaalityöntekijän toimipaikan fyysinen etäisyys, hallinto ei ole antanut lupaa palvelun käyttämiseen ja yksikin yhteydenotto erityissosiaalityöntekijän kanssa voi olla merkityksellinen/käännetty).
- *Työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta* (komponentti 2: kunnassamme saa kollegan työpariksi ja sen vuoksi emme tarvitse palvelua, kunnassamme saa tarvittaessa muun ammattiryhmän edustajan esim. terveydenhoitaja työpariksi ja sen vuoksi emme tarvitse palvelua, kunnassamme saa kollegan työpariksi, mutta silti käytämme palvelua/käännetty, erityissosiaalityöntekijän palvelu ei ole tarpeen).
- *Maksullisuus rajoittaa palvelun käyttöä* (komponentti 3: kunnalla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia maksaa palvelusta ilman ulkopuolista rahoitusta, kunta on sitoutunut maksamaan palvelusta/käännetty, erityissosiaalityöntekijän palvelua käytetään vain hätätilanteessa).
- *Palvelulta ei saa tukea työhön* (komponentti 4: palvelun käyttö on tehotonta ajankäyttöä, erityissosiaalityöntekijältä ei saa kaikkia tarvittavia palveluja, suhtautumiseni palveluun on muuttunut hankkeen aikana myönteiseen suuntaan/käännetty, palvelun keskeinen merkitys on siinä että saa tukea käytännön työhön/käännetty, palvelu antaa kokeneen kollegan tuen/ käännetty).
- *Yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään* (komponentti 5: yhteydenottokynnys kiertävään erityissosiaalityöntekijään on matala/käännetty, erityissosiaalityöntekijällä ei ole kuntamme paikallistuntemusta ja se hankaloittaa työskentelyä, erityissosiaalityöntekijän tavoittaminen on vaikeaa, aina ei ole käytetty palvelua, vaikka siihen olisi ollut tarvetta).
- *Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin* (komponentti 6: palvelu on merkityksellistä vain pidemmissä asiakasprosesseissa, sosiaalityöntekijän tulisi pärjätä avoimuuden lastensuojelutyössä ilman erityissosiaalityöntekijän palvelua).

Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat teemat koskevat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä. Näistä palvelun käyttöä rajoittavista

teemoista kolme liittyy maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön (*työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta, palvelun käyttöä rajoittaa maksullisuus ja palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin*). Kaksi teemaa koskee erityissosiaalityöntekijän palvelua (*yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään ja palvelulta ei saa tukea työhön*). Yksi teema ei liity pelkästään kumpaankaan edelliseen, vaikkakin se on painottunut selvästi enemmän erityissosiaalityöntekijän palveluun (*palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä*).

Summamuuttujat ja keskeiset tunnusluvut

Summamuuttujat muodostavien teemojen alfan arvot ovat välillä 0.554 – 0.821 (liite 8). Arvot ovat hyviä. Sosiaalityöntekijät ovat kaikkien teemojen suhteen enemmän eri mieltä (liite 8). Sosiaalityöntekijät olivat jonkin verran eri mieltä seuraavista teemoista: *palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin* (keskiarvo 2,46; vaihteluväli 1,00–4,50; keskihajonta 0,76), *työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta* (keskiarvo 2,40; vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,18), *palvelun käyttöä rajoittaa maksullisuus* (keskiarvo 2,35; vaihteluväli 1,00–4,67; keskihajonta 0,98) ja *yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään* (keskiarvo 2,20; vaihteluväli 1,00–4,00; keskihajonta 0,74). Sosiaalityöntekijöiden mielipiteissä oli paljon vaihtelua, tämä käy ilmi vaihteluvälistä, joka on enimmillään yhdestä viiteen.

Sosiaalityöntekijät ovat eniten eri mieltä seuraavista teemoista: *palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä* (keskiarvo 1,83; vaihteluväli 1,00–3,67; keskihajonta 0,82) ja *palvelulta ei saa tukea työhön* (keskiarvo 1,77; vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,51). Mielipiteissä ei ollut kovin suurta vaihtelua, vaihteluvälin ollessa enimmillään 1,00–3,67.

11.3 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen vaikutukset

Erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikutuksia mittaavia tekijöitä (kysymys 26) tarkasteltiin 22 väittämän avulla. Muuttujien kommunaliteetit vaihtelevat välillä 0,62–0,92 (taulukko 10). Ne ovat melko korkeita, joten muuttujat mittaavat luotettavasti komponentteja. Kaikkien pääkomponenttianalyyseissa muodostuneiden kuuden komponentin ominaisarvot ylittävät raja-arvon 1. Ensimmäisen komponentin ominaisarvo on korkein 8,83, viimeisen komponentin ominaisarvo on 1,25. Kommunalteettien ja ominaisarvojen perusteella kaikki komponentit voidaan ottaa mukaan jatkoanalyysiin. Nämä komponentit selittävät muuttujien vaihtelusta yhteensä 83,6 %. Ensimmäinen komponentti selittää varianssista eniten 40,1 %, viimeisen komponentin selittäessä 5,7 %.

Taulukko 10 Pääkomponenttianalyysi (varimax rotaatio) palvelun vaikutuksia mittaavista asioista (itseisarvoltaan alle 0,10 olevat lataukset on poistettu).

Muuttujat	Komponentit						Kommuniteetti
	1	2	3	4	5	6	
Auttanut parantamaan lastensuojelutyön laatua kunnassa	0,89			0,10	0,17	0,23	0,90
Ei ole vaikuttanut lastensuojelutyön ammatillisuuteen	-0,88	-0,14		-0,17		-0,18	0,86
Palvelu on turvannut lastensuojelutyön laatua kunnassa	0,87	0,13		0,16	0,20	0,16	0,86
Parantanut objektiivisuutta työssä	0,83			0,17			0,74
Lastensuojelutyön suunnitelmallisuus on lisääntynyt	0,80	-0,16	0,15		0,28		0,78
Asiakaslähtöisyys on lisääntynyt	0,79		0,19			-0,26	0,74
Edesauttanut taloudellisten resurssien tarkoituksenmukaista kohdentumista	0,70	0,57		0,21		-0,11	0,88
Mahdollistanut paremmin lastensuojelulain toteutumisen työparityöskentelystä lastensuojeluasioissa	0,67	0,26	0,35	0,15	0,20	0,10	0,71
Lisännyt kuntien välisen lastensuojelun asiantuntijuuden hyödyntämistä	0,63	-0,17		0,36	0,16	0,45	0,78
Pelkkä tietoisuus palvelun käytön mahdollisuudesta on vähentänyt työn kuormittavuuden kokemusta	0,60	0,20	0,54	0,37	-0,23	0,17	0,91
Palvelun käyttäminen osana lastensuojelun avohuollon työskentelyä säästää kuntein taloudellisia resursseja pitkällä aikavälillä	0,53	0,27		0,38	0,13	0,53	0,80
Vähentänyt tarvetta käyttää sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avohuollon työskentelyssä	-0,35	0,83	0,28				0,89
Vähentänyt paineita palkata lisätyövoimaa sosiaalityöhön	0,47	0,77	0,19			-0,13	0,89
Vähentänyt tarvetta käyttää perheneuvolaa lastensuojelun avohuollon työskentelyssä	0,17	0,77	0,40	-0,10			0,80
Auttanut vähentämään sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta kunnassa		0,32	0,88		0,18	-0,12	0,92
Kuntaan on saatu paremmin päteviä työntekijöitä		0,35	0,87	-0,12		-0,10	0,91
Auttanut jaksamaan paremmin	0,31	-0,11	0,50	0,22	0,23	0,40	0,62
Raskaammat lastensuojelutoimenpiteet ovat lisääntyneet	0,31		0,11	0,86	-0,12	-0,26	0,92
Lastensuojelun avohuollon tukitoimien käyttö on lisääntynyt	0,19		-0,10	0,82	0,34		0,85
Säästänyt paikallisen lastensuojelutyöntekijän energiaa ja aikaa		0,11		0,12	0,92	0,14	0,90
Palvelu ei ole muuttanut työkäytäntöjä	-0,43		-0,20		-0,82	0,16	0,92
Palvelu on vähentänyt alueellisia eroja lastensuojelun erityisosaamisen saatavuudessa				-0,19		0,89	0,84
Ominaisarvo	8,83	3,55	1,79	1,67	1,31	1,25	
Selitysosuus (yht.83,6%)	40,1%	16,1%	8,1%	7,6%	6,0%	5,7%	

Teemat

Pääkomponenttianalyysissä muodostuneista kuudesta komponentista nimetään teemoiksi viisi. Yksi komponentti (komponentti 6) joudutaan jättämään pois, koska siihen latautui vain yksi muuttuja.

Erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikutuksista kertovat seuraavat teemat:

- *Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja* (komponentti 1: auttanut parantamaan lastensuojelutyön laatua kunnassa, ei ole vaikuttanut lastensuojelutyön ammatillisuu-

teen/käännetty, palvelu on turvannut lastensuojelutyön laatua kunnassa, parantanut objektiivisuutta työssä, lastensuojelutyön suunnitelmallisuus on lisääntynyt, asiakaslähettäisyys on lisääntynyt, edesauttanut taloudellisten resurssien tarkoituksenmukaista kohdentumista, mahdollistanut paremmin lastensuojelulain toteutumisen työparityöskentelyssä lastensuojeluasioissa, lisännyt kuntien välisen asiantuntijuuden hyödyntämistä, pelkkä tietoisuus palvelun käytön mahdollisuudesta on vähentänyt työn kuormittavuuden kokemusta, palvelun käyttäminen osana lastensuojelun avohuollon työskentelyä säästää kuntien taloudellisia resursseja pitkällä aikavälillä).

- *Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta* (komponentti 2: vähentänyt tarvetta käyttää sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avohuollon työskentelyssä, vähentänyt paineita palkata lisätyövoimaa sosiaalityöhön, vähentänyt tarvetta käyttää perhe-neuvolaa lastensuojelun avohuollon työskentelyssä).
- *Lisännyt työvoiman pysyvyyttä* (komponentti 3: auttanut vähentämään sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta kunnassa, kuntaan on saatu paremmin päteviä työntekijöitä, auttanut jaksamaan paremmin).
- *Lisännyt lastensuojelun toimenpiteiden määrää* (komponentti 4: raskaammat lastensuojelutoimenpiteet ovat lisääntyneet, lastensuojelun avohuollon tukitoimien käyttö on lisääntynyt).
- *Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin* (komponentti 5: säästänyt paikallisen lastensuojelutyöntekijän energiaa ja aikaa, palvelu ei ole muuttanut työkäytäntöjä/käännetty).

Kaikki erityissosiaalityöntekijän palvelun vaikutuksia koskevat teemat liittyvät lastensuojelutyön tekemiseen. Kolme teemaa liittyy lastensuojelutyötä koskeviin vaikutuksiin (*lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja, lisännyt lastensuojelun toimenpiteiden määrää, vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin*). Loput kaksi liittyvät muihin vaikutuksiin (*vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta, lisännyt työvoiman pysyvyyttä*).

Summamuuttajat ja keskeiset tunnusluvut

Summamuuttajat muodostavien teemojen alfan arvot ne ovat välillä 0,734–0,945 (liite 8). Ne ovat korkeita. Sosiaalityöntekijät olivat keskimäärin enemmän samaa seuraavista teemoista: *lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja* (keskiarvo 3,70; vaihteluväli 1,45–4,82; keskihajonta 0,77), *lisännyt lastensuojelutyön toimenpiteiden määrä* (keskiarvo 3,20; vaihteluväli 1,50–5,00; keskihajonta 0,84) ja *vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin* (keskiarvo 3,20; vaihteluväli 2,00–4,50; keskihajonta 0,67).

Sosiaalityöntekijät eivät ottaneet kovin paljoa kantaa seuraavien teemojen suhteen: *vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta* (keskiarvo 2,94; vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,01) ja *lisännyt työvoiman pysyvyyttä* (keskiarvo 3,01; vaihteluväli 1,67–4,33; keskihajonta 0,77).

11.4 Yhteenveto

Sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä mittaavat väittämät tiivistettiin pääkomponenttianalyysin avulla 18 teemaksi. Teemoja vastaavista väittämistä muodostettiin uudet summamuuttujat. Tässä tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä teemojen suhteen. Sosiaalityöntekijät olivat vahvasti sitä mieltä, että lastensuojelutyö on vaativaa ja sosiaalityö on kaikenikäistä ja näkyvää. Lisäksi he kokivat työn raskaaksi ja tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Sosiaalityöntekijät olivat keskiarvon mukaan enemmän eri mieltä siitä, että lastensuojelutyön asema on heikko, työhön on vaikea saada tukea ja asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä.

Sosiaalityöntekijät olivat keskimäärin enemmän eri mieltä siitä, että on palvelun käyttämistä estäviä tekijöitä. He olivat eniten eri mieltä siitä, että on palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä ja ettei palvelulta saa tukea työhön. Lisäksi he olivat jonkin verran eri mieltä siitä, että työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta, palvelun käyttöä rajoittaa maksullisuus, erityissosiaalityöntekijään on vaikea ottaa yhteyttä ja palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin.

Sosiaalityöntekijät kokivat erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen vaikuttaneen eniten lastensuojelutyön laadun ja resurssien lisääntymiseen sekä jonkin verran lastensuojelutyön toimenpiteiden määrää lisäävästi ja lastensuojelutyön työkäytäntöihin. Sosiaalityöntekijät eivät oikein ottaneet kantaa siihen, onko palvelu vaikuttanut lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta vähentävästi ja onko se auttanut lisäämään työvoiman pysyvyyttä.

12 TYÖNTEKIJÄRYHMIÄ EROTTELEVIA TEKIJÖITÄ

Tutkimuksen viimeisessä tuloksia esittelevässä osassa tarkastellaan, minkä tekijöiden suhteen ryhmien kokemukset eroavat toisistaan eniten. Erottelevina tekijöinä ovat edellisessä luvussa muodostetut teemat. Erottelevina ryhminä ovat erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneet ja ei käyttäneet. Lisäksi eroja tarkastellaan kolmen muun tutkimuksen kannalta keskeisen ryhmän suhteen: vähän/paljon lastensuojeluasiakkaita, tekee lastensuojelutyötä yksin/kollegan kanssa, sosiaalityöntekijän pätevyys/ei pätevyyttä. Erotteluanalyysien tuloksista on tehty yhteenvetotaulukko, joka esitetään liitteessä 10.

Palvelua käyttäneiden ja ei käyttäneiden erotteluanalyysin avulla tarkastellaan suoraan palvelun käyttämiseen liittyviä mekanismeja. Muut erottelevat ryhmät kuvaavat toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä. Muilla erottelevilla ryhmillä näyttäisi olevan samantapainen kokemus toimintaympäristöstä, palvelun käyttämiseen vaikuttavista tekijöistä ja palvelun vaikutuksista, kuin palvelua käyttäneillä ja ei käyttäneillä. Lisäksi nämä ryhmät kuvaavat lastensuojelutyön kannalta oleellisia tekijöitä. Olen tehnyt erotteluanalyysin myös seuraaville ryhmille: vakituisen/ määräaikaisten työsuhde, sosiaalijohtaja/sosiaalityöntekijä, palvelulle annettu arvosana 7ja8/9ja10, työntekijän ikä 40v tai alle/yli 40v³⁵, lyhyt/pitkä työkokemus³⁶ nykyisessä kunnassa. Nämä ryhmät eivät kuitenkaan ole mukana tutkimuksessa. Niiden suhteen ei näyttänyt olevan palvelun käytön mekanismeihin liittyen samalla tavalla erottelevia tekijöitä, kuin tutkimuksessa esiteltävien ryhmien suhteen.

Tuloksia esitellessä ovat mukana ne teemat, jotka saavat erottelufunktiossa isoimmat kanoniset korrelaatiot. Teemat ovat erottelufunktioissa latautumisjärjestyksessä. Ensimmäisenä on ryhmiä eniten erotteleva teema. Teemojen mukaanotto on katkaistu sellaisesta kohtaa, jossa korrelaatiokerroin selvästi pienenee. Loput teemat ovat sellaisia, että niiden suhteen tarkasteltavat ryhmät eivät oikeastaan eroa toisistaan. Tarkasteltavia ryhmiä eniten erottelevia teemoja tarkastellaan myös yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Sen avulla nähdään, ovatko ryhmät enemmän samaa vai eri mieltä niitä eniten erottelevien teemojen suhteen. Yksisuuntaiseen varianssianalyysiin liittyvät keskeiset tunnusluvut esitetään liitteessä 9. Ryhmien välisten keskiarvojen ja varianssien merkitsevyysarvot on esitelty pelkästään liitteessä (liite 9).

³⁵ Ryhmiä jakava ikäraja on melko korkea, johtuen sosiaalityöntekijän keski-ikästä, joka on 44 vuotta.

³⁶ 5v tai alle ja yli 5 v.

12.1 Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäminen

Erotteluanalyyseissa muodostuvien tulosten tarkastelu aloitetaan erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneistä (n=16) ja ei käyttäneistä (n=6) sosiaalityöntekijöistä. Erotteluanalyyseissa muodostuneen erottelufunktion ominaisarvo (3,691) ja kanoninen korrelaatio (.887) ovat korkeita, joten funktio selittää hyvin ryhmien välistä vaihtelua. Funktio on erottelukykyinen (Wilks'lambda=.213), mutta sen erottelukyky ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä (p=0,523). Tilastollisen merkitsevyyden puuttuminen liittyy mahdollisesti aineiston pienuuteen.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 11) näkyvät erottelufunktion eniten latautuneet teemat. Ne erottelevat eniten palvelua käyttäneitä ja ei käyttäneitä sosiaalityöntekijöitä toisistaan. Teemat ovat: lastensuojelutyön tekemistä vaikeuttavia tekijöitä, lisännyt työvoiman pysyvyyttä, palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin, palvelulta ei saa tukea työhön, vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin, asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä, vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta, työn raskaus, työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta, palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä, tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista, lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja sekä tuen saannin vaikeus työhön.

Taulukko 11 Palvelua käyttäneitä ja ei käyttäneitä sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat

	Kanoninen korrelaatio
Lastensuojelutyön heikko asema	+0.374
Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	+0.327
Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	+0.323
Palvelulta ei saa tukea työhön	+0.278
Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	+0.207
Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä	+0.131
Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	+0.128
Työn raskaus	+0.124
Työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta	+0.119
Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	+0.118
Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	+0.118
Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	+0.117
Tuen saannin vaikeus työhön	+0.101

Erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden ryhmä sijoittui erotteludimension negatiiviseen päähän. Palvelua ei käyttäneiden ryhmä sijoittui puolestaan erotteludimension positiiviseen päähän (taulukko 12).

Taulukko 12 Palvelua käyttäneet ja ei käyttäneet sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa

Palvelu	Ryhmän painopiste
käyttänyt	-1,122
ei käyttänyt	2,991

Seuraavaksi tarkastellaan ryhmiä eniten erottelevia teemoja aihepiireittäin. Jotka ovat maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö, erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavat tekijät ja erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen vaikutukset.

Toimintaympäristön suhteen ryhmiä erotteli eniten lastensuojelutyön aseman kokeminen heikoksi. Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema on heikko. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,03 (vaihteluväli 1,00–4,60; keskihajonta 1,16). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 2,04 (vaihteluväli 1,00–3,80; keskihajonta 0,82). He olivat selvästi eri mieltä siitä, että lastensuojelutyön asema on heikko. Palvelua ei käyttäneet olivat puolestaan hieman enemmän samaa mieltä lastensuojelutyön heikosta asemasta. Vaihteluvälistä ja keskihajonnasta on nähtävissä, että palvelua ei käyttäneiden mielipiteissä oli enemmän vaihtelua kuin palvelua käyttäneiden. Palvelun käyttämiseen vaikuttaa ilmeisestikin lastensuojelutyön asema kunnassa. Vahvemman lastensuojelutyön aseman omaavilla on ehkä enemmän käyttöä erityissosiaalityöntekijän palvelulle. Haastattelussa tuli esiin, että vaikka asenne palvelun käyttämiseen olisi myönteinen, ei palvelulle ole käyttöä mikäli kunnassa ei ole lastensuojeluasiakkaita. Lastensuojeluasiakkaiden vähäisyys saa pohtimaan lastensuojelutyön aseman vahvuutta kunnassa.

Toisena toimintaympäristöön liittyvänä tekijänä palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,80 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,22). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 2,69 (vaihteluväli 1,00–4,50; keskihajonta 0,95). Sosiaalityöntekijät olivat kummassakin enemmän sitä mieltä, että asiakkaan tuttuus ei vaikeuta työskentelyä. Palvelua käyttäneet kokivat niin enemmän. Tähän liittyen voi pohtia, onko työntekijöiden välillä eroa ammatillisuudessa sen suhteen, kuinka asiakkaiden tuttuus vaikeuttaa työskentelyä. Vai työskentelevätkö palvelua ei käyttäneet pienemmissä kunnissa ja voiko se vaikuttaa asiakkaiden tuttuuteen?

Kolmanneksi palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työn on raskasta. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,60 (vaihteluväli 2,67–5,00;

keskihajonta 0,78). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 3,42 (vaihteluväli 2,00–4,67; keskihajonta 0,80). Sosiaalityöntekijät olivat kummassakin ryhmässä enemmän sitä mieltä, että työ on raskasta. Palvelua ei käyttäneet kokivat niin hieman voimakkaammin. Tämän suhteen voi pohtia, kohdistuuko erityissosiaalityöntekijän palvelu sitä ehkä eniten tarvitseville. Toisaalta työn raskautta voi lisätä esimerkiksi laajempi toimenkuva ja työn suurempi pirstaleisuus.

Neljänneksi palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,30 (vaihteluväli 1,50–5,00; keskihajonta 1,21). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 3,28 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,14). Sosiaalityöntekijät olivat kummassakin ryhmässä enemmän sitä mieltä, että on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Tarpeen lisätä lastensuojelutyön osaamista voisi ajatella lisäävän tarvetta käyttää erityissosiaalityöntekijän palvelua.

Viidentenä tekijänä ryhmiä erotteli kokemus tuen saannin vaikeudesta työhön. Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän tuen saannin vaikeutta työhön. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,87 (vaihteluväli 1,67–4,67; keskihajonta 0,82). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 2,77 (vaihteluväli 1,33–5,00; keskihajonta 0,97). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että työssä ei ole tuen saannin vaikeutta. Palvelua käyttäneet olivat hieman enemmän sitä mieltä. Vaikuttaakohan tuen saannin vaikeus myös siihen, tuetaanko palvelun käyttämistä?

Seuraavaksi tarkastelemme *palvelun käyttämiseen* liittyviä teemoja. Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,72 (vaihteluväli 1,00–4,50; keskihajonta 1,09). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 2,31 (vaihteluväli 1,50–3,00; keskihajonta 0,48). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelun käyttäminen ei painotu vaikeimpiin tilanteisiin. Palvelua käyttäneet kokivat niin enemmän. Vaikuttaakohan kokemukseen palvelun käytön painottumisesta vaikeimpiin tilanteisiin oma mielikuva palvelun käytön tarkoituksesta? Tai onkohan kyse enemmän ulkoa päin asetetusta rajoituksesta, esimerkiksi kunnan tiukan taloudellisen tilanteen asettamista esteistä. Voi pohtia, liittyykö aikaisemmin esille tullut lastensuojelutyön heikko asema lastensuojelutyöskentelyn painottumiseen vaikeimpiin tilanteisiin? Kaikissa kunnissa lastensuojelun avohuollon työskentely ei ole kovin vahvaa (esim. Kröger 1990).

Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelulta ei saa tukea työhön. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,11 (vaihteluväli 1,40–3,00; keskihajonta 0,50). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 1,76 (vaihteluväli 1,00–2,40; keskihajonta 0,41). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelulta saa tukea työhön. Palvelua käyttäneet kokivat niin selvästi enemmän. Käsitys palvelulta saatavasta tuesta vaikuttaa mahdollisesti sen käyttämiseen. Mikäli kokee, että palvelulta ei saa tarvitsemaansa tukea, on todennäköisempää, että ei käytä palvelua. Toisaalta voi pohtia, onkohan sosiaalityöntekijöille tullut palvelun käyttämisen myötä myönteisiä kokemuksia ja näkykö se mielipiteissä.

Kolmantena tekijänä palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,15 (vaihteluväli 1,25–5,00; keskihajonta 1,36). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 1,93 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,77). He kokivat enemmän, että työparin saaminen ei vaikuta palvelun tarpeeseen. Palvelua ei käyttäneet taas kokivat enemmän, että työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta. Työparilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kollegaa tai muun ammattiryhmän edustajaa. Sosiaalityöntekijöistä oli kuitenkin käyttänyt palvelua enemmän lastensuojelutyötä tekevän kollegan omaavat, kuin ilman lastensuojelutyötä tekevää kollegaa olevat työntekijät. Näin ollen kollegan saaminen työpariksi ei ainakaan ole käytännössä vaikuttanut vähentävästi palvelun käyttämiseen, pikemminkin päinvastoin. Voikohan tässä olla kyse enemmänkin asenteista, esimerkiksi voiko työparin saaminen omasta kunnasta mahdollisesti nostaa joillakin kynnyistä käyttää palvelua?

Neljänneksi, palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,11 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,83). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 1,67 (vaihteluväli 1,00–3,67; keskihajonta 0,80). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, ettei ole palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä. Palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat niin selvästi enemmän. On ymmärrettävää, että palvelun käyttäminen on hankalampaa, jos on enemmän sen käyttämistä rajoittavia tekijöitä.

Lopuksi tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia erityissosiaalityöntekijän *palvelun käyttämisen vaikutuksista*. Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,67 (vaihteluväli 3,00–4,33; keskihajonta 0,51). Palvelua käyttänei-

den keskiarvo oli 2,73 (vaihteluväli 1,67–3,67; keskihajonta 0,69). Palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän sitä mieltä, ettei palvelu ole vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi. Palvelua ei käyttäneet kokivat taas enemmän, että palvelu on vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi. Palvelua ovat käyttäneet vähemmän yksin lastensuojelutyötä tekevät työntekijät. Voikohan mahdollisuus käyttää palvelua vaikuttaa heillä enemmän työpaikassa pysymiseen kuin lastensuojelutyössä kollegan omaavilla?

Toiseksi palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttaneen enemmän lastensuojelun työkäytäntöihin. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,57 (vaihteluväli 2,50–4,50; keskihajonta 0,67). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 3,03 (vaihteluväli 2,00–4,00; keskihajonta 0,62). Palvelua ei käyttäneet kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin. Kertookohan tämä siitä, että palvelua käyttäneillä on realistisempi käsitys palvelun vaikutuksista? Toisaalta tähän voi liittyä palvelua ei käyttäneiden lastensuojelutyön heikompi asema. Heillä palvelun käyttäminen voisi vaikuttaa enemmän lastensuojelun työkäytäntöihin kuin palvelua käyttäneillä.

Kolmanneksi palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,29 (vaihteluväli 2,00–4,33; keskihajonta 0,78). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 2,79 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,09). Palvelua käyttäneet kokivat enemmän, että palvelu ei ole auttanut vähentämään lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta. Palvelua ei käyttäneet kokivat taas enemmän vaikuttaneen.

Neljäntenä tekijänä palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttäminen on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Palvelua ei käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,91 (vaihteluväli 3,00–4,64; keskihajonta 0,64). Palvelua käyttäneiden keskiarvo oli 3,61 (vaihteluväli 1,45–4,82; keskihajonta 0,82). Kumpikin ryhmä oli enemmän samaa mieltä siitä, että palvelun käyttäminen on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Palvelua ei käyttäneet olivat siitä enemmän samaa mieltä.

12.2 Lastensuojeluasiakkaiden määrä

Tässä oletetaan kunnan lastensuojeluasiakkaiden määrän kertovan osaltaan sosiaalityöntekijän lastensuojelutyöstä saaman työkokemuksen määrästä. Asiakasmääriä ei ole suhteutettu kunnan asukkaiden määrään. Oletuksena on, että useampi lastensuojelutyötä tekevä sosiaalityön-

tekijä tekee yhteistyötä, jolloin kunnassa on enemmän kokemusta lastensuojelutyöstä. Lastensuojeluasiakkaiden määrät voivat vaihdella kuntien välillä paljonkin, jota alueiden väliset erot eivät riitä selittämään (Sinko 2005, 6-8).

Lastensuojelutyön asiakkaiden määrien tarkastelu perustuu Stakesin SOTKA -tilastotietokannasta saataviin lastensuojelun tilastotietoihin. Sosiaalityöntekijät jaettiin kahteen ryhmään sen perusteella, onko kunnassa paljon (n=14) vai vähän (n=8) lastensuojeluasiakkaita (ks. luku 8.5). Tuloksia esiteltäessä puhutaan paljon ja vähän lastensuojeluasiakkaita omaavista sosiaalityöntekijöistä. Erotteluanalyysissa muodostuneen erottelufunktion ominaisarvo (3,140) ja korrelaatio (,871) ovat korkeita, joten funktio selittää hyvin ryhmien välistä vaihtelua. Funktio on erottelukykyinen (Wilks' lambda=,248), erottelukyky ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä (p=,618).

Seuraavassa taulukossa (taulukko 13) näkyvät erottelufunktion eniten latautuneet teemat. Ne erottelevat eniten paljon ja vähän lastensuojeluasiakkaita omaavia sosiaalityöntekijöitä. Teemat ovat: lastensuojelutyön heikko asema, tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista, palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin, tuen saannin vaikeus työhön, lisännyt työvoiman pysyvyyttä, työ raskaus, palvelulta ei saa tukea työhön, työn kaikenikäisyys ja näkyvyys, vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin, lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja, vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta.

Taulukko 13 Paljon ja vähän lastensuojeluasiakkaita omaavia sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat

	Kanoninen korrelaatio
Lastensuojelutyön heikko asema	+ ,593
Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	+ ,338
Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	+ ,306
Tuen saannin vaikeus työhön	+ ,276
Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	+ ,258
Työn raskaus	+ ,249
Palvelulta ei saa tukea työhön	+ ,240
Työn kaikenikäisyys ja näkyvyys	+ ,177
Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	+ ,127
Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	+ ,113
Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	+ ,097

Vähän lastensuojelutyön asiakkaita omaavien kuntien sosiaalityöntekijät sijoittuivat erotteludimension positiiviseen päähän. Paljon lastensuojelussa asiakkaita omaavat sijoittuivat saman dimension negatiiviseen päähän (taulukko 14).

Taulukko 14 Vähän ja paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien kuntien sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa

<u>Lastensuojelutyön asiakkaita</u>	<u>Ryhmän painopiste</u>
vähän	2,235
paljon	-1,277

Tarkastellaan ensin *maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöön* liittyviä teemoja. Ryhmiä erotteli eniten kokemus lastensuojelutyön asemasta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema on heikko. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,45 (vaihteluväli 2,25–4,60; keskihajonta 0,72). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 1,87 (vaihteluväli 1,00–4,00; keskihajonta 0,76). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät olivat selvästi enemmän sitä mieltä, että lastensuojelutyön asema on heikko. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat puolestaan kokivat lastensuojelutyön aseman vahvemaksi. Voi arvella, onko lastensuojelutyön vähäisyyden syynä osaltaan lastensuojelutyön heikko asema? Lastensuojelutyön asemaa voi heikentää myös se, että vähän lastensuojeluasiakkaita omaavilla oli useammin sosiaalityön lisäksi muita työtehtäviä (67 %) kuin paljon lastensuojeluasiakkaita omaavilla (39 %). Työn laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että heillä on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,89 (vaihteluväli 1,50–5,00; keskihajonta 1,05). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 2,97 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,08). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat olivat hieman enemmän eri mieltä siitä, että heillä on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat selvästi enemmän, että heillä on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Mahdollisuus lisätä lastensuojelutyön osaamista olisi tarpeellista etenkin vähän lastensuojeluasiakkaita omaaville sosiaalityöntekijöille.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on tuen saannin vaikeutta työhön. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,22 (vaihteluväli 1,67–5,00; keskihajonta 1,11). Paljon lastensuojelua omaavien keskiarvo oli 2,59 (vaihteluväli 1,33–4,67; keskihajonta 0,71). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat enemmän, että heillä ei ole vaikeuksia saada tukea työhön. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän vaikeuksia saada tukea työhön.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien työntekijöiden lastensuojelutyön tekemistä ei varmasti helpota tuen riittämättömyys.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työ on raskasta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,96 (vaihteluväli 3,00–5,00; keskihajonta 0,61). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 3,24 (vaihteluväli 2,00–4,67; keskihajonta 0,76). Sosiaalityöntekijät kokivat kummasakin enemmän, että työ on raskasta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat niin enemmän. Tähän voi liittyä aiemmin esitetty kokemus tuen puutteesta ja muiden työtehtävien laajuus. Mikäli sosiaalityöntekijällä on lastensuojeluasiakkaita ja lastensuojelutyökokemusta vähän, uudet lastensuojeluasiakkaat voivat lisätä työn raskautta enemmän kuin kokeneemmalta työntekijältä.

Viidenneksi vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työ on kaikenikäistä ja näkyvää. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 4,48 (vaihteluväli 3,33–5,00; keskihajonta 0,56). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 3,80 (vaihteluväli 1,33–5,00; keskihajonta 0,97). Sosiaalityöntekijät kummassakin ryhmässä kokivat enemmän, että työ on kaikenikäistä ja näkyvää. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat niin hyvin voimakkaasti. Tämä työn kokeminen kaikenikäiseksi ja näkyväksi, voi lisätä edellä esitettyä työn kokemistä raskaaksi.

Seuraavaksi ovat vuorossa *erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen* liittyvät tekijät. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttäminen painottuu vaikeimpiin tilanteisiin. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,94 (vaihteluväli 2,00–4,50; keskihajonta 0,81). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 2,19 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,60). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelun käyttäminen ei painotu vaikeimpiin tilanteisiin. Paljon lastensuojeluasiakkaita kokivat niin selvästi enemmän. Voikohan vahvempi kokemus palvelun käyttämisen painottumisesta vaikeimpiin tilanteisiin kertoa korkeammasta kynnyksestä käyttää palvelua? Kunta voi rajoittaa palvelun käyttämistä vaikeimpiin tilanteisiin, koska se maksaa. Kuntien välillä on mahdollisesti eroja lastensuojelutyön painotuksissa avohuoltoon tai sijaishuoltoon, sellainen voi vaikuttaa palvelun tarpeeseen. Sosiaalityöntekijöillä voi olla erilaisia käsityksiä palvelun käyttämisen tarkoituksesta, esimerkiksi onko palvelu tarkoitettu enemmän huostaanottojen valmisteluun vai laajemmin lasten-

suojelun avohuollon työskentelyyn. Sosiaalityöntekijöiden asenteissa voi myös olla eroja, esimerkiksi sen suhteen minkälaisissa asiakastilanteissa pitäisi selvittää ilman ulkopuolista apua.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelulta ei saa tukea työhön. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 1,96 (vaihteluväli 1,40–2,40; keskihajonta 0,37). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 1,66 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,55). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä, että palvelulta saa tukea työhön. Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat niin enemmän.

Lopuksi tarkastelemme *palvelun käyttämisen vaikutuksiin* liittyviä tekijöitä. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttö on lisännyt työvoiman pysyvyyttä. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,38 (vaihteluväli 3,00–4,00; keskihajonta 0,42). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 2,82 (vaihteluväli 1,67–4,33; keskihajonta 0,85). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat enemmän, että palvelu ei ole lisännyt työvoiman pysyvyyttä. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät puolestaan kokivat enemmän, että palvelu on edesauttanut työvoiman pysyvyyttä.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,37 (vaihteluväli 2,50–4,50; keskihajonta 0,74). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 3,10 (vaihteluväli 2,00–4,00; keskihajonta 0,63). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat niin enemmän.

Kolmanneksi vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,91 (vaihteluväli 3,45–4,64; keskihajonta 0,54). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 3,59 (vaihteluväli 1,45–4,82; keskihajonta 0,86). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelu on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat niin enemmän.

Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,17 (vaihteluväli 2,00–4,33; keskihajonta 0,87). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavien keskiarvo oli 2,82 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,09). Paljon lastensuojeluasiakkaita omaavat kokivat enemmän, että palvelu ei ole vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta. Vähän lastensuojeluasiakkaita omaavat sosiaalityöntekijät puolestaan kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta vähentävästi.

12.3 Lastensuojelutyötä yksin tai kollegan kanssa

Sosiaalityöntekijöitä tarkastellaan siten, että heidät on jaettu kahteen ryhmään sen mukaan, tekeekö sosiaalityöntekijä lastensuojelutyötä yksin (n=6) vai onko hänellä mahdollisuus tehdä lastensuojelutyötä kollegan kanssa (n=16)³⁷. Lastensuojelutyössä pidetään välttämättömänä pari- ja tiimityötä asiakkaiden oikeusturvan ja työntekijöiden jaksamisen kannalta. Pienten kuntien ei kuitenkaan ole aina mahdollista toteuttaa sellaista työskentelyä omin voimin. (Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995, 40.) Erotteluanalyyssissa muodostuneen erottelufunktion ominaisarvo (32,900) ja kanoninen korrelaatio (,985) ovat varsin korkeita, joten kyseinen funktio selittää hyvin ryhmien välistä vaihtelua. Funktio on hyvin erottelukykyinen (Wilks'lambda=,029) ja erottelukyvyltään tilastollisesti merkitsevä (p=,003).

Seuraavassa taulukossa (taulukko 15) näkyvät erottelufunktioon eniten latautuneet teemat. Ne erottelevat eniten yksin ja kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä. Teemat ovat: lastensuojelutyön heikko asema, työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys, palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin, tuen saannin vaikeus työhön, tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista, lisännyt työvoiman pysyvyyttä.

³⁷ Jako yksin ja kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekeviin perustuu kyselylomakkeen vastauksiin, ketkä tekevät kunnassa lastensuojelutyötä (liite 1, kysymys 11).

Taulukko 15 Yksin tai kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat

	Kanoninen korrelaatio
Lastensuojelutyön heikko asema	-,094
Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys	-,073
Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	-,073
Tuen saannin vaikeus työhön	-,070
Tarve lisätä lastensuojelutyön osamista	-,067
Lisännyt työvoima pysyvyyttä	-,055

Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät sijoittuivat erotteludimension negatiiviseen päähän. Sosiaalityöntekijät, joilla on lastensuojelutyötä tekevä kollega, sijoittuvat saman dimension positiiviseen päähän (taulukko 16).

Taulukko 16 Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa

Kunnassa tekee lastensuojelutyötä	Ryhmän painopiste
Yksi työntekijä	-8,931
Kaksi tai useampi työntekijä	3,349

Tulosten tarkastelu aloitetaan *sosiaalityön toimintaympäristöön* liittyvistä teemoista. Ryhmiä erotteli eniten kokemus lastensuojelutyön asemasta. Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema on heikko. Yksin työskentelevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,26 (vaihteluväli 1,60–4,60; keskihajonta 0,97). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 2,11 (vaihteluväli 1,00–4,00; keskihajonta 0,93). Työparin kanssa työskentelevät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema ei ole heikko. Yksin lastensuojelutyötä tekevät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema on heikko. Työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevä saa helpommin enemmän kokemusta lastensuojelutyöstä sekä työpariltaan tukea omaan työhönsä. Lastensuojelutyön tekeminen yksin on haasteellista ja vaativaa. Siihen nähden on hieman yllättävää, että palvelua ovat käyttäneet enemmän lastensuojelutyössä kollegan omaavat sosiaalityöntekijät.

Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työ on kaiken aikaista ja näkyvää. Yksin lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 4,67 (vaihteluväli 4,00–5,00; keskihajonta 0,38). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 3,81 (vaihteluväli 1,33–5,00; keskihajonta 0,93). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä työn kaiken aikaiseksi ja näkyväksi. Yksin lastensuojelutyötä tekevät kokivat hyvin voimakkaasti työn kaiken aikaiseksi ja näkyväksi.

Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työhön on vaikea saada tukea. Yksin lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,19 (vaihteluväli 1,67–5,00; keskihajonta 1,30). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 2,67 (vaihteluväli 1,33–4,67; keskihajonta 0,69). Työparin omaavat kokivat enemmän, että työhön ei ole vaikea saada tukea. Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat puolestaan enemmän vaikeutta saada tukea työhön. Työparin omaavien tuensaantia helpottaa mahdollisesti työparin olemassaolo. Yksin lastensuojelutyötä tekevien yksinäisyyttä todennäköisesti lisää se, että heidän on vaikeampi saada tukea työhönsä. Tämä voi myös vaikuttaa erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen. Yksin lastensuojelutyötä tekevät käyttivät vähemmän erityissosiaalityöntekijän palvelua.

Neljänneksi yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Yksin lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,71 (vaihteluväli 1,50–5,00; keskihajonta 1,25). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 3,13 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,09). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä, että on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Yksin lastensuojelutyötä tekevät kokivat niin enemmän.

Ryhmiä erotteli yksi *palvelun käyttämiseen* liittyvä teema. Yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttäminen painottuu vaikeimpiin tilanteisiin. Yksin lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,93 (vaihteluväli 2,00–4,50; keskihajonta 0,89). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 2,28 (vaihteluväli 1,00–3,50; keskihajonta 0,65). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä, että palvelun käyttäminen ei painotu vaikeimpiin tilanteisiin. Työparin omaavat kokivat niin selvemmin. Yksin työtä tekevillä on ehkä korkeampi kynnys käyttää palvelua vähemmän vaativissa lastensuojelutyön tilanteissa.

Ryhmiä erotteli yksi *palvelun käyttämisen vaikutuksiin* liittyvä teema. Lastensuojelutyötä yksin tekevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttäminen vaikuttaa työvoiman pysyvyyteen lisäävästi. Yksin lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,33 (vaihteluväli 3,00–4,00; keskihajonta 0,42). Kollegan kanssa lastensuojelutyötä tekevien keskiarvo oli 2,90 (vaihteluväli 1,67–4,33; keskihajonta 0,84). Lastensuojelutyötä kollegan kanssa tekevät kokivat enemmän, että palvelu ei ole vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi. Yksin lastensuojelutyötä tekevät kokivat palvelun taas vaikuttaneen enemmän työvoiman pysyvyyteen. Vaikka yksin lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät oli-

vat käyttäneet palvelua vähemmän, voi palvelun olemassaololla olla heille isompi merkitys. ”Takataskuohjelman” olemassaolo eli tietoisuus mahdollisuudesta käyttää palvelua voi tuoda turvallisuuden tunnetta.

12.4 Sosiaalityöntekijän pätevyys

Sosiaalityöntekijät on jaettu kahteen ryhmään sen mukaan, onko heillä sosiaalityön muodollinen pätevyys (n=9) tai ei ole pätevyyttä (n=13). Sosiaalityössä ja etenkin lastensuojelutyössä on pidetty ongelmana pätevien sosiaalityöntekijöiden puuttumista. Pätevien sosiaalityöntekijöiden puuttuminen voi estää riittävän aikaisen puuttumisen lastensuojeluongelmiin (Hurskainen 2004, 12). Uutta lastensuojelulakia valmisteltaessa on otettu kantaa, että lastensuojelun sosiaalityötä ei saisi tehdä muu, kuin sosiaalityön pätevyyden omaava henkilö (Sinko 2005, 14). Sosiaalityöntekijöitä, joilla ei ole sosiaalityön muodollista pätevyyttä kutsutaan jatkossa epäpäteviksi. Erotteluanalyysissä muodostuneen erottelufunktion ominaisarvo (2,813) ja kanoninen korrelaatio (,859) ovat korkeita, joten funktio selittää hyvin ryhmien välistä vaihtelua. Funktio on erottelukykyinen (Wilks' lambda =,262), sen erottelukyky ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä (p=0,681).

Seuraavassa taulukossa (taulukko 17) näkyvät funktioon eniten latautuneet teemat. Ne erottelevat voimakkaimmin päteviä ja epäpäteviä sosiaalityöntekijöitä. Teemat ovat: lastensuojelutyön heikko asema, lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja, tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista, vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta, vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin, palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä, lisännyt työvoiman pysyvyyttä, asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä, yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään, työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys, palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin, palvelulta ei saa tukea työhön.

Taulukko 17 Päteviä ja epäpäteviä sosiaalityöntekijöitä eniten erottelevat teemat

	Kanoninen korrelaatio
Lastensuojelutyön heikko asema	+,335
Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	+,333
Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	+,234
Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	+,198
Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	+,185
Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	+,168
Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	+,159
Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä	+,142
Yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään	+,140
Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys	+,124
Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	+,109
Palvelulta ei saa tukea työhön	+,097

Pätevien sosiaalityöntekijöiden ryhmä sijoittui erotteludimension negatiiviseen päähän. Epäpätevien ryhmä sijoittui erotteludimension positiiviseen päähän (taulukko 18).

Taulukko 18 Pätevät ja epäpätevät sosiaalityöntekijät erotteludimensiossa

	Ryhmän painopiste
Sosiaalityön pätevyys on	-1,922
ei	1,331

Tarkastelu aloitetaan *sosiaalityön toimintaympäristöä* koskevista teemoista. Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että lastensuojelutyön asema on heikko. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,80 (vaihteluväli 1,00–4,60; keskihajonta 1,15). Pätevien keskiarvo oli 1,90 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,66). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että lastensuojelutyön asema on vahva. Pätevät sosiaalityöntekijät kokivat niin selvästi enemmän. Sosiaalityöntekijän pätevyys ilmeisestikin vaikuttaa lastensuojelutyön asemaan.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,60 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,12). Pätevien keskiarvo oli 2,86 (vaihteluväli 1,00–4,50; keskihajonta 2,86). Pätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että ei ole tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. Epäpätevät kokivat puolestaan enemmän, että on tarvetta lisätä osaamista. Koulutuksen kautta saadulla ammatillisella pätevyydellä on siten merkitystä lastensuojelutyön osaamiselle.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,90 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskiha-

jonta 1,17). Pätevien keskiarvo oli 2,50 (vaihteluväli 1,00–4,00; keskihajonta 0,84). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että asiakkaan tuttuus ei vaikeuta työskentelyä, pätevien kokiessa niin enemmän.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että työ on kaikenikäistä ja näkyvää. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 4,18 (vaihteluväli 2,67–5,00; keskihajonta 0,80). Pätevien keskiarvo oli 3,85 (vaihteluväli 1,33–4,67; keskihajonta 1,04). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että työ on kaikenikäistä ja näkyvää. Epäpätevät kokivat niin hyvin voimakkaasti.

Seuraavaksi tarkastellaan *erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen* liittyviä teemoja. Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että on palvelun käyttämisestä rajoittavia tekijöitä. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,00 (vaihteluväli 1,00–3,67; keskihajonta 0,81). Pätevien keskiarvo oli 1,61 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,83) Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että ei ole palvelun käyttämisestä estäviä tekijöitä. Pätevät sosiaalityöntekijät kokivat niin enemmän.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että erityissosiaalityöntekijään on yhteydenoton vaikeutta. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,31 (vaihteluväli 1,00–4,00; keskihajonta 0,77). Pätevien keskiarvo oli 2,07 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,72). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että ei ole erityissosiaalityöntekijään yhteydenoton vaikeutta. Pätevät sosiaalityöntekijät kokivat niin enemmän.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 2,61 (vaihteluväli 1,50–4,50; keskihajonta 0,88). Pätevien keskiarvo oli 2,27 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,56). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelun käyttö ei painotu vaikeimpiin tilanteisiin. Pätevät kokivat niin enemmän.

Epäpätevät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelulta ei saa tukea työhön. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 1,84 (vaihteluväli 1,00–2,60; keskihajonta 0,50). Pätevien keskiarvo oli 1,67 (vaihteluväli 1,00–3,00; keskihajonta 0,52). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelulta saa tukea työhön. Pätevät kokivat niin enemmän.

Lopuksi tarkastellaan *palvelun käyttämisen vaikutuksiin* liittyviä teemoja. Epäpäteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelun käyttö on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 4,02 (vaihteluväli 2,91–4,82; keskihajonta 0,62). Pätevien keskiarvo oli 3,28 (vaihteluväli 1,45–4,18; keskihajonta 0,76). Sosiaalityöntekijät kokivat kummassakin ryhmässä enemmän, että palvelu on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Palvelua ei käyttäneet kokivat niin selvästi enemmän.

Epäpäteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta vähentävästi. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,21 (vaihteluväli 2,00–4,33; keskihajonta 0,89). Pätevien keskiarvo oli 2,60 (vaihteluväli 1,00–5,00; keskihajonta 1,11). Päteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu ei ole vaikuttanut vähentävästi lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarpeeseen. Epäpäteivät puolestaan kokivat palvelun vaikuttaneen enemmän lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta vähentävästi.

Epäpäteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,35 (vaihteluväli 2,00–4,50; keskihajonta 0,72). Pätevien keskiarvo oli 3,00 (vaihteluväli 2,00–4,00; keskihajonta 0,58). Päteivät sosiaalityöntekijät eivät ole lastensuojelun työkäytäntöjä koskevan mielipiteen mukaan sen enempää eri kuin samaakaan mieltä. Epäpäteivät kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin.

Epäpäteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu on lisännyt työvoiman pysyvyyttä. Epäpätevien sosiaalityöntekijöiden keskiarvo oli 3,13 (vaihteluväli 1,67–4,33; keskihajonta 0,78). Pätevien keskiarvo oli 2,87 (vaihteluväli 1,67–4,00; keskihajonta 0,77). Päteivät sosiaalityöntekijät kokivat enemmän, että palvelu ei ole vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi. Epäpäteivät sosiaalityöntekijät taas kokivat enemmän, että palvelu on vaikuttanut työvoiman pysyvyyttä lisäävästi.

12.5 Yhteenveto

Erotteluanalyysin avulla saaduista tuloksista näkyy, että palvelua käyttäneiden kanssa kokivat teemat samansuuntaisesti työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevät, päteivät sosiaalityöntekijät ja he, joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita. Kaikki teemat eivät erotelleet kaikkia ryhmiä. Liitteestä 10 näkyy mitkä teemat erottelivat mitäkin ryhmiä ja vastausten kes-

kiarvot. Vastaavasti he, jotka eivät olleet käyttäneet palvelua, joiden kunnassa oli vähäinen lastensuojelun asiakasmäärä, tekivät yksin lastensuojelutyötä ja olivat epäpäteviä, näyttivät kokevan teemat samansuuntaisesti. Käytän viimeksi mainituista ryhmistä jatkossa nimitystä ”vastakkaiset” ryhmät. Näihin ”vastakkaisiin” ryhmiin kuuluvat sosiaalityöntekijät käyttivät palvelua vähemmän (ks. luku 9.1). Monilla muilla tekijöillä, esimerkiksi ammattiasemalla (sosiaalityöntekijä/ sosiaalijohtaja), työsuhteen tyypillä (vakituinen/ määräaikainen) tai palvelulle annettulla arvosanalla ei näyttänyt olevan samalla tavalla erottelevia tekijöitä palvelua käyttäneiden ja ei käyttäneiden ryhmien kanssa. Joten kyseisillä tekijöillä ei ilmeisestikään ollut merkitystä palvelun käyttämiseen.

Palvelua käyttäneet, työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevät, pätevät ja he, joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita, kokivat sosiaalityön toimintaympäristön vähemmän vaativaksi verrattuna ”vastakkaisiin” ryhmiin. Sosiaalityön toimintaympäristöä kuvaavista teemoista muodostui keskeisimmäksi eri ryhmiä erottelevaksi teemaksi lastensuojelutyön heikko asema. Palvelua käyttäneet, työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevät, pätevät ja he, joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita, kokivat selvästi enemmän, että lastensuojelutyön asema on vahva. ”Vastakkaiset” ryhmät kokivat puolestaan lastensuojelutyön aseman heikommaksi. Mitään tarkasteltuja ryhmiä ei erotellut tema, joka koski lastensuojelutyön vaativuutta, vaan kaikki sosiaalityöntekijät kokivat lastensuojelutyön vaativaksi.

Voi tuntua hieman paradoksaaliselta, että palvelua käyttivät enemmän he, jotka kokivat sosiaalityön toimintaympäristön vähemmän vaativaksi. Toisaalta, ehkä toimintaympäristö antaa heille paremmat edellytykset käyttää palvelua. Ehkä lastensuojelutyön vahvempi asema, suurempi asiakasmäärä ja pätevyys edesauttavat palvelun käyttämistä. Kun taas toimintaympäristön enempi vaativuus ja esimerkiksi epäpätevyys, yksin lastensuojelutyön tekeminen ja lastensuojeluasiakkaiden vähäisyys ehkä tekevät lastensuojelutyön haasteellisemmaksi ja samalla vaikeuttavat palvelun käyttämistä.

Kaikissa vertailluissa ryhmissä sosiaalityöntekijät olivat enemmän sitä mieltä, että ei ole palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä. Kuitenkin niin, että palvelua käyttäneet, työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevät, pätevät ja he, joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita, kokivat vähemmän palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä verrattaessa ”vastakkaisiin” ryhmiin. Palvelun käyttämistä rajoittavat tekijät liittyvät sosiaalityön toimintaympäristöön (esim. palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin) ja erityissosiaalityöntekijän palveluun (esim. palvelulta ei saa tukea työhön). Palvelun maksullisuutta koskeva tema ei erotellut

ryhmiä. Vaikka ainakin osa vastaajista koki maksullisuuden vaikeuttavan palvelun käyttämistä, ei se ilmeisestikään vaikuta palvelun käyttämiseen enemmän jollain tietyllä ryhmällä.

”Vastakkaisten” ryhmien enempi kokemus palvelun käyttämisestä rajoittavista tekijöistä kertoo ehkä korkeammasta kynnyksestä käyttää palvelua. Siihen vaikuttaa mahdollisesti ulkoiset rajoitteet kuten onko saanut luvan palvelun käyttämiseen. Lisäksi voi vaikuttaa sosiaalityöntekijöihin liittyvät tekijät kuten palvelun käyttämisestä koskevat asenteet ja kokemattomuus lastensuojelutyössä. ”Vastakkaisten” ryhmien tilanne on kokonaisuudessaan haastava, he kokivat sosiaalityön toimintaympäristön vaativammaksi ja enemmän palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä.

Palvelua käyttäneet, työparin kanssa lastensuojelutyötä tekevät, pätevät ja he, joiden kunnassa oli paljon lastensuojeluasiakkaita, kokivat vähemmän, että palvelun käyttämisellä on ollut positiivisia vaikutuksia verrattaessa ”vastakkaisiin” ryhmiin. Sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttaneen eniten siten, että se on lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja sekä vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin. Sosiaalityöntekijöitä ei erotellut kokemus palvelun vaikutuksista lastensuojelun toimenpiteiden määrään. Eri ryhmissä olevat sosiaalityöntekijät kokivat palvelun vaikuttavan siihen saman verran.

”Vastakkaisten” ryhmien mielipiteisiin palvelun vaikutuksiin voi vaikuttaa kokemattomuus palvelusta. Palvelua käyttäneillä voi olla realistisemmat ajatukset palvelun käyttämisen vaikutuksista. Kokemuksen lisäksi siihen voi vaikuttaa esimerkiksi ammatillisuus, palvelua käyttäneissä oli enemmän päteviä sosiaalityöntekijöitä. Toisaalta voi ajatella, että ehkä palvelun käyttämisellä olisi enemmän vaikutusta ”vastakkaisten” ryhmien työhön. Tällaista ajatusta tukee se, että he kokivat lastensuojelutyön aseman heikommaksi. Lisäksi, jos tekee lastensuojelutyötä yksin, on vähän lastensuojeluasiakkaita tai on epäpätevä, voi palvelulla olla enemmän vaikutusta työskentelyyn.

13 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessani olen tarkastellut ja arvioinut kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua maaseudun sosiaalityöntekijöiden tukena lastensuojelutyössä. Tutkimuksessa tarkasteltiin maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä, erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä ja palvelun käyttämisen vaikutuksia sekä niiden välisiä yhteyksiä (generatiivisia mekanismeja) suhteessa palvelun käyttämiseen. Tavoitteena oli valottaa keskeisimpiä erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen liittyviä mekanismeja eli palvelun käyttämiseen vaikuttavia tekijöitä. Mekanismit ovat mahdollisesti moninaisempia kuin, mitä tutkimuksessa tavoitetaan.

Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli käyttänyt erityissosiaalityöntekijän palvelua 63 % (n=17) ja palvelua ei ollut käyttänyt 37 % (n=10). Palvelun järjestämisen lähtökohtana oli, että lastensuojelutyössä tarvitaan entistä enemmän erityisosaamista, jota varsinkin pienessä kunnassa kertyy sosiaalityöntekijälle vähän, johtuen vähäisestä lastensuojelutapausten määrästä ja työn laaja-alaisuudesta. Lisäksi kuntiin on vaikea saada päteviä työntekijöitä, akuuteissa tilanteissa ei ole saatavilla neuvoa ja työparina voi olla muun ammattiryhmän edustaja. Tutkimuksen perusteella voi sanoa palvelun järjestämisen syynä olleiden asioiden kuvaavan hyvin maaseudun sosiaalityön tilannetta. Sosiaalityöntekijät kokivat toimintaympäristön tekijöistä keskeisimmiksi syyksi palvelun tarpeelle lastensuojelutyön haasteellisuuden lisääntymisen, erityisosaamisen tarpeen lastensuojeluasioissa ja oman työn laaja-alaisuuden. Onko palvelu sitten koettu hyväksi ja onko se kohdistunut sitä tarvitseville työntekijöille?

Palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat saaneensa palvelulta tukea työhönsä. He kokivat avun olleen asiantuntevaa, saaneensa välineitä omaan työhönsä, erityissosiaalityöntekijän toiminta tehokkaaksi ja, että hän suhtautui tasa-arvoisesti kuntien työntekijöihin. Vaikka aivan kaikki vastaajat eivät kokeneet palvelua tarpeelliseksi, ei erityissosiaalityöntekijän toimintaa kohtaan esitetty muutostoiveita. Sosiaalityöntekijät käyttivät palvelua ollessaan todella sen tarpeessa, yleensä silloin, kun omat keinot eivät enää riittäneet. Missään yhteydessä ei tullut ilmi, että joku olisi käyttänyt apua turhaan tai vähäpätöisessä asiassa. Ennemmin voi kysyä, odottavatko sosiaalityöntekijät liiankin pitkään, ennen kuin kysyvät tukea?

Erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttivät enemmän lastensuojelutyössä työparin omaavat (70 %), pätevät sosiaalityöntekijät (73 %) ja he, joiden kunnassa on paljon lastensuojeluasiak-

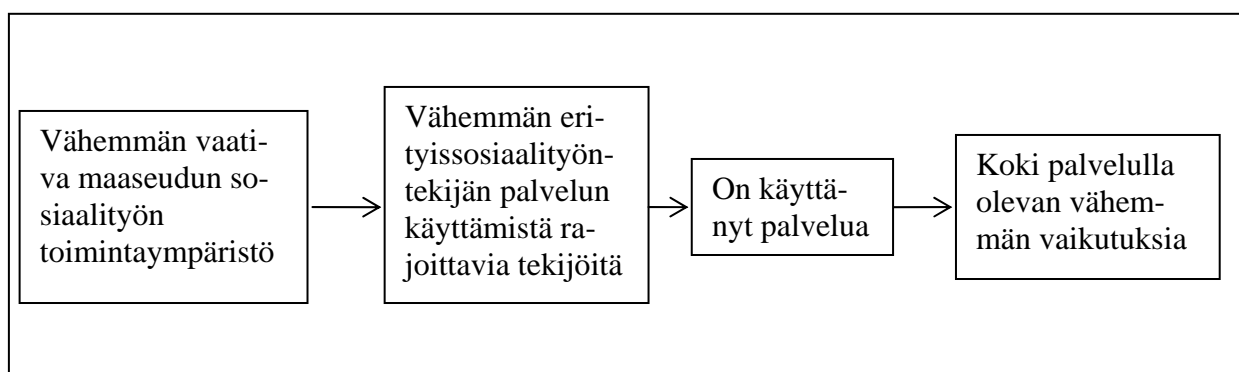
kaita (72 %). Palvelua käyttivät puolestaan vähemmän yksin lastensuojelutyötä tekevät (43 %), epäpätevät (56 %) ja he, joiden kunnassa oli vähän lastensuojeluasiakkaita (44 %). Palvelu ei ehkä ole kohdentunut eniten, palvelua eniten tarvitseville työntekijöille. Palvelua käyttivät vähemmän työntekijät, joille sen voisi ajatella olevan tärkeämpi. Epäpätevien olettaisi tarvitsevan enemmän ammatillista tukea työhönsä. Yksin lastensuojelutyötä tekevien luulisi tarvitsevan enemmän kollegaa työpariksi lastensuojelutyöhön. Heidän, joilla on vähän lastensuojeluasiakkaita, on mahdollisesti vähemmän kokemusta lastensuojelutyöstä. Heidän voisi olettaa tarvitsevan enemmän lastensuojelutyöstä kokemusta omaavan tukea. Toisaalta jos ei ole asiakkaita, niin ei ole tarvetta käyttää palvelua. Tai voisiko silloin olla tarvetta tarkastella tilannetta, olisiko lastensuojelun avohuollon tukea tarvitsevia perheitä. Heissä, jotka eivät ole käyttäneet palvelua, voi olla työntekijöitä jotka eivät ole tarvinneet sitä, esimerkiksi sen vuoksi, että on vahvaa lastensuojelutyön osaamista ja kollega työparina lastensuojeluasioissa.

Erityissosiaalityöntekijän palvelulla oli tavoitteena vaikuttaa lastensuojelutyöhön, esimerkiksi sen laatuun, lastensuojelutyön erityisosaamisen säilymiseen ja paranemiseen sekä tukea koko maakunnan asukkaiden mahdollisuuksia saada lastensuojelun palveluja. Sosiaalityöntekijöiden vastausten perusteella palvelu on vaikuttanut näihin asioihin. Toisaalta tuli kuitenkin esille, että kaikissa kunnissa ei taloudellisista syistä välttämättä järjestetä tarvittavia lastensuojelun tukitoimia. Lisäksi kunnan toimintakulttuuri voi olla sellainen, että ei ole totuttu järjestämään avohuollon tukitoimia tai voidaan järjestää kyseenalaiselta tuntuvaa tukea. Kunnissa ei myöskään välttämättä tehdä tarvittavia huostanottopäätöksiä. Nämä ovat asioita joihin erityissosiaalityöntekijä ei yksinään pysty vaikuttamaan, mutta hän voi nostaa näitä asioita esille yleisempään keskusteluun. Tavoite, että lastensuojelun erityisosaamista on saatavilla ja kuntien asukkailla on mahdollisuus saada lastensuojelun palveluja asuinpaikasta riippumatta, on siis edelleen ajankohtainen ja vaativa tavoite. Kuntien asukkaiden suhteen tilanne on hankala, he eivät voi helposti vaikuttaa kunnassaan olevaan lastensuojelutyön erityisosaamiseen, saatavilla oleviin palveluihin ja tukitoimiin. Ongelmana on se, kuka toimii lastensuojeluasiakkaiden puolestapuhujana, mikäli kunnassa ei ole pätevää ja asiantuntevaa lastensuojelutyötä tekevää sosiaalityöntekijää.

Verrattaessa eri ryhmien sosiaalityön toimintaympäristöä koskevia vastauksia toisiinsa, oli nähtävissä, että erityissosiaalityöntekijän palvelua käyttäneet ja he, joiden tilanne oli lastensuojelutyön tekemisen kannalta vahvempi (pätevä, lastensuojelutyössä työpari ja kunnassa paljon lastensuojeluasiakkaita), kokivat maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön vähemmän vaativaksi verrattaessa ”vastakkaisiin” ryhmiin. ”Vastakkaisissa” ryhmissä olevat koki-

vat esimerkiksi lastensuojelutyön aseman vaativammaksi ja enemmän tarvetta lisätä lastensuojelutyön osaamista. ”Vastakkaisilla” ryhmillä tarkoitetaan tässä, heitä jotka eivät olleet käyttäneet palvelua ja joiden tilanne oli lastensuojelutyön tekemisen kannalta heikompi (epäpätevä, tekee yksin lastensuojelutyötä ja kunnassa vähän lastensuojeluasiakkaita). Kuten jo aiemmin todettiin, nämä lastensuojelutyön tekemisen kannalta heikommassa tilanteessa olevat työntekijät olivat käyttäneet palvelua vähemmän.

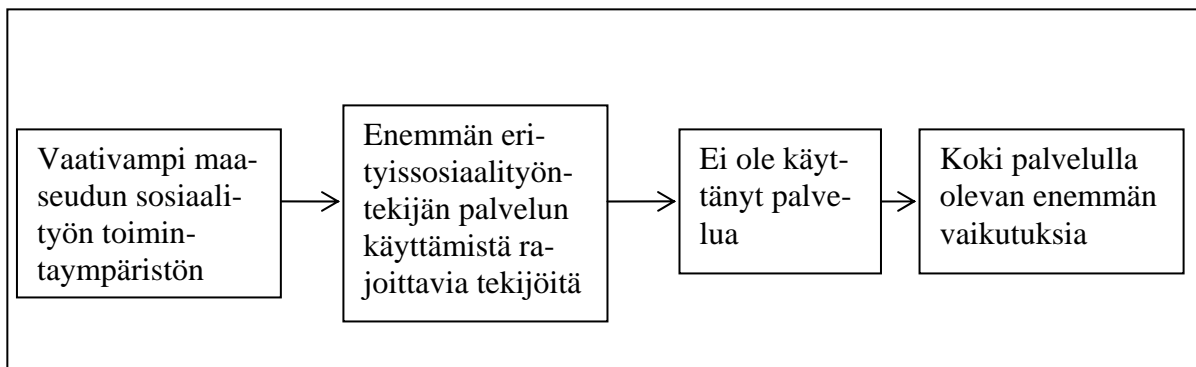
Toiseksi palvelua käyttäneet ja he, joiden tilanne oli lastensuojelutyön tekemisen kannalta vahvempi³⁸, kokivat vähemmän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä verrattuna ”vastakkaisiin” ryhmiin. ”Vastakkaisissa” ryhmässä olevat kokivat esimerkiksi enemmän, että palvelulta ei saa tukea ja palvelun käyttämisen painottuvan vaikeimpiin tilanteisiin. Kolmanneksi palvelua käyttäneet ja lastensuojelutyön kannalta vahvemmassa tilanteessa olevat³⁹ kokivat palvelun käyttämisellä olevan vähemmän positiivisia vaikutuksia verrattuna ”vastakkaisiin” ryhmiin. ”Vastakkaisissa” ryhmässä olevat kokivat esimerkiksi enemmän, että palvelu on vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin sekä lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja. Toisin sanoen heillä, jotka eivät olleet käyttäneet palvelua, oli sosiaalityön toimintaympäristö vaativampi, enemmän palvelun käyttämistä rajoittavia tekijöitä sekä he kokivat palvelulla olevan enemmän myönteisiä vaikutuksia kuin vertaillut ryhmät. Sosiaalityön toimintaympäristön, palvelun käyttämiseen vaikuttavien tekijöiden, palvelun käyttämisen ja palvelun käyttämisen vaikutusten välisiä yhteyksiä havainnollistetaan seuraavien kuvioiden avulla (kuviot 5 ja 6).

Kuvio 5 Yhtälö: on käyttänyt palvelua, heidän vastaukset verrattuna palvelua ei käyttäneisiin

³⁸ Pätevä, lastensuojelutyössä työpari ja kunnassa paljon lastensuojeluasiakkaita.

³⁹ Pätevä, lastensuojelutyössä työpari ja kunnassa paljon lastensuojeluasiakkaita.

Kuvio 6 Yhtälö: ei ole käyttänyt palvelua, heidän vastaukset verrattuna palvelua käyttäneisiin

Seuraavaksi pohditaan syitä jotka selittävät edellä esitettyä erityissosiaalityöntekijän palvelun ja maaseudun sosiaalityön välisiä yhteyksiä (kuviot 5 ja 6). Tilanne voi vaikuttaa paradoksaaliselta. Palvelua eivät käyttäneet enemmän he, joiden toimintaympäristö oli vaativampi ja joiden voisi sen vuoksi olettaa tarvitsevänsä enemmän palvelua. Tähän vaikutti mahdollisesti heidän enempi kokemus palvelun käyttämistä rajoittavista tekijöistä. Nämä tekijät voivat liittyä sosiaalityön yleisempään toimintaympäristöön, sosiaalityöntekijään ja erityissosiaalityöntekijän palveluun.

Sosiaalityön vaativampi toimintaympäristö voi kertoa siitä, että on vähemmän mahdollisuuksia keskittyä lastensuojelutyöhön. Työ voi olla niin kiireistä ja laaja-alaista, että työntekijä ei pysty tarkastelemaan tilannettaan ja pohtimaan tarvitsisiko ulkopuolista tukea. Kaikilla ei myöskään ollut lupaa käyttää palvelua tai lupa saadaan ehkä vain kaikkein vaikeimmissa tilanteissa. Silloin kynnyksellä käyttää palvelua on korkealla. Palvelua käyttäneillä on ehkä sosiaalityön toimintaympäristö alun perinkin vähemmän vaativa. Heillä oli useammin mahdollisuus saada työpari lastensuojelutyöhön ja useammalla oli sosiaalityön pätevyys. Vahvempi toimintaympäristö mahdollisesti tukee palvelun käyttämistä ja palvelun käyttäminen taas vahvistaa lastensuojelutyön osaamista.

Sosiaalityöntekijään liittyen palvelun käyttämiseen voi vaikuttaa vähäinen kokemus lastensuojelutyöstä. Silloin ei ehkä tunnista niin helposti lastensuojelutyön tarvetta ja voi olla vaikeampi arvioida, milloin tarvitsisi tukea. Tähän voi liittyä kokemattomuuden kehä. Jos on vähän asiakkaita, ei kerry kokemusta, mikä taas mahdollisesti vaikuttaa siihen, että ei ehkä näe niin helposti lastensuojelutyön tarvetta ja käytä laajasti lastensuojelun tukitoimia, ja sen johdosta on vähän asiakkaita. Kuntien välillä on eroa esimerkiksi siinä käytetäänkö paljon avohuollon tukitoimia vai onko sosiaalityö enemmän seurantaan siihen asti, kunnes tarvitaan raskaampia tukitoimia (Kröger 1990, 123). Toisaalta sosiaalityöntekijöillä voi olla ammattiyli-

peyttä, että pitäisi selvittää lastensuojelun avohuollon työssä ilman ulkopuolista apua. Ulkopuolisen avun kysymistä voi estää myös se, että koetaan, että on ennenkin pärjätty. Sosiaalityössä ei ole pitkiä perinteitä tällaisen ulkopuolisen tuen käyttämiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijä voi olla liiankin vastuullinen kunnan taloudellisesta tilanteesta, eikä välttämättä sen vuoksi käytä helposti palvelua.

Erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyen voivat esimerkiksi pitkät etäisyydet kuntiin hidastaa palvelun käyttämistä. Lisäksi palvelun käyttämistä voi estää se, että työntekijällä ei ole siitä tietoa. Tiedottamista tarvitaan jatkuvasti, koska työntekijöissä on vaihtuvuutta. Palvelun maksullisuus voi hidastaa tai jopa estää palvelun käyttämistä. Vaikka maksullisuus vaikuttaa osaltaan palvelun käyttämiseen, ei eri ryhmien välillä ollut kuitenkaan eroa siten, että toiset olisivat kokeneet maksullisuuden vaikuttavan enemmän palvelun käyttämiseen. Maksullisuutta suurempi merkitys voi olla asenteilla sekä lastensuojelutyötä ja palvelun käyttämistä koskevalla kokemattomuudella. Eräs sosiaalityöntekijä sanoi palvelun käyttämistä estävän enemmän sosiaalityöntekijöiden asenteiden kuin palvelun maksullisuuden. Toisaalta tuli esille myös, että vaikka olisi positiivinen suhtautuminen palvelun käyttämiseen, ei sille ole käyttöä, jos ei ole lastensuojeluasiakkaita. Tutkimuksen perusteella ei voi varmuudella sanoa, mikä tekijä keskeisimmin estävät palvelun käyttämistä. Palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät kokivat saaneensa hyvin tukea erityissosiaalityöntekijältä, joten sen perusteella voisi ajatella, että estävät tekijät liittyvät enemmän sosiaalityön toimintaympäristöön kuin palveluun. Sen arvioiminen, estääkö toimintaympäristössä palvelun käyttämistä enemmän muu toimintaympäristö vai sosiaalityöntekijän asenteet, on vaikeaa. Palvelun käyttämiseen vaikuttavat monet tekijät ja tilanteet voivat olla tapauskohtaisesti hyvinkin erilaisia.

Palvelun käyttämisen vaikutuksia koskevasta tuloksesta voi olla hieman ristiriitainen ensivaikutelma. He, jotka eivät ole käyttäneet palvelua, kokivat enemmän, että palvelun käyttämisellä on positiivisia vaikutuksia. Voi pohtia, kertooko tämä siitä, että vaikka ei ole käyttänyt palvelua, on suhtautuminen palveluun positiivisempaa. Tämä päätelmä ei tunnu oikealta, koska he, jotka eivät olleet käyttäneet palvelua, kokivat enemmän, että palvelulta ei saa tukea työhön. Kokemuksia palvelun vaikutuksista voi selittää se, että palvelua käyttäneissä oli enemmän päteviä sosiaalityöntekijöitä. Heillä on ammatillisuus mahdollisesti vahvempaa, ja heillä voi olla sen vuoksi realistisemmat käsitykset palvelun vaikutuksista. Toisaalta voi olla kyse siitä, että palvelun käyttäminen vaikuttaisi enemmän heidän työhönsä, jotka eivät ole sitä käyttäneet. He kokivat toimintaympäristönsä vaativammaksi, jossa keskeisimpänä tekijänä oli lastensuojelutyön heikompi asema. Lisäksi he tekivät lastensuojelutyötä useammin yksin ja

olivat useammin epäpäteviä. Mikäli lastensuojelutyön asema on lähtötilanteeltaan heikompi, voi palvelun käyttäminen vaikuttaa silloin enemmän. Palvelua käyttäessään sosiaalityöntekijä saisi kokeneen ja pätevän työparin lastensuojelutyöhön sekä mahdollisuuden lisätä omaa osaamistaan.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa tuntui ristiriitaiselta se, että he, jotka eivät olleet käyttäneet palvelua, kokivat saavansa palvelulta vähemmän tukea. Toisaalta he kokivat palvelun käyttämisellä olevan enemmän positiivisia vaikutuksia, verrattuna palvelua käyttäneisiin. Tähän voi liittyä vastakkaista suhtautumista palvelun tarpeeseen ja käyttämiseen. Onkohan sosiaalityöntekijöillä ristiriitaista kokemusta lastensuojelutyön erityisosaamisen tarpeesta (ks. Hytönen 2002). Kunnilla on ollut tarve tehdä kaikki itse ja he ovat luottaneet omaan osaamiseensa, mutta tällaiset näkemykset näyttäisivät Markkasen (2003) mukaan realisoituneen. Kunnat ovat avautuneet myös muille tavoille ja tarpeille tehdä lastensuojelutyötä. (Markkanen 2003, 24.) Asioihin suhtautumisessa on ehkä meneillään muutoksen aika. Esimerkiksi monet vastaajat kertoivat heidän käsityksensä palvelusta muuttuneen myönteiseen suuntaan. Kuntien toiminnassa on yleensäkin muutosvauhti kiihtymässä, eikä sosiaalityö ole sen ulkopuolella.

Kontingenssiteorian mukaisesti tarkasteltuna erityissosiaalityöntekijän palvelun ja maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön välistä yhteensopivuutta mahdollisesti lisää se, että on vähemmän vaativa ympäristö tehdä sosiaalityötä, esimerkiksi lastensuojelutyön asema on vahvempi. Yhteensopivuutta lisää mahdollisesti myös se, että on vähemmän palvelun käyttämistä estäviä tekijöitä, kunnassa on paljon lastensuojelun asiakkaita, on mahdollisuus tehdä lastensuojelutyötä kollegan kanssa ja on sosiaalityön pätevyys. Tuloksellisuuden suhteen tarkasteltuna näyttää siltä, että he, joilla toimintaympäristö oli yhteensopiva palvelun kanssa, kokivat palvelun vaikuttaneen tavoiteltuihin asioihin (lastensuojelun työkäytännöt sekä lastensuojelutyön laatu ja resurssit).

Kontingenssiteorian mukaan vastaavasti erityissosiaalityöntekijän palvelun ja maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön välistä yhteensopivuutta mahdollisesti vähentää se, että on vaativampi ympäristö tehdä sosiaalityötä, jota kuvaa kertoo keskeisesti lastensuojelutyön heikompi asema. Yhteensopivuutta vähentää mahdollisesti lisäksi se, että on enemmän tekijöitä jotka estävät palvelun käyttämistä, on vähän lastensuojelun asiakkaita, tekee yksin lastensuojelutyötä ja puuttuu sosiaalityön pätevyys. Tarkasteltaessa palvelun kokemista tulokselliseksi, kokivat palvelun kanssa vähemmän yhteensopivassa ympäristössä olevat, että palvelulla on

enemmän vaikutuksia kuin vertailluissa ryhmissä. Selityksiä tälle ristiriitaiselta vaikuttavalta yhteydelle pohdittiin jo aiemmin.

Sosiaalityöntekijöille, sosiaalityön esimiehille ja päättäjille niin kuntatasolla kuin valtionhallinnonkin tasolla olisi tärkeää tarkastella lastensuojelutyön tilannetta ja pohtia lastensuojelutyön tekemistä edesauttavia toimenpiteitä. Näin on jo tehtykin esimerkiksi hallituksen antamassa sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpideohjelmassa 2004–2007. Siinä ehdotettiin lastensuojelun järjestämistä alueellisesti ja vaativimpien tehtävien keskittämistä riittävän ammattitaitoiselle ja kokeneelle sosiaalityöntekijälle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 18–20.) Keskeistä on se, miten suositukset toteutuvat käytännössä. Erityissosiaalityöntekijän palvelu on yksi mahdollisuus järjestää lastensuojelun asiantuntijapalveluja seudullisesti. Palvelu mahdollistaa sen, että lastensuojelun vaativimpia tehtäviä on hoitamassa pätevä, ammattitaitoinen ja kokenut sosiaalityöntekijä. Erityissosiaalityöntekijän palvelu on mahdollisuus lisätä pienten kuntien sosiaalityöntekijöiden lastensuojelutyön osaamista. Se ei kuitenkaan ole ratkaisu silloin, jos palvelua ei käytetä, vaikka siihen olisi tarvetta. Tällaisessa tilanteessa tarvitaan laajalaisempaa herättelyä ja lastensuojelun esiin nostamista. Kaikkien sosiaalityöntekijöiden, sosiaalityön esimiehien ja kuntien päättäjien pitäisi saada näkemään lastensuojelutyön merkityksellisyys ja antamaan sille tukensa (vrt. Sinko 2005, 6).

Kuntien lastensuojelutyön tilanteeseen on tarvetta kiinnittää huomiota valtionhallinnon tasolla. Lisäksi kuntien olisi tarpeen tarkastella oman kunnan lastensuojelutyön tilannetta. On todettu, että alueiden väliset erot eivät riitä selittämään eroja lastensuojelun asiakasmäärissä (Sinko 2005,6). Lastensuojelun osamisen lisäämiseksi tarvitaan lisää lastensuojelun perustietoutta suoraan sosiaalityöhön. Koulutuksen tarvetta lisää se, että kuntiin on vaikeuksia saada päteviä työntekijöitä. Lisäksi sosiaalityön peruskoulutuksessa tulisi taata riittävät valmiudet tehdä hyvää lastensuojelutyötä maaseudulla ja valmiudet hakea itselleen tukea.

Erityissosiaalityöntekijän palvelua järjestettäessä on tarpeellista huomioida maaseudun sosiaalityön moninainen toimintaympäristö. On tärkeää tarkastella sitä, miten voitaisiin lisätä palvelun yhteensopivuutta maaseudun sosiaalityön toimintaympäristön kanssa. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota heihin, jotka eivät ole käyttäneet palvelua, mutta joilla voisi olla sen tarvetta. Miten voisi edesauttaa heidän mahdollisuuksiaan käyttää erityissosiaalityöntekijän palvelua? Palvelun käyttämistä estäviin tekijöihin ja sosiaalityöntekijöiden kokemaan lastensuojelutyön lisäosaamisen tarpeeseen olisi tärkeä kiinnittää huomiota esimerkiksi suunniteltaessa

tiedottamista ja lastensuojelutyön koulutusta. Siinä on tärkeää huomioida, että lastensuojelutyön asema voi vaihdella kunnissa paljonkin.

Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista on tullut voimaan uusi laki, jonka mukaan jatkossa pienten kuntien sosiaalijohtajilta edellytetään sosiaalityöntekijän pätevyyttä. Kyseisen lain mukaan sosiaalityöntekijän virkaan ei voida valita epäpätevää henkilöä pätevien hakijoiden puuttuessa, mikäli työntekijällä on oikeus tehdä kiireellisiä, tahdosta riippumattomia lastensuojelupäätöksiä. Lisäksi uutta lastensuojelulakia valmisteltaessa on ehdotettu, ettei lastensuojelun sosiaalityötä saisi hoitaa muu kuin pätevä työntekijä (Sinko 2005, 14, 50). Nämä lakimuutokset ovat ilmeisen tarpeellisia. Kunnilla on kuitenkin todellisia vaikeuksia noudattaa lakia, mikäli ei ole päteviä hakijoita. Tämä on ongelma jo tällä hetkellä ja tilanne menee tulevaisuudessa ehkä vain vaikeammaksi. Erityissosiaalityöntekijän palvelu on yksi mahdollisuus, jota kunnat voivat käyttää, saadakseen lastensuojelutyöhön pätevän työntekijän. Se ei kuitenkaan vaikuta kovinkaan paljoa siihen, kuinka kuntiin saadaan päteviä sosiaalityöntekijöitä. Tähän tarvitaan muita keinoja. Yksi mahdollisuus voisi olla usean pienen kunnan muodostama yhteinen sosiaalityön yksikkö. Sellainen voisi olla lastensuojelutyön kannalta suotavaa. Isommassa yksikössä olisi todennäköisemmin joku sosiaalityöntekijä pätevä ja isommassa yksikössä kertyisi lastensuojelutyön osaamista enemmän. Isossakin yksikössä voi tilanne olla vaikea, mikäli ei ole päteviä, kokeneita ja pysyviä työntekijöitä, tai on esimerkiksi vain yksi pätevä työntekijä laajalla alueella. Isommat yksiköt eivät korvaa erityissosiaalityöntekijän palvelun tarvetta. Lastensuojelutyö tarvitsee jatkuvaa kehittämistä sekä työssä tulee esille tilanteita, johon tarvitaan lisää ammattitaitoa ja ulkopuolista näkemystä. Käytännön lastensuojelutyön tueksi tulevien tukimuotojen järjestämistä olisi varmastikin hyvä pohtia koko maan alueella. Kunnissa on epäpäteviä työntekijöitä ja sosiaalityöntekijät voivat olla hyvinkin yksin lastensuojeluasioissa. Tarvetta lisää erityisesti lastensuojelutyön vaativuus ja siinä tarvittava ammattitaito.

Uutta lastensuojelulakia koskeva ehdotus sisältää ehdotuksen lastensuojelun tarpeessa olevan henkilön subjektiivisesta oikeudesta lastensuojelun sosiaalityön arviointiin (Sinko 2005, 50). Tämän ehdotus mahdollisesti nostaisi lastensuojelutyön laatua, mikäli työntekijät koulutetaan hyvin lastensuojelun alkuvaiheen arviointiin (Muukkonen & Tulensalo 2004) ja sitä toteutetaan hyvin. Asiakkaiden oikeuksia lastensuojelun tukitoimiin tulisi korostaa, koska kaikissa kunnissa ei välttämättä järjestetä tarvittavia tukitoimia, johtuen niiden maksullisuudesta. Huostaanottopäätöksistä ehdotetaan, että suostumukseen perustuvan huostaanottopäätöksen tekee lastensuojelusta vastaava esimies ja tahdonvastaisissa tapauksissa hallinto-oikeus (Sinko

2005, 57). Huostaanottopäätöksiä koskeva ehdotus on todella tarpeeseen. Tuntuu oudolta, että sosiaalityöntekijältä edellytetään lastensuojelutyön asiantuntemusta ja työn tekemistä lain edellyttämällä tavalla, mutta tahdonvastaisissa lastensuojelun tilanteissa päätöksen tekee ilman asiantuntemusta oleva lautakunta, joka voi tehdä jopa lain vastaisia päätöksiä. Kuntien lainmukaiseen toimintaan tulisi kiinnittää huomiota koskien niin sosiaalityöntekijöiden valintaa kuin lastensuojelutyötä ja lastensuojelupäätöksiä. Kuntien taloudellisen tilanteen tiukkuus on ongelma, joka huolestuttaa. Sen ei saisi estää lastensuojelun avohuollon tukitoimien tai sijaishuollon toteuttamista ja sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta saada tukea. Erityisesti avohuollon tukitoimiin kannattaa kuntien panostaa niin asiakkaiden kuin kunnan taloudenkin näkökulmasta katsottuna. Lastensuojelun tukitoimia järjestettäessä olisi hyvä muistaa hyödyntää asiakkaiden omia verkostoja. Maaseudulla voisi olla siihen hyvät edellytykset. Kuntien työntekijät tarvitsisivat siihen mahdollisesti lisää tukea ja koulutusta.

Johtopäätös ja pohdita-luvun lopuksi arvioidaan tutkimuksen toteuttamista. Tutkimuksen toteuttamisen teoreettisen lähtökohdan muodosti kontingenssiteoria. Arviointitutkimuksen toteuttamiseksi tutkimusotteena toimi realistinen arviointitutkimus. Kontingenssiteoria ja realistinen arviointitutkimus sopivat ympäristön huomioimisen keskeisyyden vuoksi erittäin hyvin tähän tutkimukseen ja tulivat ”keskenään hyvin toimeen”. Niiden yhtenä ongelmana ja etuna voidaan pitää laaja-alaisuutta, joka näkyy myös tutkimuksen laaja-alaisuutena. Laaja-alaisuuden vuoksi tarvittiin tutkimuksen empiiristä osaa toteutettaessa perehtymistä moniin asioihin (esim. toimintaympäristö, mekanismit ja vaikutukset). Näen asioiden yleensäkin olevan laaja-alaisia ja että monien asioiden tutkiminen on puutteellista ilman kokonaisuuden tarkastelua. Voi pohtia, voiko tutkimusta oikeastaan tehdä huomioimatta toimintaympäristöä?

Laaja-alaisen tutkimuksen toteuttamiseen käytettiin monia menetelmiä. Tutkimus toteutettiin käyttämällä sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusta. Ne koostuivat kyselylomakkeesta ja haastatteluista. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston käyttämisestä samassa tutkimuksessa on erilaisia mielipiteitä. Itse koin, että eri tutkimusotteiden yhdistäminen kannatti. Kumpikin menetelmä olisi yksistään ollut riittämätön tutkimuksen toteuttamiseksi. Kvalitatiivisella tutkimuksella oli mahdollista tutkia asioita, joita ei ole mahdollista tutkia kvantitatiivisesti tai joista ei ollut aikaisempaa tutkimusta. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei kuitenkaan olisi saavuttanut riittävän laaja-alaisesti tietoa ja sen avulla olisi vaikeampi yleistää ja hakea selityksiä, jota esimerkiksi realistinen arviointitutkimus edellyttää.

Tutkimus toteutettiin tekemällä ensin kyselylomaketutkimus ja sen jälkeen haastattelut. Sosiaalityöntekijöille annettiin mahdollisuus ilmoittautua haastatteluun kyselylomakkeeseen vastaamisen yhteydessä. Se osoittautui onnistuneeksi toimintatavaksi. Haastateltavia ilmoittautui sopiva määrä ja he edustivat laaja-alaisesti tutkimuksen kohderyhmää. Kuitenkin jatkossa harkitsisin sitä, että ensin olisivat haastattelut ja vasta sen jälkeen kyselylomaketutkimus. Se mahdollistaisi haastattelujen avulla saadun tiedon hyödyntämistä kyselylomaketta tehtäessä. Kyselylomake oli tässä tutkimuksessa pitkä, lyhyempi lomake olisi voinut lisätä vastaajien määrää. Toisaalta lomakkeen suuri väittämämäärä ehkä helpotti analysointivaiheessa teemojen muodostamista. Mikäli olisi ollut kyse laajemmasta tutkimuksesta, olisi kannattanut tehdä esitutkimus ja sen pohjalta tarkastella, mitkä väittämät ja kysymykset kannattaa ottaa mukaan lomakkeeseen.

Kvantitatiivisen aineiston analysointiin käytettävät menetelmät (pääkomponenttianalyysi, erotteluanalyysi ja yksisuuntainen varianssianalyysi) olivat järkeviä tutkimuskysymyksiin vastaamista ajatellen. Tutkimuksessa pääkomponenttianalyysin avulla muuttujista (väittämistä) muodostettujen teemojen reliabiliteettia eli toistettavuutta tarkasteltiin Cronbachin alfan avulla. Vain niistä teemoista rakennettiin summamuuttujat, joissa alfan arvot olivat hyvät. Erotteluanalyysin käyttäminen oli merkityksellistä realistisen arviointitutkimuksen ydinkysymyksen eli toimintaympäristön, palvelun ja vaikutusten välisten yhteyksien tarkastelussa. Analyysimenetelmät toimivat hyvin pienelläkin aineistolla. Isompi aineisto olisi kuitenkin mahdollisesti lisännyt tulosten tilastollista merkitsevyyttä, koska muut arvot (esimerkiksi ominaisarvo, kommunaliteetti, kanoninen korrelaatio) olivat korkeita. Kvalitatiivisen aineiston analyysi jäi tutkimuksessa tarkoituksellisesti vähemmälle. Laadulliselle tekstiaineistolle tehty sisällönanalyysi tuntui riittävältä analyysilta tässä yhteydessä. Aineistoa oli kokonaisuudessaan paljon ja riskinä oli, että jotain tärkeää jää huomioimatta. Tutkimuksen kannalta keskeisimmät asiat kuitenkin nousivat esiin. Sitä auttoi mahdollisuus tehdä tutkimusta pitkäköllä aikavälillä ja mahdollisuus käyttää aikaa tutkimuksen tekemiseen. Olen kertonut tutkimuksen toteutuksen ja analysoinnin mahdollisimman tarkasti tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi. On hyvä muistaa, että aineisto oli tutkimuksessa pieni, joten tulokset ovat suuntaa antavia. Toisaalta eri aineistojen tulokset tukevat toisiaan, joka tukee tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimus koski oman työkokemuksen kautta tuttua aihepiiriä, koen sen auttaneen tutkimuksen tekemistä. Olen tehnyt sosiaalityötä pienessä maaseutukunnassa epäpätevänä ja lastensuojelutyöstä melko vähän kokemusta omaavana, kokien yksinäisyyttä ja lisäosaamisen tarvetta. Työskentelystäni maaseutukunnan sosiaalityössä on jo useampi vuosi aikaa. Olen tehnyt sen

jälkeen sosiaalityötä muutaman vuoden isossa kunnassa ja koen saaneeni riittävästi etäisyyttä omiin kokemuksiini. Tarkastellessani omia kokemuksiani sosiaalityöstä, voin yhtyä niiden pohjalta tutkimuksen tuloksiin.

Tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä tutkimuksen perusjoukkoon, josta aineisto on kerätty eli keskisuomalaiseen maaseudun sosiaalityöhön. Tutkimuksen tulosten voi ajatella kuitenkin kertovan yleisemminkin maaseudun sosiaalityöstä. Uskon, että muualtakin maaseudun sosiaalityöstä löytyy samanlaisia tilanteita ja asioita kuin tässä tutkimuksessa. Tätä tukee esimerkiksi se, että maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä kuvaavat asiat, kuten vaikeus saada päteviä ja pysyviä työntekijöitä, työn laaja-alaisuus, lastensuojelutyön vaihteleva asema ja asiakasmäärien suurikin vaihtelu kuntien välillä, olivat samansuuntaisia kuin monissa muissakin tutkimuksissa (esim. Hytönen 2002, Kröger 1990; Ronnby 1991; Veko 1999). Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät vastasivat iältään ja sukupuoleltaan yleensä sosiaalitoimistossa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä (Kempainen ym. 1998, 146; Sosiaalityön henkilöstöselvitys 1998, 9). Vaikka tuloksia ei voi suoranaisesti yleistää koskemaan kaupunkien sosiaalityötä, löytyy niissäkin todennäköisesti samansuuntaisia lastensuojelutyön tekemiseen vaikuttavia tekijöitä kuin maaseudulla.

Arviointitutkimuksen tulosten hyödyntäminen on tarpeellista (Paasio 2003, 5; Patton 1986, 24). Tutkimus tuki muuta kautta saatua tietoa ja kokemusta erityissosiaalityöntekijän palvelusta. Tutkimus tuki yhtenä tekijänä erityissosiaalityöntekijän palvelun vakinaistamista. Jonkin verran olen voinut hyödyntää tutkimuksen avulla saatua tietoa erityissosiaalityöntekijän kanssa käydyissä keskusteluissa. Olen tulosten pohjalta tehnyt ehdotuksia liittyen koulutukseen ja työkokouksen järjestämiseen sekä tuonut esille, että sosiaalityöntekijöiden tilanteeseen, jotka eivät ole käyttäneet palvelua on tarvetta kiinnittää huomiota. Tutkimuksen hyödyntäminen jatkossa riippuu siitä, mihin sitä käytetään. Uskon itse voivani hyödyntää tutkimuksen tekemisen avulla saamaani tietoa ja kokemusta esimerkiksi oman työn tarkastelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät kokonaan sosiaalityön varsinaiset asiakkaat. Jatkotutkimusaiheeksi näkisinkin maaseudun sosiaalityön lastensuojelutyön asiakkaat. Miten he kokevat sosiaalityön lastensuojelutyön ja erityissosiaalityöntekijän palvelun? Toisena tutkimusaiheena voisi olla sosiaalityön lastensuojelutyön toimintaympäristön ja sosiaalityöntekijöiden tuen tarpeen tutkiminen ja arvioiminen kaikenkokoisissa kunnissa.

- Addams, Jane** (1998/1910) *Twenty Years at Hull-House*. New York. Penguin Books.
- Alasuutari, Pertti** (1995) *Laadullinen tutkimus*. Tampere. Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti** (2005) Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Jyväskylä. PS-kustannus, 15–28.
- Albæk, Erik** (1997) Miksi kaikki evaluoivat. Käänt. Leo Kostiainen ja Mikko Mäntysaari, muokattu versio alkuperäisestä artikkelista. *Janus* 5 (4), 371–397.
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka** (1999) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Porvoo, Helsinki, Juva. WSOY.
- Anttiroiko, Ari-Veikko** (1993) Systeemitteoria kunnallistieteellisen tutkimuksen paradigmaattisena lähtökohtana. Teoksessa Anttiroiko, Ari-Veikko, Kallio Olavi & Rönkkö, Pentti: *Systeemitteoria kunnallistieteellisen tutkimuksen lähestymistapana*. Tampere. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4, 2–29.
- Anttiroiko, Ari-Veikko** (1993b) Tiede yhteiskunta ja systeemi. Teoksessa Anttiroiko, Ari-Veikko, Kallio Olavi & Rönkkö, Pentti: *Systeemitteoria kunnallistieteellisen tutkimuksen lähestymistapana*. Tampere. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4, 128–144.
- Arviointi sosiaalipalveluissa** (2001) *Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin*. Stakes. FinSoc. Työpapereita 3/2001.
- Bengström, Lars & Fog, Elspeth** (1996) Att se det möjliga i det verkliga. Om utveckling av sociokulturell kompetens i socialt arbete på landsbygden i norra Bohuslän. Göteborg. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete Skriftserien 1996:4.
- Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja** (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. Raportteja 263.
- Burrell, Gibson & Morgan, Gareth** (1979) *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. London. Heinemann.
- Croxtan, Tom A., Jayaratne, Srinika & Mattison, Cebra** (2002) Social Work Practice Behaviors and Beliefs: Rural-Urban Differences? *Advances in Social Work*. 3 (2), 117–132.
- Denzin, N.K.** (1988) Triangulation. Teoksessa Keeves, John P. (toim.) *Educational research, methodology, and measurement. An International Handbook*. Oxford. Pergamon, 511–513.
- Donaldson, Lex** (2001) *The Contingency Theory of Organizations*. Thousand Oaks, CA. Sage.
- Elinvoimainen maaseutu** (2004) – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Helsinki. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä.
- Eronen, Anne, Kinnunen, Petri, Londén, Pia, Selkälä Arto, Siltaniemi, Aki, Särkelä, Riitta & Urponen, Kyösti** (2003) *Sosiaalibarometri 2003*. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Erätuuli Matti, Leino, Jarkko & Yli-Luoma, Pertti** (1994) *Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä*. Helsinki. Kirjayhtymä.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha** (1999) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Vastapaino.
- Fog, Elsbeth** (1991) Om livsformer og hjælpformer på landet. *Nordisk socialt arbete* 11 (4), 68–77.
- Fook, Jan** (2002) *Social Work. Critical Theory and Practice*. London. Sage.
- Francis, David & Henderson, Paul** (1992) *Working with Rural Communities*. British Association of Social Workers. Basingstoke. Macmillan.
- Germain, Carel B. & Gitterman Alex** (1980) *The Life Mode of Social Work Practice*. New York. Columbia University Press.

- Germain, Carel B. & Bloom, Martin** (1999) *Human Behavior in the Social Environment. An Ecological View. Second Edition.* New York. Columbia University Press.
- Green, Rosemary & Mason, Robyn** (2002) Managing Confidentiality in Rural Welfare Practice in Australia. *Rural Social Work* 55 (1), 34–43.
- Green, Rosemary, Gregory, Raeleene & Mason, Robyn** (2003) It's no picnic: personal and family safety for rural social workers. *Australian Social Work*. 56 (2), 94–106.
- Green Rosemary** (2003) Social work in rural areas: a personal and professional challenge. *Australian Social Work* 56 (3), 209-219.
- Grinde, Turid Vogt** (1986) Hvem har ansvar for barna? *Nordiskt Socialt Arbete* 6 (2), 23–38.
- Gwin, J. B.** (1925) *Rural Social Work.* Social Forces. Published by university of North Carolina Press 3 (2), 280–283.
- Gumpert, Joanne, Saltman, Joan E. & Sauer-Jones, Donna** (2000) Toward Identifying the Unique Characteristics of Social Work Practice in Rural Areas: From the Voices of Practitioners. *Journal of Baccalaureate Social Work* 1, 19–35.
- Haaki, Raili** (1994) Huolenpito maaseudulla: Virkатыötä, yrittäjyyttä ja lähimmäisenrakkautta. Jyväskylä. Jyväskylän yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita N:o 82 1994.
- Haugland, Randi** (2001) Det profesjonelle medmenneske på Utvær. I: Tronvoll, Inger Marii & Edgar Marthinsen (toim.) *Sosialt Arbeid – Refleksjoner og nyere forskning.* Trondheim. Tapir Akademisk Forlag.
- Hautamäki, Antti** (2001) Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista. Helsinki. Sitran raportteja 6.
- Heikkilä, Matti & Kautto, Mukko** (toim.) (2002) *Suomalaisten hyvinvointi 2002.* Stakes.
- Heikkilä, Tarja** (2001) *Tilastollinen tutkimus.* Helsinki. Edita.
- Heino, Tarja** (1999) Lastensuojelun trendit. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.) *Verkostoituva asiakastyö.* Helsinki. Kirjayhtymä, 9-32.
- Heino, Tarja** (2000) Lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu. Teoksessa Uusitalo, Hannu, Parpo, Antti & Hakkarainen, Anni (toim.) *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000.* Stakes. Raportteja 250, 55–74.
- Heino, Tarja** (2000b) *Läheisneuvonpito – Uusi sosiaalityön menetelmä.* Stakes. Oppaita 40.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara Paula** (1997) *Tutki ja kirjoita.* Helsinki. Kirjayhtymä.
- Holmila, Marja** (2001) *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus.* Helsinki. Suomen kirjallisuuden seuran tutkimuksia 850 ja STAKES julkaisuja.
- Holmila, Marja** (2002) *Tutkimusasetelma ja aineistot.* Teoksessa Holmila, Marja (toim.) *Asuinalue ja päihdehaitat. Arviointitutkimus ehkäisevästä paikallistoiminnasta Tikkurilassa ja Myllypurossa.* Stakes tutkimuksia 122, 28–39.
- Holmila, Marja** (toim.) (2002b) *Asuinalue ja päihdehaitat. Arviointitutkimus ehkäisevästä paikallistoiminnasta Tikkurilassa ja Myllypurossa.* Stakes tutkimuksia 122.
- Hurskainen, Raija** (toim.) (2004) *Lasten ja nuorten sosiaalipalvelujen saatavuus Länsi-Suomen läänissä 2003.* Turku. Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisusarja 7/2004.
- Hytönen, Soili** (2002) *Pienen kunnan sosiaalityö ja kulttuurikompetenssi. Tapaustutkimus seitsemän pienen kunnan sosiaalityöntekijän kokemuksista työstään ja kulttuurikompetenssin käytöstä sosiaalityössä.* Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityö. Pro gradu-tutkielma.
- Högbacka, Raili** (1995) *Naisena maaseudulla. Tutkimus naisten asemasta erilaisilla maaseutualueilla.* Mikkeli. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 41.
- Iivari, Juhani** (1989) *Vaikuttavuustutkimuksen – erityisesti intervention – menetelmästä sosiaalihuollossa.* Teoksessa Kääriäinen, Juha & Iivari, Juhani (1989) *Sosiaalihuolto maailman – parantajana? Vaikuttavuustutkimuksen ongelmista sosiaalihuollossa.* Sosiaalihuollituksen julkaisuja 4/1989, 51–78.

- Jokivuori, Pertti** (2002) Sitoutuminen työorganisaatioon ja ammattijärjestöön – Kilpailevia vai täydentäviä? Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 206.
- Jokivuori, Pertti** (2005) Monimuuttujamenetelmien käyttö yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Käsikirjoitus toukokuu 2005.
- Julkunen, Ilse, Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari** (toim.) (2005) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Stakes. FinSoc työpapereita 3/2005.
- Juuti, Pauli** (1989) Organisaatiokäyttäytyminen. Johtamisen ja organisaation toiminnan perusteet. Aavaranta-sarja 18. Helsinki. Otava.
- Järventie, Irmeli** (1999) Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1999:6.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina** (2001) Kuntoutuksen vaikuttavuuden arviointi: Kohti yhdistäviä ratkaisuja. Teoksessa Järvikoski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nouko-Juvonen, Susanna (toim.) Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 103–116.
- Jääskeläinen, Niilo** (1988) Niklas Luhmann sosiaalisten systeemien yleisestä teoriasta. Teoksessa Tuori, Kaarlo (toim.) Teorioita oikeuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä. Helsinki. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:1, 91–103.
- Kaarlejärvi, Jani** (2000) Realistinen arviointiteoria koulutuksen arvioinnin teoriakentässä. Viitekehys kuntatason koulutuksen arviointiin. Hallinnon Tutkimus 19 (4), 368–388.
- Kainulainen, Sakari, Rintala Taina & Heikkilä Matti** (2001) Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Kahtiajakautuva Suomi? –tutkimusprojektin julkaisu. Stakes. Tutkimuksia 114.
- Kallio, Olavi** (1992) Kuntaorganisaation ja sen toimintaympäristön vuorovaikutuksen teoreettista tarkastelua. Lisensiaattityö. Tampere. Tampereen yhteiskuntatieteiden laitos. Julkaisusarja 3/1992.
- Kallio, Olavi** (1993) Systeemitteoria kunnallistieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Antti-roiko, Ari-Veikko, Kallio Olavi & Rönkkö, Pentti Systeemitteoria kunnallistieteellisen tutkimuksen lähestymistapana. Tampere. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4, 30–48.
- Kananoja, Aulikki** (1997) Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Stakes. Raportteja 211. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1997:8.
- Kankainen, Nissinen & Partanen** (2001) Tilastomenetelmien peruskurssi (TILA03). Syksy 2001 (uudistettu painos). Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Karila, Alpo** (1998) Kuntien talouden ohjaus ja sen muutos. Perinteisestä politiikasta rinnakkaisten ohjausjärjestelmien kokonaisuuteen. Helsinki. Suomen Kuntaliitto. Acta 87.
- Karisto, Antti** (1997) Kaupunkisosaalityö tulee. Teoksessa Viialainen, Riitta & Maaniittu, Maisa. (toim.) (1997) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?” Sosiaalityö 1990-luvulla. Stakes. Raportteja 213, 129–144.
- Kast, Fremont & Rosenzweig, James** (1985) Organization and Management. A Systems and Contingency Approach. New York : McGraw-Hill.
- Kauppila, Tarja** (1999) Laadukasta sosiaalityötä? Sosiaalityön lähtökohtatilanne lapsiperheasiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden arvioimana. Stakes. FinSoc, Työpapereita 5/99.
- Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus politiikaksi** (2002) Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutustyöryhmä. Helsinki. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4.
- Kazi, Mansoor** (2000) Contemporary Perspectives in the Evaluation of Practice. British Journal of Social Work 30 (6), 755–768.
- Kazi, Mansoor** (2003) Realist Evaluation for Practice. British Journal of Social Work 33 (6), 803–818.
- Kazi, Mansoor A.F.** (2003b) Realist Evaluation in Practice. Health and Social Work. London. SAGE Publications.

- Kempainen, Tarja, Koskinen, Simo, Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti** (1998) Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Rovaniemi. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28.
- Keskisuomalainen** (22.9.2004) Keski-Suomen kasvu harvojen kuntien harteilla.
- Keskisuomalainen** (21.6.2005) Raju talouskuuri läpi Korpilahdella.
- Keskisuomalainen** (22.6.2005) Kyyjärvelle tulossa tiukka talouskuuri.
- Kinnunen, Petri** (2000) Arvioinnin arvio – sosiaali- ja terveysturvan kehittämisprojektien evaluointiprojektien arviointia. Teoksessa Laitinen, Raimo (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 39–45.
- Korteniemi, Pertti** (2005) Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa Julkunen, Ilse, Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Stakes. FinSoc työpapereita 3/2005, 17–33.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu** (1998) Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki. Tammi.
- Kröger, Teppo** (1990) Sosiaalityötä pienessä maalaiskunnassa. Tampere. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Sarja B. Nro 7.
- Kurra, Leena** (2005) Kysyvä ei tieltä eksy. Sosiaalialan konsultaatiopalvelut ja niiden kehittäminen. Jyväskylä. Koske. Tutkimuksia 3.
- Kuusela, Pekka** (2003) Realistinen arviointi ja käytäntöjen kehittäminen. Stakes. FinSoc News 2, 22–23.
- Kuusela, Pekka** (2004) Sosiaalisen maailman tasot ja toimijat. Esseitä sosiaalitieteiden ja arviointitutkimuksen metodologiasta. Kuopio. UNIpress.
- Kyrö, Paula** (1997) Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics 38.
- Kääriäinen, Aino** (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.
- Kääriäinen, Juha** (1989) Evaluaatiotutkimuksen perinteestä ja suomalaisen sosiaalihuollon vaikuttavuuden arviointimahdollisuuksista. Teoksessa: Kääriäinen, Juha & Iivari, Juhani (1989) Sosiaalihuolto maailman – parantajana? Vaikuttavuustutkimuksen ongelmista sosiaalihuollossa. Sosiaalihuollon julkaisuja 4, 1–49 .
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli** (2001) ”Ei tää niin syrjässä” Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkylissä. Rovaniemi. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B37. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.
- Laitinen, Raimo** (2000) Itsearviointi: Arviointitekniikoista oppimiseen. Teoksessa Laitinen, Raimo (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 22–38.
- Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa** (1995) Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 6. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lawrence, Paul R. & Lorsch Jay W.** (1967) Organization and Environment. Managing Differentiation and Integration. Boston.
- Lehtimäki, Hellevi** (1994) Sosiaalityö. Teoksessa Koivula, Ulla-Maija, Lehtimäki, Hellevi, Aukee, Ranja, Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1994) Monimuotoinen sosiaalipolitiikka. Helsinki. WSOY.
- Lehtinen, Tuula** (2000) Pienen kunnan sosiaalityöntekijä valtasuhteiden verkostossa – oma-kohtaisen kokemuksen analyysi. Tampere. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Lisensiaattitutkimus.
- Lehto, Anna-Maija** (1998) Laatua surveytutkimukseen. Teoksessa Paananen, Seppo, Junto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.) (1998) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere. Vastapaino, 207–232.
- Leinonen, Ansa & Metsäranta Hannele** (2005) Lapset esiin työssä ja asiakirjoissa. Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon –hankkeen loppuraportti. KOSKE.

- <http://www.koske.jyu.fi/doc/201/Ansa_Leinonen_&_Hannele_Mersaranta_-_Lapset_esiin_tyossa_ja_asiakirjoissa.pdf> tulostettu 22.6.2005.
- Leväsvirta, Leena** (1999) Kuntien hallinto muuttuvassa toimintaympäristössä. Helsinki. Suomen kuntaliitto. Acta -sarja 114.
- Lindholm, Kerstin** (1988) In search on an identity – Social work training in the Nordic countries. *Nordic Journal on Social Work* 8 (1), 4–14.
- Lindqvist, Tuija** (2005) Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin. Teoksessa Julkunen, Ilse, Lindqvist, Tuija & Kainulainen, Sakari (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. *Stakes. FinSoc työpapereita* 3/2005, 13–16.
- Lonne, Bob & Cheers, Brian** (2000) Rural social workers and their jobs: An empirical study. *Australian Socian Work*. March 2000. (53), 1, 21–28.
- Maaniittu, Maisa** (1997) Paikkaansa etsivä sosiaalityö: voiko sosiaalityö tehdä itsensä tarpeettomaksi? Teoksessa Viialainen, Riitta & Maaniittu, Maisa. (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?” Sosiaalityö 1990-luvulla. *Stakes. Raportteja* 213, 21–26.
- Maaseutupolitiikan linjat 1990-luvulla** (1991) Maaseudun kehittämissuunnitelma – tavoitteet, strategiat ja keinot. Maaseudun kehittämissuunnitelma. Helsinki Sisäasiainministeriö. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Majoinen, Kaija** (2001) Mitä virkaa valtuustolla? Kuntalailla säädetyn valtuuston perustehdävän monitahoarviointi. Helsinki. Suomen kuntaliitto. Joensuun yliopisto. Acta väitöskirjasarja 2/2001.
- Marjamäki Pirjo, Mäntysaari Mikko & Ristimäki Tero** (1998) Sosiaalityöntekijät Suomessa 1998 –tehtävät, koulutus, määrä ja riittävyys. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Mark, Melvin M, Henry, Gary T & Julnes George** (1998) A Realist Theory of Evaluation Practice. Teoksessa Henry, Gary T, Julnes George & Mark, Melvin M (toim.) *Realist Evaluation: An Emerging Theory in Support of Practice*. New Directions for Evaluation. A Publication of the American Evaluation Association. San Francisco. Jossey-Bass, 3-32.
- Markkanen, Outi** (2003) Mitä jäi verkkoon? Arvioiva kartoitus sosiaalihuollon erityispalveluiden seudullisesta järjestämisestä Keski-Suomessa. Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) –hankkeen Keski-Suomen III vaiheen loppuselvitys. Jyväskylä. Länsi-Suomen lääninhallitus.
- Matthews, Harold J.** (1927) Special Problems on Rural Social Work. *Social Forces*. Published by university of North Carolina Press. (6), 1, 67–73.
- Maula, Marjatta** (1997) Comparison on ‘congruence’, ‘contingency’ and ‘system’ concepts. Helsinki. Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Mayer, Angela G Krieg** (2001) Rural social work: The perceptions and experiences on five remote practitioners. *Australian Social Work*. (54), 1, 91–102.
- Menetelmäopetus,** **varianssianalyysi.**
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/varianssianalyysi/harjoitus1.htm>> tulostettu 13.5.2005
- Metsämuuronen, Jari** (2003) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Helsinki. International Methelp Ky.
- Metsäranta, Hannele** (2003). Kiertävä lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Kokemuksia Keski-Suomesta 2001–2002. Jyväskylä. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Raportteja 1.
- Mutka, Ulla** (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna** (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsinki. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.
- Mäkeläinen, Pia** (2003) Kohti lastensuojelun vaikuttavaa ja jäsentynyttä työtettä. Helsinki. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2003:8.

- Männistö, Jarmo** (2002) Voluntaristinen alueellinen innovaatiojärjestelmä. Tapaustutkimus Oulun alueen ict-klusterista. *Acta Universita Lapponiensis* 46. Rovaniemi. Lapin yliopisto.
- Mäntysaari, Mikko** (1991) Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere. Vastapaino.
- Mäntysaari, Mikko** (1999). Millaista asiantuntijuutta arviointitutkimus antaa? Teoksessa Eräsaari, Risto, Lindqvist, Tuija, Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) *Arviointi ja asiantuntijuus*. Helsinki. Gaudeamus, 7–13.
- Mäntysaari, Mikko** (2002) Arviointi laajentaa näkökulmaa. Sosiaalialan käytäntö ja tutkimus sosiaalisen pääoman kasvattajana Terve-SOS 2002. <<http://www.valt.helsinki.fi/talk/sospo/mikkomantusaari.thm>> tulostettu 11.2.2004
- Mäntysaari, Mikko** (2005) Realism as a Foundation for Social Knowledge. *Qualitative Social Work* 4(1), 87–98.
- Möller, Sointu** (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä. Pesäpuu. *Opas- ja käsikirjat* 1/2004.
- Niittymaa, Sirpa** (1994) Minne menet, organisaatioteoria? Turku. Turun kauppakorkeakoulu. *Working Papers* 1/1994.
- Nikkilä, Juhani** (1994) Hallintotyön ympäristö. Helsinki. VAPK-kustannus.
- Noro, Arto** (2004) Sosiologian kolmio – teorit, käytöt ja yleisöt. Teoksessa Jokivuori Pertti & Ruuskanen Petri (toim.) *Arjen talous. Talous, tunteet ja yhteiskunta*. Jyväskylä. Minerva, 255–264.
- Nummenmaa, Tapio, Konttinen, Raimo, Kuusinen, Jorma & Leskinen, Esko** (1997) Tutkimusaineiston analyysi. Porvoo. WSOY.
- Närhi, Kati** (2004) The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise on Social Work. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in education, psychology and social research* 243.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena** (2001) What is The Ecological (Self)consciousness Of Social Work? Perspectives on The Relationship Between Social Work and Ecology, 16–53. Liiteartikkeli 2. Teoksessa Närhi, Kati (2004) *The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise on Social Work*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in education, psychology and social research* 243.
- Okkonen, Maarit** (1999) Aluesosiaalityöntekijöiden stressi Jyväskylässä. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. *Yhteiskuntapolitiikan pro gradu tutkielma*.
- Olteidal, Siv** (2001) Sosialarbeidarar i små lokalsamfunn – den sisten generalist. Teoksessa Hans-Jørgen Wallin Weihe (toim.) *Sosialt arbeid i storby og i små lokalsamfunn – ulike kulturer samme problem?* Lillehammer. Høgskolen i Lillehammer. *Forskningsrapport* 83/2001, 25–29.
- Paasio, Petteri** (2003) Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. *Stakes, FinSoc*.
- Patton, Michael Quinn** (1986) *Utilization-Focused Evaluation*. Beverly Hills, Calif. Sage.
- Payne, Malcolm** (1997) *Modern Social Work Theory*. Basingstoke. Macmillan.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick** (1997) *Realistic Evaluation*. London. Sage.
- Pohjola, Anneli** (1993) Tiedontuotanto sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta, Jokiranta, Harri, Karvinen, Synnöve, Matthies, Aila & Pohjola Anneli (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki. Sosiaaliturvan keskusliitto, 253–284.
- Poutanen, Seppo** (2005) Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) *Tutkimus menetelmien pyörteissä*. Jyväskylä. PS-kustannus, 181–197.
- Pugh, Richard** (2003) Considering the Countryside: Is There a Case for Rural Social Work? *British Journal on Social Work* 33 (1), 67–85.
- Pugh, Richard** (2000) *Rural Social Work*. Lyme Regis. Russell House.

- Rajavaara, Marketta** (2001) Realistisen arviointiotteen mahdollisuudet. Teoksessa Järvi-
koski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nouko-Juvonen, Susanna (toim.) Monia teitä kuntou-
tuksen arviointiin. Helsinki Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 54–68.
- Raunio, Kyösti** (1999) Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt.
Helsinki. Gaudeamus.
- Raunio, Kyösti** (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki. Gaudeamus.
- Raunio, Kyösti** (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus.
- Reijonen, Mikko** (2002) Uhka, haaste vai pelastus? Lastensuojelun seudulliset palvelut pie-
nen kunnan osaamisen tukena. Ammattikasvatuksen proseminarityö. Kevät 2002. Tuke-
va-opinnot. Tampereen yliopisto. Julkaisematon.
- Robson, Colin** (2001) Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajil-
le. Käänt. Tuija, Lindqvist, Maisa, Maaniittu, Eila, Niemi, Petteri, Paasio ja Leea, Paijala.
Helsinki. Tammi.
- Ronby, Alf** (1991) I skogarnas land. Om social arbete i glesbygd. Stockholm. Statens råd för
byggnadsforskning.
- Ronby, Alf** (1992) Glesbygdskultur och socialt arbete. Nordisk Sosialt Adbeid 12 (3), 51–
62.
- Ronby, Alf** (2000) Socialarbetare i glesbygd – utvecklings- och överlevnadsstrategier. Nor-
disk Sosialt Arbeid. 20 (4), 233–234.
- Rostila, Ilmari & Tornainen, Kati** (1999) Mikä toimii? Monet-projektin toiminnan väliarvi-
ointi 1999. Stakes. FinSoc. Työpapereita 6/99.
- Rostila, Ilmari** (2000) Realistinen arviointitutkimus ja onnistumisen pakot. Teoksessa Laiti-
nen, Raimo (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Helsinki. Sosiaali- ja terveystur-
van keskusliitto, 9–21.
- Rostila, Ilmari** (2001) Realistinen arviointitutkimus toimintamallin kehittämistyössä. Teok-
sessa Järvi-
koski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nouko-Juvonen, Susanna (toim.) Monia tei-
tä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 35–53.
- Rostila, Ilmari** (2001b) Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistinen
arviointi. Stakes. FinSoc arviointiraportteja 3/2001.
- Rostila, Ilmari** (2004) Epärealistisuus realistisen arvioinnin uhkana? Realismia sosiaalityö-
hön työryhmä. Sosiaalityön tutkimuksen päivät Jyväskylässä 12–13.4.2004. Julkaisema-
ton moniste.
- Rostila, Ilmari & Kazi, Mansoor A.F.** (2001) Realistinen arviointitutkimus toimintamallien
kehittämisen välineenä. Teoksessa Vartiainen, Pirkko (toim.) Näkökulmia projektiarvioin-
tiin. Helsinki. Finnpublishers, 69–99.
- Rural Social Work Action Group.** Australian Association on Social Workers.
<[http://www.aasw.asn.au/adobe/about/specialinterest/rural/RSWAG_Membership_Broch-
ure.pdf](http://www.aasw.asn.au/adobe/about/specialinterest/rural/RSWAG_Membership_Brochure.pdf)> tulostettu 22.8.2004.
- Räsänen, Pekka** (2005) Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teokses-
sa Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien
pyörteissä. Jyväskylä. PS-kustannus, 85–102.
- Sauli, Hannele & Kainulainen Sakari** (2001) Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teok-
sessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheen-
vuoro. Helsinki. Pelastakaa Lapset, 42–57.
- School of social work.** Stephen F. Austin State University.
<<http://www.sfasu.edu/aas/socmk/grad.htm>> tulostettu 7.9.2004
- Simonen, Leila** (1996) Maaseudun rakennemuutos ja hoivapalvelujen uudelleen organisointi.
Teoksessa Anderson, Sirpa & Simonen, Leila. Uudistuvat hyvinvointipalvelut maaseudul-
la. Stakes. Raportteja 191.
- Sinervo, Timo** (1993) Työn raskaan viihtyjät. Sosiaalialan työntekijät ja työn organisointi.
Stakes. Raportteja 111.

- Sinkkonen, Sirkka & Kinnunen, Juha** (1994) Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla. Kuopio. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 22.
- Sinko, Päivi** (2001) Lastensuojelu, juridisoituminen ja lasten oikeudet. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki. Pe-lastakaa Lapset, 128–149.
- Sinko, Päivi** (2005) Sosiaalityön näkökulma lastensuojelulain uudistamiseen. Substanssityöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma. Lastensuojelulain uudistaminen-osio. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. <http://isonetti.net/hankkeet/Lakiuudistusraportti_310305.pdf> tulostettu 15.6.2005
- Sjöstrand, Sven-Erik** (1981) Organisaatioteoria. Käänt. Annikki Tikka. Ekonomia-sarja 73. Suomen ekonomiliitto. Espoo. Weilin + Göös.
- Social Work.** Southwest Minnesota State University. <<http://www.southwest.msus.edu/program/index.cfm?programid=84&program=SWRK>> tulostettu 7.9.2004.
- Sosiaali- ja terveysministeriö** (2004) Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2004–2007. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:20.
- SOTKA.** Sosiaali- ja terveyspalvelujen tilastotietokanta. Stakes. <<http://.stakes.fi/sotka/olemus.htm>>
- Steiner, Jesse Frederick** (1926) The Basis on Procedure in Rural Social Work. Social Forces. Published by university of North Carolina Press 4 (3), 504–509.
- Stjernø, Steinar & Seltzer, Michael** (1985) Social Work Practice in The Welfare State. A Scandinavian Example. Teoksessa Stjernø, Steinar (toim.) Socialkulturundersökelsen: Slutrapport. Oslo. Norgens kommunal- og socialhögskole. Rapport nro 52:2, 14–30.
- Sosiaalityön henkilöstöselvitys** (1998) Tietoja keskisuomalaisien sosiaalityöntekijöiden tehtävistä, koulutuksesta ja kelpoisuudesta ja heidän näkemyksistään työstään. Turku. Länsisuomen lääninhallituksen julkaisusarja nro 16/1998.
- Suikkanen, Asko & Lindh, Jari** (2001) Kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista kohti kehittäväää arviointia. Teoksessa Järvikoski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Nouko-Juvonen, Susanna (toim.) Monia teitä kuntoutuksen arviointiin. Helsinki. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 69/2001, 11–27.
- Sulkunen, Pekka** (2005) Vaikuttavuus arviointitutkimuksen rivien välissä. Teoksessa Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Jyväskylä. PS-kustannus, s.39–52.
- Tapola, Ritva** (1997) Sosiaalialan ammattilaisena maaseudulla - tapaustutkimus pienen maalaiskunnan sosiaalialan työstä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Taskinen, Sirpa** (2004) Lasten ja lapsiperheiden palvelut. Teoksessa Heikkilä, Matti & Roos, Milla (toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005. Stakes, 20–34.
- Toivonen, Timo** (1999) Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia. Porvoo – Helsinki – Juva. WSOY.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli** (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.
- Töttö, Pertti** (2004) Syvällistä vai pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere. Vastapaino.
- Valli, Raine** (2001) Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Valtari, Maarit** (2004) Spss-opas. Perusteet. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Tieto- ja viestintäteknikka. <<http://www.valt.helsinki.fi/blogs/stat/SPSS-opas.htm>> Tulostettu 2.2.2005.
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista** (2002). Julkaisuja 2002:12. <<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paosisallys174.htm>> tulostettu 15.6.2005.

- Veko, Tuula** (1999) Toimeentulotuki osana pienen maaseutukunnan sosiaalityötä. Kuuden sosiaalityöntekijän kokemuksia maaseudun sosiaalityöstä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Vesterinen, Kerttu** (2004) Konsultaation paikka. Teoksessa Niskala, Asta (toim.) Sosiaalityön paikallisten käytäntöjen mallinnus. Oulu. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 15, 118–131.
- Viinamäki, Tanja** (1997) Opettajien ja sosiaalityöntekijöiden psyykkinen rasittuneisuus. Kuopio. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 50.

Erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyvät asiakirjat, hakemukset, muistiot ja päätökset:

- Alueellinen johtoryhmä** (2001) Alueellisen johtoryhmän kokous. Länsi-Suomen lääninhallitus. Sosiaali- ja terveystalvulosasto. Verkostoituvat erityispalvelut –hanke. Muistio 23.10.2001. Muistion liite: Kiertävän erityissosiaalityöntekijän työn ohjauksesta, tuesta, seurannasta ja työn painopistealueista/ Hannele Metsäranta.
- Hankesuunnitelma 2003–2004.** Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon. Vastuhenkilö Pirjo Tuosa, Jyväskylän kaupunki, Lasten ja nuortenhuollon johtaja. Hankesuunnitelma on osa hakemusta valtionavustuksen myöntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeelle. Hakemus on osoitettu Länsi-Suomen lääninhallitukselle.
- Työkokous** (2001) 11.10.2001 Muistio. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimenkuva ja tehtävä –miten uusi lastensuojelun seutukunnallinen resurssi saadaan parhaiten kuntien käyttöön? Liitteessä 2: Ryhmätyöt: Mitä toivotaan? Mikä on mahdollista
- VEP – lastensuojelutyöryhmä** (2001). Muistio 5/2001. (16.8.2001).
- Verkostoituvat erityispalvelut –hanke** (2001). Projektianomus 5.4.2001. Anomuksen on laatinut Keski-Suomen johtoryhmä. Eila Kihlman ja Aimo Hirsiaho. Anomus on osoitettu Sosiaali- ja terveysministeriölle.
- Verkostoituvat erityispalvelut –hanke** (2002) Kiertävän erityissosiaalityöntekijäkokeiluhankkeen jatkohakemus. 3.5.2002. Verkostoituvat erityispalvelut –hanke. Hakemuksen on laatinut Keski-Suomen johtoryhmä, Eila Kihlman ja Aimo Hirsiaho. Hakemus on osoitettu Sosiaali- ja terveysministeriölle.

Henkilökohtaiset tiedonannot:

- Eronen, Anne** (19.4.2005 ja 9.5.2005) Sosiaaliturvan keskusliitto. Sähköpostiviestit tutkimuskuntien sosiaalitoimien vastausjakauksesta Sosiaalibarometrin kyselyssä.
- Jokivuori, Pertti** (8.2.2005; 13.5.2005; 30.8.2005) Jyväskylän yliopisto. Graduohjaus.
- Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele** (18.12.2003). Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon hanke. Sähköpostiviesti: Graduntekijöille tutkimusaiheita lastensuojelun avohuollon kehittämishankkeesta.
- Metsäranta, Hannele** (3.11.2004; 16.9.2005) Kiertävä erityissosiaalityöntekijä.
- Pollari-Urrio Paula** (28.6.2005) Sijaishuoltoyksikön johtava sosiaalityöntekijä. Puhelinkeskustelu.

KIERTÄVÄN ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUA KOSKEVA KYSELY

Toivon, että voitte vastata kaikkiin seuraaviin kysymyksiin. Vastauksenne ovat yhtä tärkeitä, vaikka teillä ei ehkä olekaan henkilökohtaista kokemusta kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelusta.

Työskentelypaikkakunnan nimeä kysytään sen vuoksi, että tilastollisesti käsiteltävään tutkimusaineistoon on mahdollista lisätä kuntaa koskevia tilastotietoja, esim. asukasluku ja sosiaalityön tilastot.

Tutkimuksen tulokset esitetään siten, että yksittäiset vastaajat eivät ole niistä tunnistettavissa.

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

1. Kunta: _____ (kirjoita työskentelypaikkakuntasi nimi riville)

2. Asutko työskentelypaikkakunnallasi

- 1 kyllä 67 % (n=18)
2 en 33 % (n=9)

3. Sukupuolesi on

- 1 nainen 89 % (n=24)
2 mies 11 % (n=3)

4. Syntymävuotesi on 19____ (merkitse vuosiluku)

5. Koulutuksesi on (rengasta oikea vaihtoehto, voit valita useamman vaihtoehdon)

- 1 sosiaalityöntekijän pätevyuden antava korkeakoulututkinto 41 %
2 muu ylempi korkeakoulututkinto 15 %
3 sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto (sosionomi amk) 15 %
4 muu, mikä: _____ 29 %

6. Oma ammattiasemasi on (rengasta yksi vaihtoehto)

- 1 sosiaalityöntekijä 63 % (n=17)
2 sosiaalijohtaja 37 % (n=10)
3 muu, mikä: _____

7. Työsuhteesi on (rengasta yksi vaihtoehto)

- 1 vakituinen / toistaiseksi voimassa oleva 67 %
2 määräaikainen / sijainen 37 %

8. Kuinka monta vuotta olet tehnyt sosiaalityötä siinä kunnassa, jossa nykyisin työskentelet?

_____ vuotta (merkitse viivalle vuosimäärä)

9. Kuinka monta vuotta olet tehnyt sosiaalityötä muualla kuin nykyisessä paikassa?

(vastaa kaikkiin sopiviin kohtiin, merkitse viivalle vuosimäärä)

_____ vuotta pienen kunnan sosiaalitoimistossa (kunnassa alle 6.000 asukasta)
_____ vuotta ison kunnan sosiaalitoimistossa (kunnassa yli 6.000 asukasta)
_____ vuotta muu sosiaalityöntekijän työ

10. Kunnassasi sosiaalityön asiakastyötä tekee (merkitse viivalle lukumäärä)

_____ sosiaalityöntekijä(ä)
_____ sosiaalijohtaja
_____ muu, kuka: _____

11. Edellisessä kysymyksessä mainituista työntekijöistä tekee lastensuojelutyötä (merkitse viivalle lukumäärä)

_____ sosiaalityöntekijä(ä)
_____ sosiaalijohtaja
_____ muu, kuka: _____

12. Mikäli sinulla on sosiaalityöntekijän (ja hallinnollisen) työn lisäksi muita työtehtäviä, luettele kyseiset työtehtävät (esimerkiksi: perhepäivähoidon ohjaus, kotipalvelun ohjaus, esiopetus, omaishoidontuki)

KIERTÄVÄN ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUN KÄYTTÄMINEN

13. Oletko ollut yhteydessä kiertävään erityissosiaalityöntekijään vuosien 2001-2004 aikana

Mikäli sinulla ei ole kokemusta kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelusta, siirry kysymykseen 17.

(rengasta oikea vaihtoehto, voit valita useamman vastausvaihtoehdon)

1	vuonna 2001	0 %	
2	vuonna 2002	37 %	
3	vuonna 2003	30 %	
4	vuonna 2004	41 %	(elokuun loppuunmennessä)

14. Kuinka monessa eri asiastapauksessa olet ollut yhteydessä kiertävään erityissosiaalityöntekijään vuosien 2001-2004 aikana?

(merkitse viivalle lukumäärä)

_____ tapauksessa

15. Kuinka monessa muussa kuin asiakasasiassa (esimerkiksi koulutus, palvelun esittely lautakunnalle) olet ollut yhteydessä kiertävään erityissosiaalityöntekijään vuosien 2001-2004 aikana? (merkitse viivalle lukumäärä)

_____ tapauksessa

16. Mitä kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimintatapoja olet käyttänyt

(rengasta oikeat vaihtoehdot)

	Kyllä	Ei
1. puhelinkonsultaatio	56 %	
2. konsultaatio tapaamalla (asiakas ei mukana)	37 %	
3. kiertävä erityissosiaalityöntekijä työparina asiakastilanteessa	33 %	
4. kiertävä erityissosiaalityöntekijä työryhmän jäsenenä (asiakas ei mukana)	26 %	
5. kiertävä erityissosiaalityöntekijä työryhmän jäsenenä asiakastilanteessa	19 %	
6. yksilötyönohjaus	0	
7. ryhmätyönohjaus	0	
8. koulutus	37 %	
9. muu, mikä: palvelun esittely lautakunnalle, projekti, erityissosiaali työntekijä asiantuntijana lautakunnan kokoisessa	15 %	

17. Laita edellisessä kysymyksessä luetelluista kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimintatavoista kolme tärkeintä järjestykseen, ensimmäiseksi tärkein.

(kirjoita viivoille toimintamuodot)

Vastaa joko oman kokemuksesi tai jos sinulla ei ole kokemusta, arvioisi mukaan.

1. _____
2. _____
3. _____

18. Oletko käyttänyt kiertävän erityissosiaalityöntekijän palveluita seuraavissa asiakastilanteissa

Mikäli sinulla ei ole kokemusta palvelusta, siirry kysymykseen 19.

(rengasta oikeat vaihtoehdot)

	Kyllä	Ei
1. lasten huolto- ja tapaamisasiat	48 %	
2. lastensuojelutarpeen arviointi ja toimenpiteiden suunnittelu	33 %	
3. huostaanoton valmistelu tai purkaminen	26 %	
4. muu	4 %	
mikä: _____		

19. Miten tärkeäksi koet kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun seuraavissa tilanteissa.

(rengasta yksi vaihtoehto kaikkien tilanteiden kohdalta)

Mikäli sinulla ei ole kokemusta palvelusta, vastaa sen mukaan mitä arvioit sen tärkeydestä seuraavissa tilanteissa.

	Erittäin tärkeä-ksi	Melko tärkeä-ksi	Ei kovin tärkeä-ksi	Ei lainkaan tärkeä-ksi	Ei mieli-pidettä	N
19.a Lasten huolto- ja tapaamisasiat						
1. lasten huolto-, asumis- ja tapaamissopimuksen valmistelu	15 %	37 %	26 %	22 %	0	27
2. selvitysten valmistelu tuomioistuimelle	19 %	39 %	23 %	15 %	4 %	26
3. huolto- ja tapaamisriitojen selvittely	27 %	39 %	15 %	15 %	4 %	26
4. muu asia						
mikä: _____						

	Erittäin tärkeä-ksi	Melko tärkeä-ksi	Ei kovin tärkeä-ksi	Ei lainkaan tärkeä-ksi	Ei mieli-pidettä	N
19.b Lastensuojelutarpeen arviointi ja toimenpiteiden suunnittelu						
1. lastensuojelutarpeen arviointi pienten lasten perheessä	42 %	42 %	8 %	8 %	0	26
2. lastensuojelutarpeen arviointi murrosikäisten nuorten perheessä	31 %	52 %	8 %	8 %	0	26
3. avohuollon tukitoimien toteuttaminen	8 %	52 %	28 %	12 %	0	25
4. lasten kanssa työskentely	12 %	56 %	24 %	8 %	0	25
5. vanhempien kanssa työskentely	19 %	54 %	19 %	8 %	0	26
6. lastensuojelutyön dokumentointi	28 %	36 %	24 %	12 %	0	25
7. muu asia						
mikä: _____						

	Erittäin tärkeä-ksi	Melko tärkeä-ksi	Ei kovin tärkeä-ksi	Ei lainkaan tärkeä-ksi	Ei mieli-pidettä	N
19.c Huostaanoton valmistelu tai purkaminen						
1. huostaanoton tarpeen arviointi	58 %	35 %	0	8 %	0	26
2. huostaanoton valmistelu asiakkaiden kanssa	42 %	46 %	4 %	8 %	0	26
3. huostaanottoasiakirjojen valmistelu	40 %	52 %	4 %	4 %	0	25
4. huostaanottoon liittyvä kuulemismenettely	38 %	38 %	17 %	4 %	4 %	24
5. lastensuojelulain soveltaminen käytännön työssä	32 %	44 %	12 %	8 %	4 %	25
6. kiireellinen huostaanotto	40 %	32 %	20 %	8 %	0	25
7. huostaanoton käsittely sosiaalilautakunnassa	16 %	44 %	20 %	16 %	4 %	25
8. huostaanoton purkamis- ja lasten kotiuttamisprosessi	24 %	40 %	24 %	8 %	4 %	25
9. muu asia						
mikä: _____						

20. Minkälaisessa asiakastilanteessa koet saaneesi parhaiten apua tai tukea kiertävältä erityissosiaalityöntekijältä? Perustele.**Mikäli sinulla ei ole kokemusta yhteistyöstä, vastaa oman arviosi mukaan, minkälaisessa asiakastilanteessa voisit parhaiten saada apua tai tukea kiertävältä erityissosiaalityöntekijältä? Perustele.**

KOKEMUKSIA JA ARVIOITA KIERTÄVÄN ERITYISSOSIAALITYÖNTEKIJÄN PALVELUSTA

21. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien kiertävän erityissosiaalityöntekijän palveluun liittyvien väittämien kanssa.
(rengasta yksi vaihtoehto kunkin väittämän kohdalta)

Mikäli sinulla ei ole kokemusta palvelusta, vastaa mahdollisimman moneen väittämään oman arviosi mukaan.

	En					En osaa sanoa	N
	Täysin samaa mieltä	Jokseen-kin samaa mieltä	samaa enkä eri mieltä	Jokseen-kin eri mieltä	Täysin eri mieltä		
1. Erityissosiaalityöntekijän tavoittaminen on vaikeaa	0	4 % (1)	12 % (3)	28 % (7)	36 % (9)	20 % (5)	25
2. Palvelun käyttöä rajoittaa erityissosiaalityöntekijän toimipaikan fyysinen etäisyys	4 % (1)	21 % (5)	13 % (3)	33 % (8)	29 % (7)	0	24
3. En tiedä minkälaista palvelua on saatavilla	0	8 % (2)	8 % (2)	24 % (6)	60 % (15)	0	25
4. Erityissosiaalityöntekijältä ei saa kaikkia tarvittavia palveluja	0	0	16 % (4)	28 % (7)	36 % (9)	20 % (5)	25
5. Palvelun käyttö on tehotonta ajankäyttöä	0	0	8 % (2)	21 % (5)	71 % (17)	0	24
6. Palvelu antaa kokeneen kollegan tuen	72 % (18)	20 % (5)	4 % (1)	0	4 % (1)	0	25
7. Kunnassamme saa kollegan työpariksi ja sen vuoksi emme tarvitse palvelua	20 % (5)	16 % (4)	12 % (3)	20 % (5)	28 % (7)	4 % (1)	25
8. Kunnassamme saa tarvittaessa muun ammattiryhmän edustajan työpariksi esim. terveydenhoitaja ja sen vuoksi emme tarvitse palvelua	8 % (2)	12 % (3)	16 % (4)	20 % (5)	40 % (10)	4 % (1)	25
9. Kunnassamme saa kollegan työpariksi, mutta silti käytämme palvelua	29 % (7)	13 % (3)	21 % (5)	13 % (3)	8 % (2)	17 % (4)	24
10. Sosiaalityöntekijän tulisi pärjätä avoimuuden lastensuojelu-työssä ilman erityissosiaalityöntekijän palvelua	0	4 % (1)	4 % (1)	32 % (8)	60 % (15)	0	25
11. Erityissosiaalityöntekijän palvelu ei ole tarpeen	0	4 % (1)	13 % (3)	4 % (1)	79 % (19)	0	24
12. Yksikin yhteydenotto erityissosiaalityöntekijän kanssa voi olla merkityksellinen	56 % (14)	28 % (7)	8 % (2)	4 % (1)	4 % (1)	0	25
13. Palvelu on merkityksellisintä pidemmissä asiakasprosesseissa	13 % (3)	42 % (10)	25 % (6)	17 % (4)	0	4 % (1)	24
14. Erityissosiaalityöntekijällä ei ole kuntamme paikallistuntemusta ja se hankaloittaa työskentelyä	0	4 % (1)	22 % (5)	35 % (8)	30 % (7)	9 % (2)	23
15. Kunta on sitoutunut maksamaan palvelusta	46 % (11)	21 % (5)	17 % (4)	0	4 % (1)	13 % (3)	24
16. Kunnalla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia maksaa palvelusta ilman ulkopuolista rahoitusta	4 % (1)	4 % (1)	29 % (7)	13 % (3)	29 % (7)	21 % (5)	24
17. Hallinto ei ole antanut lupaa palvelun käyttämiseen	0	0	4 % (1)	21 % (5)	67 % (16)	8 % (2)	24
18. Suhtautumiseni palveluun on muuttunut hankkeen aikana myönteiseen suuntaan	17 % (4)	25 % (6)	46 % (11)	0	0	13 % (3)	24
19. Aina ei ole käytetty palvelua, vaikka siihen olisi ollut tarvetta	0	25 % (6)	33 % (8)	13 % (3)	25 % (6)	4 % (1)	24
20. Yhteydenottokynnys erityissosiaalityöntekijään on matala	42 % (10)	33 % (8)	13 % (3)	13 % (3)	0	0	24
21. Erityissosiaalityöntekijän palvelua käytetään vain hätätilanteessa	4 % (1)	29 % (7)	17 % (4)	29 % (7)	21 % (5)	0	24
22. Palvelun keskeinen merkitys on siinä, että saa tukea käytännön työhön	46 % (11)	50 % (12)	4 % (1)	0	0	0	24
23. Palvelu on auttanut kuntien itseohjautuvan verkoston kehittämisessä	8 % (2)	17 % (4)	30 % (7)	4 % (1)	4 % (1)	35 % (8)	23

22. Kerro minkälaisessa asiakastilanteessa on pitkä yhteistyöprosessi kiertävän erityissosiaalityöntekijän kanssa tarkoituksenmukainen työmuoto, perustelee.

Mikäli sinulla ei ole kokemusta yhteistyöstä, vastaa oman arviosi mukaan.

23. Kerro minkälaisessa asiakastilanteessa on lyhyt puhelinkonsultaatio kiertävän erityissosiaalityöntekijän kanssa tarkoituksenmukainen työmuoto, perustelee.

Mikäli sinulla ei ole kokemusta yhteistyöstä, vastaa oman arviosi mukaan.

24. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien sosiaalityötä koskevien väittämien kanssa. Vastaa oman työskentelypaikkakuntasi tilanteen mukaisesti.				En					
		Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa	N	
3	1. Kunnassamme ei ole muodollisesti pätevää sosiaalityöntekijää	12 % (3)	4 % (1)	4 % (1)	0	81 % (21)	0	26	
6	2. Kunnassamme sosiaalityöhön tarvitaan lisää työvoimaa	19 % (5)	19 % (5)	15 % (4)	19 % (5)	19 % (5)	8 % (2)	26	
11	3. Kunnassamme lastensuojelutyöhön tarvitaan lisää osaamista	32 % (8)	32 % (8)	16 % (4)	12 % (3)	8 % (2)	0	25	
3	4. Kunnassamme on vaikea saada pätevää työparia lastensuojelutyöskentelyyn	12 % (3)	20 % (5)	0	28 % (7)	36 % (9)	4 % (1)	25	
15	5. Kunnassamme lastensuojelutyöskentelyä tarvitsevien perheiden ongelmat ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet	58 % (15)	35 % (9)	4 % (1)	0	0	4 % (1)	26	
1	6. Kunnassamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden määrä on lisääntynyt	46 % (12)	19 % (5)	0	23 % (6)	0	12 % (3)	26	
15	7. Lastensuojelutyö on juridisoitunut ja se on lisännyt työni vaativuutta	50 % (13)	39 % (10)	8 % (2)	0	0	4 % (1)	26	
11	8. Koen että työntekijä tarvitsee erityisosaamista lastensuojelutyöskentelyssä	54 % (14)	42 % (11)	4 % (1)	0	0	0	26	
3	9. Kuntamme pienuudesta johtuen en pysty hankkimaan riittävästi lastensuojelutyön erityisosaamista	15 % (4)	23 % (6)	4 % (1)	27 % (7)	19 % (5)	12 % (3)	26	
11	10. Työni laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä	38 % (9)	42 % (10)	13 % (3)	4 % (1)	0	4 % (1)	24	
	11. Lastensuojelutyön asema ei ole kunnassamme vahva	4 % (1)	23 % (6)	15 % (4)	35 % (9)	15 % (4)	8 % (2)	26	
2	12. Lastensuojelutyö henkilöityy kunnassamme helposti paikalliseen työntekijään	27 % (7)	42 % (11)	12 % (3)	8 % (2)	4 % (1)	8 % (2)	26	
	13. Joudun tekemään yksin lastensuojelua koskevia päätöksiä	4 % (1)	39 % (10)	8 % (2)	15 % (4)	35 % (9)	0	26	
4	14. Joudun tekemään yksin lastensuojelutyötä	12 % (3)	24 % (6)	8 % (2)	16 % (4)	40 % (10)	0	25	
1	15. Kuntamme tiukka taloudellinen tilanne vaikeuttaa lastensuojelupäätösten tekemistä	12 % (3)	8 % (2)	12 % (3)	42 % (11)	23 % (6)	4 % (1)	26	
	16. Kunnassamme ei ole delegoitu lastensuojelun avoimuollon sijoituksia ja / tai tahdonmukaisia huostaanottoja sosiaalityöntekijälle	35 % (9)	4 % (1)	0	19 % (5)	35 % (9)	8 % (2)	26	
4	17. Joskus työskentelyäni vaikeuttaa asiakasperheen tuttuus muista yhteyksistä	8 % (2)	19 % (5)	19 % (5)	27 % (7)	23 % (6)	4 % (1)	26	
4	18. Joskus työskentelyäni vaikeuttaa pitkäaikainen työskentely saman asiakasperheen kanssa	4 % (1)	31 % (8)	19 % (5)	31 % (8)	12 % (3)	4 % (1)	26	
2	19. Joskus työskentelyäni vaikeuttaa oma jääviys asian hoitamiseksi	4 % (1)	12 % (3)	16 % (4)	24 % (6)	40 % (10)	4 % (1)	25	
	20. Joskus työskentelyäni haittaa oma asumiseni työskentelypaikkakunnalla	4 % (1)	21 % (5)	8 % (2)	21 % (5)	38 % (9)	8 % (2)	24	
1	21. Työni on raskasta ja stressaavaa	23 % (6)	54 % (14)	19 % (5)	4 % (1)	0	0	26	
	22. Työni on itsenäistä	65 % (17)	27 % (7)	8 % (2)	0	0	0	26	
2	23. Minulla on työtä liian paljon	31 % (8)	35 % (9)	27 % (7)	8 % (2)	0	0	26	
3	24. Koen työssäni jatkuvasti riittämättömyyttä	12 % (3)	35 % (9)	15 % (4)	31 % (8)	8 % (2)	0	26	
	25. Työni pienessä kunnassa on näkyvää	31 % (8)	46 % (12)	12 % (3)	4 % (1)	0	8 % (2)	26	
	26. Työssäni on oltava jatkuvasti valmis palvelemaan	50 % (13)	42 % (11)	0	4 % (1)	4 % (1)	0	26	
1	27. En saa esimieheltäni riittävästi tukea	8 % (2)	8 % (2)	23 % (6)	23 % (6)	39 % (10)	0	26	
	28. En saa kunnan hallinnolta riittävästi tukea	8 % (2)	15 % (4)	39 % (10)	27 % (7)	8 % (2)	4 % (1)	26	
	29. Joudun tekemään työtä joskus myös iltaisin ja viikonloppuisin	39 % (10)	31 % (8)	12 % (3)	8 % (2)	12 % (3)	0	26	
	30. Oman persoonan käyttäminen on keskeistä työskentelyssäni	44 % (11)	48 % (12)	8 % (2)	0	0	0	25	
1	31. Muu asia	0	0	0	0	0	0	0	

Mikä: _____

25. Mitkä viisi edellisessä kysymyksessä olevista asioista ovat olleet tärkeimpiä syitä kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käytölle. Kirjoita asiat viivoille aloittaen tärkeimmästä. Mikäli sinulla ei ole kokemusta palvelusta, laita ne viisi asiaa tärkeysjärjestykseen, joiden arvioisit vaikuttavan eniten palvelun käyttöön.

1. Kuntamme lastensuojelutyötä tarvitsevien perheiden ongelmat ovat monimutkaistuneet ja vaikeutuneet (yht. 15, 1 tärkein /5, 2/5, 3/1, 4/2)
2. Kunnassamme lastensuojelutyöhön tarvitaan lisää osaamista (yht. 11, 1 tärkein /8, 2/2, 3/1)
3. Lastensuojelutyö on juridisoitunut ja se on lisännyt työni vaativuutta (yht. 15, 1 tärkein /3, 2/3, 3/7, 5/2)
4. Koen että työntekijä tarvitsee erityisosaamista lastensuojelutyöskentelyssä (yht. 11, 1 tärkein 1/, 2/2, 3/3, 4/3, 5/2)
5. Työni laaja-alaisuus vaikeuttaa lastensuojelutyöhön keskittymistä (yht. 11, 3 tärkein 1, 4/5, 5/5)

Kysymyksen 24. vasemmassa reunassa, moniko on maininnut kyseisen tekijän syyksi palvelun käytölle.

26. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa. Väittämät käsittelevät sitä, millaisia vaikutuksia kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelulla on.

(rengasta yksi vaihtoehto kunkin väittämän kohdalta)

Mikäli sinulla ei ole kokemusta palvelusta, vastaa sen mukaan mitä vaikutuksia arvioit palvelulla voivan olla.

	En samaa mieltä		En eri mieltä		Täysin eri mieltä		En osaa sanoa		N
	Täysin samaa mieltä	Jokseen-kin samaa mieltä	Jokseen-kin eri mieltä	En samaa mieltä	Jokseen-kin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa		
1. Auttanut jaksamaan paremmin	22 % (5)	44 % (10)	17 % (4)	0	0	17 % (4)		23	
2. Pelkkä tietoisuus palvelun käytön mahdollisuudesta on vähentänyt työn kuormittavuuden kokemusta	13 % (3)	57 % (13)	22 % (5)	9 % (2)	0	0		23	
3. Mahdollistanut paremmin lastensuojelulain toteutumisen työparityöskentelystä lastensuojeluasioissa	22 % (5)	48 % (11)	22 % (5)	4 % (1)	4 % (1)	0		23	
4. Auttanut parantamaan lastensuojelutyön laatua kunnassa	26 % (6)	52 % (12)	13 % (3)	0	4 % (1)	4 % (1)		23	
5. Palvelu on turvannut lastensuojelutyön laatua kunnassa	31 % (7)	44 % (10)	17 % (4)	0	4 % (1)	4 % (1)		23	
6. Lastensuojelutyön suunnitelmallisuus on lisääntynyt	17 % (4)	48 % (11)	26 % (6)	4 % (1)	4 % (1)	0		23	
7. Asiakaslähtöisyys on lisääntynyt	17 % (4)	9 % (2)	48 % (11)	17 % (4)	4 % (1)	4 % (1)		23	
8. Parantanut objektiivisuutta työssä	22 % (5)	39 % (9)	30 % (7)	4 % (1)	4 % (1)	0		23	
9. Ei ole vaikuttanut lastensuojelutyön ammatillisuuteen	4 % (1)	0	30 % (7)	35 % (8)	22 % (5)	9 % (2)		23	
10. Palvelun käyttäminen osana lastensuojelun avoimuuden työskentelyä säästää kuntien taloudellisia resursseja pitkällä aikavälillä	39 % (9)	17 % (4)	30 % (7)	4 % (1)	0	9 % (2)		23	
11. Edesauttanut taloudellisten resurssien tarkoituksenmukaista kohdentumista	13 % (3)	26 % (6)	39 % (9)	4 % (1)	4 % (1)	13 % (3)		23	
12. Vähentänyt paineita palkata lisätyövoimaa sosiaalityöhön	17 % (4)	26 % (6)	13 % (3)	13 % (3)	13 % (3)	17 % (4)		23	
13. Vähentänyt tarvetta käyttää perheneuvolaa lastensuojelun avoimuuden työskentelyssä	5 % (1)	23 % (5)	18 % (4)	27 % (6)	18 % (4)	9 % (2)		22	
14. Vähentänyt tarvetta käyttää sijaishuoltoyksikköä lastensuojelun avoimuuden työskentelyssä	9 % (2)	13 % (3)	35 % (8)	26 % (6)	9 % (2)	9 % (2)		23	
15. Lastensuojelun avoimuuden tukitoimien käyttö on lisääntynyt	13 % (3)	17 % (4)	52 % (12)	13 % (3)	0	4 % (1)		23	
16. Raskaammat lastensuojelutoimenpiteet ovat lisääntyneet	9 % (2)	9 % (2)	44 % (10)	17 % (4)	9 % (2)	13 % (3)		23	
17. Säästänyt paikallisen lastensuojelutyöntekijän energiaa ja aikaa	4 % (1)	44 % (10)	44 % (10)	4 % (1)	0	4 % (1)		23	
18. Lisännyt kuntien välisen lastensuojelun asiantuntijuuden hyödyntämistä	17 % (4)	35 % (8)	39 % (9)	0	0	9 % (2)		23	
19. Auttanut vähentämään sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta kunnassa	0	17 % (4)	39 % (9)	9 % (2)	26 % (6)	9 % (2)		23	
20. Kuntaan on saatu paremmin päteviä työntekijöitä	0	13 % (3)	39 % (9)	9 % (2)	22 % (5)	17 % (4)		23	
21. Palvelu ei ole muuttanut työkäytäntöjä	4 % (1)	22 % (5)	48 % (11)	22 % (5)	0	4 % (1)		23	
22. Palvelu on vähentänyt alueellisia eroja lastensuojelun erityisosaamisen saatavuudessa	35 % (8)	44 % (10)	13 % (3)	4 % (1)	0	4 % (1)		23	
23. Palvelun käytöllä on ollut muita vaikutuksia									

Mitä: _____

27. Miten tämä palvelu on vaikuttanut asiakkaittesi hyvinvointiin? Perustele.

28. Miten palvelua pitäisi kehittää?

29. Minkälaisia terveisiä haluaisit antaa kiertävän erityissosiaalityöntekijän toiminnan jatkosta päättävälle?

30. Minkä arvosanan antaisit palvelulle asteikolla 4-10.

(4=erittäin huono ja 10=erittäin hyvä)

Voit antaa arvosanan palvelulle, vaikka sinulla ei ole kokemusta, mikäli sinulla on muodostunut jokin mielikuva palvelusta.

Número: 8,8 n=20

(kirjoita arvosana riville)

SUURET KIITOKSET AJASTASI JA VASTAUKSISTASI!

Liite 2

Arvoisa vastaanottaja

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tiedon ja kokemusten kerääminen kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelusta Keski-Suomen kunnissa. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelu on alkanut 2001. Palvelu on tarkoitettu keskisuomalaisen kuntien sosiaalityöntekijöille tueksi lastensuojelun avohuollon työhön.

Erityisen arvokkaita ovat sosiaalitoimen ammattilaisten mielipiteet ja kokemukset. Toivon, että Teillä olisi aikaa antaa oma panoksenne tutkimukseen. Kyselylomakkeen täyttämiseen kuluu aikaa noin 20 minuuttia.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Keski-Suomen maakunnan, pienten kuntien sosiaalitoimistoissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat. Tutkimukseen osallistuu työntekijöitä yhteensä 20 kunnasta.

Tutkimus on sosiaalityön pro gradu-tutkielma ja se tehdään tilaustyönä Jyväskylän kaupungin hallinnoimalle Vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lastensuojelun avohuoltoon – hankkeelle kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun tutkimiseksi. Tutkimuksen toteuttaa Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella sosiaalityötä pääaineena opiskeleva Johanna Hietämäki. Tutkimusta ohjaa sosiaalityön professori Mikko Mäntysaari (mmantys@cc.jyu.fi, p. 014 260 2917).

Vastauksenne käsitellään luottamuksellisina. Vastauslomakkeet jäävät vain tutkijan haltuun. **Tutkimuksen tulokset esitetään siten, että yksittäiset vastaajat eivät ole niistä tunnistettavissa.**

Toivon, että palautatte lomakkeen 3.9.2004 mennessä oheisessa vastauskuoressa.

Mikäli Teillä on kysyttävää tutkimukseen liittyen, vastaan kysymyksiin mielelläni. Kyselyn lisäksi on tarkoitukseni haastatella kuntien sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalijohtajia. Tämän vuoksi kysyn samalla **halukkuuttanne haastatteluun**. Haastattelu kestää noin tunnin kahteen tuntiin. Mikäli Teillä on halukkuutta ja aikaa haastatteluun, pyydän täyttämään ohessa olevan lomakkeen ja palauttamaan sen kyselylomakkeen mukana.

Yhteistyöstä kiittäen!

Jyväskylässä 19.8.2004

Johanna Hietämäki

Rasikatu 1 C 26
40320 JYVÄSKYLÄ
p. 050 567 4414
johietam@cc.jyu.fi

Liite 3

HAASTATELTAVAKSI ILMOITTAUTUMINEN

Arvoisa kyselyyn vastaaja!

Kysyn kyselylomakkeen ohessa halukkuuttanne osallistua haastatteluun. Haastattelut muodostavat kyselylomakkeen lisäksi osan tutkimusaineistoa. Teen haastattelut syysmarraskuun aikana. Haastattelu toteutetaan haastateltavalle sopivana ajankohtana ja hänelle sopivassa paikassa.

Haastattelu kestää noin yhdestä kahteen tuntia.

Haastattelut käsitellään luottamuksellisina. Haastattelut tulevat vain tutkijan haltuun ja ne raportoidaan tavalla, jossa yksittäisiä henkilöitä ei voi tunnistaa.

Haastateltavaksi ilmoittautuvan tiedot:

Nimi:

Osoite:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite:

Voit ilmoittautua haastateltavaksi palauttamalla tämän paperin täytettynä kyselylomakkeen palautuksen yhteydessä. Toivon että annat ilmoituksen haastatteluun suostumisesta 3.9.2004 mennessä.

Yhteistyöstä kiittäen!

Johanna Hietämäki
Rasikatu 1 C 26
40320 JYVÄSKYLÄ
p. 050 567 4414
johietam@cc.jyu.fi

Liite 4

Teemahaastattelut

Palvelua käyttäneet sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat

1. Mikä sai sinut ilmoittautumaan haastateltavaksi?
2. Kuvaisitko työskentelyprosessin kiertävän erityissosiaalityöntekijän kanssa - alusta loppuun:
 - a. Ennen yhteydenottoa ja yhteydenotto?
 - b. Yhteydenotosta – asian loppuun saattamiseen?
 - c. Prosessin ajallinen pituus, yhteydenottojen määrä asiakastapauksessa?
 - d. Minkälainen vaikutus palvelun käytöllä oli asiakastyön prosessiin? (onko tuonut järjestelmällisyyttä, johdonmukaisuutta, lisännyt huoltosuunnitelmien tekoa ja merkitystä tms.)
3. Mitkä asiat palvelua käyttäessä / yhteistyössä ovat olleet:
 - a. edistäviä?
 - b. estäviä?
 - c. miten on toiminut Hannelen asiaan paneutuminen, työparina oleminen
4. Miten koet pienen kuntasi tilanteen / maaseutumaisuuden merkitsevän:
 - a. Sosiaalityölle ja lastensuojelutyölle?
 - b. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelulle?
5. Olisiko toiveita tai kommentteja, joista haluaisi kertoa?

Palvelua ei käyttäneet sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat

1. Mikä sai sinut ilmoittautumaan haastateltavaksi?
2. Mitä ajattelet kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelusta?
3. Mitkä asiat:
 - d. estävät palvelun käyttämistä?
 - e. edistäisivät palvelun käyttämistä?
4. Miten koet pienen kuntasi tilanteen / maaseutumaisuuden merkitsevän:
 - c. Sosiaalityölle ja lastensuojelutyölle?
 - d. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelulle?
5. Olisiko toiveita tai kommentteja, joista haluaisi kertoa?

Kiertävä erityissosiaalityöntekijä

1. Minkälainen työmuoto on tavallisin (entä erityisin)?
2. Minkälaiset työskentely- ja asiakastilanteet ovat tavallisimpia (entä erityisimpiä / epätavallisimpia)?
3. Kuvaisitko tavanomaisen työskentelyprosessin kunnan työntekijän kanssa - alusta loppuun:
 - a. Ennen yhteydenottoa ja yhteydenotto?
 - b. Yhteydenotosta – asian loppuun saattamiseen?
 - c. Minkälainen olisi ”ihanteellinen prosessi”
 - d. Prosessin ajallinen pituus, yhteydenottojen määrä asiakastapauksessa?
 - e. Minkälainen vaikutus palvelun käytöllä on ollut asiakastyön prosessiin? (onko tuonut järjestelmällisyyttä, johdonmukaisuutta tms.)
4. Minkälainen on ollut epätavallisin, paras, heikoin työskentelyprosessi?
5. Mitkä asiat palvelua käytettäessä / yhteistyössä ovat olleet:
 - a. edistäviä?
 - b. estäviä?
6. Miten koet pienen kunnan toimintaympäristönä merkitsevän:
 - a. Lastensuojelutyölle?
 - b. Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelulle?
7. Muu tärkeä asia, jota en ole huomannut kysyä?
8. Minkälaisia terveisiä antaisit vastaavantyyppistä toimintaa aloittelevalle?

Liite 5

Avohuollossa lapsia ja nuoria vuoden aikana													keski-
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	arvo
Hankasalmi	11	21	50	17	30	71	57	67	65	56	35	32	43
Joutsa	2	6	9	20	14	16	13	20	24	25	21	24	16
Kannonkoski	0	0	1	0	3		0	0	2	5	3	8	2
Karstula	45	29		19		50	37	40	55	58	59	80	39
Kinnula	1		17	30	2		2	3	2		9	3	6
Kivijärvi	5	8		4	5	8	0	2	12	9	1	2	5
Konnevesi	0	1	0	1	4	6	5	6	6	6	9	10	5
Korpilahti		3	9	14	18	26	19	26	43	44	44	48	25
Kuhmoinen	1		1		1	12	3	9	8	3	1	0	3
Kyyjärvi	0	0	0	1	7	2	7	3	1	2	11	2	3
Leivonmäki	0	0	2	1	2	4	0	1	0	0	0	0	1
Luhanka	3	0	1	0			2	1	1	0	0	0	1
Multia	0	4		4		6	15	13	3	3	3	7	5
Petäjavesi	22	26	26	28	23	17	28	28	20	31	23	22	25
Pihtipudas	1	2	18	28	34	34	0	9	41	35	36	93	28
Pylkönmäki	1	1	0	0		7	3	3	1	2	3	3	2
Sumiainen	28	21	17	14	9	10	7	12	15	13	14	15	15
Suolahti	42	49	58	57	96	102	85	93	97	108	97	57	78
Toivakka	0		0	4	4	0	0	0	6	1	0	1	1
Uurainen	25	7	15	10	24	25	17	22	22	62	57	40	27
Yhteensä	187	178	224	252	276	396	300	358	424	463	426	447	

Sijoitetut lapset ja nuoret vuoden aikana													keski-	
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	arvo
Hankasalmi	9	8	12	10	10	9	8	8	8	6	4	8	8	8
Joutsa	9	6	1	5	7	6	5	6	6	9	8	9	8	7
Kannonkoski	1	1	1	1	0	3	3	2	3	3	3	3	4	2
Karstula	14	14	11	9	9	10	11	11	13	12	14	19	20	13
Kinnula	2	2	2	4	5	5	4	2	4	4	2	3	4	3
Kivijärvi	0	0	1	2	3	4	5	3	3	1	2	2	2	2
Konnevesi	0	0	0	0	1	5	5	6	6	8	8	8	10	4
Korpilahti	5	6	6	3	3	5	4	4	4	6	6	5	9	5
Kuhmoinen	3	3	3	3	3	4	5	5	6	9	4	4	4	4
Kyyjärvi	0	0	0	0	0		1	1	1	1	1	2	3	1
Leivonmäki	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	0	0	0	1
Luhanka	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
Multia	4	4	4	5	6	5	6	4	3	4	3	3	1	4
Petäjavesi	3	4	4	1	7	8	4	6	6	6	4	7	7	5
Pihtipudas	7	8	5	7	5	9	9	7	8	7	9	6	8	7
Pylkönmäki	0	1	0	1	1	1	1	1	1	3	3	3	2	1
Sumiainen	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1
Suolahti	11	14	15	15	13	14	12	14	14	14	13	14	16	14
Toivakka	0	0	0	0	2	2		0	0	0	1	1	0	0
Uurainen	6	6	5	5	8	3	3	3	3	5	14	8	5	6
Yhteensä	78	81	74	75	87	97	90	86	92	101	101	108	112	

Kyselylomakkeen rakenne

Toimintaympäristö:

- Kysymykset 1–12: Vastaajien taustatiedot.
- Kysymys 24: Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä selvitettiin kyselylomakkeessa yhteensä 30 väittämän avulla (Likert-asteikolliset vastausvaihtoehdot).
- Kysymys 25: Vastaajia pyydettiin laittamaan sosiaalityön toimintaympäristöä kuvaavista väittämistä viisi tärkeintä (edellisessä kysymyksessä 24 olevat väittämät) erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttöön vaikuttavaa syytä tärkeysjärjestykseen.

Erytyissosiaalityöntekijän palvelun toiminta ja käyttämiseen vaikuttavat tekijät:

- Kysymykset 13–18: Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttäminen ja toimintamuotojen tärkeys.
 - 13–15: Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämisen ajankohtia ja määriä koskevat kysymykset.
 - 16–17: Erytyissosiaalityöntekijän eri toimintatapojen käyttäminen ja niiden tärkeys. Kyselylomakkeessa pyydettiin merkitsemään mitä kiertävän erityissosiaalityöntekijän toimintatapoja on käyttänyt ja pyydettiin merkitsemään niistä kolme tärkeintä kysymyksissä.
 - 18: Palvelun käyttäminen erilaisissa asiakastilanteissa.
- Kysymys 19–20: Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun tärkeys sosiaalityöntekijän tukena lastensuojelun erilaisissa työskentelytilanteissa (Likert-asteikolliset vastausvaihtoehdot). Lastensuojelun työskentelytilanteet jaoteltiin seuraavien alaotsakkeiden alle:
 - 19a: Lasten huolto- ja tapaamisasiat.
 - 19b: Lastensuojelutarpeen arviointi ja toimenpiteiden suunnittelu.
 - 19c: Huostaanoton valmistelu tai purkaminen.
 - 20: Avoin kysymys siitä, minkälaisessa asiakastilanteessa on mahdollisuus saada parhaiten apua kiertävältä erityissosiaalityöntekijältä.
- Kysymys 21: Vastaajilta kysyttiin kokemuksia ja arvioita kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelun käytöstä, kysymyksessä oli yhteensä 23 väittämää (Likert-asteikolliset vastausvaihtoehdot). Kysymyksen väittämät koskivat sekä palvelun käytön mekanismeja että kysyttiin suoraan toimintaympäristön vaikutusta palvelun käyttämiseen.

- Kysymys 22–23: Avoimet kysymykset, jotka koskivat sitä minkälaisessa työskentelytilanteessa pitkä työskentelyprosessi tai lyhyt puhelinkonsultaatio olisi tarkoituksenmukaisin.
- Kysymykset 28–29: Avoimet kysymykset
 - 28: Palvelun kehittämistä.
 - 29: Terveisiä toiminnan jatkosta päättävälle.
- Kysymys 30: Arvosana palvelulle.

Vaikutukset:

- Kysymys 26: Palvelun käytön vaikutuksista on kysytty yhteensä 23 väittämän avulla (Likert-asteikolliset vastausvaihtoehdot).
- Kysymys 27: Avoin kysymys, jossa arvioitiin palvelun käytön vaikutuksista asiakkaiden hyvinvointiin.

Likert-asteikolliset vastausvaihtoehdot sisältävien väittämien tekemiseen keskeisesti vaikuttaneita tekijöitä:

Kysymys 19: Lastensuojelutyön työskentelymuotojen määrittely perustui pääosin Leinosen ja Metsärannan käsityksiin työskentelymuodoista, sekä jonkin verran omiin käsityksiini.

Tutkimusta tai selvitystä lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijän käyttämistä työskentelymuodoista en löytänyt, joten sellaista tietoa en voinut käyttää. Lastensuojelutyötä ei ole työnä säädelty tarkasti esimerkiksi laissa (Kääriäinen 2003, 11).

Kysymys 21: Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelua koskevien väittämien muodostamiseen vaikuttivat palvelusta tehty raportti (Metsäranta 2003), palveluun liittyvät kokousmuistiot sekä Leinosen ja Metsärannan kommentit.

Kysymys 24: Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä koskevat väittämät perustuivat maaseudun sosiaalityötä koskeviin aikaisempiin tutkimuksiin, kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelusta tehtyyn raporttiin (Metsäranta 2003) ja kokousmuistioihin sekä Leinosen, Metsärannan ja Mäntysaaren kommentteihin.

Kysymys 26: Palvelun vaikutuksia koskevat väittämät perustuivat erityissosiaalityöntekijän palvelusta tehtyyn raporttiin (Metsäranta 2003), muistioihin ja rahoitushakemuksiin, Leinosen ja Metsärannan kommentteihin sekä omaan ajatteluuni ja kokemuksiini sosiaalityöstä (maaseudulla ja kaupungissa).

Liite 7

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin perustuvan aineiston sisällön pohjalta muodostettuja teemoja:

Maaseudun sosiaalityön toimintaympäristö

- Pieni byrokratia, kunnan talous, etäisyys suuremmista keskuksista
- Työntekijän yksinäisyys
- Työntekijöiden vaihtuvuus
- Asiakkaiden tuttuus, leimaautuminen, työntekijän vapaa-aika
- Lastensuojelutyö
- Paikallisia toimintatapoja
- Sosiaalilautakunta

Eryityssosiaalityöntekijän palvelu

- Käyttämistä estävät asiat (esim. tuttuus, raha, lupa käyttää, tieto)
- Palvelun käyttämistä edistävät asiat
- Asennoituminen työhön ja palveluun
- Palvelun tarve, syyt palvelun käyttämiseen
- Työskentelyprosessi
- Kirjaamiset
- Palvelun vaikutukset (esim. työskentelyn järjestelmällisyys, vahvistus lautakunnalle ja asiakkaille, työntekijään/ henkinen tuki, kustannustehokkuus)
- Eryityssosiaalityöntekijän toiminta
- Kehitysehdotukset ja toiveet

Vaikutukset

- Työntekijään (osaaminen)
- Asiakkaisiin
- Lautakuntaan
- Kuntaan (työn tehokkuus)

Liite 8

Summamuuttujien alfan arvo ja keskeiset tunnusluvut

Summa- muuttu- jan nro	Kompo- nentin nro	Summamuuttujat	muuttu- jien lkm	alfa	keski- arvo	vaihteluväli	keski- hajonta
Maaseudun sosiaalityö							
7.	1.	Lastensuojelutyön vaativuus	9	0,841	4,12	3,00 - 5,00	0,61
8.	2.	Lastensuojelutyön heikko asema	5	0,802	2,42	1,00 - 4,60	1,06
9.	3.	Työn kaikenaikaisuus ja näkyvyys	3	0,785	4,04	1,33 - 5,00	0,90
10.	4.	Tuen saannin vaikeus työhön	3	0,647	2,81	1,33 - 5,00	0,90
11.	5.	Työn raskaus	3	0,575	3,49	2,00 - 5,00	0,78
12.	6.	Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	2	0,646	3,29	1,00 - 5,00	1,14
13.	9.	Asiakkaan tutuus vaikeuttaa työskentelyä	2	0,681	2,73	1,00 - 5,00	1,04
Kiertävän erityissosiaalityöntekijän palvelu							
1.	1.	Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	3	0,695	1,83	1,00 - 3,67	0,82
2.	2.	Työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta	4	0,759	2,40	1,00 - 5,00	1,18
3.	3.	Maksullisuus rajoittaa palvelun käyttöä	3	0,821	2,35	1,00 - 4,67	0,98
4.	4.	Palvelulta ei saa tukea työhön	5	0,696	1,77	1,00 - 3,00	0,51
5.	5.	Yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään	4	0,740	2,20	1,00 - 4,00	0,74
6.	6.	Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	2	0,554	2,46	1,00 - 4,50	0,76
Palvelun vaikutukset							
14.	1.	Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	11	0,945	3,70	1,45 - 4,82	0,77
15.	2.	Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	3	0,831	2,94	1,00 - 5,00	1,01
16.	3.	Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	3	0,734	3,01	1,67 - 4,33	0,77
17.	4.	Lisännyt astensuojelun toimenpiteiden määrää	2	0,750	3,11	1,50 - 5,00	0,84
18.	5.	Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	2	0,806	3,20	2,00 - 4,50	0,67

Liite 9

Käyttänyt palvelua: kyllä, ei.

Teema	Käyttänyt palvelua	n	Keski-arvo	Vaihteluväli	Keskihajonta	Ryhmien	Ryhmien
						varianssien	väliden keskiarvojen
						Sig.	Sig.
1. Lastensuojelutyön heikko asema	kyllä	16	2,04	1,00-3,80	0,82	,124	,018
	ei	10	3,03	1,00-4,60	1,16		
2. Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	kyllä	16	2,73	1,67-3,67	0,69	,139	,004
	ei	7	3,67	3,00-4,33	0,51		
3. Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	kyllä	16	2,31	1,50-3,00	0,48	,011	,204
	ei	9	2,72	1,00-4,50	1,09		
4. Palvelulta ei saa tukea työhön	kyllä	16	1,76	1,00-2,40	0,41	,465	,008
	ei	9	2,11	1,40-3,00	0,50		
5. Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	kyllä	16	3,03	2,00-4,00	0,62	,846	,074
	ei	7	3,57	2,50-4,50	0,67		
6. Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä	kyllä	16	2,69	1,00-4,50	0,95	,424	,795
	ei	10	2,80	1,00-5,00	1,22		
7. Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	kyllä	16	2,79	1,00-5,00	1,09	,310	,292
	ei	7	3,29	2,00-4,33	0,78		
8. Työn raskaus	kyllä	16	3,42	2,00-4,67	0,80	,934	,573
	ei	10	3,60	2,67-5,00	0,78		
9. Työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta	kyllä	16	1,93	1,00-3,00	0,77	,047	,007
	ei	10	3,15	1,25-5,00	1,36		
10. Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	kyllä	16	1,67	1,00-3,67	0,80	,402	,201
	ei	9	2,11	1,00-3,00	0,83		
11. Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	kyllä	16	3,28	1,00-5,00	1,14	,632	,968
	ei	10	3,30	1,50-5,00	1,21		
12. Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	kyllä	16	3,61	1,45-4,82	0,82	,900	,398
	ei	7	3,91	3,00-4,64	0,64		
13. Tuen saannin vaikeus työhön	kyllä	16	2,77	1,33-5,00	0,97	,662	,798
	ei	10	2,87	1,67-4,67	0,82		

Tekee lastensuojelutyötä: yksin, työpari.

Teema	Tekee lastensuojelutyötä	n	Keski-arvo	Vaihteluväli	Keskihajonta	Ryhmien	Ryhmien
						varianssien	väliden keskiarvojen
						Sig.	Sig.
1. Lastensuojelutyön heikko asema	yksin	7	3,26	1,60-4,60	0,97	,939	,011
	työpari	19	2,11	1,00-4,00	0,93		
2. Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys	yksin	7	4,67	4,00-5,00	0,38	,047	,028
	työpari	19	3,81	1,33-5,00	0,93		
3. Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	yksin	7	2,93	2,00-4,50	0,89	,490	,053
	työpari	18	2,28	1,00-3,50	0,65		
4. Tuen saannin vaikeus työhön	yksin	7	3,19	1,67-5,00	1,30	,014	,194
	työpari	19	2,67	1,33-4,67	0,69		
5. Tarve lisätä lastensuojelutyön osamista	yksin	7	3,71	1,50-5,00	1,25	,609	,256
	työpari	19	3,13	1,00-5,00	1,09		
6. Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	yksin	6	3,33	3,00-4,00	0,42	,055	,246
	työpari	17	2,90	1,67-4,33	0,84		

Asiakkaita lastensuojelussa: vähän, paljon.

Teema	Asiakkaita		Keski- arvo	Vaihtelu- väli	Keski- hajonta	Ryhmien	Ryhmien
	lasten- suojelussa	n				varianssien Sig.	väliden keski- arvojen Sig.
1. Lastensuojelutyön heikko asema	vähän	9	3,45	2,25-4,60	0,72	,941	,000
	paljon	17	1,87	1,00-4,00	0,76		
2. Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	vähän	9	3,89	1,50-5,00	1,05	,800	,049
	paljon	17	2,97	1,00-5,00	1,08		
3. Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	vähän	9	2,94	2,00-4,50	0,81	,460	,014
	paljon	16	2,19	1,00-3,00	0,60		
4. Tuen saannin vaikeus työhön	vähän	9	3,22	1,67-5,00	1,11	,114	,088
	paljon	17	2,59	1,33-4,67	0,71		
5. Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	vähän	8	3,38	3,00-4,00	0,42	,030	,101
	paljon	15	2,82	1,67-4,33	0,85		
6. Työn raskaus	vähän	9	3,96	3,00-5,00	0,61	,318	,021
	paljon	17	3,24	2,00-4,67	0,76		
7. Palvelulta ei saa tukea työhön	vähän	9	1,96	1,40-2,40	0,37	,508	,172
	paljon	16	1,66	1,00-3,00	0,55		
8. Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys	vähän	9	4,48	3,33-5,00	0,56	,118	,067
	paljon	17	3,80	1,33-5,00	0,97		
9. Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	vähän	8	3,37	2,50-4,50	0,74	,442	,360
	paljon	15	3,10	2,00-4,00	0,63		
10. Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	vähän	8	3,91	3,45-4,64	0,54	,405	,350
	paljon	15	3,59	1,45-4,82	0,86		
11. Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	vähän	8	3,17	2,00-4,33	0,87	,483	,450
	paljon	15	2,82	1,00-5,00	1,09		

Sosiaalityön muodollinen pätevyys: on, ei.

Teema	Pätevyys	n	Keski- arvo	Vaihtelu- väli	Keski- hajonta	Ryhmien	Ryhmien
						varianssien Sig.	väliden keski- arvojen Sig.
1. Lastensuojelutyön heikko asema	on	11	1,90	1,00-3,00	0,66	,011	,028
	ei	15	2,80	1,00-4,60	1,15		
2. Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	on	10	3,28	1,45-4,18	0,76	,750	,018
	ei	13	4,02	2,91-4,82	0,62		
3. Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	on	11	2,86	1,00-4,50	1,07	,943	,105
	ei	15	3,60	1,00-5,00	1,12		
4. Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	on	10	2,60	1,00-5,00	1,11	,979	,243
	ei	13	3,21	2,00-4,33	0,89		
5. Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	on	10	3,00	2,00-4,00	0,58	,801	,160
	ei	13	3,35	2,00-4,50	0,72		
6. Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	on	11	1,61	1,00-3,00	0,83	,309	,227
	ei	14	2,00	1,00-3,67	0,81		
7. Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	on	10	2,87	1,67-4,00	0,77	,884	,431
	ei	13	3,13	1,67-4,33	0,78		
8. Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä	on	11	2,50	1,00-4,00	0,84	,253	,344
	ei	15	2,90	1,00-5,00	1,17		
9. Yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään	on	11	2,07	1,00-3,00	0,72	,937	,432
	ei	14	2,31	1,00-4,00	0,77		
10. Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys	on	11	3,85	1,33-4,67	1,04	,602	,368
	ei	15	4,18	2,67-5,00	0,80		
11. Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	on	11	2,27	1,00-3,00	0,56	,152	,286
	ei	14	2,61	1,50-4,50	0,88		
12. Palvelulta ei saa tukea työhön	on	11	1,67	1,00-3,00	0,52	,604	,418
	ei	14	1,84	1,00-2,60	0,50		

Liite 10

Ryhmiä erotelleet teemat ja vastausten keskiarvot.

Teemat	Käyttänyt palvelua jelu työtä		Tekee lastensuo-		Asiakkaita lasten-		Pätevyys	
		keskiarvo		keskiarvo		keskiarvo		keskiarvo
Sosiaalityön toimintaympäristö								
Lastensuojelutyön heikko asema	kyllä	2,04	työpari	2,11	paljon	1,87	on	1,90
	ei	3,03	yksin	3,26	vähän	3,45	ei	2,80
Asiakkaan tuttuus vaikeuttaa työskentelyä	kyllä	2,69					on	2,50
	ei	2,80					ei	2,90
Työn raskaus	kyllä	3,42			paljon	3,24		
	ei	3,60			vähän	3,96		
Tarve lisätä lastensuojelutyön osaamista	kyllä	3,28	työpari	3,13	paljon	2,97	on	2,86
	ei	3,30	yksin	3,71	vähän	3,89	ei	3,60
Tuen saannin vaikeus työhön	kyllä	2,77	työpari	2,67	paljon	2,59		
	ei	2,87	yksin	3,19	vähän	3,22		
Työn kaiken aikaisuus ja näkyvyys			työpari	3,81	paljon	3,80	on	3,85
			yksin	4,67	vähän	4,48	ei	4,18
Erityissosiaalityöntekijän palvelun käyttämiseen								
Palvelun käyttöä rajoittavia tekijöitä	kyllä	1,67					on	1,61
	ei	2,11					ei	2,00
Työparin saamisen vuoksi ei ole palvelun tarvetta	kyllä	1,93						
	ei	3,15						
Palvelun käyttö painottuu vaikeimpiin tilanteisiin	kyllä	2,31	työpari	2,28	paljon	2,19	on	2,27
	ei	2,72	yksin	2,93	vähän	2,94	ei	2,61
Palvelulta ei saa tukea työhön	kyllä	1,76			paljon	1,66	on	1,67
	ei	2,11			vähän	1,96	ei	1,84
Yhteydenoton vaikeus erityissosiaalityöntekijään							on	2,07
							ei	2,31
Palvelun käyttämisen vaikutukset								
Vaikuttanut lastensuojelun työkäytäntöihin	kyllä	3,03			paljon	3,10	on	3,00
	ei	3,57			vähän	3,37	ei	3,35
Lisännyt työvoiman pysyvyyttä	kyllä	2,73	työpari	2,90	paljon	2,82	on	2,87
	ei	3,67	yksin	3,33	vähän	3,38	ei	3,13
Vähentänyt lisätyövoiman ja erityispalvelujen tarvetta	kyllä	2,79			paljon	2,82	on	2,60
	ei	3,29			vähän	3,17	ei	3,21
Lisännyt lastensuojelutyön laatua ja resursseja	kyllä	3,61			paljon	3,59	on	3,28
	ei	3,91			vähän	3,91	ei	4,02